Y Re...

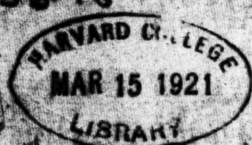
Y R H W N ' S ...

YN DYSGU ...

Wneuthur ein goreu, a rhoi ...
a'n meddwl ar fod yn ...
hynny ydyw 'ar ymadael a'n ...
throi at ddaioni a duwioleb.

Wedi ei gyfieithu yn G...
er llês i'w blwyfolion ...
er ys mwy na ...
thant heibio, ...
mwyn y *Gymraeg* ...
nag mewn un llyfr ...
er mwyn y *P*...
hono.

Ellis William

AT EI ANWYL

BLWYFOLION.

FY anwyl garedigion yn yr *Arglwydd Jeſu* GRIST, Er na bum abſennol oddiwrthych ond yn anſynych, a hynny ſynychaf ar negeſau oedd yn perthyn i'ch Iachawdwriaeth chwi ac eraill o bobl Dduw; etto, i wneuthur i chwi beth iawn am hynny o eſgeuluſdra, mi a gyfieithiais i chwi yn Gymraeg y llyſr yma ſy'n canlyn, yr hwn, i'm tyb i, ſydd vn o'r llyfrau goreu i ddyſgu i ddynion ymadael a'i drwg fuchedd a throi at Dduw. Ac yr wyf yn deiſyf arnoch, er mwyn Ieſu Griſt, fod yn ddiwyd ac yn ddyſal i'w ddarllain ac i'w wrando, a rhoi cwbl o'ch bryd ar wneuthur yn ei ol. Ac o herwydd nas gall na myfi na neb arall o'm galwedigaeth, ond eich dyſgu chwi a'ch annog, a'ch cynghori, am nad yd

ni ond *Gwenidogion i Grist a goruch*-
wyr ar ddirgeledigaethau Duw; ie *nad*
Paul *ddim, nac Apol-lo ddim, ond gwei*-
dogion trwy y rhai y credasoch chwi, ac fe
rhoddes yr Arglwydd i bob vn; ie *nad y*
ddim na'r hwn sydd yn plannu, na'r hwn syd
yn dyfrhau, ond Duw yr hwn sydd yn rh-
ddi'r cynnyrch 2 Cor. 4. 1. 1 Cor. 3.
O herwydd hynny meddaf, ac am n
gallaf ddim ond hynny, *yr wyf yn att*-
lwg i chwi gyda'r Apostol, *Goddefwc*
air y cyngor, Ac yn gweddio drosoch
yn y modd y gweddiodd ynteu dro
yr Hebræaid, *A Duw'r heddwch yr hw*
a ddug drachefn oddiwrth y meirw ein Har-
glwydd Iesu Crist, bugail mawr y defaid
trwy waed y cyfammod tragwyddol, a'
perffeithio chwi ymmhob gweithred dda,
wneuthur ei ewyllys ef, ac a weithio yno
yr hyn sydd gymmeradwy yn ei olwg ef trw
Iesu Grist. I'r hwn y byddo'r gogoniant yn
oes oesoedd, Amen. Heb. 13. 20, 21, 2

Eich eglwyswr anwiw sydd yn gofa
ac yn gwilio tros eich eneidiau chwi

I. D.

Cynhwyſiad y rhan gyntaf o'r llyfr hwn, ynghylch y rheſymmau a'r achoſion a allai annog dyn i roi cwbl o'i fryd a'i feddwl ar waſanaethu Duw.

PEN. I.

Lle y dangoſir amcan a rhannau 'r llyfr hwn ynghyd a rhybudd i'r darlleydd.

Pen. II.

Mor angenrhaid yw i ni yſtyried a myfyrio yn ddifrif ar ein cyflwr ein hunain.

Pen. III.

Er mwyn pa achos y crewyd dyn, ac y goſodwyd ef yn y byd hwn.

Pen. IV.

Am y diwedd a'r achos y gwnaed dyn, yn neillduol, ac am ddau beth a ofynnir yn enwedig ar law dyn yn y fuchedd hon.

Pen. V.

Am y toſt gyfrif a fydd rhaid i ni ei wneuthur i Dduw am y pethau a ddywetpwyd o'r blaen.

Pen. VI.

Lle y dangoſir beth yw naturiaeth pechod, a phechadur: er mwyn dangos nad yw Duw yn anghyfiawn, er ei fod cyn doſted ac y dywetpwyd yn y bennod o'r blaen.

Pen. VII.

Angwhaneg o reſymmau i amddiffyn gyfiawned barnedigaethau Duw, ac i ddangos ein haeddedigaeth ninnau, a hynny wrth yſtyried mawredd Duw, a'i ddoniau haelionus tu ac attom ni.

Pen. VIII.

Pa dyb a fydd gennym ni am y pethau hyn, wrth farw, a pha fodd y cawn ni yr amſer hwnnw glywed oddiwrthynt.

Pen. IX.

Pa boenau sydd wedi eu hordeinio am bechod yn o fuchedd hon.

Pen. X.

Am y gwobr a'r tal anrhydeddus a haelionus osodir o flaen pawb a wasanaetho Dduw yn gywir.

Cynnhwysiad yr ail rhan i'r llyfr hwn, ynghylch y rhwystrau sy'n lluddias i ddyn roi cwbl o'i fryd a'i feddwl ar wasanaethu Duw.

PEN. I.

AM yr anhawsder a'r caledi a dybygir eu bod mewn buchedd dduwiol.

Pen. II.

Am yr ail rhwystr, yr hwn yw erlid, a blinder, a thrallod, gan y rhai y cedwir llawer oddiwrth wasanaethu Duw.

Pen. III.

Am y trydydd rhwystr sydd yn llestair i ddynion roi eu bryd ar wasanaethu Duw: yr hwn yw cariad ar y byd hwn.

Pen. IV.

Am y pedwerydd rhwystr, yr hwn yw hyderu gormodd ar drugaredd Duw.

Pen. V.

Am y pummed rhwystr, yr hwn yw oedi rhoi ein bryd ar edifarhâu o amser i amser, tan obeithio y gallwn wneuthur hynny yn well, neu yn haws ryw amser arall.

Pen. VI.

Am dri rhwystr arall sydd yn lluddias i ddynion roi eu bryd ar wellhau eu buchedd, y rhai yw diogi, a diofalwch, a chalon galedwch.

Y RHAN

Y RHAN GYNTAF
O'R LLYFR HWN.

PEN. I.

Amcan a Rhannau 'r llyfr hwn, ynghyd â rhybudd angenrheidiol i'r darlleydd.

AMcan ac ergyd priodol y llyfr hwn yw annog yr hwn ſydd Griſtion mewn enw i fod yn Griſtion mewn gwirionedd, o'r hyn lleiaf, yngwir feddylſryd ei galon ei hun. Ac o herwydd bod deubeth yn anghenrheidiol i'r perwyl hwnnw, am hynny y doſperthir y llyfr hwn yn ddwy ran. Yn y rhan gyntaf y dangoſir rheſymau tradwyſion, ac achoſion trachadarn i annog dyn i roi cwbl o'i fryd a'i feddwl ar fod yn Griſtion da. Yn yr ail rhan y tynnir ymaith yr holl rwyſtrau y mae ein gelynion yſprydol (y byd, y cnawd, a'r cythrael) yn arfer o'i goſod o'n blaen, i luddias i ni roi'n bryd a'n meddwl ar hynny; am eu bod yn gwybod yn dda mai ar hynny y mae ein holl waſanaeth ni i Dduw yn ſefyll. Oblegid y neb ni roddo ei fryd un amſer ar wneuthur daioni, ac ar ymadael a'r peryglus gyflwr y mae ynddo tra fo mewn pechod, y mae hwnnw ym mhell oddiwrth wneuthur y peth ni roes erioed ei fryd ar ei wneu-

thur. Ond y neb ſydd weithiau yn rhoi ei fryd ar wneuthur hynny, er nas gâd ei wendid a'i freuolder iddo ei gwplau pan roddo ei fryd arno; etto y mae 'r bryd a'r ewyllys hwnnw yn gymmeradwy gan Dduw, ac y mae ei feddwl a'i galon ynteu ar ôl hynny yn barottach i roi ei fryd drachefn ar ei wneuthur, a thrwy râs Duw i'w wneuthur hefyd. Ond y neb a fo o'i wirfodd yn gwrthwynebu 'r amcanion da a roddo yr yſpryd Glân yn ei galon ef, ac a fo mor anfoeſol a diyſtyru ei Arglwydd ſydd yn curo wrth ddrws ei galon a'i gydwybod ef; y mae 'r cyfryw yn yn annog digllonedd Duw yn ei erbyn yn fawr, ac yn myned fynychaf yn galettach galettach beunydd, hyd oni rodder ef i fynu i feddwl anghymmeradwy, yr hwn yw'r drws neſſaf i golledigaeth dragywyddol. *Rhuf.* 1. 26. *Dat.* 3. 20. *Acts* 7.

2. Vn peth gan hynny ſy raid i ni rybuddio 'r darlleydd o'i blegid, cyn myned ymmhellach, ar iddo gymmeryd mawr ofal am ochelyd vn ddichell o'r rhai pennaf ſy gan ein gelyn yſprydol ni, i dynnu myrddiwn o eneidiau beunydd i vffern: ſef yw hynny, eu hofni a'i dychrynu rhac na gwrando na darllein dim ac a fo gwrthwyneb iw meddwl a'i hewyllys hwy eu hunain. Felly y dychryna efe yr occrwr rhag darllein vn llyfr a fo 'n dyſgu iddo dalu 'r llog ar occr yn ei ôl, yr anllad rhac darllein vn traethawd yn erbyn anlladrwydd; y bydol rhac darllein llyfrau yſprydol a grybwyllont am dduwioldeb a dyfoſiwn da. Ac dymma y rheſwm y mae efe fynychaf yn ei arfer i ddenu dynion i hynny: Ti a weli medd efe, nad wyt ti etto barod i ymadael â'r fuchedd yr wyt yn byw ynddi; ac am hynny ni wna darllein y cyfryw lyfrau ond blino dy gydwybod di, a'th fwrw di mewn trymder a thriſtwch, ac am hynny na ddarllein mo honynt hwy ddim. Dymma, meddaf ddichell gyfrwys ſy gan Satan, i ddallu

llawer

lawer o ddynion ac iw hudo i golledigaeth: yr vn modd ac y mae yn hawdd ir hebogydd ddwyn llawer o weilch lle y mynno, tra fo y mwgwd ar eu llygaid, yr hyn nis gallai byth ei wneuthur pe gadawai iddynt gael ei golwg yn rhydd.

3. Pettai anwybodaeth yn abl escus tros bechod, têg y gallai hynny fod yn achos i ddynion i fyw yn annuwiol: ond y mae 'r cyfryw anwybod ac sydd o wirfodd calon dyn, yn hyttrach yn chwanegu ar y pechod, ac ar ddrwg gyflwr y pechadur hefyd. Oblegid, am y cyfryw ddyn y dywed yr yspryd glân trwy fawr ddirmyg, *Efe a beidiodd a bod yn gall i wneuthur daioni*, Psal. 36. 3. megis pe dywedai, ni fynnai ddysgu gwneuthur daioni. A thrachefn, *Am i ti ddiystyru gwybodaeth, minneu a'th ddiystyraf ditheu*, Hos. 4. 6. Ac am yr vnrhyw ddynion y dywaid yr yspryd glân mewn lle arall *Y maent yn treulio eu dyddiau mewn daioni, ac mewn moment y desgynnant i'r bedd, Dywedant hefyd wrth Dduw, Cilia oddi wrthym, canis nid ydym yn chwennych gwybod dy ffyrdd di*, Job 21. 13. Ymogeled pob dyn gan hynny rhac y ddichell hon, a bydded fodlon, o'r hyn lleiaf, i ddarllein llyfrau da, ac i ymarfer â chwmpeini duwiol, ac â chyfryw foddion eraill ac a allo wellhau ei fuchedd ef; er na bo etto yn ei fryd eu canlyn: ie er ei fod yn clywed ynddo ei hun wrthwyneb i wneuthur hynny. Oblegid nis gall y pethau hynny byth wneuthur dim niwed iddo, ond hwy allant wneuthur iddo fawr lles: ac fe allai y gall y gwrthwyneb y mae efe yn ei ddioddef yn ei feddwl wrth arfer o'r pethau hynny yn erbyn ei ewyllys, beri i'r Arglwydd trugarog sydd yn gweled ei gyflwr blin ef, roddi iddo yr orchafiaeth arno ei hun o'r diwedd, a danfon iddo lawer mwy o ddiddanwch a chyssur yn y pethau yr oedd o'r blaen yn eu ddiflassu, nag oedd o anfodd ac anewyllys ganddo

iddynt

iddynt ar y cyntaf. Oblegid efe a all Duw wneuthur hynny yn hawdd, yn vnig drwy newidio ei blâs genau ni ag vn defnyn bach o'i nefol râs, a gwneuthur y pethau hynny yn flasus ac yn beraidd, rhai 'r oeddym ni o'r blaen yn eu clywed yn chwerwon ac yn ddiflas.

4. Am hynny, megis yr ewyllysiwn fod i bob mab-enaid oddyn ac a ddarllenno y llyfr hwn, ei ddarllein â meddwl gwastad wedi ymroi yn gwbl yn llaw Duw, a rhoi ei fryd ar wneuthur y peth a roddo 'r yspryd glân yn ei feddwl ef, pe rhôn iddo a cholli ei holl ddifyrrwch bydol wrth hynny: (yr hyn sydd anghenraid i bawb ei wneuthur, ar a fynno fod yn gadwedig) felly os bydd i vn nas gallo wneuthur hynny allan o law, etto mi a gynghorwn iddo, yn anad dim, geisio 'r maes ar ei feddwl ei hun cyn belled a bod yn ddioddefgar i ddarllein y llyfr hwn hyd y diwedd, ac i edrych beth a ellir ei ddywedyd yn erbyn y pethau a gynnhwysir ynddo, er nas rhoddo gwbl o'i fryd a'i feddwl ar eu gwneuthur. Oblegid nid wyf yn ammeu nas gall Duw gynnhyrfu calonnau y rhai hyn cyn y delont i ddiwedd y llyfr, i newidio eu meddwl, ac i ymroi yn ostyngedig i hyfryd wasanaeth eu Harglwydd a'i Hiachawdur, fel y gallo Angelion nef lawenychu a gorfoleddu am eu hynnill hwy drachefn, megis am y ddafad a gollasai. *Luc.* 15.

PEN.

PEN. II.

Mor angkenrhaid yw i ni ystyried a myfyrio yn ddifrif ar ein cyflwr ein hunain.

Y mae 'r Prophwyd *Ieremi*, yn ôl hir gwyno rhac yr aflwydd a'r gofid oedd ar yr Iuddewon yr amser hynny am eu pechodau, yn dangos yr achos o hynny yn y geiriau hyn; *Y tir i gyd a anrheithiwyd, am nad oes neb yn cymmeryd at ei galon*, Jer. 12. 11. Gan arwyddoccau wrth hynny, pe buasai yr Iuddewon yn ystyried yn ddwys ac yn ddifrif y fuchedd a'r cyflwr yr oeddynt ynddo cyn dyfod o'r difrod mawr hwnnw arnynt, y gallasent ddiangc rhagddo, fel y diangodd y Ninifeaid wrth gymmeryd rhybydd gan *Ionas*, er bod y cleddyf eusys wedi ei dynnu, a llaw'r Arglwydd wedi ei hystyn allan i'w distrywio hwy o fewn deugain nhiwrnod. Mor anghenrhaid ac mor bwysfawr ydyw ystyried y pethau hyn. Yn arwydd o'r hyn beth y cyfrifid yn aflan wrth gyfraith *Moses* bob anifail ni chnoai ei gil: ac felly yn ddiammau y mae pob enaid ger bron Duw, yr hwn nid ystyrio yn ei galon ac ni chnoo ei gil, trwy fynych fyfyrio, ar y peth a fyddai raid iddo ei wneuthur yn y bywyd hwn. *Lev.* 11. *Deut.* 14.

2. O herwydd, o ddyffyg y cyfryw ystyried a myfyrio y mae cymmaint o bechodau ac amryfuseddau yn y byd, ac y mae llawer mil o Gristianogion yn cael gweled eu bod ym mhorth uffern cyn iddynt ammeu dim o'r cyfryw beth, wrth adael eu harwain trwy ddyffryn y fuchedd hon, a hug ac a gorchudd diofalwch a difrawch ac anystyr tros eu llygaid, megis anifeiliaid i'r lladdfa, ac heb gael erioed

weled

weled eu perygl eu hun, hyd oni bo rhywyr ceisio help ac ymwared rhagddo.

3. O herwydd hyn y mae 'r yscrythur lân mor ofalus yn ein hannog ni i ystig fyfyrio ac i ddysgu ystyried beth a ddylem ei wneuthur, i geisio ein hachub ni oddiwrth y perygl y mae eisieu ystyried a myfyrio yn ein tywys ni iddo.

4. Y mae *Moses* wedi darfod iddo ddangos i'r bobl ei gennadwri oddiwrth Dduw ynghylch holl gyfrannau 'r gyfraith, yn gosod hyn yn angwhaneg ger eu bronnau hwy oddiwrth Dduw, megis peth o'r angenrheittiaf *Deut*. 6. 6. sef, *Bydded y geiriau hyn yn dy galon di, Ac yspyssa hwynt i'th blant a chrybwyll am danynt pan eisteddych yn dy dŷ, a phan gerddych ar y ffordd, a phan orweddych i gysgu, a phan gyfodech i fynu: a rhwym hwynt yn arwydd ar dy law, a byddant yn rhactalau rhwng dy lygaid. Scrifenna hwynt hefyd ar bŷst dy dŷ ac ar dy byrth.* A thrachefn mewn lle arall y dywaid yr vn geiriau, ac y gorchymmyn ym mhellach fel hyn; *Dysgwch hwynt i'ch plant, fel y gallont hwythau fyfyrio arnynt.* Deut. 11. 19. Yr vnrhyw orchymmyn a roddes Duw ei hun i *Josua*, pan ddewiswyd ef gyntaf i lywodraethu 'r bobl, *Ios*. 1. 8, 9. *Nac ymadawed llyfr y gyfraith hon o'th enau, eithr myfyria ynddo ddydd a nôs, fel y cedwych ar wneuthur yn hyn oll sydd scrifennedig ynddo*: Ac yn y man y mae Duw yn dangos pa lês a wnai hynny iddo, *Yna y llwyddi yn dy ffyrdd, ac yna y ffynni; canys yr Arglwydd dy Dduw a fydd gydâ thi, i ba le bynnac yr elych.* Wrth yr hyn y mae efe yn arwyddoccau nad yw dyn heb fyfyrio ar Gyfraith Dduw, ond myned ar gyfeiliorn, ac megis vn dall heb wybod i ba le y mae yn myned.

5. S. *Paul* wedi darfod iddo osod ger bron ei yscolhaig *Timotheus* beth yw iawn ddyledswydd Eglwyswr

glwyswr, sydd yn rhoi hyn o gyngor iddo yn angw-
haneg, 1 *Tim.* 4. 15. *Myfyria ar y pethau hyn, ac arhos ynddynt:* Ystyria hwynt yn ddwys, gwyl pa
bwys a pha ddefnydd sydd ynddynt. A pha le byn-
nac y mae 'r yscrythur lân yn dangos pa fath sy ar wr
doeth, dedwydd, cyfiawn, (oblegid yr vn yw 'r
tripheth hyn yn yr yscrythur lân, can nad oes gwir
ddoethineb a dedwyddwch ond cyfiawnder) vn o'r
pethau pennaf y mae yn ei ddywedyd am dano ydyw,
ei fod ef *yn myfyrio ar Gyfraith Dduw ddydd a nos.*
Psal. 1. Ac am esamplau allan o'r yscrythur lân, i
ddangos pa fodd y byddai gwyr da gynt yn arfer o
fyfyrio, hawdd fyddei imi ddangos llawer o honynt,
megis am *Isaac* yr hwn a *di allan i'r meusydd i fyfy-
rio, Gen.* 24. 63: a'r brenhin *Ezechias*, yr hwn a
riddfannodd megis colommen, Esa. 38. 14. hynny yw,
mewn distawrwydd, rhyngtho a'i galon ei hun, heb
glywed llais ei eiriau. Ond nid oes vn esampl ben-
nach yn y defnydd ymma nag esampl *Dafydd*, yr
hwn, ym mhob man gan mwyaf, sydd yn cofio ei
ddyfal a'i ddibaid fyfyrdod, gan ddywedyd wrth
Dduw fel hyn. *Myfyriais am dy orchymmynion y
rhai a hoffais,* Psal. 119. 47. *Felly y mae 'r Groeg
a'r Lladin yn cyfieithu 'r gair.* A thrachefn, *Pan
i'th gofiwyf ar fyngwely, Myfyriaf am danat yng-
wiliadwriaethau'r nos* (neu fel y mae eraill yn ei gyf-
iaithu, *Myfyriaf am danat y boreau*) Psal. 63. 6.
A thrachefn, *Mor gu gennyf dy Gyfraith, hi yw fy
myfyrdod beunydd, ie, ac ar hyd y dydd hefyd.* Psal.
119. 97. Ac mor wresog ac mor daerlew yr oedd
efe yn arfer o fyfyrio, y mae efe ei hun yn ei ddan-
gos, pan yw yn dywedyd am dano ei hun, *Gwreso-
godd fynghalon o'm mewn, tra oeddwn yn myfyrio en-
nynnodd tân.* Psal. 39. 3.

6. Y pethau hyn a gadwodd yr yspryd glân mewn
cof am y gwyr hynny gynt, i yrru cywilydd ar-
nom-

nom ni sydd Gristianogion, y rhai er ein bod yn llawer mwy rhwymedig na hwynt hwy i fod yn wresog mewn mysyrdod, oblegid i ni dderbyn doniau mwy gan Dduw; etto yr ydym ni yn byw mor segurllyd, y rhan fwyaf o honom, ac nad ydym ni agos vn amser yn mysyrio nac am Gyfreithiau a gorchymmynion Duw, nac am ddirgeledigaethau ein ffydd, nac am fuchedd a marwolaeth ein Iachawdwr Christ, nac am ein dyled ein hunain tu ag atto ef; chwaethach ystudio a mysyrio ar hynny beunydd fel y gwnai 'r brenhinoedd sanctaidd hynny, er maint eu gwaith a'i llafur yn llywodraethu eu gwledydd.

7. Pwy sy o honom ni heddyw yn gwneuthur cyfreithau, a gorchymmynion, a chyfiawnderau Duw (canis felly y mae 'r yscrythur lân yn eu galw) yn fyfyrdod beunyddol iddo, fel y gwnai 'r brenhin *Dafydd*? Ac nid y dydd yn vnig y gwnai efe hynny, ond y nôs hefyd, fel y tystiolaetha efe am dano ei hun mewn lle arall. Pa sawl un o honom ni sydd yn gollwng llawer dydd, a llawer mis dros ei ben, heb unwaith na mysyrio na meddylio am y pethau hyn? Fe Duw a wnel nad oes llawer o Gristianogion yn y byd, heb wybod beth ydyw 'r cyfryw fyfyrdodau. Yr ydym ni yn credu ysgatfydd, ddirgelion ffydd Grist, sef bod vffern, a bod nef, a bod tâl am ddaioni, a chospedigaeth am ddrygioni, ac y daw dydd barn, ac y bydd rhaid gwneuthur cyfrif, a'r cyffelyb: ond am nad ydym nac yn cnoi ein cil ar y pethau hyn drwy ddwys fyfyrio arnynt, nac yn eu treulio yn ein calonnau trwy wrês mysyrdod; nid ydynt yn helpio dim arnom tu ag at fyw yn dduwiol, mwy nag y mae 'r feddyginiaeth a roddo gwr yn ei bocced yn helpio ei iechyd corphorol ef.

8. Pa ddyn o'r byd a fyddai mor hawdd gantho anturio pechu (fel y mae gan lawer, y rhai sy 'n

yfed

ysed, pechod cyn rhwydded ac yr ŷs yr anifeiliaid ddwfr) ped ystyriai y mawr berygl sydd o bechu, a'r golled am râs Duw a'i ffafor a'i ewyllys da, a haeddu digofaint tragywyddol, a pheri o bechod i Fab Duw ei hun ddioddef marwolaeth, a'r anfeidrol boenau vffernol a fydd yn gospedigaeth dragywyddol am bechu? Ac er bod pob Christion yn credu y pethau hyn, ac yn cydnabod â hwynt, etto o herwydd bod y rhan fwyaf o ddynion heb eu hystyried hwy yn iawn yn eu calonnau, nid ydynt hwy yn cyffroi dim arnynt, ond y maent yn arwein yr wybodaeth honno ganthynt megis tan glo yn eu calonnau, heb na chlywed na gwybod vn gronyn oddiwrthi, megis vn a fyddai yn dwyn tan gydag ef mewn callestr, ac heb gael dim gwrês oddiwrtho, eisieu taro 'r gallestr; neu vn a fyddai 'n dwyn gantho berarogla mewn blwch, acheb gael dim arogl oddiwrtho eisieu ei rwbbio.

9. Ac weithan i ddyfod yn nês at y defnydd priodol yr ydym ar fedr ei ddatcan yn y llyfr hwn; pa ddyn byw ni roddei ei fryd yn gwbl ar wasanaethu Duw yn gywir, ac i ymadael â holl orwagedd y byd pettei yn ystyried fel y dylai, y pwysfawr resymmau a'r achosion a allai ei gynnhyrfu ef i wneuthur hynny; sef, y mawr wobr a gaiff efe am wneuthur hynny, ar anfeidrol berygl sy iddo onis gwna? Ond o herwydd (fel y clywsoch) nad oes odid o vn ym mysg mil yn ystyried y pethau hyn, ac o happiei iddo eu hystyried, nis gwna ond yn ysgafn, heb gymmaint o astudrwydd a chydwybod ac y mae 'r pethau yn eu haeddu: a hynny sy 'n peri i gynnifer o ddynion fyned beunydd i golledigaeth, ac i gynlleied fod yn gadwedig, am eu bod, o eisieu ystyried, heb roi eu bryd vn amser ar fyw fel y dylent, ac fel y mae galwedigaeth Christion yn gofyn ar eu dwylo hwy. Megis y gallwn ninnau hefyd gwyno

gydâ

gyda *Ieremi*, fel y clywsoch o'r blaen, fod tir ei Christianogaeth ni wedi myned yn anrhaith, am na yw dynion yn ystyried yn eu calonnau.

10. Ystyried yw'r agoriad sydd yn egori dr ystafell ein calonnau ni, lle y mae llyfrau ein ho gyfrif ni ynghadw: Ie ystyried ydyw drych, echre llygad a golwg ein henaid ni, a'r hwn y m 'r enaid yn ei weled ei hun, ac yn canfod ei holl gy flwr trwyddo; sef ei gyfoeth, a'i ddoniau daionu a'r ffordd y mae 'n rhodio ynddi, a pha fodd y ma 'n ei cherdded, ai yn fuan, ai yn araf; a'r penno a'r diben y mae 'n cyrchu atto. Ac heb yr ystyrie hyn nid yw 'r enaid ond rhuthro fel dall yn wysg e ben ym mhlith miloedd o ddrain a mieri, a thram gwyddo ar bob cam a gerddo i ryw anghymmhe surwydd neu ei gilydd, a phob amser mewn pery o ryw fawr farwol aflwydd. A pheth rhyfedd y gweled, fod pob dŷn yn ei fatterion a'i negesau b dol yn gwybod ac yn cydnabod, na's gall na dechreu na gwneuthur, na gorphen gwaith yn y byd he ei ystyried; ac etto yn y gwaith mawr hwn ar ge isio ynnill teyrnas nef, nid oes agos neb nac yn arfer o ystyried, nac yn tybied fod yn rhaid iddo ysty ried.

11. Pettai ddyn yn amcanu myned i daith neu si wrnai, er na bai ond o *Loegr* i *Constantinopl*, pe rhôn iddo a cherdded y ffordd vnwaith neu ddwy o'r blaen, etto ni cherddai gam o honi heb ei hys tyried yn ddwys ac yn fynych; yn enwedig heb ystyried pa vn a wnai ai bod ar y ffordd ai na bai, pa fodd y byddai 'n cerdded ai yn fuan ai yn araf, a pha faint fyddei rhyngtho a phen ei siwrnai; a cyffelyb bethau. Ac wyti yn meddwl (fy mraw anwyl) myned o'r ddaiar hon i'r nefoedd, a hynn tros gynnifer o fryniau, a phantiau, ac anialwc a lleoedd peryglus ni cherddaist erioed o'r blae

he

heb ystyried vnwaith beth yr wyt arno? Yr wyti yn camgymmeryd yn fawr, os wyti yn tybied hynny: canys rheitiach o lawer i ti wrth ystyried yn y daith nefol nag yn yr vn ddaiarol, o herwydd bod mwy o drawsffyrdd, a mwy o beryglon yn y naill nac yn y llall, gan fod pob dyfyrrwch yn y byd hwn, a phob trachwant, a phob ofer feddwl, a phob golwg gwammal, a phob llais a demptio, a phob cythraul ar y ddaiar, a phob elwig or eiddo (a'r rhei'ny yn aml) megis lladron yn cynllwyn am danat i'th yspeilio ac i'th ddifetha ar y ffordd hon tu a'r nef.

12. Am hynny mi a gynghorwn i bob vn a siwrneio ar y ffordd hon, edrych yn dda yn ei gylch, ac o'r hyn lleiaf vn waith yn y dydd, ystyried ei gyflwr ei hun, a chyflwr y trysor sydd gantho *mewn llestr bran*, fel y dyweid S. *Paul*, a'r trysor hwnnw yw ei enaid ef, yr hwn o eisieu ystyried a ellir ei golli cyn hawsed a'r tlws lleiaf a fiomgaraf yn y byd, fel y ceir gweled yn ôl hyn wrth y pethau a ddywetwyf er mwyn helpio dyn i ystyried, yr hyn sydd raid iawn i mi ac i bob Christion arall wrtho, er mwyn gwneuthur ein gwasanaeth yn gymmeradwy gan Dduw. O herwydd ped ystyriai fy enaid i neu'r eiddo arall, yn ddwys ac yn ddifrif, ychydig o lawer o bethau a wyr eu bod yn wir; ni byddei bossibl iddo na wellhaei, a bod yn anfodlon i'w fuchedd o'r blaen, a'i diflasu a'i ffieiddo. Megis, ped ystyriei yn ddwys ei ddyfod i'r byd hwn er mwyn cymmeryd gofal am wasanaethu Duw, a'i fod ef er hynny yn edrych yn vnig, neu yn fwya dim, am orwagedd y byd: pettai yn ystyried y bydd rhaid iddo roi cyfrif yn y dydd diweddaf am bob gair ofer, *Mat.* 12. 36. ac etto nad ydyw yn gwneuthur cyfrif yn y byd o lawer gweithred ddrwg y mae yn ei wneuthur, chwaethach o'i einau; pettai yn ystyried *na chaiff vn putteinwr, na godinebwr, nac eulyn-*

eulynaddolwr, na thorrwr priodas, na maſweddwr, na gwrrywgydiwr, na lleidr, na chybydd, na meddw, na difenwr, na chribddeilwr, etifeddu teyrnas Dduw; a'i fod yntau yn meddwl y dichon ſyned yno er ei fod yn byw yn y beiau hynny: pettai yn yſtyried fod vn pechod yn ddigon er colli miloedd o bobl ar vnwaith, ac etto er bod arno fawrllwyth o bechodau ei fod yntau yn tybied y gall ddiango, 1 *Cor*. 6. 9, 10. *Eph*. 5 5. *Gen*. 6. *Gen*. 19. ped yſtyriai fod y ffordd i'r nef yn anhawdd, yn gûl, ac yn boenus, fel y dyweid Duw ei hun, a'i fod yntau yn tybied y gall ſyned i mewn yno, er byw mewn digrifwch, a'n clyſchwant y byd, *Mat*. 7. 14. ped yſtyriai ddarfod i'r holl *S*ainct Duwiol a fu erioed, (megis Apoſtolion Chriſt, a'i fam ef ac eraill) ddewis byw mewn caledſyd, mewn llafur poenus, buddiol i eraill, mewn ymprydio, gweddio, a choſpi eu cyrph a'r cyffelyb, a'i bod er hynny yn byw mewn ofn a dychryn rhag barnedigaethau Duw; ac yntau heb wneuthur cymmaint a meddwl am yr vn o'r pethau hyn, ond canlyn ei bleſſer a'i ddifyrrwch, ac er hynny nid yw yn ammeu nad yw dda ei gyflwr, 1 *Cor*.4. 2 *Cor*.4. & 6, & 11, & 12, 1 *Cor*. 9. *Phil*.2. ped yſtyriei fy enaid i (meddaf) neu yr eiddo arall y pethau hyn yn ddwys ac yn ddifrif, neu y rhan leiaf o fil o bethau eraill a ellid eu hyſtyried, y mae 'n ffydd Griſtianogawl yn dyſcu i ni eu bod yn wir; ni chyfeiliornai mewn perygl diobaith, fel y mae llawer o eneidiau Chriſtianogion, o eiſieu yſtyried ei gyflwr ei hun.

13. Beth a bair i ladron gael can wyr ſynhwyrol dybieid am danynt eu bod allan o'i côf, am fod yn lladdrata, a hwythau yn gweled crogi cymmaint o ddynion am ladrad, ger bron eu llygaid, ond am nad ydynt yn yſtyried hynny? A'r vnrhyw achos ſy'n peri i'r gwyr doetha 'n y byd gael eu cyfrif

ger

ger bron Duw a dynion da; yn anfad ffyliaid ac yn waeth nag ynfydion cynhwynol; am eu bod, a hwythau yn adnabod gorwagedd y byd, ac yn gwybod y perygl sydd o fyw mewn pechod, er hynny yn canlyn y byd yn gymmaint, a chyn lleied eu harswyd i bechu. *Luc.* 12. 20. Pettei gyfraith wedi ei gwneuthur, trwy awdurdod dyn, ar fod i bwy bynnag a feiddiei yfed gwin, ddal ei law yn y man tros hanner awr yn tân, neu mewn plwm berwedig; yr wyfi yn tybied y byddai anhawdd gan lawer yfed gwin, er eu bod wrth naturiaeth yn ei garu: ac etto er bod cyfraith wedi ei gwneuthur gan dragywyddol fawredd Duw y gorfydd i bwy bynnag a wnelo bechod ddioddef ei ferwi yn dragywyddol yn nhân uffern, heb na diben nac esmwythdra; y mae llawer er hynny o eisieu ystyried y pethau hyn heb ddim mwy eu hofn i bechu, nag i fwytta neu i yfed.

14. I dynnu at y diwedd, y mae ystyried yn beth anghenrhaid iawn ei wneuthur, yn enwedig yn ein dyddiau ni, pan ydys yn gwneuthur cymmaint cyfrif o orwagedd ac oferedd, ac y tybir mai gwir ddoethineb ydyw; ac nad yw'r gwrthwyneb ond gwir ffoledd, a distryr wirionedd. Ond nid oes gennyf ddim ammeu, drwy help Duw a chynhorth iawn ystyried, na's datcuddiaf i'r darllenydd synhwyrol yn eglur ddigon, yr amryfusedd sydd yn hyn o beth, oddieithr ei fod yn ddall o'i wirfodd, neu o wir gyndynrwydd gwedi ymroi i gaethiwed ei elyn ysprydol: o blegid y mae rhai o'r cyfryw ddynion yn y byd: am y rhai y mae Duw yn dywedyd; megis yn ymoffidio trostynt, ac yn tosturio wrth eu cyflwr, *Esa.* 28. 15. 18. *Hwy a wnaethant gyfammod ag angeu, a chyngrair ag uffern:* hynny ydyw, ni fynnant ddyfod allan o'r perygl y maent ynddo; ond eu bwrw eu hun bendramwnwgl i golledigaeth

dragywyddol, yn gynt nag ystyried eu cyflwr ac felly ynnill iddynt eu hunain fywyd tragywyddol a gogoniant nef. Oddiwrth y cyndynrwydd angheuol hwnnw, yr Arglwydd o'i drugaredd a'n diango ni bawb ar sy 'n perthyn iddo ef.

PEN. III.

Er mwyn pa achos a diwedd y crewyd dyn ac y gosodwyd ef yn y byd hwn.

WEithian gan hynny yn Enw 'r Hollalluog Dduw, a thrwy gymmorth ei lân yspryd ef, ystyried pob Christion o ddyn ac sydd yn chwennych iechydwriaeth enaid a chorph, yn ddwys ac yn ddifrif, yn gyntaf dim, megis y gwna marsiandwr pan êl tros fôr i wlad ddieithr, neu megis y gwna capten a ddanfono ei dywysog ar ryw negesau o bwys, pan ddêl i'r lle a appwyntiwyd iddo: hynny ydyw, meddwl am ba achos y daeth yno, paham y danfonwyd ef yno, ac i ba beth, i amcanu pa beth, i wneuthur pa beth, ac i gyflawni pa beth, a pha beth a ddisgwyl ac a ofyn yr hwn a'i danfonodd ef yno ar ei law ef pan ddêl adref. Oblegid diammau y gwna ystyried y pethau hynny iddo fod yn ofalus am edrych am y pethau y danfonwyd ef o'i plegid, ac nid ymofalu am bethau ni pherthyn iddo. Y cyffelyb bethau a fynnwn i Gristion eu hystyried, ac ymofyn ag ef ei hun, pa ham ac er mwyn pa achos a diwedd y creodd Duw ef, ac a'i danfonodd ymma i'r byd hwn? i wneuthur pa beth? i dreulio ei oes mewn pa beth? ac fe gaiff weled

weled nad i ddim arall, ond yn vnig i wasanaethu *Duw* yn y bywyd hwn. Tan yr ammod hwnnw y crewyd ni, ac er mwyn hynny yn vnig i'n prynwyd ni, fel y prophwydodd *Zacharias* o'r blaen, *fel y byddei i ni wedi ein gwared oddiwrth ddwylo ein gelynion, ei wasanaethu ef mewn sancteiddrwydd a chyfiawnder holl ddyddiau ein heinioes.* Luc. 1. 74.

2, O hyn y canlyn yn gyntaf, gan mai gwasanaethu Duw yn y bywyd hwn, yw'r achos a'r diwedd y rhoed ni yn y byd o'i blegid; wrth hynny beth bynnag a wnelom, neu a amcanom, neu y treuliom ein hamser arno, ar a fo na gwrthwyneb nac ammherthynol i'r achos a'r diwedd hwnnw, sef gwasanaethu Duw yn vnig, pe rhon i ni allu wrth hynny ynnill holl deyrnasoedd y byd; etto nid yw ond llwyr waggedd ac oferedd, a ffoledd, a gwaith ofer; a pheth a wna i ni ryw ddydd ofidio, ac edifarhau, a chywilyddio o'i blegid, o herwydd nad hynny yw'r peth y daethom ni i'r byd o'i achos, na'r peth y gofynnir i ni gyfrif am dano yn y dydd diweddaf, oddieithr i gael ein barnu am dano.

3. Yn ail y canlyn, os gwasanaethu Duw ydyw'r vnig achos a'r neges y daethom ni i'r byd o'i blegid, a bod pob creadur daiarol arall wedi ei roi yn y byd i'n gwasanaethu ni, fel y byddei i ninnau wasanaethu Duw: ni a ddylem ninnau na ddymunem o'r creaduriaid eraill, nac o gyfoeth nac o dlodi, nac o iechyd nac o glefyd, nac o barch nac o ammharch, na mwy na llai, nac a fo da ar ein lles ni tu ag at wasanaethu Duw; oblegid pwy bynnag a geisio ychwaneg o'r creaduriaid hynny nag a wasanaetho i'r perwyl hynny, y mae efe yn cilio oddiwrth yr achos a'r diwedd y daeth i'r byd o i blegid.

4. Wrth hyn y gall Christion gofalus gael peth cydnabyddiaeth am ei gyflwr gyda *Duw*, a barnu ynddo pa vn a wna ai bod ar y ffordd vnion ai peidio

byddo. Oblegid os edrych ef yn vnig neu yn bennaf dim at y pennod y daeth efe ir byd yma er e ſwyn, hynny ydyw gwſanaethu Duw; os bydd e ofalon ef a'i feddyliau, a'i amcanion, a'i lafur, a'i ymddiddanion, yn rhedeg yn vnig ar y peth hyn; ac na bo matter ganddo am greaduriaid eraill, megis anrhydedd, cyfoeth, dyſg, a'r cyffelyb; ond hyd y bônt yn angheurhaid iddo i'r perwyl hynny; os efe a dreulia ei ddyddiau a'i fywyd (meddaf) mewn aſtudrwydd ar waſanaethu Duw, yna diammeu ei fod yn ddyn o'r happuſaf ac o'r dedwyddaf, ac y daw efe yn y diwedd i deyrnas Dduw.

5. Ond os gwyl efe ei fod mewn cyflwr gwrthwyneb i hynny, ai fod heb edrych am y peth y danfonwyd efe ymma o'i blegid, na bod ei galon a'i feddwl ar waſanaethu Duw, ond yn hyttrach ar orwagedd y byd, megis goruchafiaeth, golud, digrifwch, dillad gwychion, tegwch pryd, adeiladau têg, neu ryw beth arall ni pherthyn ir perwyl hwnnw: os efe a dreulia ei amſer (meddaf) ynghylch y coegbethau hynny, a bod ei ofalon, a'i feddyliau, a'i ymddiddanion, a'i ddifyrwch, yn fwy yn y pethau hyn, nag ynghylch y neges mawr arall y danfonwyd ef yma o'i achos, yna y mae mewn helynt enbyd, yr hon a dywys yn vnion i golledigaeth, os efe ni newidia ei helynt. Oblegid diammeu ydyw, am bwy bynnag nid edrycho am y gwaſanaeth y danfonwyd ef i'w wneuthur, na chaiff efe byth mor tâl a'r gwobr ſydd wedi ei addo am y gwaſanaeth hwnnw.

6. Ac o herwydd bod y rhan fwyaf o'r byd, nid yn vnig o'r rhai digrêd, ond hefyd o'r Chriſtianogion, allan o'i lle yn y pwngc yma, ac heb edrych am y peth y crewyd hwy er ei fwyn, ac y danfonwyd hwy yma o'i achos: am hynny y mae Chriſt a'i ddiwiol Sain yn crybwyll mor doſt am y niſer

bychan ſydd mewn cyflwr iechydwriaeth, ie ym myſc Chriſtianogion, ac o herwydd hynny, y traethaſant amryw ymadroddion y rhai y mae cig a gwaed yn tybied eu bod yn galed, ac mai digon prin y maent yn wir, er bod yn ddir y cyflawnir hwynt, megis hyn, *Haws yw i gamel fyned trwy grau'r nodwydd ddur, nac i wr goludog fyned i mewn i deyrnas Dduw*, Luc. 13. 24. Mat. 19. 24. Y rheſwn o'r ymadrodd hwnnw, a'i gyffelyb, yw hyn, Na's gall y gwr goludog ſydd yn edrych am bentyrru golud, roi ei fryd a'i feddwl ar y peth y daeth efe i'r byd o'i blegid, ac am hynny nas dichon byth fyned i deyrnas nef, oddieithr i Dduw wneuthur gwyrthiau, ac felly peri iddo ddiyſtyru ei olud, a'i arfer yn vnig at waſanaeth Duw. Ac y mae Duw weithiau yn gwneuthur y fath wyrthiau, fel y mae ini eſampl anaml ei chyffelyb, yn yr Efengyl, am *Zacheus*, yr hwn er ei fod yn wr goludog iawn, yn y man pan ddaeth Chriſt i'w dy ef, ie yn enwedig i'w galon ef trwy flydd, a roes hanner ei dda i'r tlodion, ac os gwnaethai gam â neb drwy drawſder, y mae'n addo ei dalu adref ar ei bedwerydd. *Luc.* 19.

7. Ond wrth hyn y gellir gweled gofidus gyflwr llawer mil o Griſtianogion yn y byd, y rhai ſy cyn belled oddiwrth dreulio eu holl amſer a'i llafur yngwaſanaeth Duw, ac nad ydynt hwy agos vn amſer yn meddwl am dano, ac os ydynt, nid yw hynny ond diofal iawn ac yſcafala. *O Dduw pa ſawl mil o wyr a gwragedd ſydd yn y byd yn dwyn enw Chriſtianogion, heb dreulio vn awr o'r pedein ar hugain yngwaſanaeth Duw*: paſawl mil ſy'n blino eu meddyliau ynghylch negeſeuau bydol, a lleied ſy'n cymmeryd gofal am waſanaethu Duw? Pa nifer ſydd yn cael ac yn cymmeryd enmyd ac amſer i fwyta, ac i yfed, ac i gyſgu, ac i wneuthur yn llawen, ac i'w trwſio eu hunain ac i'w paentio yngolwg y byd, ac etto heb [illegible]

amser i'w wario ar y peth mwyaf a rheitiaf, sef gwasanaethu Duw? Pa nifer sydd yn treulio'r dydd o'r pen bwygilydd, ac wythnosau, a misoedd, a blynyddoedd, yn hebocca, ac yn hela, ac mewn disyrrwch arall, heb wneuthur dim cyfrif o wasanaethu Duw? Beth a ddaw o'r bobl hynny? Pa beth a ddywedant hwy ddydd farn? pa escus a gânt hwy?

8. Pettai wâs i farsiandwr, wedi iddo dreulio llawer o flynyddoedd o'r tu hwnt i'r môr, pan ddelei adref yn rhoi cyfrif i'w feistr ddarfod iddo dreulio hyn a hyn o amser yn canu, a hyn a hyn yn dawnsio, a hyn a hyn mewn maswedd, a'r cyffelyb; pwy ni chwarddai am ben ei gyfrif efe? Ond os gofynnei ei feistr iddo ym mhellach pa faint o amser a dreuliasai ynghylch ei farsiandiaeth ynteu a'i negesau; ac atteb o'r gwâs na threuliasai ddim, ac na feddyliodd efe vnwaith nac am danynt hwy, nac am dano ynteu, pwy ni thybygai fod y cyfryw wâs yn haeddu pob math ar gospedigaeth a chywilydd? Ac yn sicr mwy fydd eu cywilydd a'i gwaradwydd hwy ddydd farn, y rhai a osodwyd yma ar neges cymmaint ac yw gwasanaethu Duw, a hwythau er hynny yn ei esgeuluso, ac yn rhoi cwbl o'i hastudrwydd, a'i poen, a'i meddyliau ar goegbethau ofer y byd hwn: yr hyn sydd cyn belled oddiwrth yr hyn a ddylent hwy ei wneuthur, a phettei wyr a fai wedi eu gosod i redeg gyrfa am gamp o werth anfeidrol, yn troi oddiwrth y nôd, a rhai yn mynd tros y ffordd ar ôl gwybed, neu yscafnblu yn y gwynt; a rhai eraill yn sefyll ar y ffordd ac yn casglu tom y ddaiar. A pha fodd, meddwch chwi, yr haeddai y rhai hynny dderbyn cymmaint gwobr ac a amcanesid i roi iddynt?

9. Am hynny, anwyl Gristion, od wyt i synhwyrol, ystyria dy gyflwr tra caffech amser, *Gal.* 6. 3, 4.

canlyn

eardyn gyngyr yr Apostol, hola dy weithredoedd, a'th ffyrdd, ac na thwylla ddim honor dy hun. Ti a elli etto gael grâs i wellhau dy fuchedd, am fod goleudydd y bywyd hwn etto yn parhau: fe ddaw erchyll nôs yr angeu i'th oddiwes di ar fyrr, ac yno ni bydd mwy amser i wellhau. Pa les a wna dy holl boen a'th drafferth a gymmeraist i geisio cyfoeth y byd, i ti yn yr awr honno? a pha ddiddanwch a gei di oddiwrtho, pan ddywetter wrthyt ti fel y dywedodd Christ wrth vn o'th gyffelyb di yn yr Efengyl, pan oedd wedi dyfod i vchder a brigyn ei hapusrwydd, *O ynfyd, y nôs hon y dygir dy enaid oddiarnat, ac yno eiddo pwy fydd y pethau a barottoaist ti, ac a gesglaist ynghyd?* Luc. 12. 20. Cred fi, fy mrawd anwyl, oblegid ni ddywedaf i ti ddim anwir, Mwy o gyssur a diddanwch a gai di yr amser hwnnw oddiwrth vn awr a dreuliaist ti yngwasanaethu Duw, nag oddiwrth ganmhlynedd a dreuliaist yn ceisio goruchafiaeth i ti dy hun ac i'th dŷ yn y byd hwn. A phe gellit ti yr awron wybod oddiwrth y blin gyflwr y bydd dy enaid truan di ynddo 'r amser hwnnw, am esceuluso yr vnpeth hwn a ddylesit ti fwyaf feddwl am dano; ti a hepcorit beth o'th amser cysgu, a pheth o'th amser bwytta, i wneuthur iawn am esgeulusdra 'r amser a aeth heibio. Y rhagor sy rhwng y doeth a'r ynfyd yw hyn, bod y naill yn ymbarottoi yn erbyn drwg cyn ei ddyfod, a'r llall pan fo rhyhwyr.

10 Dyro dy fryd gan hynny, Gristion daionus, tra caffech amser: dyro dy fryd yn ddioed ar fynd ynghylch y gorchwyl mawr i'th anfonwyd ymma o'i blegid; hwnnw yn vnig sydd orchwyl o bwys, a gorchwyl anhepcor; ac nid yw gorchwylion eraill ond gwagbethau coegion ac oferedd, ond hyd y maent yn perthyn i'r gorchwyl hwnnw. Na charet ti mo'r byd, yr hwn y mae dy Iachawdwr Christ yn

ei ffieiddio am gyfeiliorni yn y pwngc ymma, nad y mae ei Apostol *Ioan* yn cyhoeddi ei fod yn elyn i Dduw, *Io.* 7. 7. 1 *Joh.* 2. Dywed o'r diwedd wrth dy Iachawdr, Yr *wyf yn cyfaddef wrthyt ti, ô Arglwydd, yr wyf yn cyfaddef, ac ni's gallaf wadu, nad ymofelais i etto am y peth i'm gwnaethost o'i blegid, ac i'm prynaist o'i achos, ac i'm rhoddaist yma o'i herwydd: yr wyf yn gweled fy amryfusedd, ni allaf gelu fy anfad fai, ac yr wyf yn diolch i ti ddengmil o weithiau, roi o honot i mi'r gras i weled hynny, tra gallwyf trwy nerth dy râs di ei wellhau; yr hyn trwy dy sancteiddd râs sydd yn fy mryd ei wneuthur, a newidio fy muchedd allan o law; ac yr wyf yn attolwg i'th dduwiol fawredd, megis y rhoddaist i mi hyn o oleuni a deall i weled fy mherygl, ac y cynnhyrfaist fyngbalon i roi fy mryd ar wellhau; felly cadw a chynnal dy gymmorth bendigedig tu ag attaf, fel y gallwyf gyflawni yr hyn yr wyf yn ei amcanu, i'th anrhydedd di ac iechdwyriaeth fy enaid,* Amen.

PEN. IV.

Am y diwedd a'r achos y gwnaed dyn o'i blegid, yn nailldull: ac am ddau beth a ofynnir yn enwedig ar law dyn yn y fuchedd hon.

GWedi darfod crybwyll yn y bennod o'r blaen am y diwedd y gwnaed dyn o'i blegid yn gyffredinol, a dangos mai i wasanaethu Duw y gwnaed ef; cymmhesur oedd bellach (am fod y peth

o bwys a deſnydd mawr) ddangos yn neillduol ac yn hyſpyſach, ym mha beth y mae gwaſanaeth Duw yn ſefyll, fel y gallo pob Chriſtion farnu o honaw ei hun pa vn a wna ai bod yn gwneuthur y gwaſanaeth hwnnw, ai nad ydyw: ac felly gweled ydyw fo 'n gwneuthur y pethau y danfonwyd ef i'r byd o'i plegid, ai nad ydyw.

2. Yn gynta peth gan hynny rhaid yw deall fod yr holl waſanaeth y mae Duw 'n ei ofyn ar law Chriſtion o ddyn yn y fuchedd hon, yn ſefyll mewn dau beth, y naill yw Gochelyd y drwg, a'r llall yw Gwneuthur y da. Ac er bod y ddeubeth hyn yn ddyledus arnom ni cyn dyfod Chriſt i'r byd, (fel y mae *Dafydd* yn dangos wrth roi gorchymmyn cyffredinol, *Cilia oddiwrth ddrwg, a gwna dda*: a'r prophwyd *Eſai, Peidiwch â gwneuthur drwg, a dyſgwch wneuthur da*) Pſal. 34. 14. Eſa. 1. 16, 17. etto y mae mwy o achos a rheſwm i'w gofyn hwynt ar ddwylo Chriſtianogion, am eu bod hwy trwy angeu a dioddefaint eu hiachawdur, yn cael grâs a gallu i fod yn abl mewn rhyw feſur i wneuthur y ddeubeth hynny, y rhai nid oedd y Gyfraith yn rhoi grâs i'w gwneuthur, er ei bod yn gorchymmyn eu gwneuthur.

3. Ond nyni, y rhai a brynodd Criſt, ac a gawſom ganddo ef nid yn vnig adnewyddu'r gorchymmyn hwnnw am wneuthur y ddeubeth hyn, ond hefyd nerth a gallu trwy ei râs ef i'w gwneuthur: yr ydym Ni yn rhwymediccach trwy ddyled a rheſwm, iw gwneuthur nâ'r rhai o'r blaen, oblegid hynny oedd ffrwyth bendigedig dioddefaint Chriſt, fel y dywaid S. *Petr, Fel gwedi ein marw i bechod, y byddem byw i gyfiawnder*: 1 Pet. 2. 24. Neu fel y mae S. *Paul* yn eglurach yn ei ddangos fel hyn, *Ymddangoſodd grâs Duw, yr hwn ſydd yn dwyn iechydwriaeth i bob dyn, gan ein dyſgu ni i wadu annuwioldeb a chwantau*

bydol

bydol, ac i fyw'n ſobr, ac yn gyfiawn, ac yn dduwiol, yn y byd ſydd yr awrhon, Tit. 2. 11, 12.

4. Y ddeubeth hynny a glywſochwi ydyw gwaſanaeth Duw, y danfonwyd ni i'r byd hwn o i blegid, ſef i wrthwynebu pechod, ac i ddilyn gweithredoedd da. O achos y cyntaf o'r ddau i'n gelwir ni yn *filwyr*, ac y gelwir ein bywyd ni yn *filwriaeth* ar y ddaiar. 2 *Cor.* 10. 4. 2 *Tim.* 2. 3. Oblegid fel y mae milwyr bob amſer yn cynllwyn i wrthwynebu eu gelynion, felly y dylem ninnau i wrthwynebu pechod a'i broſedigaethau. O achos yr ail i'n gelwir ni yn *llafurwyr*, ac yn *oruchwilwyr*, a'r cyffelyb: oblegid fel y mae y rhai hyn yn edrych yn ddyfal ar ei helw a'i hynnill, a chynnyrch ei golud yn y byd hwn, felly y dylem ninnau edrych am wneuthur gweithredoedd da, er gogoniant i Duw, a bûdd i eraill ymma yn y ſuchedd hon. 1 *Tim.* 6. 18.

5. Felly dymma 'r ddau bwngc bennaf a ddylei Griſtion ſyfyrio arnynt, a'r ddau orchwyl bennaf y dylai weithio ynddynt beunydd, a'r ddau droed y mae iddo gerdded a hwynt yngwaſanaeth Duw, a'r ddwy aſgell y mae iddo ehedeg i ſynu â hwynt tu ac at ſuchedd Griſtianogol. A phwy bynnag ſy ag vn o'r rhai'n yn niffyg gantho, er bod y llall ganddo, ni all efe ymddyrchafael at wir dduwioldeb, mwy nag y gall aderyn hedeg ni bo ganddo ond vn aſgell. Ni thal dim i ddyn ſod heb wneuthur drwg, oni bydd iddo hefyd wneuthur daioni, ac ni thâl dim iddo wneuthur daioni, oni bydd iddo ſod heb wneuthur drygioni hefyd. Y diweddaf o'r ddau hyn ſydd eglur wrth bobl *Iſrael*, y rhai yr oedd eu haberthau a'i hoffrymmau, a'i gweddiau, a'i gweithredoedd da eraill, yn ſynych yn ffiaidd ger bron *Duw*, er ei ſod ef ei hun yn eu canmol ac yn eu gorchymmyn; am ſod y rhai oedd yn eu gwneuthur hwy yn byw mewn pechod ac anwiredd, fel y mae 'r prophwyd

Eſay

Esay yn ei ddangos yn helaeth, *Esa.* 1. Y cyntaf a ddangosir yn amlwg ddigon wrth ddammeg y morwynion angall, y rhai er eu bod yn lân oddiwrth bechod, er hynny am na wiliasant, hwy a gaewyd allan. Ac ar ddydd y farn ddiweddaf y dywed Christ wrth y rhai colledig, *Am na ddilladasoch fi, am na roesoch i mi fwyd*, am na wnaethoch y gweithredoedd eraill o gariad perffaith, oedd ddyledus arnoch yn eich galwedigaeth; am hynny, *ewch oddiwrthyf rai melldigedig i'r tan tragywyddol yr hwn a barotowyd i ddiafol ac i'w angylion.* Matth. 25. 41. Wrth hynny y mae pob vn o'r ddau yn angenrhaid i gristion wrtho i wasanaethu Duw: ac mor anghenrhaid ac na wna lles y naill heb y llall. *Ac am y cyntaf o'r ddau, yr hwn yw gwrthwynebu pechod*, fe a orchymynnir i ni ei wrthwynebu hyd angeu, ie hyd golli ein gwaed, os bydd rhaid hynny, *Heb.* 12. 4. *Eph.* 6. 11. ac mewn amryw leoedd o'r yscrythur lân y mae yspryd Duw yn ewyllysio ini ymbarottoi ac ymdaeclu i wrthwynebu 'r cythrael yn wrol, yr hwn sydd yn ein temptio ni i bechu, *Iac.* 4. 7. 1 *Pet.* 5. 9. ac ni a ddylem ei wrthwynebu mor gwbl ac mor berffaith ac nad ymroddom o'n bodd a thrwy wybod, i wneuthur vn pechod, nac ar air, nac ar weithred, nac ar feddwl calon: yn gymmaint a bod pwy bynnag a gydsynio yn ddirgel yn ei galon ar wneuthur pechod pe cai amser, a chyfle, a gallu i'w wneuthur, trwy farn yr yscrythur lân yn euog o bechod, yn gystal a phettai eisus wedi gwneuthur y weithred. *Mat.* 5. 28. *A thu ac at am yr ail, yr hwn yw gwneuthur gweithredoedd da*, y mae Duw yn ein hannog i'w gwneuthur yn aml, yn ddyfal, yn llawen, ac yn ddibaid; canys fel hyn y dywed yr Scrythur, *Beth bynnag a ymaelo dy law ynddo i'w wneuthur, gwna a'th holl egni.* Preg. 9. 10. A thrachefn, *Rhodiwch*

yn

yn addas i'r Arglwydd, i bob rhyngu bodd, gan ddwyn ffrwyth ym mhob gweithred dda, Col. 1. 10. A thrachefn y dywaid S. *Paul*, *Tra fom yn cael amser cyfaddas, gwnawn dda i bawb*, Gal. 6. 10. A thrachefn yn yr vn lle, *Na ddiogwn yn gwneuthur daioni, canys yn ei iawn bryd y medwn, oni ddiffygiwn.* Ac mewn man arall y mae 'n ewyllysio i ni fod *yn sicer, ac yn ddiymmod, ac yn helaethion yngwaith yr Arglwydd yn oestadol, a ni yn gwybod nad yw ofer ein llafur yn yr Arglwydd.* 1 Cor. 15. 58.

6. Wrth hyn y gellir gweled, frodyr anwyl, mor berffaith o greadur ydyw Christion da, hynny ydyw, fel y mae S. *Paul* yn dywedyd am dano, mai *Gwaith Duw ydyw, wedi ei greu yn Ghrist Iesu i weithredoedd da, y rhai a ddarparodd Duw iddo rodio ynddynt*, Eph. 2. 10. Wrth hyn, meddaf, y gwelir mor berffaith o fuchedd yw buchedd Christion: yr hon yw gwrthwynebu pob pechod yn ddibaid, mewn meddwl, gair, a gweithred; a gwneuthur a chyflawni pob gweithred dda, ar a fo possibl iddo feddwl am dani. O Dduw, ond buchedd angylion yw 'r cyfryw fuchedd, ie mwy na buchedd angylion, oblegid nad oes i'r angylion, gan eu bod eisus mewn gogoniant, na themptasiwn pechod i'w wrthwynebu, na gweithred dda ar a allont eu gwneuthur (fel y dwedom felly) er mwyn chwanegu ar eu gogoniant.

7. Pe bucheddai Gristianogion yn ól eu dyled honno, sef gwneuthur o honynt gwbl ac a allent o ddaioni, ac na chydsynient vn amser á drygioni, pa raid fyddei agos wrth vn gyfraith fyd? ond llywodraeth wych fyddei Gristianogaeth? Pwy ni bydd ryfedd gantho esamplau llawer o'n hên dadau duwiol ni, yn y rhai y dywedir bod cymmaint o ddisymlrwydd a diniweidrwydd, cymmaint o wirionedd, ac o gydwybod, ac o eluseni, ac o hurdeb, ac o rinwedd,

wedd, ac o grefydd a defosiwn da? A'r achos oedd am eu bob yn o honynt (fel y rhoddai Duw'r grâs iddo) toddi ei fryd yn astud ar y ddau bwngc hynny o ddyled Christion, ac ar wneuthur eu goreu ar eu cyflawni. A ninnau, am nad ydym yn edrych am y pethau hyn, ydym wedi myned mor ddrwg-fucheddol, a chymmaint ein hanwiredd ac a fu'r cenhedl-ddynion a'r rhai digred erioed. Ac etto yr un Duw ydyw Duw yn wastad, ac ni dderbyn efe ond yr un cyfrif ar ein dwylo ni, ac a dderbyniodd ar law ein hên dadau ni, am gyflawni'r ddwy ran hyn o'n dyled tu ac atto ef. Pa beth wrth hynny a ddaw o honom ni y rhai nid ydym yn byw yn yr un o'r ddwyran yn gyffelyb iddynt hwy? Ac os ystyriwn y pethau hyn ym mhellach bob un ar ei ben, pwy yn y dyddiau hyn, o'r Christianogion cyffredin sydd yn cymmeryd poen yn y byd yn y rhan gyntaf, sef yn gwrthwynebu trachwantau pechod; diammeu fod llawer o ddirgel wasanaethwyr Duw yn gwneuthur hynny, ond o'r rhai sy'n dwyn enw Christianogion ac sydd amlaf yn ymdrin yn y byd, pwy o honynt hwy, meddaf, sydd yn ei wneuthur? Y trachwant yma, a'r tuedd naturiol sydd ynom i bechu, yr hwn sy wedi ei adael ynom megis gweddillion o'n clwyf naturiol yn gospedigaeth am bechod ein cyntad *Addaf*. hwnnw, meddaf, sydd wedi ei adael ynom ni ar ôl ein bedyddio, *ad agonem*, hynny ydyw i ymdrech ag ef ac i'w wrthwynebu. Ond ôch Dduw, leied o Gristianogion sydd fel y dylent yn gwrthwynebu drwg-feddyliau yr trachwant hwnnw: Pwy sydd un amser yn holi ei gydwybod o'i blegid? Pwy nid yw fynychaf yn cyttuno yn ei feddwl a'i galon, â phob meddylfryd a fo dim difyrrwch na digrifwch bydol yn ei ganlyn, fel y mae cybydd-

Aug. li. 2. cont. Iulian. & lib. 1 de pec. mor. c. ult. Io. Cassian. lib. 5. cap. 12. & deinceps.

cybydd-dod, llid, dial, balchder, serch i anrhydedd, ac yn bennaf o gwbl, anlladrwydd ac eraill o ffrwythion bechodau 'r cnawd; a hynny er eu bod yn gwybod wrth a ddywedodd ein Iechawdur Christ ei hun, fod cyttundeb a chydsyniad y meddwl a'r galon, (o ran sylwedd pechod) gymmaint a phe gwneid y weithred, ac yn gwneuthur yr enaid yn euog o golledigaeth dragywyddol. *Mat.* 5. 28.

8. Peth rhyfedd ei ystyried ydyw, a pheth a allberi i ddyn synnu wrth feddwl am dano, faint y gofal, a'r ofn, a'r diwydrwydd, a'r boen, a gymmerai yr hên wyr duwiol gynt yn gwrthwynebu pechod; a lleied a gymmerwn ninnau yr awrhon. *Iob* gyfiawn, er nad oedd iddo ond llai o achos i ofni nag sydd i ni, a ddyweid am dano ei hun, * *Ofnais fy holl weithredoedd, (o Arglwydd) am fy mod yn gwybod nad arbedi di mo'r rhai a becho yn dy erbyn*, Job 9. 28. Ond y brenhin duwiol gan *Ddafydd*, yr hwn a brofasei eisus, drymmed oedd llaw Dduw am gyttuno yn y galon a phechod, y mae efe yn dangos ei fod yn fwy ei ofal a'i ofn, pan yw yn dywedyd, *Yr ydwyf yn myfyrio 'r nôs, yr ydwyf yn ymddiddan â'm calon, fy yspryd sydd yn chwilio yn ddyfal*, neu fal y mae rhai yn ei gyfieithu, *mi a ysgubais, ac a lanweithiais fy yspryd o'm mewn*, *Psal.* 77. 6. Pa ddyfal chwilio a holi ar galon, a meddwl, a chydwybod, oedd hyn gan frenhin? Ac nid oedd hyn i gyd ond i geisio gochel a gwrthwynebu pechod. Ac felly y gwnai S. *Paul*, yr hwn a holai ei gydwybod mor ddichlyn, ac a wrthwynebai bob temptasiwn mor ddyfal ac mor ddiwyd, ac y gallai ddywedyd am dano ei hun, nad oedd ef yn gwybod ei fod *yn euog o ddim* yn ei weinidogaeth. 1 *Cor.* 4. 4. er ei fod yn cyfaddef mewn man arall ei fod ef trwy ordinhâd Duw yn cael gan

* *Felly y mae 'r lladin yn ei gyfieithu.*

y

y cythrael demptasiwnau garwflin chwerwdost yn y cnawd, 2 *Cor*. 12. 9. Etto trwy râs Christ efe a'i gwrthwynebodd ac a'i gorchfygodd i gyd oll. Ac fel y gallai gyflawni hynny yn well, y mae yn gyffelyb ei fod ef yn cymmeryd help a chymorth iawn ymprydio, a thaer weddio, a dyfal wilio, a thost gospi ei gorph â'i wastadol a'i lafurus fowrboen yn ei alwedigaeth, am yr hyn y mae yn crybwyll yn ei epistolau. 2 *Cor*. 6. & 11. 1 *Cor*. 9. 27. Ac felly y byddai gwyr Duwiol eraill, wrth ei esampl ynteu, yn arfer o gymmeryd y cyffelyb help a chymorth, fel y bai haws iddynt wrthwynebu temptasiwnau pechod pan fyddai raid. Ac o'r cyfryw y gallwn ymma adrodd llawer o esamplau allan o'r hen Dadau: y rhai a allai beri iddyn ryfeddu a dychrynu ac ofni (o bai nac ofn na dychryn yn ei galon ef) wrth weled y ddygn boen a'r dirfawr ddyfalwch a gymmerai yr hên Gristianogion hynny gynt, i wilied ar bob dichell o'r eiddo 'r cythraul, er lleied fai, ac i wrthwynebu pob temptasiwn a drwg feddwl i bechu, er lleied fyddaint: a ninnau heb feddwl vnwaith am y cyfryw beth, na gwneuthur cyfrif yn y byd nac o ddrwg feddwl, nac o gyttundeb calon i bechu, nac o air, nac o weithred: ond ymroi yn rhwydd i bob peth ac y mae ein trachwantau ein hunain yn ein harwein iddo; a llyngcu pob bach ac y mae 'r cythrael yn ei osod i ni, ac yssu yn dra chwannog bob abwyd gwenwynig ac a gynnygio ein gelyn i ni er mwyn destrywio ein heneidiau, os ni a'i clywn yn felys ac yn beraidd. A hynny am wrthwynebu pechod.

9. Bellach am yr ail pwngc, ynghylch ymarfer beunydd o weithredoed da, y mae 'n amlwg ein bod ni i gyd gan mwyaf yn ddiffygiol yn y pungc hwn. Mi a ddangosais o'r blaen fel y mae 'r Scrythur lan yn gorchymmyn i ni wneuthur gweithredoedd da, yn wastadol, ac yn ddyfal tra caffom amser, a lliw

dydd i'w gwneuthur hwy : oblegid, fel y dyweid Christ, *Y mae 'r nos yn dyfod, pryd na allo neb weithio, Io. 9. 4.* Mi a allwn ddangos hefyd fel yr oedd llawer o Sainct Duw a'n hên dadau ninnau, yn ddyfal iawn ac yn ofalus yn eu dyddiau am wneuthur gweithredoedd da, fel y mae 'r llafurwr yn ofalus am fwrw ei hâd yn y ddaiar tra fo'r hin yn dêg, ac fal y mae 'r marsiandwr yn gofalu am wario ei arian tra fo'r farchnad yn dda, *Gal. 6. Phil. 2.* Hwy a wyddent yn dda na pharhaei 'r amser yn hir oedd iddynt hwy i weithio ynddo ; ac am hynny yr oeddynt yn cymmeryd poen tra caent amser ; ni orphywysent hwy vn amser ond myned rhagddynt o'r naill weithred dda i'r llall, gan wybod yn dda beth yr oeddynt yn ei wneuthur, ac mor gymmeradwy gan Dduw oedd y gwasanaeth hwnnw.

10. Pettai heb ddim arall i brofi eu rhyseddol ofal a'i diwydrwydd hwy yn hyn o beth ; etto y mae 'r * coffadwriaethau a adawsant hwy ar eu hôl o'i helusenau yn dystiolaeth ddigon amlwg o hynny; sef yr aneirif o eglwysi a adeiladwyd, ac a gynnysgaeddwyd â helaeth fawr gyfoeth i gynnal ei gweinidogion ; cynnifer o ysgolion o ddysg ; cynnifer o bynt, o briffyrdd, ac o ddaioni arall o'r cyffelyb. Y gweithredoedd elusengar hynny (heb law miloedd eraill o rai neillduol a chyffredin, dirgel ac amlwg) a ddaeth allan o byrsau ein hên dadau duwiol ni, y rhai yn fynych a roesant nid o'i helaethrwydd yn vnig, ond a arbedent hefyd allan o'i genau a'i boliau ei hunain beth i'w wario ar weithredoedd da, er gogoniant i Dduw, a lles i eraill : A ninnau cyn belled oddiwrth roi dim o'n hangenrheidiau, ac na allwn hepcor dim o'n gweddill

** Oblegid er bod llawer o'r cyfryw bethau wedi eu gwneuthur mewn coeljuchedd, etto yr oeddynt weithiau yn arwyddion digon eglur o'i gofal hwy i wneuthur daioni yn ol eu gwybodaeth.*

gweddill a'n gormodedd tu ac at y cyfryw weithredoedd; haws gennym ni o lawer ddwyn yr hyn a roes eraill, a'i wario ar ein gweilch a'n cŵn, a'n hanifeiliaid eraill, neu ar bethau a fo gwaeth; nag ar dorri newyn ac eisiau ein cydfrodyr tlodion.

[illegible] Och Dduw, frodyr anwyl, mor ddiofal, ac [illegible]ddarbod, ac mor ddifatter am ein iechydwri-[illegible] damnedigaeth, yr ydym ni wedi myned. Y mae S. *Paul* yn llefain arnom am *weithio allan ein hiechydwriaeth ein hunain drwy ofn a dychryn*, *Phil.* 2. 12. ac er hynny nid oes neb yn gwneuthur cyfrif yn y byd o hynny. Y mae S. *Petr* yn ein rhybuddio ni yn ddwys ac yn ddifrif, *i fod yn ofalus am wneuthur ein galwedigaeth, a'n hetholedigaeth yn siccr* trwy weithredoedd da: ac etto pwy agos sy'n meddwl am danynt, 2 *Pet.* 1. 5, 6, 7. *&c.* Y mae Christ ei hun hefyd megis yn rhoi diasbad yn y geiriau hyn, *Yr wyf yn dywedyd i chwi, gwnewch i chwi* (yn y byd hwn) *gyfeillion o'r golud anghyfiawn, fal pan fo eisieu arnoch i'ch derbyniont i'r tragywyddol bebyll*: ac er hyn i gyd nid ydym ni yn cyffroi gronyn: mor fusgrell ac mor feirwon ydym i bob daioni. *Luc.* 16. 9.

12. Pettei Dduw yn ein hannog ni i wneuthur gweithredoedd da er mwyn llês iddo ei hun, neu er mwyn elw yn y byd a allai ddyfod iddo ef odd wrth ein gwaith ni yn gwneuthur daioni; etto ni a ddylem wrth bob rheswm wneuthur cymmaint a hynny o gymmwynas iddo, gan nad oes gennym ni ddim ar sy gennym ond a gawsom o'r blaen ar ei law haelionus ef. Ond gan nad yw efe yn gofyn hynny ar ein dwylo ni am fod yn rhaid iddo ef wrthynt, ond er llês a thwrn da i ni ein hunain, ac er mwyn cael talu i ni am danynt hwy gydag elw; y mae yn fwy o lawer yr achos i ni i wrando arno. Pettei wr honest o'r byd yn erfyn arnom wneuthur rhyw beth, ac ar ei

ei honestrwydd yn addaw ein bodloni ni yn helaeth am ei wneuthur, ni wnaem ni lai na'i goelio ef yn hawdd: ond er bod Duw yn yr Scrythur lân yn gwneuthur i ni aneirif o addewidion ar dalu i ni yn helaeth am wneuthur daioni, (sef y cawn ni fwytta gydag ef, ac yfed gydag ef, a theyrnasu gydag ef, a meddiannu nef gydag ef, *Luc.* 22. 29. *Rom.* 8. *Datc.* 22. 14.) etto nid yw hynny i gyd abl i gynnhyrfu gronyn arnom ni i wneuthur gweithredoedd da. Ond am fod y pethau hyn yn cynnhyrfu ein hen dadau ni i ddaioni, megis rhai yr oedd eu calonnau o fettel feddalach nag y mae yr eiddom ni; am hynny yr oeddynt hwy yn dwyn ffrwyth cyn helaethed ac y dangosais i chwi.

13. Or cwbl ac a ddywedais y gall Christion duwiol gasglu 'r pethau hyn, yn gyntaf mor druan ac mor ofidus yw cyflwr y byd yn y dyddiau hyn, gan fod cynnifer o'r rhifedi bychan sy'n dwyn enw Christianogion, yn debyg i fyned i golledigaeth, eisiau cyflawni 'r ddau brif-bwngc yma o'i galwedigaeth. Yn ail y gall weled yr achos a bair fod mor anfeidrol y rhagor sydd rhwng gwobr y da a'r drwg yn y fuchedd a ddaw, yr hyn sydd ryfedd gan lawer: ond mewn gwirionedd y mae y rhagor hwnnw ar wobr or fath gyfiawnaf ac o'r fath resymmolaf, gan fod cymmaint o ragor rhwng buchedd y da a'r drwg tra fônt yn y byd hwn. Oblegid y mae 'r da nid yn vnig yn gwneuthur ei oreu ar ochel pechu, ond hefyd wrth ochel pechu yn cynnyddu bob awr beunydd mewn ffafor gydâ Duw: ac y mae 'r diofal a'r drwg wrth ymroi o gyttundeb ei galon i'w drachwant ei hun, nid yn vnig yn colli ffafor Duw, ond hefyd yn chwanegu pechod at bechod heb rifedi. Y mae 'r gwr da heb law ei fod yn gochel pechu, yn gwneuthur hefyd aneirif o weithredoedd dâ, o'r hyn lleiaf mewn ewyllys calon, lle ni bo gallu i'w gyflawni

ſlawni ar weithred. Ond yr annuwiol, nid ydynt hwy nac ar ewyllys nac ar weithred yn gwneuthur dim daioni, ond yn hyttrach ceiſio yn lle hynny wneuthur drygioni. Y mae 'r gwr duwiol da, yn rhoi cwbl o'i fryd, a'i feddwl, a'i galon, a'i eirjau, a'i weithredoedd, ar waſanaethu *Duw*, a'i weiſion er ei fwyn ynteu. Ond yr annuwiol ſydd yn rhoi cwbl o'i fryd, a'i egni, a'i allu ar waſanaethu gorwagedd ac oferedd y byd a'r cnawd, Fel, megis ac y mae 'r duwiol yn cynnyddu beunydd yngwaſanaeth Duw, am yr hyn y mae Duw yn rhoi iddo ynteu gynnydd grâs yn y byd yma, a gogoniant yn y nef: felly y mae 'r annuwiol ynteu o amſer i amſer, ar feddwl, neu air, neu weithred, neu ar bob vn, yn pentyrru pechod a damnedigaeth ar ei wartha ei hun; am yr hyn y mae dialedd yn ddyledus, a chynnydd poenau yn vffern. Felly y mae pob vn yn wrthwŷneb eu helynt iw gilydd, yn treulio eu hoes tros vgain neu ddêg ar hugain neu ddeugain o flynyddoedd, ac felly o'r diwedd yn marw. Ac onid yw reſymol, gan fod cymmaint o ragor rhwng helynt buchedd pob vn o'r ddau, fod cymmaint rhagor hefyd, neu fwy, rhwng tâl a gwobr pob vn o'r ddau? Yn enwedig gan fod *Duw* yn Dduw mawr, ac yn arfer o dalu gwobr mawr am bethau bychain, naill ai o gogoniant tragywyddol, a'i o boenau tragywyddol. Yn drydydd ac yn ddiweddaf y gall y Chriſtion dyfal gofalus gaſglu o'r hyn a ddywetpwyd, faint yw'r achos iddo i wneuthur cyngor S. *Paul*, hynny yw, bod i *bob dyn brofi a holi ei waith ei hun*; ac felly bod yn abl i farnu am dano ei hun, ym mha gyflwr y mae yn ſefyll, *Gal.* 6. 4, ac os wrth ei holi ei hun y caiff weled nad yw ar yr iawn, yna bod iddo ddiolch i Dduw am wneuthur iddo cymmaint o gymmwynas a datcuddio iddo ei berygl, tra fo iddo amſer a chyfle i wellhau ei fuchedd.

chedd. Diammau fod llawer yn myned i golledigaeth beunydd trwy gyfiawnder Duw yn eu hanfad anwybodaeth eu hun, y rhai pe buasent heb gael ond hyn o ffafor, sef cael gweled y pwll cyn iddynt syrthio ynddo, fe allei y gallesynt ei ochel. Arfer ditheu (fy anwyl frawd) drugaredd Duw er lles i ti dy hun, ac nid i chwanegu ar dy ddamnedigaeth. Os ti a genfyddi, wrth dy holi dy hun fel hyn, na buost ti fyw hyd yn hyn mewn buchedd wir Grifti-anogawl, dod gwbl o'th fryd ar ddechreu bellach, ac na fwrw ymaith mo'th enaid gwerthfawr, yr hwn a brynodd Christ mor ddrûd; ac y mae efe yn barod iawn i'w gadw, ac i'w gynnysgaeddu â grâs ac â gogoniant tragywyddol, pe dydi a'i rhoit ar ei law ef, a bod yn fodlon i vniawni dy fuchedd wrth ei lanfeiddiaf, a'i esmwyth, a'i felys ber orchymmynion ef.

PEN. V.

Y tost gyfrif a fydd rhaid i ni ei wneuthur i Dduw am y pethau a ddywetpwyd vchod.

YM mhlith cynneddfau eraill ar was synhwyrol dymmna 'r hon a ddylid ei gadael yn bennaf, sef bod iddo ystyried pa gyfrif a ofynnir gantho am bob peth a osodwyd tan ei law ef; ac yn nesaf, pa fath wr yw ei feistr ef, ai esmwyth ai tost, ai mwyn ai garw, ai difraw ai manwl yn ei gyfrif; hefyd pa vn a wna ei feistr ai bod yn abl iw gospi ef wrth

ei ewyllys, os efe a'i caiff yn ſeius, ai na bo ; ac yn ddiweddaf pa fodd y gwnaeth ei feiſtr ag eraill yn y cyfryw bethau : Oblegid, os bydd efe gwâs ſynhwyrol, efe a wŷl fel y gwnaeth ei feiſtr o'r blaen, ac wrth hynny fe fydd ynteu fwy ei ddyfalwch yn y pethau a roddwyd tan ei law ef.

2. Y cyfryw ddoethineb a ddymunwn ei bod gan Griſtion, yn y pethau a ddywetpwyd o'r blaen, fef ynghylch y diwedd a'r achos y danfonodd Duw ni ymma o'i blegid, a'r ddau bwngc arbennig, a glywſoch fod arnom ni fod yn ofalus am eu cadw yn y byd hwn ; hynny yw, bod yn rhaid i ni yſtyried pa gyfrif a ofynnir ar ein dwylo ni am y pyngciau hynny, pa fodd y gofynnir, pwy a'i gofyn, doſted y gofynnir, a pha berygl a fydd arnom os ceir ni yn eſgeulus ac yn ddiffygiol yn ein cyfrif.

3. Ond fel y gallom ddeall hynny yn well, rhaid i ni edrych yn gyntaf, wrth ba drefn, ac â pha ceremoniau ac amgylſchion y gorchymmynnodd Duw i ni 'r pethau hyn, ac y gwnaeth ac y cyhoeddodd efe 'r Gyfraith hon, i ddangos pa fodd y mae i ni ymddwyn tu ag atto ef, a'i waſanaethu. Oblegid er rhoi o honaw ef yr vn gorchymmyn i *Addaf* wrth ei wneuthur ef, a'i blannu wedi hynny wrth naturiaeth ynghalon pob dyn, cyn iddo ei ſcrifennu, (fel y tyſtia S. *Paul*, *Rom*. 2. 15.) etto er mwyn ei ddangos yn eglurach, ac er mwyn ein hargyoeddi ninnau o bechod yn helaethach, (fel y dengis yr vn Apoſtol) efe a gyhoeddodd yr vn gyfraith yn yſcrifennedig ar lechau ym mynydd *Sinai*, a hynny mor llawn o ddychryn ac arwyddion eraill o'i fawrhydi (fel y dywaid yr vn Apoſtol at yr Hebræaid. *Heb*. 12. 21.) ac y gallai beri i'r rhai a'i torro ſynnu arnynt yn fawr. Darllenned y neb a fynno, yr amyn vnfed bennod vgain o *Exodus*, ac yno y caiff weled pa ymbarottoi a fu cyn cyhoeddi'r gyfraith. Yn gyntaf fe alwodd Duw

Foesen i fynu i'r mynydd, ac yno y mae yn cyfrif llawer o gymwynasau a wnaethai efe i feibion *Israel*, ac yn addaw iddynt lawer ychwaneg, os hwy a gadwent y Gyfraith a roddai efe iddynt; *Moesen* a aeth yn ei ôl at y bobl, ac a ddûg ei hatteb hwy at Dduw y cadwent hwy'r Gyfraith. Yna y parodd Duw i'r bobl ymsancteiddio erbyn y trydydd dydd a golchi eu dillad, ac na byddai i neb ymgystlwn â'i wraig, ac a barodd orchymmyn iddynt, na byddai i neb o honynt, tan boen marwolaeth, ryfygu dyfod i fynu i'r mynydd ond *Moesen* ei hun, a pha beth bynnag a feiddiai gyffwrdd â'r mynydd, bod ei labyddio i farwolaeth. Pan ddaeth y trydydd dydd, yr oedd yr angylion (fel y mae S. *Stephan* yn deallt) yn barod i gyhoeddi'r Gyfraith, *Acts* 7. Yr ytcyrn a seinient yn vchel yn yr awyr: taranau mawr a dorrodd allan o'r wybren, ynghyd â mellt creulon, a chymmylau erchyll, a niwl dudew, a mwg ofnadwy yn codi o'r mynydd. Ac ynghanol hyn oll o fawrhydi, a dychryn ofnadwy, Duw ei hun a lefarodd, lle y clywai pawb, *Myfi yw'r Arglwydd dy Dduw, a'th ddug di allan o dir yr Aipht; Myfi yn vnig a wasanaethi:* ac fel y mae 'n canlyn; lle y dangosir yn berffaith ac yn gwbl beth yw ein dylêd ni yn y byd hwn, a hynny a alwn ni yn gyffredin DEG GORCHYMMYN DVW.

4. A'r holl ddychryn a'r mawrhydi hwnnw, y mae 'r Apostol ei hun, fel y dywedais, yn ei ddeall fel hyn, sef y dylem ninnau fod arnom ofn ac arswyd mawr rhac torri 'r Gyfraith hon, a roes Duw i ni drwy gymmaint o ofn a dychryn: ac wrth hynny hefyd yr arwyddocceid y gofynnir cyfrif tôst dychryn-llawn ddydd farn am dorri 'r Gyfraith hon, gan ddarfod ei chyhoeddi ar y cyntaf drwy gymmaint o ddychryndod ac ofn. Canys felly y gwelwn ni bob amser, am gyfreithiau tywysogion bydol,

fod yn fwy 'r ofn a'r dychryn wrth [illegible] rhai am eu torri, nag wrth eu cyhoeddi. [illegible] yn rheswm cadarngryf i beri i Grist [illegible] am wneuthur a ddylai.

5. Yn ail, os ystyriwn mor dost yr [illegible] Duw o gospi rhai a dorrei ei Gyfraith ef, yn gystal cyn ei scrifennu a chwedi ei scrifenu, ni a gawn weled i ni ddigon o achos i ofni: megis y gospedigaeth ryfeddol a roed ar *Addaf*, ac ar gynnifer myrddiwn o'i heppil, am ei vn pechod ef; darfod boddi y [illegible] fyd ar vnwaith; darfod llosgi *Sodoma a Gomorrha* a thân a brwmstan o'r nef; ddarfod gwrthod *Saul* a rhoi dygn gospedigaeth a'r *Ddafydd*, a'r cyffelyb. 1 *Sam.* 28. 2 *Sam.* 12. Y cospedigaethau hyn [illegible] roes Duw cyn drymmed, am bechodau llai o [illegible] a llai o rifedi nâ 'n pechodau ni, a hynny ar y [illegible] yr oedd iddo mwy o achos i'w harbed nag sydd [illegible] in harbed ni; y rheini meddaf, a all fod yn rhyb[illegible] i ni, i ddangos beth sydd i ni i'w ddisgwyl ar [illegible] Ddvw am dorri 'r Gyfraith ymma a roes efe i [illegible]gu ini ei wasanaethu ef yn y byd yma.

6. Yn drydydd, os ystyriwn ymadroddion [illegible] ymddygiad ein Harglwydd a'n meistr Christ [illegible] peth hyn, ni a gawn etto weled mwy o achlysur [illegible] ni i amnieu 'n cyflwr ein hunain; yr hwn er ei [illegible] fod i'r byd i'n prynu ni, ac i faddeu i bawb, yn llawn llarieidd-dra, ac addfwynder, a gostyngeiddrwydd a gwarder, a thrugaredd; etto yn y pwngc [illegible] o gymmeryd cyfrif, nid yw efe arfer o ddangos [illegible] fod ond yn dôst ac yn galed iawn, a hynny nid [illegible] ar eiriau, ac yn ei ymddiddanion cyfeillgar rhyng[illegible]tho a'i ddiscyblon, ond hefyd trwy esamplau [illegible] dammhegion, i'r perwyl hynny. Canys felly [illegible] vn ddammeg y mae efe yn damnio y gwas [illegible] hwnnw i vffern (lle bydd wylofain a rhincian [illegible]nedd, lle ni bydd marw 'r pryf ac ni ddiffydd y [illegible]

am na buasai yn chwanegu 'r dalent a roesid atto, *Mat.* 25. Ac yno y mae Crist yn cyfaddef am dano ei hun, ei fod ef yn wr tôst caled, yn medi lle nis hauodd, ac yn casglu lle nis gwascarodd, ac yn disgwyl elw ar ein dwylo ni am y dalent a roes efe ini ym menthyg, ac heb gymmeryd yr eiddo ei hun heb elw: ac wrth wneuthur hynny y mae efe megis yn bygwth y bydd efe tostach o lawer wrth y rhai a gamdreulio eu talentau, fel y mae y rhan fwyaf o honom ni yn gwneuthur. Hefyd, y mae efe yn damnio 'r gwas a gafodd efe 'n cysgu: y mae efe 'n damnio 'r dyn truan a gymmhellwyd i ddyfod i'r neithior, heb ddim achos ond am na bai ganddo wisg priodas am dano: y mae yn damnio 'r pum morwyn angall, am nad oedd ganddynt olew yn eu lampau, ac am nad oeddynt barod, yn vnion ar yr awr, i fyned i mewn gydag ef, ac ni fyddei wiw gantho eu hadnabod pan ddeathant wedi hynny: ac yn ddiweddaf, y mae efe yn addo damnio pawb a wnel anwiredd, fel y tystia S. *Matthew*, 13. 41, 42. *Mat.* 25. *Mat.* 22.

7. Hefyd, pan ofynnodd rhyw bennaeth iddo, pa fodd y gallai fod yn gadwedig, ni roddai efe iddo ddim gwell gobaith, er ei fod yn dywysog (ac ynteu yn ceisio iechydwriaeth wrth ei weithredoedd) ond hyn yn ynig, *Os mynni fyned i mewn i'r bywyd, cadw 'r gorchymmynion. Luc* 18. Ac wrth ymddiddan a'i ddisgyblon amser arall ynghylch yr vn peth, nid yw efe yn rhoi iddynt hwy amgen rheol nâ hyn, *O cerwch fi cedwch fy ngorchymmynion, Joan.* 14. 15. Megis pe dywedai, er cwpled yr ydych yn ddiscyblon i mi, ac er cued gennif chwi, etto os chwi a dorrwch fy ngorchymmynion, ni bydd mwy na chariad na chymdeithas rhyngom. Ac y mae S. *Ioan*, yr hwn a wyddei ei feddwl ef oreu yn y peth hyn, yn esponi ei eiriau ef i'r deall hwnnw, lle y mae 'n dywedyd,

dywedyd, *Pwy bynnag sydd yn dywedyd, Mi a adwaen Dduw, ac ynteu heb gadw ei orchymmynion ef, celwyddog ydyw, a'r gwirionedd nid yw ynddo,* 1 *Jo.* 2. 4. Ac ym mhellach etto, er mwyn tynnu pob gobaith oddiwrth ei ddiscyblion, y gellynt ryngu ei fodd ef mewn ffordd yn y byd ond trwy gadw ei orchymmynion, y mae efe yn dywedyd mewn man arall, *na ddaeth efe i dorri 'r Cyfraith ond i'w chyflawni,* ac yn y man ar hynny y mae yn dywedyd, *Pwy bynnag gan hynny a dorro un o'r gorchymmynion lleiaf hyn, efe a elwir yn lleiaf yn nheyrnas nefoedd. Mat.* 5. 17. 19. Ac o'r achos hwnnw y mae efe wrth ymadael a'r byd, yn y geiriau diweddaf a ddywedodd efe wrth ei Apostolion yn dywedyd, *Am iddynt ddyscu i ddynion gadw pob peth a'r a orchymmynasai efe iddynt,* Mat. 28. 26.

8. Ac wrth hyn y gellir gweled mor dost oedd feddwl Crist am y cyfrif a fydd rhaid ei wneuthur ynghylch cadw ei orchymmynion ef yn y byd hwn. Yr hyn hefyd a ellir ei gasclu wrth yr hyn a ddywedodd efe pan ofynnid iddo *ai ychydig o nifer fyddei y rhai cadwedig,* lle y mae efe yn eu cynghori hwynt i *ymdrech am fyned i mewn trwy 'r porth cyfyng*: o herwydd y cauir allan lawer, ie o'r rhai *a fwyttasent ac a yfasent gydag ef,* ac a gawsent fwynhau presennoldeb a chwmpeini ei gorph bendigedig ef, ac heb fatter ganddynt am fyw yn ôl ei orchymmynion ef, *Luc.* 13. 23, 24, 27. Ac wrth hynny y mae efe yn arwyddoccau na wna efe gyfrif yn y byd o gymdeithas a chydnabod yn y dydd diweddaf; ac am hynny y mae efe yn dywedyd wrth y dyn a wnaethai efe yn iach ar lan y llynn yn Ierusalem, *Wele ti a wnaethbwyd yn iach, na phecha mwyach, rhag digwydd i ti beth a fyddo gwaeth; Ioan.* 5. 14. Ac y mae yn ein rhybuddio ni 'n gyffredinol yn Efengyl S. *Matthew,* ar i ni *gyttuno a'n gwrthwnebwr ar fyr*

tra fom ar y ffordd gyd ag ef, hynny yw, gwneuthur ein cyfrif yn y fuchedd hon; os amgen, ni a gawn *dalu'r ffyrling eithaf* yn y fuchedd a ddaw. *Mat.* 5. 25, 26. Ac yn dostach y dywaid mewn man arall y bydd rhaid i ni *roddi cyfrif ddydd farn am bob gair segur a ddywedom*, *Mat.* 12. 36.

9. Ac am y dydd farn hwnnw y mae efe yn ein rhybuddio ni ym mlaen llaw, ac yn dywedyd i ni, mewn llawer o leoedd yn yr Scrythur lân, dosted a pheryccled fydd, fel y gallem ymbarottoi tu ag atto; ac felly vniawni ein bucheddau tra caffom amser yn y byd hwn, fel y gallom ddyfod ger bron yn y dydd hwnnw, heb nac ofn na pherygl, ie yn hytrach, yn llawn cyssur, a diddanwch, a llawenydd: pan ddêl cymmaint o filoedd o bobl annuwiol yno ger bron, i'w gwaradwydd a'i gwarth tragywyddol.

10. Ac o herwydd nad oes dim mor gymmwys i ddangos dosted a fydd Crist wrth gymmeryd cyfrif y dydd diweddaf, ac ydyw trefn a dull y farn ddiweddaf, yr hyn a ddangosir yn ddyfal yn yr ysgrythur lân; fe fydd perthynol iawn i ni ystyried hynny. Ac yn gyntaf peth y mae 'n rhaid i ni ddeall fod dwy farn wedi eu hordeinio i ni yn ôl marwolaeth: y naill a elwir yn farn neillduol, wrth yr hon y mae pob dyn ar ei ben ei hun yn y man ar ôl ymadael â'r byd, yn cael barn o'r neilldu, naill ai i boenau, ai i ogoniant, yn ôl ei weithredoedd yn y fuchedd hon, fel y dywaid Christ ei hun. Ac o hynny y mae i ni esampl yn *Lazarus* a'r glwth goludog, y rhai a gymmerwyd ymmaith yn y man ar ôl eu marw, y naill i boenau, a'r llall i orphywysdra, fel y tystia S. *Luc.* 16. A chyndynrwydd mawr fyddei ammeu hyn, fel y dywaid S. *Awstin.* Y farn arall a elwir yn farn gyffredinol, am y bydd honno i bob dyn yn niwedd y byd, pan gyhoedder y farn

ddiweddaf

ddiweddaf ar bob dyn a fu erioed fyw yn y byd, naill ai i dderbyn gwobr, ai i gael cospedigaeth, yn ôl y gweithredoedd a wnaethant yn y bywyd hwn, pa vn bynnag ai da, ai drwg, ac na bydd byth mwy sôn am gyfnewid eu cyflwr hwynt, nac am esmwythau ar boenau 'r naill, nac am ddibennu gogoniant y llaill. *Mat.* 25.

11. Ac ynghylch y gyntaf o'r ddwy farn hyn, er bod yr hèn dadau (yn enwedig S. *Awstin*) yn casglu ac yn ystyried y bydd ynddi amryw bethau tôst ac ofnadwy iawn, megis yn gyntaf mynediad ein henaid ni allan o'r corph ger bron gorseddfainge Duw, a hynny tan gadwraeth angylion da a drwg; yn ail, yr ofn a fydd ar yr enaid rhag pob vn o'r ddeufath angylion hynny; yna, mor ddieithr, ddisymmwth fydd gan yr enaid y lle y bydd ynddo; wedi hynny, mor ofnadwy fydd presennoldeb Duw, a'r holi tôst a fydd arno, a'r cyffelyb: etto, o herwydd bod yn rhaid ystyried y rhan fwyaf o'r pethau hyn yn yr ail farn gyffredinol hefyd; mi âf heibio i'r rhai hynny yr awron, ac a ddangosaf amryw resymmau o'r eiddo 'r tadau duwiol pa ham y mae Duw wedi ordeinio bod ail barn gyffredinol, ac ynteu wedi darfod iddo yn y farn gyntaf, roi i bawb o'r neilldu yn ôl ei haeddedigaeth. Y rheswm cyntaf yw, fel y byddai gorph dyn yn ôl ei gyfodi o'r bêdd, yn gyfrannog o gospedigaeth neu o ogoniant ynghyd â'r enaid, fel y bu gyfrannog gydag ef o rinwedd neu o gamwedd yn y fuchedd hon. Yr ail yw, fel megis ac yr ammharchwyd ac y gwarthruddiwyd Christ ar gyhoedd ymma yn y byd hwn, felly y gallai yn helaethach o lawer ddangos ei fawredd a'i allu yn y dydd diweddaf yngwydd ei holl greaduriaid, ac yn enwedig yngwydd ei elynion. Y trydydd yw, fel y gallai 'r duwiol a'r annuwiol dderbyn eu tal a'i gwobr ar gyhoedd, er mwyn cael

o'r

o'r naill ychwaneg o warth, a gofid a thorr-calon, a'r llaill ychwaneg o lawenydd a gorfoledd, er eu bod fynychaf yn cael yn y byd hwn eu gorthrechu gan yr annuwiol. Y pedwerydd yw, Nad ydyw y rhai annuwiol wrth farw yn dwyn gyda hwynt mo'i holl haeddedigaeth a'i drygioni, am eu bod yn gadael yn eu hôl naill a'i eu hesampl ddrwg, ai eu plant ai eu cyfneseifiaid a ddarfu iddynt hwy eu llygru, ai eu llyfrau neu ryw bethau eraill a all mewn amser lygru eraill. Ac oblegid na wnaed y pethau hynny etto, ond eu bod heb wneuthur hyd ar ôl eu marwolaeth hwy, ni allant hwy mor gymmhesur gael eu barnu am y pethau hynny yn y man; ond fel y digwyddo 'r drwg y rhoesant hwy gynt esampl i'w wneuthur, felly y chwanegir ar eu poenau hwythau. A'r vn peth a ellir ei ddywedyd am y rhai duwiol, yn gymmaint a bod S. *Paul* (os mynnwch gael esampl) yn cael chwanegu beunydd ar ei ogoniant, ac felly y caiff hyd ddiwedd y byd, o blegid fod rhai beunydd yn cynnyddu mewn daioni oddiwrth ei scrifennadau a'i esampl ef; ac am yr vn achos y chwanegir ar boenau y rhai annuwiol. Ond yn y dydd diweddaf y bydd diben ar ein holl weithredoedd ni, ac yna y cair gweled yn amlwg pa beth sydd i bob dyn i'w gael, wrth gyfiawnder a thrugaredd Duw.

12. A thuag at am yr ail farn gyffredinol i'r holl fyd, yn yr hon y *Dwg Duw*, fel y dyweid yr Scrythur lân, *bob gweithred i farn, a phob peth dirgel, pa vn bynnag fyddo ai da ai drwg*, *Preg.* 12. 14. *Rhuf.* 2. 16, & 14. 10. 2 *Cor.* 5. 10. y mae amryw bethau i'w hystyried yn ei chylch, ac amryw wyr dysgedig yn rhoi y rhei'ny ar lawr mewn amryw foddion; ond yn fy nhŷb i ni ellir eu dangos yn well, nac yn oleuach, nac yn ddwysach, nag y mae 'r Scrythur lân yn eu dangos, yr hon sydd yn

yspyssu i ni holl ddull a threfn y farn honno a'i gogylcheddau, a'r ymbarottoi a fydd o'i blaen, a hynny mewn geiriau llawn o arwyddoccâd, yn y modd y canlyn.

13. *Yn y dydd hwnnw y bydd arwyddion yn yr haul, a'r lleuad, a'r sêr*, Luc. 21. 25 *yr haul a dywyllir, a'r lleuad ni rydd ei goleuni, a'r sêr a syrth o'r nef, a nerthoedd y nefoedd a ysgydwir; y nefoedd a ânt heibio gyd â thwrwf, a'r defnyddiau gan wir wrês a doddant, a'r ddaiar a'r gwaith a fyddo ynddi a losgir*, Mar. 13. 24. 2 Pet. 3. 10. *a'r ddaiar a gryn o'i lle, ac a fydd megis ewig wedi ei tharfu, ac fel dafad heb neb a'i coleddo*, Esa. 13. 13, 14. *bydd ing ar genhedloedd gan gyfyng-gyngor, a'r môr a'r tonnau yn rhuo, a dynion yn llewygu gan ofn, a disgwyl am y pethau sydd yn dyfod ar y ddaiar*, Luc. 21. *Yna'r ymddengys arwydd mab y dyn yn y nef, ac yna y galara holl lwythau'r ddaiar, a hwy a welant fab y dyn yn dyfod ar gymmalau 'r nef, gydâ nerth a gogoniant mawr*, Mat. 24. 30. Ac yna *mewn moment ar darawiad llygad, efe a ddenfyn ei angylion a mawr sain vdcorn, a gwaedd* a gawr *ar hanner nôs, a hwy a gasglant ei etholedigion ef ynghyd, o'r pedwar gwynt, o eithafoedd y nefoedd hyd* eu heithafoedd hwynt, 1 *Cor*. 15. 52. *Mat*. 25. 6. *A rhaid i bawb ymddangos ger bron brawdle Crist fel y derbynio pob vn y pethau a wnaethpwyd yn y corph, yn ôl yr hyn a wnaeth, pa vn bynnag ai da ai drwg*, 2 Cor. 5. 10. *ac efe a olena ddirgelion y tywyllwch, ac a eglura twriadau 'r calonnau, a'r pethau a ddywedpwyd yn y glûst mewn stafelloedd a bregethir ar bennau tai*: ac fe *fydd rhaid rhoi cyfrif am bob gair segur a* ddywedo dynion, 1 *Cor*. 4. 5. *Luc*. 12. 3. *Mat*. 12. 36. ac *efe a farn ein cyfiawnderau ni. Yna y saif y cyfiawn mewn hyder mawr o flaen ei orthrymwyr, a rhai a ddiystyrasant ei lafur ef, Psal*. 75. 3. A'r an-

nuwiol

wiol pan welont hyn, a ſyddant mewn dychryn ofn mawr, ac a ddechreuant ddywedyd wrth y ynyddoedd a'r creigiau, Syrthiwch arnom, ac wrth y bryniau cuddiwch ni o ŵydd yr hwn ſydd yn eiſtedd ar yr orſeddfaingc, ac oddiwrth lid yr Oen: canys daeth dydd mawr ei ddigter ef, a phwy a ddichon ſefyll? Dat. 6. 16. Yna y didola Chriſt y defaid oddiwrth y geifr, ac a eſyd y defaid ar ei ddeheulaw, a'r geifr ar yr aſſwy, ac a ddyweid wrth y rhai a fo ar ei ddeheulaw, Deuwch chwi fendigedigion fy nhad, meddiennwch y deyrnas a barottowyd i chwi er ſeiliad y byd: canys bum newynog, a chwi a roeſoch i mi fwyd; bu arnaf ſyched, a rhoeſoch i mi ddiod; bum ddieithr, a dygaſoch fi gydâ chwi; bum noeth, a dilladaſoch fi; bum glâf, ac ymwelſoch â mi: bum yngharchar, a daethoch attaf. Yna 'r ettyb y rhai cyfiawn iddo, gan ddywedyd, Pa bryd i'th welſom yn newynog, ac i'th borthaſom; neu yn ſychedig ac y rhoeſom i ti ddiod? a pha bryd i'th welſom yn ddieithr, ac i'th ddygaſom gydâ ni; neu yn noeth, ac i'th ddilladaſom? A pha bryd i'th welſom yn glaf, neu yngharchar, ac y daethom attat? A'r brenhin a ettyb ac a ddywed wrthynt, yn wir meddaf i chwi, yn gymmaint a'i wneuthur o honoch i vn o'r rhai hyn fy mrodyr lleiaf, i mi y gwnaethoch. Yna y dyweid efe wrth y rhai a fyddant ar y llaw aſſwy, Ewch oddiwrthyf rai melldigedig i'r tân tragywyddol, yr hwn a barottowyd i ddiafol, ac i'w angylion: canys bum newynog, ac ni roeſoch i mi fwyd; bu arnaf ſyched, ac ni roeſoch i mi ddiod; bum ddieithr, ac ni 'm dygaſoch gyda chwi; bum noeth, ac ni 'm dilladaſoch; yn glaf ac yngharchar, ac nid ymwelſoch â mi. Yna yr attebant hwythau hefyd iddo, gan ddywedyd, Arglwydd, pa bryd i'th welſom yn newynog, neu yn ſychedig, neu yn ddieithr, neu yn noeth, neu yn glaf,

neu

neu yngharcar, ac ni weinasom i ti? Yna'r etyb efe iddynt, gan ddywedyd, yn wir meddaf i chwi, yn gymmaint ac na's gwnaethoch i'r vn o'r rhai lleiaf hyn, nis gwnaethoch i minnau. A'r rhai hyn a ânt i gospedigaeth dragwyddol, a'r rhai cyfiawn i fywyd tragywyddol. Mat. 25.

14. Dywedwch i mi bellach ond ofnadwy yw 'r darpar yma tu ag at ddydd farn? gwelwch faint yw 'r achosion i ofni ac i ddychrynu? Fe ddaw dydd farn, mêdd yr yscrythur, pan fo dynion, ond odid, yn cysgu; fe ddaw gyd a sŵn erchyll, gan lais vdcyrn, a thrwst dyfroedd, a chynnwrf y pedwar defnydd. Pa fath noswaith fydd honno, dybygi di, pan weler y ddaiar yn crynu, y mynyddoedd a'r dyffrynnoedd yn symmud allan o'i lle, yr haul wedi tywyllu, y lleuad wedi colli ei llewyrch, y sêr yn syrthio i lawr o'r wybren, a'r holl ffurfafen yn hollti 'n ddrylliau, a'r holl fyd yn llosgi yn dân poeth.

15, Ai possibl i dafod yn y byd allu hyspyssu dim yn eglurach nag y mae Christ a'r Apostolion a'r prophwydi yn hyspyssu y peth hyn? Pa ddyn bydol ni chryn ei galon yn ei gorph gan y dychryn anfeidrol hwn? Ai rhyfedd yw clywed dywedyd bod y rhai cyfiawn, a'r angylion hefyd yn ofni 'r pethau hyn? Ac yno, fel y dywaid S. Petr, *Os prin y bydd cadwedig y cyfiawn, pa le yr ymddengys yr annuwial a'r pechadur?* 1 Pet. 4. 18. Och mor ofnadwy fydd y diwrnod hwnnw i'r Christion diffaw, diofal, yr hwn a dreuliodd ei amser yn y byd yma mewn llawenydd a difyrrwch, pan welo mor anfeidrol fydd yr ofn a'r dychryn, a maint fydd y trueni a'r aflwydd a fydd yn barod i ruthro arno!

16. Ond heb law 'r holl bethau creulon tost hyn a fydd o flaen y farn; fe fydd llawer o bethau eraill mor erchyll eu hystyried a hwytheu; megis gweled

yr holl feddau yn egori pan ganer yr vdcorn, ac yn rhoi i fynu eu holl gyrph meirwon a dderbyniasant er dechreuad y byd; gweled holl wyr a gwragedd y byd, brenhinoedd a brenhinesau, tywysogion a gwyr mawr, yn sefyll yno yn noethion yngwydd holl greaduriaid Duw; gweled amlygu eu holl bechodau hwy, a datguddio eu hanwireddau cuddiedig, y rhai a wnaethant hwy o fewn eu stafelloedd dirgel yn eu llysoedd; a'i cymmhell a'i gyrru hwythau i roi cyfrif am fil o bethau a fuasai ddiystr ganddynt eu rhybuddio o'i plegid yn y byd hwn, sef pa fodd y treuliasant eu hamser, pa fodd y gwariasant eu golud, pa fodd yr ymddygasant tu ac at eu brodyr, pa fodd y darfu iddynt farwolaethu a gorchfygu eu gwyniau cnawdol, pa fodd y darfu iddynt lywodraethu eu hewyllysion, pa fodd yr vfyddhasant i weithrediad yr Yspryd glan yn eu calonnau, ac yn ddiwethaf, pa fodd yr arferasant holl ddoniau Duw yn y byd hwn.

17. O, frawd anwyl, nyd yw bossibl gallu dangos mor werthfawr o dryssor fydd cydwybod dda yn y dydd hwnnw: hi a fydd gwell na deng mil o'r byd hwn; oblegid ni thyccia golud yr amser hwnnw; ni lygrir y barnwr ag arian, ni thyccia gwaith neb o'n caredigion yn eiriol trosom ni y dwthwn hwnnw, na gwaith angylion ychwaith, y rhai y bydd eu gogoniant yr amser hwnnw, fel y dywed y prophwyd, *i rwymo brenhinoedd a chadwynau, a phendefigion a gefynnau heiyrn, i wneuthur arnynt y farn scrifennedig: yr ardderchawgrwydd hyn fydd iw holl sainct ef, Psal.* 149. 8. Och, beth a wna'r holl bobl ddoethion hynny yr amser hwnnw, y rhai fydd yr awrhon yn treulio eu hamser mewn llawenydd a ddifyrrwch, ac ni chlywant arnynt gymmeryd dim poen yn gwasanaethu Duw? pa ymadferth a wnant hwy yn y cyfyngder hynny? tu a phle

yr

yr ymdroant? gan bwy y ceisiant help? Hwy a gant weled pob peth yn eu cylch yn galw am ddialedd arnynt hwy, a phob peth yn rhoi achos iddynt i ofni ac i ddychrynu; ac na bydd dim a roddo iddynt ronyn gobaith neu gyssur. Vwch eu pennau y bydd eu barnwr yn ddigllon am eu hanwiredd hwy; Is eu llaw y bydd vffern yn agored, a'r pair berwedig yn barod i'w derbyn hwy; ar y tu dehau y bydd eu pechodau yn eu cyhuddo hwynt; ar y tu asswy y bydd y cythreuliaid yn barod i wneuthur tragwyddol farn Duw arnynt hwy; o'i tu mewn y bydd eu cydwybod yn eu cnoi; ger llaw iddynt y bydd yr holl eneidiau colledig yn ochain ac yn cwynfan; o'i hamgylch y bydd yr holl fyd yn llosgi. O Arglwydd Dduw, pa beth a wna 'r pechadur truan pan fo 'r holl ofidiau hyn yn ei amgylchu? pa fodd y gall ei galon ef ddioddef y cyfyngderau hyn? pa ffordd a gyrch efe? myned yn ôl nid possibl iddo, a myned ym mlaen nid ydyw abl iw ddioddef. Pa beth ynteu a wna efe ond (fel y dywedodd Christ, *Luc.* 21. 26.) edwi a digalonni, a llewygu gan ofn, a cheisio marw ac heb gael, chwennychu marw, a marwolaeth yn cilio oddiwrtho, a gwaeddi ar y mynyddoedd am syrthio arno, ac ar y bryniau am ei guddio, a hwythau yn naccau gwneuthur iddo cymmaint a hynny o gymmwynas, *Datc.* 9. 6. *Dat.* 6. 16. ac fo a gaiff sefyll yno fel dyn truan, digarad, diobaith, hyd oni chaffo glywed y farn ofnadwy ni throir byth yn ei hôl, *Ewch chwi rai melldigedig i'r tan tragywyddol.*

18. A phan ddarffo rhoi 'r farn, ystyriwch mor ofidus fydd y waedd a'r floedd a fydd yn y man ar ol hynny, gan y rhai da yn llawenychu ac yn canu mawl a gogoniant i'w hachubwr, a chan y rhai drwg yn cwynfan, ac yn cablu, ac yn melldigo dydd eu genedigaeth. Ystyriwch dosted y bydd y

drwg ysprydion vffernol yn ymedliw a'r eneidiau truain colledig a fo wedi eu rhoi weithian yn yscly faeth dragwyddol iddynt hwy: mor chwerw fydd eu gwawd a'i gwatwor hwy am ben yr eneidiau truain hynny wrth eu dwyn i'r poenau tragywyddol. Ystyriwch y didoli a fydd yr amser hwnnw ar dadau a mammau oddiwrth eu plant, ar gyfeillion a charedigion, oddiwrth ei gilydd, a hynny yn dragywyddol, heb obaith byth cael gweled y naill y llall: a pheth arall a fydd cymmaint gofid a'r mwyaf (os gwir a ddyweid rhai, y cawn ni adnabod ei gilydd cyn belled a hynny) ni bydd i'r mab a fo 'n mynd i'r nef dosturio wrth ei dâd neu ei fam a fo yn myned i vffern, ond yn hyttrach bod yn llawen ganddynt hynny am ei fod yn troi 'n ogoniant i Dduw wrth wneuthur cyfiawnder. Pa fath ddidoli fydd hyn, meddaf? pa fath ganu yn iach? pwy ni thorrei ei galon y dydd hwnnw wrth ymadael ac ymddidoli felly, pe gallei galon dorri yr amser hwnnw, ac felly cael diwedd ar ei gofid a'i phoenau? Ond ni all hynny fod. Ple yna y bydd ein holl blesser a'n difyrrwch ni? I ba le 'r aeth ein holl ddigrifwch a'n diddanwch ni? a'n gwychder yn ein dillad, ein disgleirio mewn aur, y parch a gawsom trwy gael gistwng a bod yn bennoeth i ni, ein holl fwydydd dainteth, ein holl fusig a'n melysgerdd, ein holl drythyllwch an ysmalhawch, ein cyfeillon a'n cymdeithion digrif diddan a fyddei arfer o chwerthin ac o ddifyrru 'r amser gyda ni? I ba le 'r aethant hwy? O frawd anwyl, mor chwerw fydd holl blesser a difyrrwch y byd yr amser hwnnw? Mor ofidus fydd gennym feddwl am danynt? Mor ofer y cawn ni weled bod ein parch a'n golud a'n cyfoeth gynt? Ac yn y gwrthwyneb, mor llawen fydd y dyn hwnnw, a fu ofalus am fyw yn dda ac yn rhinweddol yn y byd hwn, er maint y boen a gafodd yn gwneuthur hynny, a'r dirmyg

dirmyg yn y byd. Dedwydd o greadur fydd efe ei eni, ac ni ddichon yn tafod ond Duw ddangos faint ei ddedwyddwch ef.

19. Ac i ddibennu 'r cwbl oll, nid rhaid i ni ond y diben a wnaeth Christ, yslyriwn hawsed i ni yr awr hon ag ychydig boen, ochel perygl y dydd hwnnw, a darfod i'n barnwr trugarog a'n hiachawdr ddangos y perygl hwnnw i ni ym mlaenllaw, fel y gallem fod yn ofalus am geisio ei ochel. Oblegid fel hyn y dibenna efe yn ôl ei holl fygythion, *Ymogelwch, gwiliwch, a gweddiwch; canys ni wyddoch pa bryd y bydd yr amser. A'r hyn yr wyf yn eu dywedyd wrthych chwi, yr wyf yn eu dywedyd wrth bawb, Gwiliwch. Mar.* 13. 33. Ac mewn man arall, wedi darfod iddo gyfrif yr holl bethau o'r blaen, rhag i neb ammeu nas deuent i ben, y mae 'n dywedyd, *Nef a daiar aiff heibio, ond fy ngeiriau i nid ant heibio ddim.* Ac yno y mae 'n rhoi 'r cynghor hwn, *Edrychwch chwithau arnoch eich hunain rhag gorchfygu eich calonnau a'i trymhau trwy lothineb, a meddwdod, a gofalon y bywyd hwn, a dyfod y dydd hwnnw arnoch yn ddisymmwth. Canys efe a ddaw fel magl ar wartha pawb oll ac sydd yn trigo ar wyneb yr holl ddaiar. Byddwch chwithau wiliadwrus, a gweddiwch bob amser, ar gael eich cyfri 'n deilwng i ddiangc rhag y pethau hyn oll sydd ar ddyfod, ac i sefyll ger bron Mab y dyn. Luc.* 21. 33. Ond cariadus y cynghôr hwn gan Grist? A allai ein tad ein hun roi i ni gynghor carediccach? Pwy a ddymunai rybudd teccach a mwynach, a dwysach? Ai possibl i neb wedi hynny allu dywedyd, Nis gwyddwn i? Yr vn cyffelyb rybudd y mae S. *Petr* yn ei roi ar yr vn achos, 2 *Pet.* 3. 10. lle mae yn dywedyd, *Dydd yr Arglwydd a ddaw megis lleidr y nos, yn yr hwn yr â 'r nefoedd heibio gyda thwrwf, a'r defnyddiau gan wir wrês a doddant, a'r ddaiar a'r*

gwaith a fyddo ynddi a loscir. A chan fod yn rhaid i'r pethau hyn i gyd ymollwng, pa fath ddynion a ddylech chwi fod mewn sanctaidd ymarweddiad a duwioldeb, yn disgwyl ac yn brysio at ddyfodiad dydd Duw. Y brysio yma megis i gyfarfod dydd farn, y mae S. *Petr* yn crybwyll am dano, nid yw ddim ond yr hiraeth a ddylei fod arnom am ddydd farn; a'r hiraeth hwnnw nis gall fod ar neb o honom nês i ni yn gyntaf ymwrando a'n cyflwr ein hunain, a gwellhau ein buchedd yn ddioed ddi-ohir. Am hynny odiaeth y dyweid y gwr doeth, *Eccles.* 18. 19, 20. *Cyn afiechyd cymmer feddyginiaeth; a chyn barn holi di dy hun, ac yn amser gofwy ti a gai drugaredd gan* Dduw. Ac a'r geiriau hynny y cytuna geiriau S. *Paul, Pe iawn farnom ni ein hunain, ni 'n bernid.* 1 *Cor.* 11. 31. Ond am nad yw neb yn ei iawn farnu ei hun a'i fuchedd, hynny sy'n peri bod cyn lleied o bobl yn ymbarottoi erbyn y farn honno, a bod cyn lleied yn wiliadwrus, a chymmaint yn gorwedd mewn trymgwsg, heb wybod dim oddiwrth y perygl y maent ynddo. Yr Arglwydd Dduw a roddo i ni 'r gras i edrych yn well yn ein cylch. Amen.

PEN.

PEN. VI.

Ystyried beth yw naturiaeth pechod, a phechadur; er mwyn dangos nad yw Duw yn anghyfiawn, er ei fod cyn dosted ac y dywetpwyd yn y bennod o'r blaen.

RHag bod i neb le i achwyn fod yn rhy dost y cyfrif a ofyn Duw ar ein dwylo ni yn y dydd diweddaf, a bod yn rhydost y farn a ddangoswyd yn y bennod o'r blaen: da fyddai yn y bennod yma ystyried yr achos pa ham y mae Duw cyn dosted yn erbyn pechod, ac yn erbyn pechaduriaid, fel y gellir gweled wrth a ddywetwyd o'r blaen, ac wrth gwbl o'r Scrythur lan, lle y mae efe agos ym mhob man yn datcan ei ddygn gas, a'i lid, a'i ddigofaint yn erbyn pob vn o'r ddau; megis lle y dywedir am dano *ei fod yn casau boll weithredwyr anwiredd*, a bod yn *gas ganddo'r annuwiol a'i annuwioldeb*, *Psal.* 5. 5. *Dihar.* 15. 8. A bod holl fuchedd pechaduriaid, a'i meddyliau a'i gweithredoedd, a phob daioni ar a wnelont hwy, yn ffiaidd yn ei olwg ef, tra fônt hwy yn byw mewn pechod: a pheth sy fwy, nas gall efe ddioddef i bechadur ei glodfori na chymmeryd ei dystiolaethau ef yn ei enau, fel y tystia 'r Yspryd glan, *Psal.* 50. 16. Ac am hynny nid dim rhyfedd iddo fod cyn dosted wrtho ddydd y farn, ac ynteu yn ei gasau ac yn ei ffieiddio yn gymmaint yn y bywyd yma.

2. Fe ellid dangos llawer o resymmau am y peth hyn, megis torri gorchymmynion Duw, anniolchgarwch pechadur tuac atto am ei ddoniau, a'r cyffelyb; y rhai a allai ddangos yn ddigon goleu gyfiawned

ſiawned yw ei ddigofaint ef tu ac at bechadur. Ond y mae vn rheſwm vwch law'r cwbl yn egori gwreiddyn y peth; a hynny ydyw yr anfad lwyrgam a wneir â Duw ym mhob pechod a wnelom ni o'n gwirfodd a thrwy wybod, yr hyn ſydd gymmaint cam, a dirmyg, ac ammharch, ac na ddioddefai vn gwr mawr y cyfryw ar law ei ddeiliaid: a llai o lawer y bydd i Dduw, yr hwn yw Duw y mawredd, eu dioddef cyn fynyched ac y gwna dynion hwynt iddo.

3. Ac fel y gallom ddeall faint yw 'r cam hwnnw, rhaid i ni wybod, am bob gwaith ac y bôm yn gwneuthur pechod, fod ein calonnau ni a'n deall, er nad ydym yn dal ar hynny, megis yn ymreſymmu o'n mewn ni ac megis yn goſod ger ein bronau ni, o'r naill du pa fudd a pha lês a ddaw i ni oddiwrth y pechod yr ydym ar fedr ei wneuthur, a'r llês hwnnw yw 'r pleſſer a'r difyrrwch yr ydym yn ei gael wrth bechu; ac o'r tu arall pa beth yw digio Duw, hynny ydyw, colli ei gariad a'i ewyllys da ef wrth y pechod hwnnw, os ni a'i gwnawn: ac felly yr ydym ni yn ein meddyliau a'n calonnau megis yn rhoi Duw yn y naill ben i'r clorian, a'r pleſſer yr ydym ni yn ei gael wrth bechu, yn y pen arall; a ninnau megis yn ſefyll yn y canol yn bwrw ac yn ystyried pa vn drymmaf o'r ddeupen, ac o'r diwedd yn dewis ein pleſſer a'n difyrrwch ac yn gwrthod Duw: hynny ydyw yr ydym ni yn dewis yn hytrach golli cariad Duw a'i râs a chwbl ac a dal ef, na cholli byrr bleſſer a dyfyrrwch pechu. Beth all fod fryntach na hyn? Pa fodd byth y gwnaem ni mwy o ddirmyg ar Dduw, na dewis y pleſſer gwaelfrwnt hwn o flaen ei fawredd ef? Ond gwaeth yw hynny, a mwy cam nag a wnaeth yr Iuddewon wrth ddewis Barabbas y lleiddiad, a gwrthod Christ ei iachawdwr? Ac yn ddiau, er maint oedd pechod

yr

yr Iuddewon, etto mewn dau beth y mae 'r pechod ymma megis yn rhagori ar yr eiddynt hwy: y naill yw, nad oedd yr Iuddewon wrth ddewis yn gwybod pwy yr oeddynt yn ei wrthod, fel yr ydym ni; y llall yw, na wrthodasant hwy Grist ond vnwaith, a ninnau yn ei wrthod ef yn fynych, ie bob dydd, a phob awr ac ennyd, pan fôm o'n gwir fodd ac o ewyllys ein calonnau yn ymroi i bechu.

4. Ai rhyfedd wrth hynny, fod Duw cyn dosted a chyn llymmed wrth y rhai drygionus, yn y byd a ddaw, a hwythau mor ddirmygus ddiystyr ganthynt ef yn y byd ymma? Yn siecr mae 'n fawr malais pechadur tu ag at Dduw, ac y mae efe nid yn vnig yn ei ammherchi ef wrth ddistyru ei orchymmynion, ac wrth ddewis y creaduriaid gwaelaf a gwaethaf o'r byd o'i flaen ef; ond y mae hefyd yn dwyn cas dirgel yn ei galon tu ac atto, ac yn cynfigennu wrth ei fawredd ef, ac yn chwennych, pes gallei, ei dynnu ef i lawr oddi ar ei orseddfaingc, neu, o'r hyn lleiaf, yn dymuno na bai vn Duw i roi cosp am bechod yn ol y fuchedd hon. Ymwrandawed pob pechadur ag eigion ei gydwybod yn hyn o beth, oni byddei bodlon ganddo gael o'i enaid farw gyda'i gorph, ac na byddai anfarwol; ac na byddei ar ol y fuchedd hon na chyfrif, na barnwr, na chospedigeth, nac vffern, ac felly na byddai vn Duw, fel y gallai efe gymmeryd ei blesser yn ddiofal wrth ei ewyllys ei hun yn y byd ymma?

5. Ac o herwydd bod *Duw* (ac yntau yn chwilio 'r calonnau a'r arennau) yn gweled eu meddwl bradwraidd hwy tu ac atto pe rhon a'i fod yn llechu o fewn ymyscaroedd eu calonnau hwy, er llyfned fycho eu geiriau: am hynny y mae efe yn cyhoeddi yn yr Scrythur lan eu bod hwy yn elynion iddo, ac yn cyhoeddi rhyfel a gelyniaeth yn eu herbyn hwy. Ac yno, dybygwch chwi, ym mha gyflwr y mae

'r truain ad ddynion hyn, y rhai nid ydynt ond gwael bryfed y ddaiar, pan fo iddynt i ymladd yn erbyn y cyfryw elyn, ac sydd yn peri i'r nefoedd grynu, er na's gwnelo ond edrych arnynt. A rhag i ti dybied na bo hynny gwir, gwrando beth y mae efe yn ei ddywedyd, beth y mae efe yn ei fygwth, beth y mae efe yn ei dadsain yn eu herbyn hwy. Wedi darfod iddo, trwy enau 'r prophwyd *Esai*, gyfrif llawer o'i pechodau ffiaidd hwy ger ei fron ef (sef eu bod yn *caru rhoddion, ac yn dilyn gwobrau*, ac yn gorthrymmu 'r truan a'r tlawd, a'r cyffelyb) y mae ynteu yn ffieiddio y rhai a wna 'r pethau hynny, gan ddywedyd, *Fel hyn y dywaid yr Arglwydd, Arglwydd y lluoedd, cadarn Ddw Israel; Aha, mi a ymgyssuraf ac fy ngwrthwynebwyr, ac a ymddialaf ar fy ngelynion*, *Es.* 1.23.24. A'r prophwyd *Dafydd*, fel yr oedd efe yn wr mawr ei gariad gyd a *Duw*, ac yn cael gwybod llawer o'i gyfrinachau ef; felly y mae efe yn aml yn datcan ac yn adrodd dosted yw meddwl *Duw* a maint yw ei ddigofaint yn erbyn pechaduriaid, ac yn eu galw hwy yn elynion iddo, yn llestri ei ddigofaint ef, a chwedi eu hordeinio i ddistryw a cholledigaeth dragywyddol; ac yno y mae yn cwyno na choelia 'r byd mo hynny, gan ddywedyd, *Gwr annoeth ni wyr, a'r ynfyd ni ddeall hyn*, *Psal.* 92. 6. Beth yw hynny? Pa fodd y mae pechaduriaid yn ol iddynt godi i fynu, a gweithredwyr anwiredd wedi yr ymddangosont i'r byd yn mynd i golledigaeth dragywyddol? A pha beth yw 'r achos o hynny? Y mae efe yn atteb yn y man ac yn dywedyd, *G wers.* 9. *Canys wele dy elynion O Arglwydd, wele, dy elynion a ddifethir, gwasgerir holl weithredwyr anwiredd.* Wrth hyn y gwelwn fod pob pechadur yn elyn i *Dduw*, a *Duw* iddo ynteu; ac y gwelwn pa ham y mae hynny. Ond er mwyn dangos yn eglurach fod barn Duw yn gyfiawn,

er

er ei thosted, ystyriwn beth yw maint a mesur ei ddigllonedd ef yn erbyn pechod, a pheth yw ei chyrraedd, a pheth yw ei therfynau, a pheth a wna ai bod iddi derfynau ai nad oes: fel y mae mewn gwirionedd, yn anfeidrol, hynny ydyw heb na metr na mesur, nac ymyl nac eithaf. Ac i adrodd y peth fel y mae mewn gwirionedd, pettai holl dafodau'r byd wedi eu gwneuthur yn vn tafod, a holl ddeall yr holl greaduriaid, o ddynion ac o angylion, wedi ei wneuthur yn vn deall; etto ni allai y tafod hwnnw fynegi, na'r deall hwnnw amgyffred faint yw digofaint calon Duw yn erbyn pob pechod ar yr ydym ni yn ei wneuthur trwy wybod. A'r rheswm o hyn sydd yn sefyll mewn dau beth. Yn gyntaf, o herwydd cymmaint ac y mae Duw yn rhagori arnom ni mewn daioni, o gymmaint a hynny y mae efe yn caru daioni ac yn cassau pechod yn fwy nag yr ydym ni: ac am ei fod ef yn anfeidrol ei ddaioni, am hynny y mae ei gariad ef tu ac at ddaioni, a'i gâs tu ac at bechod, yn anfeidrol hefyd; ac o'r achos hynny y mae'r tâl sy gantho ynghadw i bob vn o'r ddau, yn anfeidrol ynteu; i'r naill yn y nef, ac i'r llall yn vffern.

6. Yn ail, ni a welwn beunydd, mai po mwyaf a pho ardderchoccaf fyddo'r gŵr y gwneler bai yn ei erbyn, mwyaf y cyfrifir y bai: oblegid nid yr vn bai yw rhoi dyrnod i wasanaethwr, a rhoi dyrnod o'r vn faint i dywysog; y mae rhagor mawr rhyngddynt, a rhagor rhwng y gospedigaeth y maent yn ei haeddu. Ac am fod pob pechod yr ydym ni yn ei wneuthur trwy wybod, yn vnion yn erbyn *Duw* ei hun, fel y dangoswyd vchod, a bod ei ardderchawgrwydd ef yn anfeidrol; am hynny y mae bai ac euogrwydd pob cyfryw bechod yn anfeidrol hefyd, ac am hynny yn haeddu câs anfeidrol, a chospedigaeth anfeidrol ar law *Dduw*. Wrth hyn y gellir

gellir gweled rheswm am lawer o bethau y mae Duw yn eu dywedyd ac yn eu gwneuthur yn yr Ysgrythur lân, ac y mae Athrawon dysgedig yn eu dysgu ynghylch y gospedigaeth sydd am bechod, y rhai y tybia doethineb y byd eu bod yn ddieithr, ac yn anhygoel iawn. Megis yn gyntaf, y gospedigaeth fawr ofnadwy honno o dragywyddol ddamnedigaeth a roir ar gynnifer mil, a chynnifer myrddiwn o angylion a grewyd i ogoniant, ac ynddynt berffeithrwydd agos i anfeidrol, a hynny am vn pechod yn vnig, yr hwn ni wnaed ond vnwaith, nac mo hynny ond ar feddwl yn vnig, fel y tybia rhai dysgedig. Yr ail, y gospedigaeth dôst a roed ar ein hynafiaid ni *Adda* ac *Efa* a'i holl hiliogaeth, am fwytta o ffrwyth y pren gwaharddedig: am yr hwn bechod, heb law 'r gospedigaeth a roed ar y rhai a'i gwnaeth, ac ar holl greaduriaid y byd, a'i holl blant a'i heppil ar eu hôl, o flaen dyfodiad Christ a chwedi hynny; (oblegid er ein bod ni wedi ein gwared oddiwrth fod yn euog o'r pechod hwnnw, etto y mae'r cospedigaethau bydol a roed am dano, yn aros etto; megis newyn, a syched, ac anwyd, a chlefydau, a marwolaeth, a mil o ofidiau heb law hynny) ac heb law colledigaeth dragywyddol ar anrifif o ddynion: heb law hyn i gyd, meddaf, (ac fe dybygai reswm dyn fod hyn yn ddigon tôst) ni ellid dyhuddo a bodloni digofaint a chyfiawnder *Duw*, oni byddei i'w fab ef, ei hun ddyfod i'r byd, a chymmeryd ein cnawd ni arno, a thrwy ei boenau ei hun wneuthur iawn i *Dduw*. A chwedi iddo ddyfod i wared, a'i ddarostwng ei hun i gyfiawnder ei *Dad* yn ein cnawd ni, er bod y cariad oedd gan ei *Dad* iddo yn anfeidrol; etto fel y gallai *Dduw* ddangos faint a thosted oedd ei gas a'i gyfiawnder yn erbyn pechod, ni pheidiodd efe a rhoi 'r gospedigaeth honno ar ei anwyl fendigedig fab ei hun; hyd

yn

yn oed yr amser yr oedd efe yn *athrist hyd angeu, ac mewn ymdrech meddwl, a'i chwys fel defnynnau gwaed yn discyn ar y ddaiar*, ac ynteu yn llefain, *O Dâd os yw bossibl, aed y cwppan hwn heibio i mi fel nad yfwyf ef*, *Luc.* 22. 44. *Mar.* 14. *Math.* 26. 27. A thrachefn yn fwy tosturus o lawer pan oedd ar y groes, *Fy Nuw, fy Nuw, pa ham i'm gwrthodaist?* Er hyn i gyd, meddaf, ni waredodd ei Dâd mo hono ef, ond rhoi iddo ddyrnod ar ddyrnod, a chôsp ar gôsp, a phoenau ar boenau, hyd oni roes i fynu ei einioes a'i enaid yn llaw ei Dâd: Yr hyn sydd beth rhyfeddol i ddangos i ni faint yw digllonedd Duw yn erbyn pechod.

7. Mi a allwn yma ddwyn ar gôf i chwi bechod *Esau* yn gwerthu ei etifeddiaeth a'i enedigaeth-fraint am ychydig fwyd: am yr hwn y dyweid yr Apostol, *Na chafodd efe le i edifeirwch, er iddo trwy ddagrau ei thaer geisio hi*, *Heb.* 12. 17. Hefyd pechod *Saul*, er nad oedd ei bechod ond vn pechod, a hwnnw nid am iddo wneuthur dim oedd waharddedig, ond am iddo adael heb wneuthur yr hyn a orchymmynnasid, am na laddasai efe *Agag* brenhin Amalec, a phob peth o'r eiddo, fel yr archesid iddo, etto fe a'i bwriodd Duw ef ymaith am hynny, er ei fod o'r blaen yn enneiniog iddo ac yn wâs detholedig, ac fe a fethodd gantho gael maddeuant am y pechod hwnnw, er i *Samuel* ac ynteu alaru ac ymofidio yn fawr am y pechod hwnnw, neu o'r hyn lleiaf, am ddarfod i Dduw ei wrthod ef. 1 *Sam.* 15. & 16.

8. Mi a allwn hefyd ddwyn esampl y brenhin *Dafydd*, yr hwn er i Dduw faddeu iddo ei ddau bechod ar ei edifeirwch, etto er maint oedd galar *Dafydd* tros ei bechodau, fe a'i ceryddodd Duw ef yn dost iawn, trwy farwolaeth ei fab, a rhoi arno ynteu ei hun drallod gwastadol tra fu fyw. A hyn

i gyd i ddangos ei gâs tu ac at bechod, ac felly i'n dychrynu ninnau rhac pechu.

9. Ac o hyn y tŷf yr holl ymadroddion caled chwerw sydd yn yr yscrythur lân am bechaduriaid, y rhai am eu dyfod o enau 'r yspryd glan, ac am hynny yn wir ddiammau, a allent roi achos da i'r rhai sy'n byw mewn pechod i ofni, megis lle y dywedir, *Y tân a'r mor, a dannedd bwystfilod, ac yscorpionau, a gwiberod, a marwolaeth, a gwaed ac ymryson, a'r cleddyf, a gorthrymder, a newyn, a chystudd, a ffrewyll: y pethau hyn oll a wnaed er dialedd a dinistr ar yr annuwiol, ac er eu mwyn hwy y bu 'r diluw*, Eccl. 39. 29, 20. & 40. 9, 10. A thrachefn, *Ar yr annuwolion y glawia efe faglau, tân, a brwmstan, a phoethwynt ystormus: dymma ran eu phiol hwynt*: Psal. 11. 6. A thrachefn, *Adweinir yr Arglwydd wrth y farn a wna: yr anuwiol a faglwyd yngweithredoedd eu dwylo eu hun. Y rhai drygionus a ymchwelant i uffern, a'r holl genhedloedd a anghofiant Dduw*, Psal. 9. 16, 17. *Hwy a fyddant fel y man-us yr hwn a chwâl y gwynt ymmaith*. Psal. 1. 4. *Duw a dery ei elynion ar garr yr ên, ac a dyrr ddannedd yr annuwolion*, Psal. 3. 7. *Efe a ddryllia eu dannedd yn eu geneuau, ac a'i tawdd hwynt fel y dyfroedd rhedegog; a hwy aant ymmaith fel malwoden dawdd*, Psal. 58. 6. *Yr Arglwydd a chwardd am ben yr annuwiol, canys gwel fod ei ddydd ef ar ddyfod: Efe a dyrr freichiau 'r annuwolion, a'i gleddyf a â'n eu calon eu hunain. Gelynion yr Arglwydd fel brasder ŵyn a ddiflannant; yn fwg y diflannant hwy. Y pechaduriaid a dderffyddant o'r tir, ac ni bydd yr annuwolion mwy*, Psal. 37. *Hwy a gydgwympant yn eu rhwydau eu hun*, Psal. 141. 10. *A thi a gei weled pan ddifether hwynt. Blinder eu gwefusau a'i gorchuddia: y marwor a syrth arnynt, a hwy a fwrir yn tân, ac*

mewn

mewn ceu-ffosydd, fel na chyfodant ; a'r drwg a hela 'r traws i ddistryw. Wele, dydd yr Arglwydd a ddaw, yn greulon, a digofaint, a dicter llidiog, i wneuthur y wlad yn ddiffaethwch, ac i ddifa ei phechaduriaid allan o honi, Es. 13. 9. *A'r cyfiawn a lawenycha pan welo ddial, ac a ylch ei draed yngwaed yr annuwiol.* *Psal.* 58. 10. Y rhai hyn, a mil o wersi yn ychwaneg allan o'r Scrythur lan, y rhai yr wyf yn eu gadael heibio, y mae yspryd *Duw* yn eu hadrodd yn erbyn pechaduriaid, y rhai a allai ddangos i ni pa gyflwr tostur y mae pechaduriaid ynddo, ac mor annhraethawl yw digofaint *Duw* yn eu herbyn hwy, tra font yn aros mewn pechod.

10. O'r holl bethau hyn y mae 'r Scrythur lan yn casglu vn peth a ddylem ni ei ystyried yn ddwys ac yn ddifrif ; nid amgen na hyn, Cywilydd pobloedd yw pechod : A thrachefn, *Yr hwn sydd hôff ganddo ddrygioni, sydd yn casau ei enaid ei hun,* *Dih.* 14. 34. *Psal.* 11. 5. * Neu fel y mae 'r Angel Raphael yn ei adrodd mewn geiriau cynnhebyg, *Y rhai sydd yn gwneuthur pechod sydd elynion i'w heneidiau eu hunain,* *Tob.* 12. 10. Am hynny y maent yn gosod ger bron pawb, y gorchymmyn cyffredinol, tost, angenrheidiol hwn, tan boen y gospedigaeth a ddangoswyd o'r blaen, *Ffo oddiwrth bechod megis rhag wyneb sarph,* Eccles. 21. 2. Ac medd Tobit wrth ei fab, *Mogel byth roi dy feddwl ar bechu, nac ar dorri gorchymmynion yr Arglwydd,* *Tob.* 4. 5. Oblegid er lleied o gyfrif y mae 'r byd yn ei wneuthur o hyn, gan yr hwn, fel y dyweid yr Scrythur, *Y canmolir y pechadur am ewyllys ei galon, ac y bendithir yr annuwiol, yr hwn y mae 'r Arglwydd yn ei ffieiddio :* *Psal.* 10 3. etto diammau ydyw, gan fod yspryd *Duw* yn ei adrodd, *Yr hwn*

** Felly y mae'r lladin yn ei gyfieithu.*

Fel hyn y mae 'r lladin.

hwn sydd yn gwneuthur pechod, o ddiafol y mae; ac am hynny efe a gaiff dderbyn ei ran gyda 'r cythreuliaid yn y dydd diweddaf, 1 *Joh.* 3. 8. *Joh.* 8. 44.

11. Ac onid yw hyn ddigon, frawd anwyl, i beri i ni roi 'n câs ar bechod, a bod arnom beth ofn rhag pechu? Onid yw'r pethau hyn i gyd yn ddigon cryf er dryllio calonnau y rhai sy 'n byw mewn pechod, ac yn ei wneuthur beunydd heb nac ystyried nac ofni gronyn? Pa gyndynrwydd, a pha galedwch calon yw hyn? yn wir ni a welwn ddarfod i'r Yspryd glan brophwydo 'r gwirionedd am danynt hwy, lle y mae 'n dywedyd fel hyn, *O'r groth yr ymddieithraadd yr annuwiol* oddiwrth *Dduw, o'r bru y cyfeiliornasant,* Psal. 58. 3. *eu* * *gwyn a'i cynddaredd sydd fel gwyn sarph; ac y maent fel y neidr fyddar, yr hon a gae ei chlustiau, ac ni wrandy ar lais y rhinwyr, er cyfarwydded fyddo 'r swynwr.* Y wŷn a'r ynfydrwydd yma yw gwyn a chynddaredd pechaduriaid anhydyn, y rhai sy 'n cau eu clustiau fel seirph, oddiwrth yr holl swynion a'r cyfareddion bendigedig y mae Duw yn eu gwneuthur iddynt i geisio eu troi hwy atto; sef yw hynny, oddiwrth yr holl feddyliau da a'r ysprydolraeth a ddanfono Duw yn eu calonnau hwy, oddiwrth holl waith eu cydwybodau hwy eu hunain yn gwrthwynebu ac yn ofni pechu; oddiwrth holl fygythiau 'r Scrythur lan; oddiwrth holl rybuddion gwasanaethwyr Duw, ac oddiwrth bob peth arall ac y mae Duw yn ei wneuthur i geisio eu dwyn hwy i fod yn gadwedig.

* *Felly y mae yn y Lladin ac eraill lawer.*

12. Och Dduw, pwy trwy wybod a wnai yn pechod er ynnill mil o'r holl fyd, pe d ystyriai yr anfeidrol golledion, a'r niweidion, a'r aflwydd, a'r gofidiau sydd yn dyfod o wneuthur yn pechod?

Oblegid

Oblegid yn gyntaf, y mae 'r neb sy 'n pechu felly, yn colli 'r grâs *Duw* a rodded iddo; yr hon yw y rhodd fwyaf ac a all *Duw* ei rhoi i greadur yn y bywyd hwn; ac wrth hynny y mae 'n colli pob peth ar oedd yn dyfod gyda 'r grâs hwnnw; megis rhinweddau a doniau 'r yspryd glân, y rhai oedd yn gwneuthur yr enaid yn hardd yngolwg ei bried, ac yn ei arfogi yn erbyn dygyrch y cythraul, a chynllwynion y gelyn. *Yn ail* y mae efe 'n colli cariad *Duw* a'i ewyllys da, ac wrth hynny yn colli ei dadol nawdd, a'i ofal, a'i ymgeledd ef; ac yn ynnill bod yn elyn iddo. A pheth yw maint y golled honno, ni a allwn fwrw wrth gyflwr un o wŷr llŷs brenhin bydol, a fai wedi colli ffafr ac ewyllys da ei dywysog, a chwedi myned yn elyn iddo. *Yn drydydd*, y mae efe 'n colli ei dreftadaeth, a'i glaim, a'i ditl yn nheyrnas nef, (yr hon sydd ddyledus trwy ras, fel y mynegys yr Apostol S. *Paul*, Rhuf. 6.) ac wrth hynny mae 'n ei ddisuddio ei hun o bob braint ac o bob cymmwynas ac sydd yn canlyn hynny yn y bywyd yma; hynny yw, y braint a'r goruchafiaeth sydd o fod yn blentyn i *Dduw*, a chyfundeb y Sainct, nawdd ac ymddiffyn ac ymgeledd yr Angylion, a'r cyffelyb. *Yn bedwerydd*, y mae efe 'n colli llonyddwch, a llawenydd, ac esmwythder cydwybod dda; a'r holl ffafor, a'r ewyllys da, a'r diddanwch, a'r cyssur, y mae 'r yspryd glân yn arfer o'i danfon ym meddyliau y rhai cyfiawn. *Yn bummed*, y mae 'n colli 'r tal oedd yn dyfod iddo am ei holl weithredoedd da a wnaeth efe er pan ei ganwyd, a chwbl ac y mae efe yn eu gwneuthur, a chwbl ac a wnel efe tra fo 'n aros yn y cyflwr hwnnw. Ezec. 18. 24. *Yn chweched*, y mae 'n ei wneuthur ei hun yn euog o boenau tragywyddol, ac yn rhoi ei henw i mewn yn llyfr colledigaeth, ac wrth hynny yn ymrwymo i bob anghyflwr ac sydd ddyledus i'r rhai colledigion

hynny ydyw, cael tan uffern yn dreftadaeth iddo, bod ym meddiant diafol a'i angylion, bod yn gaeth i bob pechod ac i bob temtafiwn i bechu, a bod ei enaid (oedd o'r blaen yn deml i'r yspryd glan, yn drigfa i'r fendigedig drindod, ac yn orphywysfa i'r angylion i ymweled ag ef) o hyn allan yn nyth i scorpionau, yn bwll carchar i'r cythreuliad, a'i fod yntau yn gyfaill i'r rhai colledig. *Yn ddiweddaf*, y mae efe yn ymddidoli oddiwrth Grist, ac yn ymwrthod a'r rhan oedd iddo gyda Christ, ac yn ei wneuthur ei hun yn elyn i Ghrist, trwy ei sathru ef dan ei draed, a'i ail croes-hoelio ef, halogi ei waed ef, (fel y dyweid yr Apostol) wrth bechu yn erbyn yr hwn a fu farw tros bechod, *Heb.* 10. *Hebr.* 6. *Rhuf.* 6. Ac am hynny y mae 'r un Apostol yn datgan barn ryfeddol yn erbyn y cyfryw, yn y geiriau hyn, *Os o'n gwirfodd y pechwn, ar ol derbyn gwybodaeth y gwirionedd, nid oes aberth tros bechodau wedi ei adael mwyach; ond rhyw ddisgwyl ofnadwy am farnedigaeth, ac angerdd tân, yr hwn a ddifa 'r gwrthwynebwyr*, *Heb.* 10. 26. *&* 6. 4. A'r hyn y cyttuna geiriau S. *Petr*, lle mae 'n dywedyd, *Gwell fuasai iddynt fod heb adnabod ffordd cyfiawnder, na chwedi ei hadnabod, troi oddiwrth y gorchymmyn sanctaidd a draddodwyd iddynt.* 2 Pet. 2. 21.

13. Weithian aed y rhai bydol ac ymddigrifant mewn pechod cymmaint ac y mynnont, escusodant eu pechod ac ymddiffynnant ef twy gellwair a digrifwch, a dywedant, Nid yw balchder ond campau gwr bonheddig; Nid yw glothineb a meddwdod ond rhan cydymmaith da; nid yw drythyllwch ac anlladrwydd ond nwyf ieuengtid; a'r cyffelyb: hwy a gânt weled ryw ddydd na chymmerir mor fath escusodion ganddynt, ac a gânt weled y try 'r fath gellwair a digrifwch a hwnnw yn wylo ac yn ochain: hwy a gânt wybod na fyn Duw mor cell-

wair

wair ag ef, ac mai 'r yn Duw yw efe byth, ac y gofyn ef gyfrif cyn dosted ganddynt hwy, ac a ofynnodd ef gan eraill o'r blaen; er nad gwiw ganddynt hwy yr awrhon gadw cyfrif yn y byd oi buchedd; ond yn hyttrach troi 'r cwbl yn gellwair ac yn ddigrifwch; a thybied yn eu calonnau pa fodd bynnag y gwnaeth Duw ag eraill o'r blaen, y bydd ef mor didion a madden 'r cwbl iddynt hwy. Ond nid felly y mae 'r Scrythur lân yn ymresymmu, ond mewn modd amgen o lawer; a hynny a synnwn i bob Christion synhwyrol eu ystyried.

14. S. *Paul* wrth gyffelybu pechodau 'r Iuddewon a'r pechodau ninnau, sydd yn ymresymmu fel hyn, *Onid arbedodd Duw y canghennau natturiol, 'mogel nad arbedo dithau chwaith*; Ac ar hynny y mae fo 'n rhoi y rhybudd hwn, Na fydd dithau vchelfryd, ond ofna, *Rhuf.* 11. 20, 21. Drachefn, fel hyn yr ymresymma 'r Apostol ynghylch yr hen gyfraith a'r newydd, *Y nhwyn a ddirmygai Gyfraith Moses, a roid i farwolaeth heb drugaredd trwy ddau neu dri o dystion: pa faint mwy cospedigaeth, dybygwch chwi, y bernir haeddu o'r hwn a sathrodd Fab Duw* dan draed trwy bechu o'r gwaith godde, *ac a farnodd yn aflan waed y cyfammod, a'r hwn y sancteiddiwyd ef, ac a ddifenwodd yspryd y gras*, *Heb.* 10. 28. Yn yr vn modd yn ymresymma Sanct *Petr*, a S. *Iud* ynghylch pechod yr Angylion a'n pechod ninnau. 2 *Pet.* 2. *Iud.* 6. *Iob* 4. 18. *Onid arbedodd Duw 'r Angylion a bechasent ond eu tafln i uffern, a'i rhuddi mewn cadwyn au tragwyddol tan dywyllwch, hyd farn y dydd mawr*, diau nad arbed ef mo honom ni. A thrachefn, 2 *Pet.* 2. 11. *Onid yw'r Angylion, y rhai sy yn rhagori arnom ni mewn gallu a nerth, o yn abl i ddioddef dygn-dost farn Duw yn eu herbyn hwy*, pa beth a wnawn ni?

Fel hyn y deall rhai eiriau 'r Apostol.

Drachefn mewn lle arall y mae 'n ymresymmu fel hyn, *Os braidd y bydd y cyfiawn cadwedig, pa le 'r ymddengys yr annuwiol a'r pechadur ?* 1 *Pet.* 4. 18. Wrth y samplau hynny i'n dysgir ninnau i ymresymmu yn yr vn modd, ac i ddywedyd fel hyn, os cospodd Duw mor dôst vn pechod yn yr Angylion, ac yn Addaf, ac yn eraill, pa beth a ddisgwiliaf a wneuthum gynnifer o bechodau yn ei erbyn ef ? Os damniodd Duw gynnifer o ddynion am lai o bechodau nag a wneuthum i pa beth a wna efe i mi am fwy o bechodau nag a wnaeth eraill ? Os darfu i Dduw gyd-ddwyn â myfi yn hwy nag â llawer eraill a dorrodd ef ymmaith heb roi iddynt amser i edifarhau, pa reswm iddo gyd-ddwyn â myfi yn hwy nag â hwynt hwythau ? Os ceryddwyd Dafydd ac eraill mor dôst, yn ôl maddeu iddynt eu pechodau, pa gospedigaeth a haeddwn i yn y byd ymma, neu yn y byd a ddaw, am wneuthur cymmaint o bechodau cyn drymmed ? Os gwir a ddywedodd ein Iachawdr fod y ffordd yn gul ac yn anhawdd, a'r porth yn gyfyng i ddynion i fyned i'r nêf, ac y bydd rhaid iddynt roi cyfrif am bob gair segur cyn eu myned yno ; pa beth a ddaw o honof fi sydd yn byw mor esmwyth, ac heb gadw cyfrif yn y byd am fy ngweithredoedd, chwaethach am fy ngeiriau ? Os oedd gwyr da gynt yn cymmeryd y fath boen yn ffordd eu hiechydwriaeth, ac er hynny, fel y dyweid S. *Petr*, braidd y bydd y cyfiawn gadwedig ; ym mha gyflwr yr ydwyf fi, yr hwn nid wyf yn cymmeryd poen yn y byd, ond byw mewn pob math ar bleser a difyrrwch bydol ?

15. Dyma 'r rhesymmau fy wiriaf, a buddiolaf i ninnau, wrth y rhai y gallem yn haws ystyried ein perygl ein hun, ac ofni pechu ar fann *Duw*, ac eisiau hynny sy'n peri gwneuthur y rhan fwyaf o'r pechodau a wneir ym mysg Christianogion : oblegid

felly y mae 'r Scrythur lân, wrth ddangos yr achosion o'r annuwioldeb sy ym mhlith dynion, yn gosod y ddau yma yn bennaf. Yngyntaf, truth y byd, *am fod yn canmol pechadur am ewyllys ei galon, yn bendithio 'r annuwiol, yr hwn y mae 'r Arglwydd yn ei ffieiddio, Psal.* 10. 3. Ac yn ail, am *nad ydyw Duw yn ei holl feddyliau ef,* a bod *barnedigaethau Duw allan o'i olwg ef, Psal.* 10 4, 5. Ac o'r gwrthwyneb wrth grybwyll am dano ei hun y mae yn dywedyd, *Psal.* 18. 21. *Mi a gedwais ffyrdd yr Arglwydd, ac ni chiliais yn annuwiol oddiwrth fy Nuw.* Ac yn man y mae 'n dangos beth oedd yn peri iddo hynny; *Oherwydd ei holl farnedigaethau ef oedd ger fy mron i.* A thrachefn, *mi a ofnais rhag dy farnedigaethau,* A thrachefn, *meddyliais am dy farnedigaethau, Psal.* 119. 30. A maint y llês a wna 'r ofn hwn, y mae 'n dangos yn yr vn man, lle mae 'n gofyn yr ofn hwn yn daer ac yn ddifrif ar law Dduw, ac yn gweddio fel hyn, *Trywana fy nghnawd i a' th ofn, Psal.* 119. 120. A Sainct *Paul,* wedi darfod iddo ddangos i'r Corinthiaid y bydd *rhaid i ni i gyd ymddangos ger bron brawdle Christ,* sydd yn cau ar y cwbl fel hyn, *A ni gan hynny yn gwybod hyn, ofni yr Arglwydd yr ydym yn ei berswadio i ddynion, 2 Cor.* 5. 11. A Sainct *Petr,* wedi darfod iddo ddangos mawredd Duw, a Christ yn teyrnasu 'n y nef, ar hir draethawd, y mae efe o'r diwedd yn cau ar y cwbl fel hyn, *Ac os ydych yn ei alw ef yn Dad, yr hwn heb dderbyn wyneb sydd yn barnu pob dyn yn ôl ei weithred, ymddygwch mewn ofn tros amser eich ymdeithiad* yma ar y ddaiar, 1 *Pet.* 1. 17. Dyna wers angenrheidiol i bob dyn, ond yn enwedic i'r rhai sydd o herwydd eu pechodau a'i drwg fuchedd, yn aros mewn anfodd a digofaint Duw, a phob awr (fel

Felly y mae 'r lladin.

Felly y mae rhai y deall y lle yma.

y dywetpwyd) tan gynddaredd barn Duw; ac os syrthiant vnwaith tani, nid oes fodd i'w throi yn ôl, ac nis gellir ei dioddef: ac y mae cyn lawsed syrthio tan gynddaredd barn Duw, a chymaint o ffyrdd i syrthio tani, ac sydd i syrthio i farwolaeth, ac y mae ffyrdd marwolaeth yn anefrif, yn enwedig i'r rhai trwy annuwioldeb a gollasant nawdd ac ymddiffyn ac ymgeledd Duw, ac felly cymmorth ei Angylion hefyd, a chwedi myned tan feddiant cythreuliaid y tywyllwch, y rhai nid ŷnt yn gwneuthur dim arall ond ceisio eu distrywio hwy enaid a chorph; a hynny mor ddyfal ac mor ddiwyd ac y gallont. Pwy gan hynny, a fai a dim synhwyr ganddo, nid ofnai yn y cyfryw gyflwr? Pwy a fedrai na bwytta, nac yfed, na chysgu yn esmwyth nes iddo, trwy wir edifeirwch, ddadlwytho ei gydwybod o bob pechod? Fe allai garreg fechan a gwympai 'n ei ben ef oddiar y tŷ, neu gephyl wrth dripplo dano yn marchogaeth, neu ei elyn wrth gyfarfod ag ef ar y ffordd, neu gryd neu glefyd a ddoai arno wrth fwytta neu yfed ychydig mwy na digon, neu ddeng mil o'r cyfryw bethau, y rhai y mae efe beunydd a phob awr ac ennyd mewn perygl oddiwrthynt, ddwyn ei einioes oddiarno, a'i ddwyn ef ir fath gyflwr ac na allai holl greaduriaid y byd byth ei wared ef allan o hono. Pwy wrth hynny nid ofnai? Pwy ni chrynei, ac ni ddychrynai?

16. Duw o'i drugaredd a roddo i ni ei fendigedig ras, i'w ofni ef megis y dylem, ac i wneuthur y fath gyfrif o'i gyfiawnder ef, ac y mae efe, wrth ein bygwth ni â hi, yn chwennych i ni ei wneuthur. Ac yno nid oedwn ni mo'r amser, ond ymroi yn gwbl i'w wasanaethu ef, tra fai wiw gantho gymmeryd ein gwasanaeth ni, a madden i ni ein holl bechodau, ned ymroem ni vnwaith o ewyllys ein calonnau i'w wasanaethu ef.

PEN.

PEN. VII.

Angwhaneg o reswm i amddiffyn cyfiawnder barnedigaethau Duw, ac i ddangos ein haeddigaeth ninnau, a hynny wrth ystyried mawredd Duw, a'i ddoniau haelionus tu ag attom ni.

ER nad yw y rhan fwyaf o Gristianogion, o achos annuwioldeb eu buchedd, yn gallu dyfod i'r cyflwr yr oedd *Dafydd* ynddo pan ddywedodd ef wrth yr Arglwydd, *Dy farnedigaethau, O Arglwydd, sy hoff gennyf*, *Psal.* 119. fel y maent hwy mewn gwirionedd yn hoff gan bawb ac sy'n byw'n dduwiol, ac sy ganddynt dystiolaeth cydwybod dda; etto fel y gallom ddywedyd o'r hyn lleiaf gyda 'r vn prophwyd, *Barnau 'r Arglwydd ydynt wirionedd, cyfiawn ydynt i gyd oll*, Psal. 19. 9. A thrachefn, *Cyfiawn ydwyt ti, ô Arglwydd, ac vniawn yw dy farnedigaethau*, Psal. 119. 137. Mi a dybiais yn dda osod rheswm neu ddau etto ar lawr yn y bennod ymma, fel y galler gweled yn eglurach, faint yw 'n pechodau ni tu ac at Dduw wrth bechu fel yr ydym, ar mor vniawn yw ei farnedigaeth ynteu a'i gyfiawnder tu ac attom ninnau am bechu.

2. Ac yn gyntaf rhaid i ni ystyried maint yw Mawredd y neb yr ydym ni 'n pechu 'n ei erbyn: oblegid diammau ydyw, fel y dywedais o'r blaen, mai mwyaf yw 'r bai a'r pechod, a thostaf, po mwyaf ac anrhydeddusaf fo 'r neb y gwneler y bai a'r pechod yn ei erbyn, a pho gwaelaf a distadlaf fo 'r neb a'i gwnel. Ac o'r achos hwn y mae Duw, er

 mwyn

mwyn peri i ni ofni pechu, yn ei alw ei hun yn fynych wrth henwau yn arwyddoccau mawredd, megis y dywed efe wrth *Abraham*, *Myfi yw Duw hollalluog*. A thrachefn, *Y nef yw fy ngorseddfaingc, a'r ddaiar yw lleithig fy nhraed.* A thrachefn efe a orchymmynnodd i *Foesen* ddywedyd wrth y bobl yn ei enw ef, y gennadwri hon, *Na chaledwch eich gwarr mwyach, canys yr Arglwydd eich Duw chwi yw Duw y duwiau, ac Arglwydd yr Arglwyddi, Duw mawr cadarn ac ofnadwy, yr hwn ni dderbyn wyneb, ac ni chymer wobr*. Gen. 17. Isa. 66. 1. Deut. 10. 16.

3. Ystyria dithau yn gyntaf, Gristion, mor anfeidrol yw mawredd yr hwn a ddarfu i ti bryf truan gwael daiarol, mor fynych ac mor ddirmygus wneuthur yn ei erbyn yn dy fywyd. Ni a welwn yn y byd hwn na faidd ac na lefys neb wneuthur yn erbyn mawredd tywysog bydol, ie na dywedyd gair yn ei erbyn o fewn ei wlad a'i lywodraeth; a pha beth yw mawredd holl dywysogion y ddaiar wrth y filfed ran o fawredd Duw, yr hwn a'i air a wnaeth nef a daiar a'r holl greaduriaid sydd ynddynt; ac a hanner gair a all eu distrywio hwy drachefn; yr hwn y mae 'r holl greaduriaid a wnaeth, yr Angylion, y nefoedd, a'r holl ddefnyddiau heb law hynny, yn ei wasanaethu, ac heb feiddio gwneuthur yn ei erbyn. Y pechadur yn unig sydd yn myned mor hŷ ar ei fawredd ef a bod heb ofni gwneuthur yn ei erbyn ef, yr hwn y mae 'r Angylion yn ei foliannu, a'r llywodraethau yn ei addoli, a'r galluoedd yn crynu rhagddo, a nef y nefoedd ynghyd a'r *Cherubin* a'r *Seraphin* beunydd yn ei anrhydeddu ac yn ei glodfori.

4. Meddwl dithau, frawd anwyl, am bob gwaith ac y bych yn pechu, dy fod ti megis yn taro y Duw mawr hwn yn ei wyneb, *Y hwn sydd y dywaid*

waid S. *Paul*, *sydd yn trigo yn y goleuni ni ellir dyfod atto, yr hwn ni's gwelodd vn dyn bydol, ac ni's dichon edrych arno*, 1 *Tim*.6.16. *Joan* 1.18. 1 *Jo*.4.12. fel y gwelir hefyd wrth esampl S. *Ioan* Efangylwr, yr hwn a syrthiodd i lawr yn farw gan wir ofn pan ymddangosodd Christ iddo, fel y mae efe ei hun yn tystiolaethu, *Datc*.1. A phan ddeisyfodd *Mosen* gael gweled Duw vnwaith yn ei oes, a hynny yn ostyngedig iawn, ef a gafodd atteb gan Dduw na allai vn dyn ei weled ef a byw: ond etto (er mwyn bodloni ei ddeisyfiad ef, a dangos iddo o ran mor ofnadwy ac mor ogoneddus o Dduw ydoedd) efe a ddywedodd wrth *Foesen* y cai efe weled peth o'i ogoniant ef: ond efe a ddywedodd hyn yn ychwaneg, y byddei raid i *Foesen* ymguddio mewn agen yn y graig, a chael ei orchuddio â llaw Duw ei hun yn lle ymddiffyn iddo, tra fai *D*duw (mewn rhyw fesur o'i fawredd) yn myned heibio iddo yn ei ogoniant. Ac wedi iddo fyned heibio, Duw a dynnodd ymmaith ei law, ac a adawodd iddo weled y tu cefn iddo yn vnig, yr hwn er hynny oedd ofnadwy iawn i edrych arno. *Exod*. 33.20.

5. Y mae 'r prophwyd *Daniel* hefyd yn dangos pa ddull oedd a'r fawredd y Duw hwn, fel y gwelsai ynteu ar weledigaeth, yn y geiriau hyn, *Dan*. 7.9. *Mi a edrychais hyd oni osodwyd y gorseddfeydd, a'r hen ddihenydd a eisteddodd: ei wisg oedd cyn wynned a'r eira, gwallt ei ben fel gwlan pur, a'i orseddfa yn fflam dan, a'i olwynion yn dan poeth: afon danllyd oedd yn rhedeg, ac yn dyfod allan oddi ger ei fron: mil o filoedd a'i gwasanaethent, a myrdd fyrddiwn a safent ger ei fron: y farn a eisteddodd, a'r llyfrau a agorwyd ger ei fron ef. Datc*. 20. 12. Hyn i gyd a llawer ychwaneg sy wedi ei roi i lawr yn yr Scrythur lan, i ddwyn ar gof i ni,

Felly y mae llawer yn ei osfeithu.

i'n rhybuddio, faint yw mawrhydi y tywysog hwnnw y mae pechadur yn gwneuthur yn ei erbyn.

6. Meddwl bellach, fy mrawd anwyl, dy fod ti yngweled y brenhin mawr ymma yn eistedd ar orseddfaingc ei fawredd, a cherbydau tanllyd, a goleuni anhydraeth, ac aneirif o fyrddiwnau Angylion yn ei gylch, fel y dengys yr Scrythur lân. Meddwl hefyd, yr hyn sydd wiriaf peth, dy fod di yn gweled holl greaduriaid y byd yn sefyll yn ei wydd ef, ac yn crynu rhag ei fawredd, ac yn ofalus iawn am wneuthur y peth y creodd efe hwynt i'w wneuthur; fel y nefoedd i ymsymmud oddiamgylch, y ddaiar i ddwyn cynnheiliaeth i'r creaduriaid byw, a'r cyffelyb. Meddwl hefyd dy fod di yn gweled yr holl greaduriaid hyn, er maint neu er lleied fyddont, a'i goglud ac a'i gogwydd ar allu a rhinwedd Duw, trwy 'r hyn y maent yn sefyll, yn symmud, ac yn bod: a bod yn dyfod ac yn deilliaw oddiwrth Dduw at bob creadur yn y byd, ie at bob cyfran o bob creadur ac sydd a bod ac ymsymmud ynddo, ryw belydr o'i rinwedd ac o'i allu ef; megis y gwelwn ni fod o'r haul aneirif o belydr yn dyfod trwy 'r awyr. Ystyria, meddaf, nas gall vn rhan o vn creadur yn y byd, nac o'r pyscod yn y môr, nac o'r glaswellt ar y ddaiar, nac o'r dail ar y coed a'r gwydd, nac vn gyfran o ddyn ar wyneb y ddaiaren, na thyfu, na symmud, na bod, oni bydd i ryw gaingc neu belydr o rinwedd, fod yn dyfod atto yn wastadol oddiwrth Dduw. Felly, mae 'n rhaid i ti feddwl fod Duw megis haul gogoneddus yn sefyll yn y canol, a bod yn dyfod oddiwrtho ef aneirif o belydr a goferoedd o rinwedd at bob creadur ac sydd nac yn y nef, nac ar y ddaiar, nac yn yr awyr, nac yn y dwfr; ac at bob rhan o bob vn o honynt: ac oddiwrth y pelydr hyn o'i rinwedd ef y mae i'r holl grea-

greaduriaid eu bywyd a'i bod; a phettai efe yn attal vn o'r pelydr hynny, fe barai hynny i ryw greadur neu ei gilydd yn y man fyned yn ddiddim. Hyny meddaf, os ti a'i hystyri yngwych mawredd Duw, a'r ofn anfeidrol sydd ar bob creadur rhagddo ef, ond yn vnig ar bechadur, (oblegid y mae'r cythreuliaid yn ei ofni ef, fel y dwaid S. *Iaco, Tr* 2. 19.) ni tybiedi di ronyn fod Duw yn rhoi cospedigaeth cyn doested am bechod. Oblegid ni a wn yn siccr fod cywilydd y byd yn peri i ni fod yn fwy 'n gofal rhac gwneuthur yn erbyn y câr llescaf a feddom, nac ydyw gofal y drygionus rhac gwneuthur yn erbyn Duw. Ac dyna ddirmyg anesgorol ar fawredd mor ardderchog.

7. Ond os bydd i ni gyda myfyrio ar fawredd Duw, ystyried hefyd yr aml ddoniau y mae efe yn eu rhoi i ni, ni a gawn weled fod ein bai ni yn ei erbyn ef yn llawer mwy: oblegid peth ffiaidd wrth naturiaeth, yw gwneuthur cam a sarhad â'r neb a wnaeth i ni ddaioni. Ac ni bu erioed etto, na ddo yn mysg yr anifeiliaid direswm, galon mor greulon ac nas gellid ei hynnill â hawddgarwch ac a thiwrnda; ond yn mysg dynion, haws o lawer yw ynnill calonnau trwy haelioni a chymmwynasau, yn enwedig os bydd yn dyfod oddiwrth y gwyr mwyaf, y rhai er nas dangosant eu cariad a'i caredigrwydd tu ac attom ond mewn rhoddion a chymmwynasau bychain, etto y mae hynny yn gwneuthur calonnau y rhai a'i derbynio yn rhwymedig iawn i'w caru hwythau drachefn.

8. Ystyria dithau, Gristion da, y cymmwynasau anfeidrol a'r tyrnau da a dderbyniaist ar law 'r Duw mawr hwn, y rhai a wnaeth efe i ti i geisio dy ynnill di iw garu ef, ac i geisio gennyt beidio a gwneuthur yn ei erbyn ef na cham na sarhad. Ac er na all vn tafod dyn nac angel ddangos hanner y

doniau a dderbyniaist ti ganddo, na'i gwerth, nac a pha fawr gariad ac ewyllys calon y rhoes efe hwynt i ti: etto fel y bo haws eu cadw mewn côf, mi a adroddaf rai o'r pyngciau cyffredinol pennaf o haelioni Duw, fel y galler wrth y rhai hynny adnabod y llaill.

9. Yn gyntaf dim gan hynny efe a roes i ti dy greadigaeth a'th wneuthuriad, ac a'th wnaeth di o ddiddim ddefnydd ar ei lun a'i ddelw ei hun, a hynny er mwyn gorchwyl mor anrhydeddus a chael ei wasanaethu ef yn y byd yma, a theyrnasu gyd ag ef yn y byd a ddaw, ac a roes i ti yn y byd hwn yr holl greaduriaid i wneuthur gwasanaeth i ti, ac i fod tan dy lywodraeth. A thi a gait wybod amcan faint yw'r gymmwynas honno, pe meddylit fod arnat eisieu coes, neu fraich, neu lygad, neu ryw ran arall o'th gorph, ac i ryw vn o'i haelioni roddi i ti yr hyn oedd yn niffyg gennyt: neu pettai arnat eisiau vn o'th bum synwyr, a'th fod heb weled neu heb glywed, ac i ryw vn roi i ti dy weled a'th glywed, dywed i mi oni chyfrifit ti hynny yn gymwynas fawr? Oni thybygit ti dy fod yn rhwymedig iawn iddo am hynny? Ac os tybygit fod vn o'r pethau hynny yn rhodd fawr, pa gyfrif a ddylit ti ei wneuthur o gael dy holl gorph ar vnwaith yn rhodd ac yn rhad?

10. Chwanega at hyn hefyd, fel y dywedais, na wnaeth efe mo honot ti ar lun dim arall, ond ar ei lun ei hun; ac na wnaeth efe mo honot ti i ddim arall, ond i fod yn was parchedig iddo yn y byd yma, ac i fod yn gyfrannog gydag ef o frenhinol ogoniant yn dragywydd yn y byd a ddaw: ac iddo wneuthur hyn i ti a thitheu heb fod ond telpyn o bridd a chlai yn y blaen. Meddwl bellach faint oedd y cariad y daeth hyn i gyd oddiwrtho. Ac etto ystyria ymmhellach, fel y gwnaeth efe yr holl fyd hardd-

hardd-wych-deg hwn er dy fwyn di, a holl greaduriaid y byd i'th wasanaethu di yn ei wasanaeth ef; y nefoedd i wneuthur gwahaniaeth rhwng prydiau ac amseran, ac i roi goleuni i ti; y ddaiar, a'r awyr a'r dwfr, i ddwyn i ti rywogaethau aneirif o greaduriaid i fod yn gynheiliaeth i ti, ac i wneuthur gwasanaeth i ti; a'th wneuthur ditheu yn arglwydd ar y cwbl, i'w cymmeryd hwy ac i'w diwynhau wrth dy raid i'th ddiddanu ac i'th wasanaethu. Ac ond haelionus y doniau hyn? Ac ond cywilyddus o anniolchgarwch ydyw troi 'r rhoddion hynny i ammherchi ac i wneuthur cam a rhoddwr mor garedig, fel yr wyt ti yn gwneuthur, trwy arfer ei roddion ef i'th wasanaethu mewn pechod.

11. Ond etto ystyria ychydig pellach ddawn dy brynedigaeth, yr hyn sydd fwy o lawer na 'r holl ddoniau o'r blaen: hynny ydyw, wedi darfod i ti golli 'r holl ddoniau a roesai Dduw i ti o'r blaen, a'th wneuthur dy hun yn euog o gospedigaeth dragywyddol, lle bwriasid yr Angylion am y pechod a wnaethent o'r blaen; i *D*duw ddewis dy brynu di, ac nid yr Angylion, a rhoi ei fab ei hun i farwolaeth trosot ti, i wneuthur iawn tros dy bechod ti. O *D*duw, pa galon a all feddwl faint y dawn a'r haelioni hyn? Meddwl ddarfod i ti dy hun yn ddyn truan tlawd wneuthur anfad fai yn erbyn brenhin mawr, ynghyd a rhyw wr mawr o'i bendefigion pennaf ef; ac i'r brenhin ddigio yn fawr wrthych chwi eich dau, ac er hynny maddeu i ti a rhoi 'r gwr mawr i farwolaeth: ac ym mhellach hefyd, gan nad oedd un ffordd ond un i achub dy fywyd di, rhoi 'r gospedigaeth angeu oedd ddyledus i ti ar ei fab a'i aer ei hun, er dy fwyn di: oni thybygit ti fod y brenhin hwnnw yn dy garu di yn fawr? oni thybygit ti dy fod yn rhwymedig iawn

[illegible] ieuangc hwnnw a ymgynnygiei ac a ymroddai i gyflownder [illegible] i ddioddef angeu trosot gwbwyf gwaeth, ac gidtrae y pendefig hwnnw ([illegible] na fynnei farw trós yr Angylion, hac i roi ei hun yn y cebystr am dy feiau di yn vnig? Oedd bossibl i ti glywed ar dy galon fod yn ielyn i'r gwr hwnnw byth wedi, ac i wneuthur yn ei erbyn ef o'th fodd, na thrwy wybod? Ac etto hynny yw 'n cyflwr ni, a rhwymedigach o lawer ydym i Grist ac i'w Dad, a ninnau er hynny i gyd, y rhan fwyaf o honom, beunydd yn ei ddigio ef, ac yn ei ammherchi, ac yn gwneuthur cam a sarhaad ag ef trwy bechu. Ac etto y mae ychwaneg o ddoniau Duw [illegible] heb son amdanynt, nid amgen na 'n galwedigaeth ni a'n cyfiawnhaad, 1 *Cor*. 1. 26. ein galwedigaeth a'r hon y galwodd efe nyni o anffyddlondeb ac anghredimaeth i radd a chyflwr Christianogion, ac felly a'n gwnaeth ni yn gyfrannogion o'n prynedigaeth, yr hon nid yw 'r anghredadyn gyfrannogion o honi. O blegid er iddo ef dalu 'r iawn tros bawb yn gyffredinol, etto ni roes efe ddim o ffrwyth y brynedigaeth honno i bawb, ond yn vnig i'r rhai y galwodd ei ddaionus ddaioni ef yn dda ei roddi. Ac o hynny y canlynodd ein cyfiawnhaad ni, trwy 'r hon y cawsom ni nid yn vnig ein rhyddhau oddiwrth yr holl bechodau a wnaethom o'r blaen, ac oddiwrth yr holl gospedigaeth a'r poenau oedd ddyledus am danynt, ond hefyd ein harddu, a thegau, a chyfoethogi ein heneidiau a'i fendigedig ras ef, ynghyd a'r rhinweddau a elwir defeiniol, ffydd, gobaith, a chariad perffaith, ac ynghyd a doniau 'r yspryd glan, a thrwy ei ras ef i'n gwneir yn gyfiawn ac yn wirion yngolwg Duw, ac y rhoir i ni hawl a chlaim yn i'n fendigedig dreftadaeth teyrnas nef. *Rhuf*. 8. 30.

13. Ar ôl y rhai hyn y canlyn rhifedi mawr o ddoniau ynghyd, a'r rhai hynny bob vn o honynt o anfeidrol bris a gwerth; y rhai a roddwyd i ni wedi ein gwneuthur yn blant ac yn garedigion anwyl i Dduw. Cyfryw yw dawn y Sacramentau bendigedig a rodded i'n diddanu ac i'n cynnal ni, y rhai nid ydynt ond megis pibellion i ddwyn gras Duw attom ni; yn enwedig y ddau Sacrament ymma a berthyn i bawb, ſef Sacrament y bedydd, a Sacrament ei fendigedig gorph ef a'i waed. Sacrament y Bedydd i * lanhau ac i buro'n heneidiau ni oddiwrth bechod, a'r llall i borthi ac i ddiddanu ein heneidiau ni wedi darfod eu glanhau. Y cyntaf ſydd ymdrochfa a golch wedi ei wneuthur o waed Chriſt ei hun, i olchi ac i drochi ein harchollion a'n gweliau ni ynddo; a'r llall ſydd megis dilledyn comfforddus cyfoethog i orchuddio ac i achleſu ein heneidiau ni wedi darfod eu golchi. Yn y cyntaf yr ordeiniodd Chriſt ei briod yr Eglwys yn ei le ei hun i ddatgan ac i ddeclario maddeuant pechodau yn ei enw ef: yn y llall efe a'i gadawodd ei hun, a'i gig a'i waed ei hun, yn y Sacrament i fod yn ymborth gwerthfawr, i lawenychu ac i gynnal ein heneidiau ni.

* *I fod yn arwydd o lanhaad.*

14. Heb law hyn i gyd y mae etto ddawn arall a'r hwn y mae *Duw* yn ein cadw ni oddiwrth amryw beryglon, y mae eraill yn ſyrthio iddynt, a'r rhai y ſyrthiaſem ninnau iddynt oni bai fod bendigedig law *Dduw* yn ein cynnal ni, megis oddiwrth ryfyg a gormodd hyder, hereſi, ac anffyddlondeb, a llawer o bechodau trymion eraill; ac yn enwedig oddiwrth angeu a cholledigaeth, y rhai a ddarfu i ni er ys talm eu haeddu am ein pechodau. Ac y mae hefyd ddoniau yr yſprydoliaethau da a'r rhybuddion, a'r rhai y bu i *Dduw* yn fynych guro wrth ddrws ein cydwybodau ni oddimewn, a'n rhybuddio

ddiwrthi drwy gymmaint o ffyrdd a moddion oddiallan; nid amgen na llyfrau da, pregethau da, cynghorion da, cwmpeini da, eſamplau da gan eraill, a chant o foddion eraill, y rhai y mae efe yn fynych yn eu harfer i geiſio ein hynnill ni a'n heneidiau i'w dragywyddol deyrnas, drwy ein hannog ni i ymwrthod â'n buchedd bechadurus, ac ymroi i'w fendigedig a'i hyfryd waſanaeth ef.

15. Yr holl ddoniau a'r cymmwynaſau godidog ardderchog hyn, os ni a'i meſurwn nac wrth eu pris a'i gwerth eu hunain, nac wrth gariad y galon y maent hwy yn dyfod oddiwrthi, hwy a ddylent ein cynnhyrfu ni yn fawr i fod yn ddiolchgar i'r neb a'i rhoes hwynt: a'r diolchgarwch hwnnw fyddei roi cwbl o'n bryd a'n meddwl o'r diwedd ar ei waſnaethu ef yn ddiffuant, ac i wneuthur rhagor rhwng ei gariad ef a'i ewyllys da a phob peth bydol marwol arall. Ac onis medrwn gael gennym ein hunain wneuthur hynny; etto o'r hyn lleiaf na bo i ni mwy ei ddigio ef â'n pechodau a'n hanwireddau.

16. Nid oes naturiaeth mor arw ac mor greulon yn y byd, fel y dywedais o'r blaen, na's dichon rhoddion a chymmwynaſau ei meddalhau, a'i denu, a'i hynnill: ac y mae hiſtoriau yn mynegi eſamplau rhyfedd o hynny, hyd yn oed ym myſg aniſeiliaid direſwm, megis am ddiolchgarwch y llewod, a'r cŵn, a'r cyffelyb, tu ac at eu meiſtreid a'r rhai a wnai gymmwynas iddynt. Yn vnig y pechadur cyndyn, ym myſg yr holl greaduriaid gwylltion, yw'r hwn nis gall na chymmwynaſau ei gynnhyrfu, na charedigrwydd ei foddalhau, nac addewidion ei ddenu, na rhoddion ei hynnill, i waſnaethu'n ffyddlon ei Arglwydd a'i feiſtr *Duw*.

Ælian in Hiſt. anim.

17. Y pechadur mwyaf acſydd yn y byd, er na roddo i'w wâs ond vgain fflorin yn y flwyddyn, nea

i'w

'w ddeiliad ond tyddyn bychan i fyw arno, ac onis gwasanaethant hwy ef wrth amnaid am hynny, ef a gwyna yn dôst eu bod hwy yn anniolchgar iawn: ond os hwy a geisiant trwy falis wneuthur yn ei erbyn ef, ac ymgyssylltu â'i elyn yn ei erbyn ef, oni byddei hynny yn ei olwg megis peth ni bai neb abl i'w ddioddef? Ac er ei fod ef ei hun yn gwneuthur mwy o anniolchgarwch a cham tuac at Dduw, etto ef a dybia nad yw hynny beth yn haeddu ei ystyried, ond peth a ellir cael maddeuant am dano yn hawdd. Ie mae efe yn anniolchgarach o lawer tu ac at Dduw, ac ynteu wedi cael gan Dduw fil am vn o'r doniau a'r cymmwynasau a all dyn marwol ei roddi i ddyn arall: oblegid efe a dderbyniodd gan Dduw bob peth a chwbl oll, y bara y mae 'n ei fwytta, y ddaiar y mae 'n ei cherdded, y goleuni y mae 'n ei weled, a'i lygaid hefyd i weled: yr haul, a phob peth ac sydd o'r tu mewn ac o'r tu allan i'w gorph: a chydâ hynny ei yspryd a'i feddwl a'i holl ddoniau ysprydol, y rhai y tâl pob vn o honynt fwy na mil o gyrph; mi a ddywedaf hefyd ei fod efe yn gwneuthur mwy o gam a Duw, am ei fod ef, er maint ac er amled doniau Duw iddo, yn gwasanaethu gwir elyn Duw, a phleunydd yn gwneuthur pechod ac anwiredd, y rhai y mae Duw yn eu cassau yn fwy nag y gall vn galon ddaiarol gassau ei gelyn marwol, oblegid mai pechod mewn gwirionedd a erlidiodd ei fab ef ein Iachawdr, â chyfryw elyniaeth ac a ddûg ei werthfawroccaf einioes oddiarno, ac a'i hoeliodd ef yn dynn wrth bren y groes.

18. A rhac y dygn anniolchgarwch, a'r llwyr gam hwn, y mae yn gorfod ar Dduw ei hun gwyno mewn llawer o leoedd o'r Scrythur lan, megis lle mae ef yn dywedyd, *Hwy a dalasant i mi ddrwg dros dda, Psal.* 35. 12. Ac yn dostach o lawer mewn man arall, lle mae efe yn galw 'r nefoedd

yn dyfro'r hanwiredd hwy, ac yn dywedyd, *O chwychwi nefoedd, synnwch wrth hyn, ac ofnwch yn aruthrol, Jer.* 2. 12. Megis pe dywedai trwy ddull dieithr ar ymadrodd, Ammhwyllwch nefoedd, gan ryfedded ac mor anhygoel ydyw annuwioldeb dyn tu ac attafi. Canys felly y mae efe yn hyspyssu 'r peth yn helaethach mewn man arall, *Gwrandewch nefoedd, clyw ditheu ddaiar, mi a fegais ac a feithrinais feibion, a hwy a wrthryfelasant i'm herbyn. Esa.* 1. 2. Ond tostur yr achwyn ymma gan *Dduw* yn erbyn pryfed daiarol a'r gwaelaf ac o'r distatlaf? Ac etto y mae *Duw* yn hyspyssu 'r anwiredd yma yn helaethach, trwy amryw esamplau a chyffelybiaethau, *a'r ych* medd efe, *a edwyn ei feddiannydd, a'r assyn breseb ei berchennog, ond Israel nid edwyn fi, fy mhobl ni ddeall. Gwae'r genhedlaeth bechadurus, pobl lwythog o anwiredd, hâd y rhai drygionus, meibion yn llygru: a gwrthodasant yr Arglwydd, digiasant* Sant *Israel, ciliasant yn ôl.* Pa achwyn a ddichon fod tostach na hwn? Pa fygwth a all bod mor ofnadwy a'r gwae yma sydd yn dyfod o enau 'r hwn all ein dospi ni wrth ei ewyllys ei hun?

19. Am hynny, anwyl frawd, od oes i ti ddim gras, paid a bod yn anniolchgar i *Dduw* yn hwy; paid a gwneuthur yn erbyn yr hwn drwy gynnifer o ffyrdd a achubodd dy [illegible] di a'i gymmwynasau ac a'i ddoniau; paid a thalu drwg dros dda, a chas am gariad, a dirmyg am dadol ewyllys da tu ac attat. Efe a wnaeth i ti ac erot ti gwbl ac allai, efe a roes i ti gwbl ac wyt, ie mewn ffordd, gwbl ac a dâl ynteu ei hun hefyd, ac mae'n ei fryd heb law hynny dy wneuthur di yn gyfrannog o'i holl ogoniant yn y byd a ddaw, ac heb ofyn dim ar dy law di am hyn i gyd ond bod i ti ei garu ef, a bod yn ddiolchgar iddo. O anwyl frawd, oni chlywi [illegible] am wneuthur cymmaint a hynny iddo ynteu? Pa ham

na

na wnei di iddo ef cymmaint ac a fynnit titheu i arall ei wneuthur i ti, am lai na 'r fil-canfed ran o'r donieu a gefaist di ganddo ef? Oblegid mi a allaf ddywedyd yn hydda, pettit ti heb roi i ddyn ond elusen wrth dy ddrws, y tybygit ti ei fod ef yn rhwymedig i'th garu di am hynny, er na byddai ynot ddim ond hynny yn haeddu cariad. Ond y mae gan dy Arglwydd Dduw, heb law ei ddoniau hyn, aneirif o achosion eraill i beri i ti ei garu ef, sef pob rhyw achosion ac sydd gan ddim yn y byd i ynnill cariad, ac aneirif eraill yn ychwaneg; oblegid pettai gwbl o berffeithrwydd holl greaduriaid nef a daiar, a allai ynnill cariad, wedi ei roi i gyd yn un, sef eu holl degwch hwy a'i holl rinweddau, a'i holl ardderchawgrwydd, a'i holl ddaioni, a'r cyffelyb; etto y mae dy Arglwydd di a'th Achubwr, yr hwn yr wyti yn ei ddirmygu, yn rhagori ar y cwbl yn anfeidrol; oblegid y mae efe nid yn unig yn gwbl o'r pethau hynny i gyd, ond hefyd tegwch ei hun ydyw ef, rhinwedd ei hun, doethineb ei hun, pereidd-dra ei hun, ardderchawgrwydd ei hun, daioni ei hun ydyw ef, a'r ffynnon hefyd y mae cwbl o'r rhai hynny yn tarddu allan o honi, yn rhannau ac yn gyfrannau, at ei holl greaduriad ef.

20. Bid cywilydd arnat titheu, Gristion daionus, o herwydd dy anniolchgarwch ymma tu ac at Arglwydd cymmaint, a chystal, a chyn haeled, a dyro gwbl o'th fryd o hyn allan, ar wellhau dy fuchedd a'th ymddygiad tu ac atto ef. Dywed gyd a 'r prophwyd, oedd iddo lai o achos i ddywedyd hyny nag i ti, *Er mwyn dy enw, Arglwydd, maddeu fy anwiredd, canys mawr yw, Psal.* 25. 11. Mi a wn nad oes dim, O Arglwydd, yn dy anfodloni di yn gymmaint, nac yn sychu ffynnon dy drugaredd di yn fwy, nac yn rhwymo dy ddwylo di rhac gwneuthur daioni, yn gymmaint ac y mae anniolchgarwch

rwch y rhai sy'n derbyn daioni a chymmwynasau ar dy law di, yn yr hyn y rhagorais i ar bawb eraill hyd yn hyn o'm hoes; ond mi a'i gwneuthum, O Arglwydd, mewn anwybod, eisieu ystyried dy ddoniau a'th ddaioni di tu ac attaf, a pha gyfrif a ofynni di ar fy llaw i am danynt hwy. Ond yr awrhon, gan ryngu bodd i ti fy nghyfrif i yn deilwng o hyn o'th ras yn angwhaneg, i allu gweled ac adnabod fy nghyflwr am ddiffyg fy hun, yr wyf yn gobeithio y bydd i mi o hyn allan, trwy fod dy ras di i'm cyfarwyddo, fy nangos fy hun yn well plentyn tu ac attati. O Arglwydd, yr wyf fi o'r diwedd wedi fy ngorchfygu wrth ystyried dy gariad di tu ac attaf, a pha fodd y gallaf glywed ar fy nghalon wneuthur mwy yn dy erbyn di, a thitheu trwy gynnifer o foddion yn achub fy mlaen i a'th ddoniau, ie pan nad oeddwn i yn meddwl am eu gofyn? A allaf fi byth mwy fod yn berchen dwylo i bechu yn dy erbyn di, a thitheu wedi rhoi dy ddwylo dy hun i'w hoelio ar y groes tros fy mhechodau i? Na allaf ddim, gormodd cam fyddei hynny yn dy erbyn di, Arglwydd; ac och gwae finneu ddarfod i mi ei wneuthur cyn fynyched o'r blaen. Ond trwy dy fendigedig gymmorth di, yr wyf yn gobeithio na ddychwelaf yn fy ôl at y cyfryw anwiredd o hyn allan. Ac ar hynny, Arglwydd, y dymunaf arnat er mwyn dy drugaredd, o'th fendigedig orsedd yn y nef, ddywedyd Amen.

PEN.

PEN. VIII.

Pa dyb a fydd cennym ni am y pethau hyn, wrth farw, a pha fodd y cawn ni yr amser hwnnw glywed oddiwrthynt.

Y mae 'r Yscrythur lân yn ein dysgu ni, ac yr ydym ni yn gweled beunydd, fod elw ac ynnill, a goruchafiaeth, a phlesser a difyrruch y byd, yn perchennogi calonnau llawer o dynion mor gwbl, a'i bod yn eu dal mewn cadwynau, a swynion ac a chyfareddion cyn gryfed, gan ddarfod i ras Duw ymwrthod a hwynt yn ôl eu cyfiawn haeddedigaeth eu hun; ac nas gall dim, dyweded dyn wrthynt y peth a fynno, a bygythied arnynt cymmaint ac a fynno, a dyged yn eu herbyn yr holl Scrythur lan, o ddechreu *Genesis* hyd ddiwedd Datcuddiad *Ioan* (lle nid oes dim nad ydyw yn erbyn pechod a phechaduriaid) ni thyccia dim iddynt, gan eu bod yn y cyfryw gyflwr gofidus a bod naill ai heb gredu ai heb wneuthur cyfrif yn y byd o ddim ac a ddywetter wrthynt yngwrthwyneb i'w cynnefin fuchedd eu hunain, neu i geisio peri iddynt roi eu bryd ar ymadael a hi. Ac o hyn y mae i ni aneirif o esamplau yn yr Scrythur lan; megis am *Sodoma* a *Gomorrha*, a'r dinasoedd o'i hamgylch, y rhai ni fynnent wrando ar y rhybudd a roddai y gŵr duwiol *Lot* iddynt *Gen.* 19. A *Pharao* yntau, yr hwn nid oedd abl dim i'w gymhyrfu, ac a fedrai *Moesen* ei wneuthur, na thrwy arwyddion, na thrwy ymadroddion. *Exod.* 6. A *Judas* hefyd, yr hwn nis gallai ddim ac a wnai ei feistr iddo na thrwy deg na thrwy fygwth, beri iddo newidio ei feddwl oddiwrth y drwg y rhoesai ei fryd ar ei wneuthur. Ond yn enwedig y prophwydi a ddanfonid gan

gan Dduw, o amser i amser, i geisio tynnu 'r bobl oddiwrth eu drwg fuchedd ac felly oddiwrth y plâau a'r dialeddau oedd yn dyfod ar eu gwartha; hwynt hwy sydd yn tystiolaethu yn helaeth am y peth hyn, wrth achwyn ym mhob man fod cyn galetted calonnau 'r bobl ac nad oedd yr holl gynghorion a'r pregethau, a'r addewidion, a'r bygythiau, yr oeddynt hwy yn eu dangos iddynt, yn cynhyrfu gronyn arnynt hwy. A bydded y prophwyd *Zachari* yn dyst tros y cwbl yn hyn o beth, yr hwn sydd yn dywedyd fel hyn am bobl *Israel*, ychydig o flaen eu dinistrio, *Fel hyn y llefara Arglwydd y lluoedd, gan ddywedyd, Bernwch farn gyfion, gwnewch drugaredd a thosturi bob vn i'w frawd, ac na orthrymmwch y weddw, a'r ymddifad, a'r dieithr, a'r anghenog; ac na feddyliwch ddrwg yn eich calonnau bob vn i'w gilydd.* Ac yn y man y dyweid ym mhellach, *Er hynny hwy a wrthodasant wrando, ac a roesant ysgwydd anhydyn, ac a drymhasant eu clustiau rhag clywed, ac a wnaethant eu calonnau yn Adamant rhag clywed y Gyfraith, a'r geiriau a anfonodd Arglwydd y lluoedd drwy ei yspryd, yn llaw y Prophwydi gynt: am hynny y daeth digofaint mawr oddiwrth Arglwydd y lluoedd,* Zech. 7. 9. &c.

12. Wrth hynny, dymma 'r arfer sydd ac a fu erioed gan y rhai bydol, a'r rhai annuwiol gwrthodedig, sef caledu eu calonnau fel carreg Adamant, yn erbyn pob peth ac a ddyweden wrthynt am wellhau eu buchedd, a cheisio cadw eu heneidiau. Tra font yn cael iechyd a hawddfyd, ni fynnant adnabod Duw, fel y mae efe yn achwyn mewn man arall: Etto, fel y dyweid y prophwyd, fe wna Duw i'r dynion hyn ryw ddiwrnod ei adnabod ef; A hynny yw, *pan Adwaenir yr Arglwydd wrth y farn a wna*, *Psal.* 9. 16. A hynny fydd ar ddydd marwolaeth, yr hwn yw 'r drws nesaf i'r farn, fel y tystia 'r Apostol

postol, *Gosodwyd i ddynion farw unwaith, ac wedi hynny bod barn.* Heb. 9.

3. Hwnnw, meddaf, yw dydd Duw, yr hwn fydd ofnadwy iawn, a gofidus, a llawn o drallod i'r annuwiol, yn yr hwn y gwna Duw wybod ei fod ef yn Dduw cyfiawn, ac y tâl *efe i bob dyn yr hyn a wnaeth yn y corph, yn ôl yr hyn a wnaeth, pa un bynnag ai da ai drwg,* 2 *Cor.* 5. 10. fel y dyweid yr *A*postol: neu fel y dywaid y prophwyd, ef a wna wybod ei fod efe yn *Dduw ofnadwy, ac na ddichon neb sefyll o'i flaen pan ennynno ei ddigofaint*; a'i fod yn gyfryw vn ac a *dyrr ymmaith yspryd tywysogion, ac fydd ofnadwy i frenhinoedd y ddaiar, Psal.* 76. 7. Ar y dydd hwnnw, sef dydd marwolaeth, fel y bydd cyfnewid mawr ym mhob peth arall, oblegid ein llawenydd ni a droir yn alar, ein chwerthin yn wylo, ein difyrrwch yn ofid, ein hyder yn ofn, ein gwroliaeth yn llyfrder, ein balchder yn anobaith, a'r cyffelyb: felly yn enwedig y bydd cyfnewid mawr yn ein meddyliau ni, a'n tŷb, a'n barn, oblegid doethineb Duw, am yr hon y crybwyllais yn y pennodau o'r blaen, a'r hon, fel y dyweid yr Scrythur, a *gyfrifir yn ffolineb gan ddethion y byd hwn*; a ymddengys yr amser hwnnw yn ei rhith a'i chyffelybrwydd ei hun, ac yn ei gwir ddull ei hun, ac y cydnebydd ei gelynion pennaf nad oes wir ddoethineb ond y hi; ac nad yw holl gnawdol ddoethineb y rhai bydol ond llwyr ffolineb, fel y mae *D*uw yn dywedyd am dani.

4. Hyn y mae 'r Scrythur lân yn ei osod ar lawr yn amlwg, wrth ddangos yr ymadroddion, a'r ymddiddanion, a'r cwynfan fydd gan y rhai bydol yn y dydd diweddaf, pan elont i ddywedyd am y rhai duwiol a ddirystyrent hwy yn y byd ymma, *Nyni ffyliaid a feddyliasom fod eu buchedd hwy yn ynfydrwydd, a'i diwedd yn ammharchus*; ond yr awr-

hon, *hwy a gyfrifir ym mysg meibion Duw, ac y mae eu rhan hwy ym mysg y Sainct, Nyni a gyfeiliornasom allan o ffordd y gwirionedd, ac ni thywynnodd llewyrch cyfiawnder i ni, ac ni chododd haul cyfiawnder arnom: ni a ymflinasom yn ffordd anwiredd a distryw, ac a rodiasom trwy ynialwch anhyffordd, ond ffordd yr Arglwydd nid adnabuom.* Doeth. 5. 4. Hyd ymma y mae geiriau 'r Scrythur, wrth y rhai y gallwn weled faint y cyfnewid fydd ar ein tyb a'n barn, a'n meddwl ni yn y dydd diweddaf, a'r rhagor sydd rhwng y tŷb a'r meddwl fydd gennym yr amser hwnnw am bethau bydol, a'r meddwl sydd gennym yr awrhon am danynt: ac y gallwn weled pa gyfaddef a wnawn ar ein ffolineb, pa gydnabod a'n camsynied, pa ofid calon am y boen a gymmerasom yn ofer, ac mor ofer fydd i ni yr amser hynny edifarhau am wyro allan o'r ffordd. Och nad ystyriei dynion y pethau hynny yr awrhon. *Ni a ymflinasom,* meddant hwy, *yn ffordd anwiredd a distryw, ac a rodiasom trwy anialwch anhyffordd.* Beth am eglured y mae yn dangos y cyflwr y bydd y rhai bydol truain ynddo yr amser hwnnw, y rhai sy yma beunydd yn curo eu hymmennyddiau, ac yn eu llwyrflino eu hunain yn canllyn oferedd a gwagedd, ac vs a llŵch y byd hwn, ac er hynny fynychaf yn fwy eu poen a'i llafur ynghylch y gwag-bethau hynny, nag ydyw poen y rhai cyfiawn yn ceisio teyrnas nef? A phan ddelont hyd at y dydd diweddaf, yn awr eu blinder a'i lludded ar ól eu llafur a'i poen yn y byd yma; y maent yn gweled nad oedd eu holl lafur ond colledig, na'i holl drafferth a'i trallod ond ofer. Oblegid am y tippyn golud a gawsant hwy yn y byd hwn, ac yr ymdrechasant mor dôst am dano, ni wna fo ronyn llês iddynt, ond yn hytrach eu poeni a'i blino yn ddirfawr. Ac fel y galler deall hyn yn well, rhaid yw ystyried fod tri pheth

yn

yn bennaf a flina ac a boena 'r cyfryw ddynion ar ddydd eu marwolaeth; ac yn y tri pheth hynny y cynnhwysir cwbl o'r llaill.

5. Y cyntaf yw 'r boen anesgorol y mae dynion fynychaf yn ei dioddef wrth ymadawiad yr enaid a'r corph, y rhai a fu cyd o ams[illegible] byw ynghyd fel dau gyfaill gariadus, yn vn ei cariad a'i difyrrwch, ac am hynny yn anhawdd iawn ganthynt ymadael â'i gilydd, oni bai fod yn ddir ac yn anghenrhaid iddynt ymadael. Y boen a'r gofid hwnnw a ellir ei ddeall wrth hyn; pettem ni yn gyrru bywyd allan o'r rhan leiaf o'r corph, pettai ond ein bys bâch (fel y gwna 'r meddygon pan fônt yn marweiddio rhyw ran glwyfus o'r corph i gael gantho dorri allan) pa boen ddirfawr sydd raid i ddyn ei dioddef cyn ei marweiddio? pa wynio cynddeiriog sydd raid iddo ei oddef? Ac os yw cymmaint ein gofid ni wrth farweiddio vn rhan fechan o'r corph, meddyliwch faint fydd y gofid wrth farweiddio 'r holl gorph, a hynny o'i anfodd. Oblegid ni a welwn yr angeu yn gyntaf yn cymmell y bywyd i ymadael â'r rhannau eithaf o'r corph, sef bysedd y traed a'r dwylo, wedi hynny y coesau a'r breichiau; ac felly y mae pob rhan yn marw, y naill ar ôl y llall, hyd oni yrrer y bywyd yn vnig i'r galon, yr hon sy 'n dal allan yn hwyaf, o herwydd mai y rhan bennaf ydyw, ond o'r diwedd hi a gymmhellir hitheu i ymroi, er maint fo ei phoen, ac er maint fo 'r gwrthwyneb ganthi i ymroi. Ac mor fawr ac mor gryf ydyw 'r boen honno, fe ellir gweled wrth fod llinynnau 'r galon yn torri gan faint ac mor anesgorol ydyw 'r poenau marwol hynny. Ond cyn y gyrrer hi cyn belled a gorfod arni ymroi, nid oes vn dyn a ddichon ddangos greuloned a thosted yw 'r ymdrech sydd rhyngthi ac angeu, a pha ing a chyfyngder sydd raid iddi eu dioddef pan ddêl gloes angeu atti. Meddyliwch

pettai

pettai ryw frenhin galluog mewn heddychol feddi-
ant o ryw ddinas dêg, ac yn byw mewn pob math
a'r hawddfyd a difyrrwch ynddi, a'i holl gymmy-
dogion o'i amgylch yn ei garu, ac yn addo ei gym-
morth pa bryd bynnag y byddai raid iddo: a dy-
fod o'i elyn marwol yn ddisymmwth ar ei uchaf, ac
amgylchynu ei ddinas ef, ac ynnill y naill ymddi-
ffynfa ar ôl y llall, y naill gaer ar ôl y llall, y naill dŵr
ar ôl y llall; a gyrru'r brenhin yn unig i ryw dŵr
bach o fewn y ddinas, a'i amgylchu ef yno hefyd,
wedi curo i lawr ei holl ymddiffynfeydd ef, a lladd
ei holl wŷr yngwydd ei lygaid: pa ofn, a pha gy-
fyngder, a pha ofid fyddei ar y brenhin hwnnw?
Onid edrychai efe allan yn fynych trwy dyllau a ffe-
nestri yr tŵr, i edrych a ddoai ei garedigion a'i
gymmydogion i'w helpio ai na ddaent? Ac o gwelai
fod pawb o honynt yn ei wrthod, a'i elyn ar dorri
i mewn atto, oni byddai dostur a blin gantho ei gy-
flwr dybryd chwith? Ac yn y cyflwr hwnnw y
mae'r enaid truan yn amser gloes angeu: pan fo'r
corph yr oedd efe yn teyrnasu ynddo megis brenhin
gwych pan oedd yn ei flodau, mewn pob math ar
ddifyrrwch, wedi i'w elyn yr angeu ei guro i lawr
a'i ddadymchwel: y breichiau a'r coesau, a'r aelo-
dau eraill, oedd megis caerau yn gadernid ac yn ym-
ddiffyn iddo tra oedd mewn iechyd, wedi eu gorch-
fygu, a'i curo i lawr, ac yntau'r enaid wedi ei yrru
i'r galon yn unig megis i'w ymddiffynfa eithaf, ac
yno yn cael gosod arno mor greulon, ac nas gall
ddal allan mor o ennyd; a'i hoff garedigion, y
rhai a ddywedai yn dêg wrtho yn ei wynfyd, ac a
addawsent iddo bob rhyw help a chymorth, fel ieu-
engtid, a physygwriaeth, a chynnorthwyau dynol
eraill, yn ei wrthod yn llwyr; a'r gelyn yntau yn
gyfryw ac nas gellir na heddychu ag ef, na chael
cyngrair gantho, a phob nos a dydd yn gosod ar y
twr

twr bâch hwnnw y mae ef ynddo, a hwnnw weithian yn dechreu siglo, a chrynu, a mynd yn ddryllliau; ac ynteu bob awr yn disgwyl pa bryd y daw 'r gelyn i mewn atto yn gynddeiriog ac yn ofnadwy. Pa fath gyflwr, dybygwch chwi yw hwn ar yr enaid cystuddiedig? Nid yw ryfeddod yn y byd os a'r doeth yr amser hwnnw yn ynfyd, a'r dewr yn llwrf, pan ddel arno y fath ofid blin a chyfyngder ac a welwn ei bod yn dyfod ar y rhai bydol, fel nas gallont wneuthur na threfn na dosparth iawn yn y byd nac o'i golud bydol, nac o'i dlêd tu ag at Dduw yn yr awr honno; o achos y ddygn boen sydd yn gorthrechu eu heneidiau hwy, fel y dyweid S. *Awstin* (neu rywun arall tan ei enw ef) yr hwn hefyd sy'n rhoi i ni rybudd gorchestol, pettai i ni gymmaint o ras a'i ganlyn; Pan fych di yn dy glefyd diweddaf, ac ar dy wely angeu, frawd anwyl (medd efe) ôch mor anhawdd ac mor flin fydd i ti edifarhau am y pechodau a wnaethost; a pham yw hynny, ond am y bydd holl feddwl-fryd dy galon di ar y man lle y bo mwya'r dolur arnat? Llawer o rwystrau a fydd yn llestair i ddyn yn yr awr honno feddwl am edifarhau, megis y dolur a'r boen a fo yn ei gorph, ofn angeu, gweled ei blant ger ei fron (a'r rhei'ny weithiau yn peri i'w tadau dybied eu bod yn golledig o'i hachos) ei wraig yn cwynfan ac yn wylo, y byd yn gwneuthur truth iddo, y cythraul yn ei demptio, a'r physygwyr yn ei wenhiethio i geisio elw oddiwrtho, a'r cyffelyb. Achred fi, o ddyn pwy bynnag wyt a ddarllennych hyn, y cai di ar fyr o amser weled y bydd yr holl bethau hyn yn wir ynot ti dy hun: ac am hynny mi a ddymunaf arnat edifarhau cyn dyfod y dydd hwnnw ar dy warthaf: gosod dy dŷ mewn trefn, a gwna dy ewyllys a'th lythyr cymmyn tra fych gwr i ti dy hun, oblegid os oedi di hyd y dydd di-

Ser. 48. ad frat. in ere.

diweddaf, ti a gair dy arwain lle nis mynnit. Ac dyna eiriau S. *Austin*.

6. Yr ail peth a wna angeu yn ofnadwy ac yn ofidus gan y rhai bydol, yw bod yn rhaid iddo ymadael yn ddisymmwth; a hynny byth bythoedd, â'r holl bethau yr oedd efe yn eu hoffi fwyaf yn y byd hwn, ei gyfoeth, a'i feddiannau, a'i anrhydedd, a'i swyddau, a'i adeiladau têg, a'i holl oludoedd, a'i ddillad gwychion, a'i dlysau gwerthfawr, a'i wraig, a'i blant, a'i geraint, a'i gyfeillon, a'r cyffelyb; o achos y rhai yr oedd yn ei dybied ei hun yn ddedwydd yn y byd ymma, ac ynteu yr awrhon yn cael ei gippio oddiwrthynt yn ddisymmwth, heb obaith cael na'i gweled na'i mwynhau byth on hynny. Och mor flin ac mor ofidus fydd hynny. Ac am hynny y dywaid yr Scrythur lân, *O angeu, mor chwerw yw meddwl am danat ti, i'r dyn fyddo yn byw mewn heddwch yn yr hyn fydd ganddo; i'r gwr a fyddo dibelbul, a llwyddiannus ym mhob peth.* Ecc. 41. 1. Megis pe dywedid, nid oes chwerwder na gofid mwy yn y byd i'r cyfryw vn nâ meddwl am farw yn vnig chwaethach mynd i ymdrech marwolaeth, a hynny allan o law, pan ddywetter wrtho, fel y mynega Christ ddarfod dywedyd wrth y gwr goludog mawr yn yr Efengyl, yr hwn oedd wedi llenwi ei ysguboriau, ac wedi dyfod i vchder ei ddedwyddyd, *O ynfyd y nos hon y gofynnir dy enaid oddi gennit, ac yno eiddo pwy fydd yr holl bethau a barotoaist.* Luc. 12. 20.

7. Ammhossibl, meddaf, i vn tafod yn y byd ddangos mor ofidus fydd cyflwr y gwr bydol yn awr angeu, pryd na allo dim o'r golud a gasglodd efe erioed ynghyd, trwy gymmaint o boen a trafferth, er maint oedd ei oglud arno a'i ymddiried ynddo; wneuthur iddo ronyn llês mwyach, ond yn hytrach ei boeni a'i flino wrth feddwl am dano, ac

ysty-

ystyried y bydd rhaid iddo adael y cwbl i eraill, a myned ei hun i roi cyfrif pa fodd y casglodd, a pha fodd yr arferodd efe ei olud, ac wrth hynny ond odid cael damnedigaeth dragywyddol, ac eraill yn y cyfamser yn byw mewn llawenydd a digrifwch yn y byd hwn, ar y pethau a ddarfu iddo ef eu casglu, a'r rheiny heb feddwl ond ychydig am dano ef, a gofalu llai drosto ef pan fo yn llosgi ysgatfydd yn y tan anniffoddadwy, o achos y golud a adawodd efe iddynt hwy. Dyma beth tostur gofidus, ac sydd abl i ddwyn ar lawer dyn fawr ddolur calon a chyfyngder yn yr awr ddiwethaf, pan orffo arno adael holl lawenydd y byd, ac ysgar a phob difyrrwch ac a'i holl olud byth bythoedd. Och mor dostur ac mor flin fydd yr ymadael hwnnw! Beth a ddywedi di y dwthwn hwnnw, pan ddêl darfod ar dy holl ogoniant, a'th holl gyfoeth, a'th holl rodres di? Beth fyddi di gwell yr amser hynny er dy fod yn byw yn barchedig yn y byd, mewn ffafor tywysogion, a phawb yn dy glodfori, ac yn dy ofni, ac yn dy berchi, ac yn dy dderchafu; gan fod y cwbl bellach wedi darfod am danynt, a thitheu heb allael byth mwy mo'i mwynhau?

8. Ond y mae etto 'r trydydd peth a wna fwy o ofid a thrallod i'r rhai bydol wrth farw na 'r holl bethau eraill, a hynny ydyw ystyried beth a ddaw o honaw ef, gorph ac enaid, wedi hynny. *Ecclus. 10.* Ac am ei gorph, digon erchyll fydd iddo feddwl y bydd iddo gael seirph, a bwystfilod, a phryfed (fel y dyweid yr Scrythur) yn etifeddiaeth, hynny ydyw y bydd dir y teflir ef allan i fod yn ymborth i bryfed: y bydd rhaid i'r corph hwnnw oedd yn cael ei drin mor foethus o'r blaen, ag amryw ddillatechion o fwydydd, â chlustogau a gwelau manblu, ac â dillad mor wychion ac mor ddillynion, ac amryw addurnau eraill, y rhai nid oedd iawn dybygent

gent hwy, i'r gwynt chwythu, nac i'r haul dywynnu arnynt: y corph hwnnw yr oedd cymmaint balchder o'i degwch, a thrwy 'r hwn y gwnaed cymmaint o oferedd a phechodau, y corph hwnnw oedd gynnefin â phob math ar foethau, ac ni allai ddioddef dim gerwinder, na cherydd yn y byd, fydd raid iddo yr awrhon gael ei wrthod gan bob dyn, a'i adael yn vnig i gael ei yssu gan bryfed. Yr hyn beth, er nas gall na fago ofn ac erchylldod ynghalon dŷn wrth farw, etto nid yw hynny ddim wrth y meddyliau erchyll ofnadwy a fydd gantho o achos ei enaid; sef pa beth a ddaw o hwnnw, ac i ba le yr â yn ol ymadael a'r corph: ac yno wrth ystyried y bydd rhaid iddo fyned ger bron brawdle Christ, i gael ei farnu ganddo, naill ai i fwynhau gogoniant annrhaethadwy, ai i ddioddef poenau anesgorol; y daw arno ystyried ym mhellach faint yw 'r perygl o hynny, pan êl i edrych pa gyffelybrwydd sydd rhwng cyfiawnder a bygythion Duw, a osodwyd i lawr yn yr Scrythur lân, a'i fuchedd ynteu ei hun: yna y dechreu efe holi 'r tŷst, yr hwn yw ei gydwybod ef ei hun, ac y caiff weled ei bod yn barod i roi aneirif o achwynion yn ei erbyn ef pan ddel ger bron brawdle cyfiawnder Duw.

9. Ac yna frawd anwyl, y dechreu gofid a thrueni dyn. Oblegid nid oes odid o ymadrodd tôst yn yr holl Scrythur lan, na ddaw yn ei gof ef yr amser hwnnw, i beri iddo ofni a dychrynu ar y munud hwnnw, megis y rhai hyn, *Os ewyllysi fyned i mewn i'r bywyd cadw 'r gorchymmynion*, Mat. 19. 17. *Yr hwn sydd yn dywedyd ei fod yn adnabod Duw, ac heb gadw ei orchymmynion ef, celwyddog ydyw, a'r gwirionedd nid yw ynddo*, 1 Joan. 2. 4. *Llawer a ddywedant wrthyf yn y dydd hwnnw, Arglwydd, Arglwydd, oni phrophwydasom yn dy enw di? ac oni fwriasom*

fwriasom allan gythreuliaid yn dy enw di; ac oni wnaethom wyrthiau lawer yn dy enw di? Ac yna yr addefaf iddym (medd Christ) Nid adnabûm chwi erioed, Ewch ymaith oddiwrthyf, chwi weithredwyr anwiredd, Mat. 7. 22. *Nid gwrandawyr y Gyfraith sy gyfiawn ger bron Duw, ond gwneuthurwyr y gyfraith a gyfiawnheir,* Rhuf. 2. 13. *Ewch ymaith oddiwrthyf rai melldigedig i'r tân tragywyddol, yr hwn a barottowyd i ddiafol ac iw angylion,* Matth. 25. 41. *Oni wyddoch chwi na chaiff y rhai anghyfiawn etifeddu teyrnas Dduw. Na thwyller chwi, ni chaiff na godineb-wyr, nac eulyn-addol-wyr, na thorwyr priodas, na maswedd-wyr, na gwr-ryw-gydwyr, na lladron, na chybyddion, na meddwyr, na difenwyr, na chribddeilwyr, etifeddu teyrnas Dduw,* 1 Cor. 6. 9. *Os byw fyddwch yn ol y cnawd, meirw fyddwch,* Rhuf. 8. 13. Gal. 5. 19. *Ac amlwg yw gweithredoedd y cnawd, y rhai yw torri priodas, godineb, aflendid, anlladrwydd, delw-addoliaeth, swyn gyfaredd, casineb, cynnhennau, gwynfydau, llid, ymrysonau, ymbleidio, heresiau, cynnfigennau, llofruddiaeth, meddwdod, cyfeddach, a'r pethau cyffelyb i'r rhai hyn; am y rhai yr wyf yn rhag-ddywedyd wrthych, megis y dywedais o'r blaen, na chaiff y rhai sy'n gwneuthur y cyfryw bethau etifeddu Teyrnas Dduw. Rhaid i ni oll ymddangos ger bron brawdle Christ, fel y derbynio pob vn, y pethau a wnaethbwyd yn y corph, yn ôl yr hyn a wnaeth, pa vn bynnag ai da ai drwg: a phob vn a dderbyn yn ol ei weithredoedd,* 2 Cor. 5. 10. Dat. 20. 12. *Nid arbedodd Duw yr angylion a bechasant,* 2 Pet. 2. 4. *Rhaid yw rhoi cyfrif ddydd farn am bob gair segur a ddywedo dynion. Os braidd y bydd y cyfiawn cadwedig, pa le 'r ymddengys yr annuwiol a'r pechadur,* 1 Pet. 4. 18. *Y chydig yw y rhai sy 'n cael y fford gul; ac yn myned i mewn i'r porth cyfyng. Ychydig*

a ddetholir ; Ychydig a fydd cadwedig. Ac anhawdd yw i'r goludog fyned i mewn i Deyrnas nefoedd. Mat. 7. 14. Mat. 22. 14. Luc. 13. 23. Mat. 19. 23, 24.

10. Yr holl bethau hyn, meddaf, a mil yn ychwaneg ynghylch tosted barn Duw, a'r cyfrif a ofynnir yn y dydd hwnnw, a ddaw ynghof y rhai bydol wrth farw ; a'n gelyn ysprydol (yr hwn yn ein bywyd a wnaeth ei oreu ar gadw'r pethau hyn allan o'n golwg ni, fel y byddai haws iddo beri i ni bechu) a esyd gwbl o hyn a llawer yn ychwaneg yr amser hwnnw ger ein bronnau ni, ac a helaetha ac a duera bob peth hyd yr eithaf, ac a ddwg ein cydwybod ni ein hunain yn dŷst trosto ar bob peth. A chan na all yr enaid truan sydd yn ymadael wadu dim o hynny, nid yw bossibl na bydd dirfawr ei ofn ef : fel yr ydym ni yn gweled beunydd fod y cyfryw ofn ar wyr da duwiol. Y mae S. *Ierom* yn dywedyd am y gŵr duwiol *Hilarion*, pan oedd ei enaid, wrth ystyried y pethau hyn, yn ofni yn fawr fyned allan o'r corph ; yn ôl hir ymdrech, efe a gymmerodd galon yn y diwedd, ac a ddywedodd wrth ei enaid, dôs allan fy enaid, dôs allan ; pa ham yr wyti yn ofni ; yr wyti yn gwasanaethu Christ er ys deng mhlynedd a thriugain, ac a oes arnat ti yr awrhon ofn marw ? Ac od oedd cymmaint ofn ar wr mor dduwiol a hwnnw wrth ymadael, ac ynteu wedi gwasanaethu Duw mewn purdeb buchedd, a zêl berffaith tros deng mhlynedd a thriugain ; pa ofn, dybygwch chwi fydd ar y rhai ni ddarfu iddynt wasanaethu Duw yn gywir ond prin un diwrnod yn eu holl fywyd, ond yn hytrach treulio eu holl flynyddoedd mewn pechod a gorwagedd y byd ? Oni bydd angenrhaid bod ofn a chyfyngder mawr ar y gwyr hyn wrth ymadael a'r byd ?

Hieron. in vit. Hilarion abb.

11. Yn awr, frawd anwyl, gan fod y pethau hyn felly, hynny ydyw, gan fod ymadawiad marwolaeth mor ofnadwy, ac mor beryglus, ac er hynny mor ammhossibl ei ochel; a bod cynnifer o ddynion beunydd yn myned yn golledig, ac yn colli 'r maes yr amser hwnnw, yr hyn nis gellir ei wadu; a bod yr yscrythurau sanctaidd, a hen dadau duwiol, yn tystiolaethu i ni hynny trwy esamplau a choffadwriaethau eraill; pa ddyn a fai a dim synhwyr yn ei ben, ni ddysgai fod yn ddoeth, wrth beryglon rhai eraill? A pha greadur a fai a rheswm gantho, ni ochelai, ac nid edrychai yn ei gylch, ac yntau wedi cael rhybudd mor amlwg ac mor oleu, faint yw ei berygl? Os wyti Gristion, ac os wyti yn credu yn ddiau, y pethau y mae ffydd Grist yn eu dysgu i ti; yr wyti yn gwybod ac yn credu yn siccr, o ba radd bynnag, o ba oedran bynnag, o ba gryfder bynnag, o ba fraint a chyflwr bynnag, yr wyti yr awrhon; y bydd rhaid i titheu dy hun sy yn darllein y pethau hyn yn iach ac yn llawen, ac yn tybied nad ydynt hwy yn perthyn fawr i ti; ryw ddiwrnod, a hynny ysgatfydd yn y man ar ol darllein y pethau hyn, gael dy hun brofi 'r pethau hyn yr wyt yn eu darllain: hynny ydyw, y bydd rhaid i ti trwy alar a gofid gael dy yrru i'th wely, ac yno yn ol dy holl ymdrech a phiccellau angeu, y bydd rhaid i ti roi i fynu dy gorph yr wyti 'n ei garu cymmaint, i fod yn abwyd i bryfed; a'th enaid i gael barn gyfiawn am a wnaeth yn y bywyd hwn.

12. Meddwl ditheu fanwylyd, yr hwn wyt heddyw yn hoyw ac yn heini, fod y dengmhlynedd, neu yr ugain mhlynedd neu y ddwy flynedd, neu ysgatfydd y ddeufis fydd i ti etto yn ol o'th oes wedi dyfod i ben, a'th fod ti yr awr hon wedi ymestyn ar dy wely, a chwedi dy orfod a'th flino gan boen a dolur, a bod dy garedigion cnawdol yn dy

gylch yn wylo ac yn vdo, dy physygwyr wedi cael eu cyflog ac ymadael â thi, a'th roi ditheu i fynu; a'th fod titheu yn gorwedd yno yn fud ac yn aflafar mewn poen dosturus, yn disgwyl o fynud i fynud am gael y dyrnod diwethaf gan yr angeu. Dyweid i mi, pa lês a wnai holl ddifyrrwch a golud y byd i ti yn yr awr honno? Pa gyssur fyddei i ti dy fod gynt yn anrhydeddus yn y byd; dy fod gynt yn gyfoethog a chwedi pwrcasu llawer, a'th fod mewn swyddau, ac mewn ffafor tywysogion; a'th fod yn gadael dy blant a'th dylwyth yn gyfoethogion, a darfod i ti gael y gorfod ar dy elynion, a bod yn fawr dy rwysg yn y byd? Pa esmwythdra, a pha gomffordd fyddei i ti dy fod gynt yn dêg dy bryd, yn wychion dy ddillad, yn wr glan o gorph, yn discleirio mewn aur? Onid mwy o flinder a gofid a wnai 'r holl bethau hyn i ti yr amser hwnnw, nag o lês? Canys yno y cait ti weled ofered y coeg bethau hyn: yno y dechreuai dy galon di ddywedyd o'th fewn; Och mor ddygn yw fy ynfydrwydd a'm dallineb i: wele, dyma ddiben ar fy holl ddifyrrwch i a'm llwyddiant; fe ddarfu bellach fy holl lawenydd i, am holl ddifyrrwch, a'm holl ddiddanwch, a'm holl ddigrifwch: pa le y mae fy ngharedigion i a'm cyfeillion a fyddei arfer o gyd chwerthin a mi? pa le y mae fy ngweision a fyddei yn gweini i mi, a'm plant a fyddei yn fy llawenychu? Pa le y mae fy holl feirch a'm cerbydau y gwnawn fawr rodres a hwynt? Pa le y mae 'r ymbennoethi a'r ymostwng y byddei'r bobl i mi, a'r mawrbarch a roid i mi? Pa le mae 'r lluoedd a fyddai yn fy nghanlyn ac yn erlyn arnaf am negesau? Pa le y mae fy holl drythyllwch i, a'm nwyfiant a'm ysmalhawch? Pa le y mae fy holl felysgerdd a'm canu, a'm holl dai gwychion, a'm holl wleddoedd a'm daintethfwyd costfawr? Ac yn anad dim, pa

le

le y mae fy holl garedigion anwylgu, a gymmerent arnynt na'm gwrhodent byth? Ond y maent hwy i gyd yr awrhon wedi myned ymaith, a'm gadael finnau ymma yn vnig i roi cyfrif am y cwbl, ac ni wna yr vn o honynt hwy cymmaint a mynd gyda myfi i'r farn, na dywedyd vn gair yn fy mhlaid i.

13. Gwae finnau fyth na ragwelswn i'r dydd yma yn gynt, ac ymbarottoi yn well erbyn ei ddyfod: hi aeth yn rhyhwyr weithian, ac yr wyfi yn ofni ddarfod i mi bwrcasu damnedigaeth dragywyddol am ychydig fyrr ddifyrrwch bydol, a cholli gogoniant anhraethadwy am orwagedd ac oferedd. Oh dedwydd a thra happus yw y rhai fy yn byw fel na bo rhaid iddynt ofni 'r dydd hwnnw. Yr awrhon y gwelaf fi y rhagor fydd rhwng diwedd y da a'r drwg, ac nid rhyfedd gennyf fod yr Scrythur yn dywedyd am y naill, *Psal.* 116. 15. *Gwerth-fawr yngolwg yr Arglwydd yw marwolaeth ei Sainct*; ac am y llaill *mors peccatorum pessima, Drwg iawn yw marwolaeth yr annuwiol.* O na buaswn i fyw mor dduwiol ac y bu rhai fyw, ac na buaswn i yn cressawu yr aml ysprydoliaethau da a ddanfonodd Duw yn fy nghalon i, i geisio gennyfi fyw'n dduwiol; neu na wnaethwn y gweithredoedd da a allaswn eu gwneuthur; mor felus ac mor gyssurfawr fuasent hwy i mi yr awr hon yn fy mawr ddygn gyfyngder diwethaf yma.

14. Y meddyliau a'r ymadroddion hyn, frawd anwyl, beth bynnag wyti yr awrhon, fydd dir eu bod yn dy galon di yn awr angeu, oddieithr i ti yr awrhon ochelyd hynny trwy wellhau dy fuchedd, a hynny yn vnig a all roi cyssur i ti yn y dydd trist hwnnw. Oblegid am y rhai da y dywaid y barnwr [illegible] Luc. 21. 28. *Pan ddechreuo 'r pethau hyn [illegible] edrychwch i fynu, a chodwch eich pennau, canys y mae eich ymwared* chwi oddi wrth drallod a

thrafferth y byd hwn, *yn nesau*. Ac y mae 'r prophwyd yn dywedyd am y gwr duwiol, a wnaeth weithredoedd da yn y bywyd hwn, y bydd yr amser hwnnw, *Gwyn ei fyd ef*: ac y mae 'n dangos yr achos o hynny, *Oblegid yr Arglwydd a'i gwared ef yn y dydd drwg, ac a'i nertha ef ar ei glaf-wely, ac a gyweiria ei holl wely ef yn ei glefyd*, Psal. 41. A hyn yn ddiammau a ddywedir yn benn, am wely angau dyn a'i ymadawiad o'r byd, oblegid y gwely hwnnw, o'r holl welyau eraill, yw 'r gwely tristaf mwyaf ei ofid, fel y dywedais o'r blaen, pan nad yw ddim ond pentwrr o bob math ar dristwch a gofid ynghyd, yn enwedig i'r rhai a dynnir iddo cyn eu bod yn barod iddo, megis fynychaf y maent hwy i gyd heb fod, y rhai oddydd i ddydd sy 'n oedi gwellhau eu buchedd, ac heb gymmeryd gofal am fyw yr awrhon yn y cyfryw fodd ac y dymunent wrth ymadael a'r byd ddarfod iddynt fyw.

PEN. IX.

Y Poenau sydd [illegible] am bechod yn ol y fuchedd hon.

Ymysg yr holl foddion y mae Duw yn eu harfer tuag at feibion dynion i'w galw neu cyffroi hwynt i ddiwygio a gwellhau eu buchedd, y cryfaf yw'r [illegible] yn gyffredin yw ystyried y poenau a baratoodd efe i bechaduriaid gwrthryfolgar, ac i'r [illegible] ei orchymynion ef. Ac am hynny y mae [illegible]

 fer

fer o hynny mor fynych, fel y gellir gweled trwy 'r holl Brophwydi, y rhai nid ydynt agos yn gwneuthur dim ond bygwth plaau a dinistr ar bechaduriaid. A'r modd hwn yn fynych a dycciodd yn well na dim arall ac a ellid ei arfer, a hynny o achos y cariad naturiol fydd gan bawb o honom ni arnom ein hunain, a'r ofn fydd ynom ni rhag bod perygl arnom ein hunain. Felly yr ydym ni yn darllein nad oedd dim a allai gyffroi 'r Ninefeaid, cymmaint a dwedyd iddynt o'r blaen pa perygl oedd vwch eu pennau. A S. *Ioan* fedyddiwr, er ei fod yn dyfod mewn modd difyml diyftyr, etto wrth bregethu i'r bobl mor erchyll oedd y *dialedd oedd ar ddyfod, a bod y fwyall wedi ei gofod eifus ar wreiddyn y prenniau, i dorri i lawr iw fwrw yn tân bob vn ar ni ddygai ffrwyth da*, a gwellhau ei fuchedd, efe a wnaeth i'r Publicanod, ac i'r milwyr ofni, er eu bod yn bobl o fettel galed, a chyrchu atto wrth glywed y gennadwri dôst honno, a gofyn iddo pa beth a wnaent er mwyn cael gochel y cofpedigaethau hyn. *Luc.* 3.9.

2. Pan ddarpho i ni gan hynny ystyried am farwolaeth, a thoft farn Duw fydd yn dyfod ar ôl marwolaeth, yn yr hon y mae i bob dŷn dderbyn yn ôl ei weithredoedd yn y bywyd hwn, fel y dyweid yr yfcrythur lân, 2 *Cor.* 5. neffaf peth i ni i'w yftyried ydyw yr poenau a ofodwyd i'r rhai a gaffer yn feius yn y cyfrif hwnnw; fel y gallei hynny, onis gwna dim arall, ddwyn Chriftianogion i roi eu bryd ar wafanaethu Duw. Oblegid, fel y dangofuis o'r blaen, od oes gan bawb wrth naturiaeth gariad arno ei hun, a chwant i gadw ei efmwythdra ei hun; wrth hynny fe ddylei fod yntho hefyd ofn rhag pob perygl a allai beri iddo gwympo i ddygn drueni ac aflwydd. Hyn y mae S. *Bernard* yn ei egluro yn orcheftol yn ôl ei arfer; Oh ddyn (medd efe) pe-

rhon i ti a bod wedi bwrw heibio bob cywilydd ac a ddylei fod mewn creadur mor ardderchog ac wyti ; oni chlywi di oddiwrth dristwch yn y byd, mwy nag y mae y rhai cnawdol yn ei glywed, etto na choll byth mo'th ofn hefyd, yr hwn fydd hyd yn oed mewn anifeiliaid. Yr ydym ni yn arfer o lwytho assyn, ac o'i flino â gwaith, ac nid gwaeth ganddo, am nad yw ond assyn ; ond pe bait ti yn ei wthio ef yn tân, neu yn ei daflu mewn clawdd, fe a wnai oreu dim fyth ac a allai ar ochel hynny, am fod yn hoff ganddo fyw, ac yn ddrwg ganddo farw. Ofna ditheu ; ac na fydd lai dy fynwyr nag anifail. Ofna farwolaeth ; ofna 'r farn ; ofna uffern. Yr ofn hwn a elwir yn ddechreuad doethineb, ac nid yn gywilydd, neu yn dristwch : am fod yspryd ofn yn gryfach i wrthwynebu pechod, nag yspryd cywilydd, neu dristwch : ac am hynny y dywedir, *Meddwl am dy ddiwedd, ac ni phechi di byth.* Hynny ydyw, meddwl am y gospedigaeth dragywyddol fydd am bechu yn ôl y fuchedd hon. A hynny a ddyweid S. *Bernad. Dihar.* 9. *Eccles.* 7. 36.

3. Yn gyntaf gan hynny, i ddywedyd yn gyffredinol am y poenau fydd ynghadw erbyn y fuchedd a ddaw ; pettai yr Scrythur lân heb ddangos i ni yn yspysol faint ydynt, etto y mae llawer o resymmau a allai beri i ni gredu eu bod hwy yn dost, ac yn ofidus, ac yn anhawdd dros ben eu dioddef. Canys yn gyntaf, fel y mae Duw yn Dduw yn ei holl weithredoedd, hynny ydyw, yn fawr, yn rhyfeddol, ac yn ofnadwy ; felly yn enwedig y mae efe yn dangos hynny wrth roi cospedigaeth am bechod, ac o'r achos hynny y gelwir ef yn Dduw 'r cyfiawnder, ac yn Dduw 'r dial. Am hynny, gan fod ei holl weithredoedd eraill ef yn llawn mawredd, ac yn rhagori llawer ar ein deall ni, ni a allwn wybod hefyd, fod ei law ef wrth gospi yn rhyfeddol. Y

mae

mae Duw ei hun yn dyſgu i ni ymreſymmu felly, pan yw yn dywedyd, *Onid ofnwch chwi fi? oni chrynwch ger fy mron i, yr hwn a oſodais y tywod yn derfyn i'r môr, trwy ddeddf dragywyddol, fel nad elo tros hwnnw; er i'r tonnau ymgyrchu, etto ni thyccia iddynt derfyſgu, etto ni ddeuant tros hwnnw. Jer.* 5. 22. Megis pe dywedai, Os ydywyfi yn rhyfeddol, ac yn rhagori ar eich deall chwi, yn y mor, ac yn fy ngweithredoedd eraill a welwch chwi beunydd; y mae i chwi achos da i'm hofni i, os yſtyriwch y bydd fy ngwaith i yn coſpi, yn gyffelyb i'r rhai hynny.

4. Ni a allwn fwrw amcan arall ar fawr a thoſt gyfiawnder Duw, wrth yſtyried ei anfeidrol drugaredd annrhaethadwy ef, yr hon ſydd o'i wir naturiaeth ef, ac heb na meidr na meſur arni, mwy nag ar ei dduwdod ef, felly y mae ei gyfiawnder ef hefyd. A'r ddau hyn, ſydd megis dau fraich i Dduw, yn cofleidio, ac yn cuſanu 'r naill y llall, fel y dyweid yr Scrythur lân, *Pſal.* 85. 10. Am hynny, megis mewn dyn bydol, os caem feſur y naill fraich iddo, fe fyddai hawdd i ni wybod meſur y llall; felly wrth weled ſamplau rhyſeddol beunydd o drugaredd Duw tu ac at y rhai edifeiriol, ni a allwn wybod wrth hynny mor doſt yw ei gyfiawnder ef tu ac at y rhai a roes efe i gadw i'w coſpi yn y fuchedd a ddaw, a'r rhai o'r achos hynny y mae efe yn eu galw yn yr Scrythurau, yn lleſtri digofaint, neu yn lleſtri i ddangos ei ddigofaint arnynt. *Rhuf.* 9. 22, 23.

5. Y trydydd rheſwm i beri ini gredu faint yw ei goſpedigaeth ef, yw rhyfeddol ymmynedd, a dioddefgarwch Duw yn y byd hwn, megis pan yw yn dioddef i amryw ddynion fyned rhagddynt o bechod i bechod, o ddydd i ddydd, o flwyddyn i flwyddyn, o oes i oes; ac i dreulio 'r cwbl mewn

ammharch a diſtyrwch ar ei fawredd ef, gan chwanegu camwedd at gamwedd, a gwrthod pob cyngor, ac annog, ac yſprydoliaeth dda a phob moddion caredig a fettro ei drugaredd ef ddyfeiſio eu cynnyg iddynt i geiſio ganddynt wellhau.

A pha ddyn o'r byd a allai ddioddef hyn? Neu pa galon dŷn marwol a all ddangos y fath ddioddefgarwch a hyn? A phe gallai hyn i gyd ddiangc heb doſt goſpedigaeth ar y rhai cyndyn yn y byd a ddaw; fe ellid tybied bod hynny yn wrthwyneb i gyfraith cyfiawnder ac vniondeb, a bod y naill fraich i Dduw yn hwy nâ'r llall. Y mae S. *Paul* yn cyfwrdd â'r rheſwm yma yn ei Epiſtol at y Rhufeiniaid, lle y mae efe yn dywedyd, *Oni wyddoſti, ô ddyn, fod daioni Duw yn dy dywys di i edifeirwch. Ac yr wyt titheu wrth dy galedrwydd, a'th galon ddiedifeiriol, yn tryſori i ti dy hun ddigofaint, erbyn dydd digofaint, a datguddiad cyfiawn farn Duw; yr hwn a dâl i bob vn yn ol ei weithredoedd, Rhuf.* 2. 4. Y mae efe yma yn arfer y geiriau hyn, *Tryſori digofaint*, i arwyddoccau, mai megis ac y mae 'r cybydd yn tryſori ac yn pentyrru arian ar arian beunydd, i wneuthur ei bentwr yn fwy; felly y mae 'r pechadur diedifeiriol yn pentyrru pechod ar bechod; a Duw ynteu yn y gwrthwyneb, yn pentyrru digofaint ar ddigofaint, a dialedd ar ddialedd, hyd oni bo llawn ei feſur i'w dalu iddynt yn y diwedd; *Meſur ar feſur*, fel y dywcid y prophwyd, i gael talu i ni adref, *yn ôl llioſowgrwydd ein ffieidddra, Eſ.* 27. 8. A hyn yr oedd Duw yn ei feddwl pan ddywedodd efe wrth *Abraham*, *Na chyflawnefid etto anwiredd yr Amoriaid, Gen.* 15. 16. a hefyd yn llyfr y datguddiad wrth *Joan* yr Efangylwr, pan ddibennodd efe 'r llyfr hwnnw yn y modd hyn, *Yr hwn ſydd anghyfiawn, bydded anghyfiawn etto; a'r hwn ſydd frwnt, bydded frwnt etto: canys wele,*

yr wyf yn dyfed ar frŷs, a'm gwobr ſydd gyd a mi, i roddi i bob vn fel y byddo ei waith, Dat. 22. 11, 12. Wrth y geiriau hyn y mae Duw yn arwyddoccâu fod ei waith ef yn dioddef ac yn cyd-ddwyn a phechaduriaid yn y byd yma, yn arwydd o'i dôst gosſpedigaeth ef yn y fuchedd a ddaw; yr hyn y mae 'r prophwyd *Dafydd* hefyd yn ei ddangos, lle mae efe wrth ſôn am bechadur diofal yn dywedyd fel hyn: *Yr Arglwydd a chwardd am ei ben ef, canys efe a wêl fod ei ddydd ef ar ddyfod, Pſal.* 37. 13. Y dydd yma, yn ddiammau, yw 'r dydd cyfrif, ac amſer coſpedigaeth yn ôl y fuchedd hon; canys felly y mae Duw yn ei yſpyſſu ei hun yn helaethach mewn lle arall, yn y geiriau hyn, *Titheu fab dŷn, fel hyn y dyweid yr Arglwydd Dduw wrth dir Iſrael, Diwedd, diwedd a ddaeth ar bedair congl tir. Daeth yr awr hon ddiwedd arnat, ac mi a anfonaf fy nig arnati; ac mi a'th farnaf di yn ôl dy ffyrdd ac a roddaf dy holl ffieidd-dra arnat. A'm llygad ni'th arbed ti, ac ni thoſturiaf; eithr rhoddaf dy ffyrdd arnat ti, a'th ffieidd-dra fydd yn dy ganol di, fel y gwypoch mai myfi yw'r Arglwydd. Fel hyn y dyweid yr Arglwydd, Drwg, drwg vnig, wele, a ddaeth. Y diwedd a ddaeth, daeth y diwedd, y mae 'n gwilio amdanat; wele, efe a ddaeth. Daeth y boregwaith attat; daeth yr amſer; agos yw'r dydd terfyſg. Weithian ar fyrder y tywalldaf fy llid arnat, ac y gorphennaf fy nig wrthyt; ac mi a'th farnaf di yn ol dy ffyrdd, ac a roddaf dy holl ffieidd-dra arnat. A'm llygad ni'th arbed, ac ni thoſturiaf wrthyt; rhoddaf arnat yn ol dy ffyrdd, a'th ffieidd-dra fydd yn dy ganol di; a thi a gai wybod mai myfi 'r Arglwydd ſydd yn taro.* Hyd yn hyn y mae ymadrodd Duw ei hun, *Ezec.* 7. 2.—

6. Wrth hynny, gan ein bod ni weithian yn deall yn gyffredinol, fod yn ddiau y bydd coſpedigaethau

thau Duw yn y byd a ddaw, yn fawr ac yn dôst i bob rhai a gwympo iddynt, ac o'r achos hynny y dywaid yr Apostol, *Peth ofnadwy yw syrthio yn nwylo 'r Duw byw*, *Heb*. 10. 31. ystyriwn beth yn neilldual pa fath boenau a chospedigaethau fyddant hwy.

7. Ac yn gynta' dim, am y lle sydd wedi ei appwyntio i fod cospedigaeth y rhai colledig ynddo, ac a elwir yn gyffredin Vffern, y mae yr Scrythur lân mewn amryw ieithoedd, yn arfer amryw enwau arno, a'r cwbl er mwyn dangos ac yspyssu mor dôst fydd y poenau sydd raid eu dioddef yno. Yn lladin y gelwir ef *INFERNUS*, hynny ydyw, lle odditanodd, neu tan y ddaiar; fel y mae y rhan fwyaf o'r hên dadau yn ei gyfieithu. Ond pa vn bynnag a wnel ai bod tan y ddaiar, ai na bo, siccr iawn ydyw ei fod yn lle mor wrthwyneb i'r nef ac y gall fod, a'r nef a ddywedir ei bod i fynu oddiarnodd. A'r henw yma a arferir i arwyddoccâu mor druan ac mor dostur y gwthir, ac y teslir y rhai damnedig i lawr i'w sathru tan draed Duw a dynion da byth bythoedd. Canys felly y dywaid yr Scrythur lân, *Wele ddydd yr Arglwydd yn dyfod, yn llosgi megis ffwrn; a'r holl feilchion, a holl weithwyr anwiredd a fyddant sofl. A chwychwi, y rhai ydych yn ofni fy enw i a fethrwch yr annuwolion, a hwy a fyddant yn lludw tan wadnau eich traed chwi.* Mal. 4. 1, 2 3.

8. Y gair Hebraeg y mae'r Scrythur lân yn ei arfer am vffern, yw שאול *Sheol*, yr hyn a arwyddocca bwll mawr neu geuffos ddofn, *Esa*. 14. 15. Ac yn y deall hwnnw y gelwir hi hefyd yn llyfr y datguddiad, yn *llynn* mawr, neu yn *gerwyn fawr digofaint Duw*; A thrachefn y gelwir hi yn *llynn yn llosgi gan dân a brwmstan.*

Hi a elwir felly hefyd am na's digonir hi.

ffan; *Datc*. 14. 19. ac 21. 8. Yn y Groeg, y mae 'r Scrythur lân yn arfer o dri gair i arwyddoccau yr vn lle, y cyntaf yw ᾅδης *Hades*, a arferir yn yr Efengyl, ac a arwyddoccaa medd *Plutarch*, lle heb oleuni yntho. Yr ail yw ζόφος *Zophos*, yr hwn a arwyddoccaa tywyllwch, Ac yn y deall hwnnw y geilw *Job* hi, *Tir tywyllwch a chysgod angeu*, *Tir tywyllwch fel y fagddu*, *a chysgod angeu*, *a heb drefn*; *lle mae 'r goleuni fel y tywyllwch*. Ac am hynny y gelwir hi yn yr Efengyl, *Y tywyllwch eithaf*. Y trydydd enw Groeg yw τάρταρος *Tartaros*, yn Sainct *Petr*, 2 *Pet*. 2. 4, 17. A'r gair hwnnw sydd yn cael ei dadogaeth o'r Ferb ταράσσω *Tarasso*, yr hyn a arwyddoccaa dychrynu ac ofni; a thrallodi, a blino, a molestu, ac aflonyddu; a'r henw hwnnw sydd yn dangos fod yn vffern annrhefn erchyll ar boenau, fel y dywed *Job* am dani ei bod yn lle *heb drefn*, lle mae erchylldod, a dychryn tragywyddol yn aros ac yn trigo. *Job* 10. 21, 22.

In com. Sunt verba vim latenter.

9. Y gair Chaldaeg, yr hwn sydd hefyd yn yr Hebraeg, ac a adewir yn y Groeg, yw *Gehenna*, *Mat*. 5. 22. yr hwn y mae Christ ei hun yn ei arfer gyntaf, i arwyddoccau lle y rhai damnedig, fel y dywed S. *Hierym* ar y ddegfed bennod o Efengyl S. *Matthew*: A'r gair hwn a gyfansoddir o'r gair *Gee*, a'r gair *Hinnom*, ac a arwyddoccaa ddyffryn sydd gyfagos i Jerusalem, a elwir dyffryn *Hinnom*, lle byddai hên ddelw-addolwyr yr Iuddewon yn arfer o losgi eu plant eu hunain yn fyw er anrhydedd i'r cythraul, ac yn lleifio ag vtgyrn, ac a thympanau ac ag offer cerdd vchel-sain eraill, tra fyddent yn eu llosgi, rhag clywed llais a llefain eu plant: Ac i'r lle hwnnw yn ol hynny y byddid arfer o fwrw pob brynti, a thom, a chelaneddau meirwon, a'r cyffelyb fudreddi. Ac y mae'n gyffelyb iawn i'n

Iachawdr

Iachawdr arfer y gair hwn am uffern, yn hytrach na geiriau eraill, er mwyn arwyddoccau y gofidus ingi sydd ar eneidiau yn y lle hwnnw, a'r llefain a'r gwaeddi tostur sydd gan y rhai a boenir yno; a'r lleifiau a'r germain erchyll anhawddgar sydd gan y rhai sy'n eu poeni, ac mor ddrewllyd, fudr, ffieidd-frwnt ydyw'r lle yma, yr hwn hefyd y mae'r Scrythur lan mewn lleoedd eraill yn dangos ei ddull tan enwau nadroedd, a seirph, a dreigiau, a gwiberod, ac aspiaid, ac yscorpionau, a phryfed gwenwynig eraill, fel y cewch chwi weled yn ol hyn.

10. Gan ddarfod i mi ddangos enwau'r lle hwn, ac wrth hynny dangos peth o'i naturiaeth a'i ddull; y mae'n canlyn bod i ni ystyried pa fath boenau y mae dynion yn eu dioddef yno. Ac i ddangos hynny, rhaid i ni wybod, megis y mae nef ac uffern yn wrthwyneb i'w gilydd, a chwedi eu hordeinio i ddau fath ar bobl wrthwyneb i'w gilydd, ac am achosion gwrthwyneb iw gilydd; felly y mae iddynt naturiau, a chynneddfau, a swyddau gwrthwyneb i'w gilydd; megis beth bynnag a ddweder am ddedwyddwch y naill, fe wasanaetha hynny yn hydda i ddangos gwrthwyneb annedwyddwch y llall. Megis pan yw S. *Paul* yn dywedyd am y nef, *Na welodd llygad, ac na chlywodd clust, ac na ddaeth i galon dyn y pethau a ddarparodd Duw i'r rhai a'i carant ef*, 1 *Cor*. 2. 9. wrth y geiriau hynny y gallwn ni wybod fod yn gymmaint poenau y rhai damnedig. Drachefn, pan yw'r Scrythur lan yn dywedyd fod dedwyddwch y rhai sy'n y nef yn ddedwyddwch perffaith, yn cynnwys pob math ar ddaioni, fel nas gellir meddwl am yn fath ar hyfrydwch nad oes ganddynt hwy: rhaid i ni dybied yn y gwrthwyneb y bydd rhaid i drueni y rhai damnedig, fod yn drueni perffaith, yn cynnwys pob math

arofid ac aall fod, heb vn yn eisiau. Fel megis ac y mae dedwyddwch y rhai duwiol yn anfeidrol ac yn gyffredinol, felly hefyd y mae gofid ac anghyflwr yr annuwiol yn anfeidrol ac yn gyffredinol. Yn y fuchedd hon nid yw yr holl drueni, a'r anghyflwr a'r poenau sydd yn digwydd ar ddyn, ond neillduol, heb fod yn gyffredinol; fel y gwelwn ni fod vn dŷn a'i boen ac a'i ddolur yn ei lygaid, ac arall a'i ofid yn ei gefn: y rhai er nad ydynt ond poenau neillduol, ydynt er hynny weithiau mor dost, ac mor ddygn, ac nad yw bywyd dyn abl i'w gwrthwynebu, ac ni synnei ddyn fod arno eu dioddef yn hir, er ynnill mwy nâ llawer o fydoedd ar vnwaith. Ond beth pettai ddŷn, dybygwch chwi, yn dioddef ei boeni ym mhob rhan o'i gorph ar vnwaith, yn ei ben, yn ei lygeid, yn ei dafod, yn ei ddannedd, yn ei wddf, yn ei gylla, yn ei fol, yn ei gefn, yn ei galon, yn ei ystlysau, yn ei forddwydydd, yn ei goesau, yn ei draed, ac ym mhob cymmal yn ei gorph heb law hynny: beth pettai ddyn, meddaf, yn dioddef ei boeni yn greulon, ac yn dwyn y dygn ofid ym mhob rhan o'i gorph ar vnwaith, heb na thorr, nac esmwythdra; pa ofid a thrueni a allai fod fwy nâ hyn, pa olwg dosturach? Pettit ti yn gweled ei yn gorwedd yn yr heol yn dioddef y fath boenau, mi a wn na ellit ti amgen na thosturio wrtho. Bellach ystyria dithau pa ragoriaeth sydd rhwng dioddef y poenau hyn dros wythnos, a'i dioddef yn dragywyddol byth; pa ragor sydd rhwng eu dioddef hwynt ar wely esmwyth, a'i dioddef hwynt ar yr aelch boeth, neu yn y ffwrnais ferwedig: pa ragor sydd rhwng eu dioddef hwynt ymmysg caredigion a allai gyssuro, a diddanu, ac ymgeleddu dyn, a'i dioddef hwynt ymmysg cythreuliaid vffern, ni wnaent ond ei fflangellu a'i boeni. Ystyria hyn, meddaf, ddarllen-

ydd

ydd hynaws, ac os byddai well gennyt gymmeryd poen fawr, nâ dioddef y gofidiau hynny yn y bywyd ymma; bydd fodlon i gymmeryd ychydig boen, yn hyttrach nâ dioddef y llaill yn y byd a ddaw.

11. Ond i ystyried y pethau hyn yn mhellach, nid yn vnig yr holl rannau hyn o'r corph, y rhai a fu megis yn arfau ac yn offer i wneuthur pechod, a boenir ar vnwaith, ond hefyd pob vn o'r synhwyrau oddi fewn ac oddi allan, a boenir hefyd â'i boenau naillduol ei hun, a'r poenau hynny yn wrthwyneb i'r peth oedd hoffaf, a difyrraf, a digrifaf gan bob vn o honynt yn y byd hwn. Megis pe dywedid fel hyn, y cai y llygaid gwammal hoywon eu poeni a'i cospi, trwy weled golwg erchyll ofnadwy ar gythreuliaid; y clustiau tyner, a llais ac a drygnad gerwin yr ysprydion damnedig; yr aroglau murfennaidd, a drewi ac a drygsawr gwenwynig brwmstan a brynti anesgorol; y chwaith a blas y genau nwythus blyssig, a dygn wangc a rhaib newyn a syched; a holl rannau 'r corph sydd a bywyd ynddynt, a than llesgadwy. Drachefn, y tŷb a'r meddwl a boenir trwy ddeall a gwybod oddiwrth y poenau y mae yn eu dioddef, ac a orfydd arno eu dioddef; y côf trwy gofio a meddwl am y plesser a'r difyrrwch a gafodd gynt; y deall trwy ystyried y dedwyddwch a gollodd, a'r trueni a'r anghyfiawr a ddaeth iddo. O Gristion truan, pa beth a wnei di ynghanol cymmaint o ofidiau tost.

12. Peth rhyfedd, a pheth, medd vn o'r hên dadau, abl i yrru dŷn a fai a dim rheswm gantho, allan o'i bwyll; yw ystyried yr hyn a ddatguddiodd Duw i ni, yn yr Scrythur lan, ynghylch y poenau hyn; ac etto leied y mae dynion difraw 'r byd hwn yn eu hofni: Oblegid yn gyntaf, y mae nid yn vnig y rhesymmau a ddangoswyd o'r blaen, ond amryw bethau eraill a ellir eu hystyried yn yr Scrythur lân;

yn dangos i ni mor gyffredinol, mor amryw, ac mor anfeidrol yw 'r poenau hynny. Megis lle y dywedir am y rhai damnedig, *A hwy a boenir ddydd a nos, yn oes oesoedd, Dat.* 20. 10. A thrachefn wrth grybwyll am Babylon yn vffern, *Rhoddwch iddi ofid a galar, Dat.* 18. 7. Wrth yr hyn yr arwyddoceir, bod yn arfer poenau vffern, nid er mwyn ceryddu, ond er mwyn poeni y rhai a ddêl yno. Ac y mae poenau, ie yn y byd hwn, cymmaint a chyn dosted ac y medro synhwyr dyn eu cyrhaedd a'i dyfeisio: Meddwl ditheu, o byddai i Dduw roi cwbl o'i feddwl ar ddyfeisio poenau (fel y gwnaeth efe am boenau vffern) pa fath boenau a fyddei y rhai hynny a ddyfeisiai ei ddocthineb anfeidrol ef?

13. Os medrai efe wrth wneuthur elfen a defnydd y tan i'n comfforddi ni yma ar y ddaiar, ei wneuthur ef mor ofnadwy ac ydyw, fel na fynnai ddŷn ddal ei law yn vnig ynddo tros vn diwrnod, er ynnill teyrnas; pa fath dan, dybygwch chwi, a barotoodd efe yn vffern, yr hwn a wnaed, nid i fod yn gomfforddd, ond i boeni ac i gospi y rhai a ddêl iddo? Y mae llawer o ragor rhwng ein tan ni yma a'r tan hwnnw, ac am hynny gwir a ddywedodd yr hên dadau am dano, nad yw ein tan ni yma, ond megis eilun tan a baentid ar bared, neu ryw dan dychymmyg, wrth y tan hwnnw. Oblegid ein tan ni a wnaed, fel y dywedais, i fod yn gomfforddd, a'r llall i boeni. Y mae 'n rhaid i'n tan ni gael ei borthi yn wastad a than-wydd, ac onid ê ef a ddiffydd, a'r tan hwnnw yn llosgi yn wastad, heb ei borthi. Y mae 'n tan ni yn rhoi goleuni, a hwnnw heb roi dim. Y mae 'n tan ni allan o'i le naturiol priodol, ac am hynny yn ceisio esgyn, ac yn ymgais ar i fynu, a myned ymaith oddiwrth ym ni, fel yr ydym ni yn gweled: ond y mae 'r tan

hwnnw

hwnnw yn ei le naturiol ei hun, lle y gwnaed ef, ac am hynny y mae efe yn aros yno 'yn wastadol byth. Y mae ein tan ni yn yssu ac yn difa 'r defnydd a rodder ynddo, ac felly ar frys yn diweddu 'r boen: a'r tan hwnnw yn poeni, ac heb ddifa 'r peth a fwrier ynddo, fel y byddo 'r boen yn dragywyddol. Ein tan ni a ddiffoddir a dŵr, ac a byla lawer os bydd oer yr awel o'i amgylch; ond nid oes dim a ddiffydd nac a byla 'r tan hwnnw. Yn ddiweddaf, mor ddieithr ac mor anghredadwy ydyw 'r tan hwnnw, ni allwn weled wrth eiriau 'n Iachawdr Christ, y rhai y mae efe mor fynych yn eu hadrodd, *Yno y bydd wylofain, a rhincian dannedd, Mat.* 13. 42. Wylo sydd yn dyfod o achos y boethfa ar llosgi anesgorol sydd yn y tan hwnnw, oblegid bod y boen wrth ddioddef berwi a llosgi yn peri gollwng dagrau yn gynt nag vn boen arall, fel y gellir gweled pan roddo vn beth poeth yn ei enau yn ddisymmwth, neu pan losco ryw fan arall ar ei gorph. A rhingciau neu ysgyrnygu dannedd (fel y gwyr pawb) sydd yn dyfod oddiwrth oerni ac anwyd mawr.

Meddwl dithau pa fath dan yw hwn sydd yn peri gwres ac oerni anesgorol ar vnwaith. O Dduw galluog, mor ddieithr o Dduw ydwyt ti! Mor rhyfeddol ac mor ofnadwy wyt yn dy holl weithredoedd, a'th ddychymmygion! Mor haelionus wyt i'r rhai sy yn dy garu ac yn dy wasanaethu di! Ac mor dost wyt i'r rhai sydd yn diystyru dy orchymmynion! A ddychymmygaist ti fodd i beri i'r rhai a fo yn gorwedd yn y pwll tan a brwmstan, gael eu poeni hefyd a dygn anwyd oer anesgorol! Pa synwyr ddynol a feidr ddeall pa fodd y gallai hynny fod? Ond dy farnedigaethau di, o Arglwydd, dyfnder heb waelod ydynt; ac am hynny mi a adawaf hyn ar dy ragweliad di yn vnig ac a'th foliannaf yn dragywyddol o'i blegid.

14. Heb law 'r poenau cyffredinol sy raid i bawb ac sy yn y lle hwnnw eu dioddef, y mae 'r Scrythur lan yn dangos y bydd yno hefyd boenau neillduol i bob vn ar ei ben ei hun, yn ôl modd a maint pob pechod ac anwiredd o'r eiddo pob pechadur. Oblegid i'r perwyl hynny y dywaid y prophwyd *Esai* wrth Dduw, *Ti a'i berni fesur wrth fesur*, *Esa.* 27. 8. Ac y mae Duw yn dywedyd am dano ei hun, *Mi a osodaf farn wrth linyn, a chyfiawnder wrth bwys*, *Es.* 28. 17. A hynny yw meddwl holl fygythion Duw ar bechaduriaid lle y mae efe yn dywedyd y tal efe hyd adref, i bob vn o honynt yn ôl eu gweithredoedd bawb o'r neilldu, yn ol dychymmygion eu calonnau eu hunain, *Datc.* 20. 12. Ac yn y deall yma y dywedir yn llyfr y ddatguddiad am Babylon, yn ol ei thaflu i'r llynn tân a brwmstan, *Cymmaint ac yr ymogoneddodd hi, ac y bu mewn moethau, y cymmaint arall rhoddwch iddi o ofid a galar*, *Datc.* 18. 7. Am hynny o'r lle hwn y casglai 'r hên dadau sanctaidd, y bydd amrafael boenau am amrafael bechodau yn y lle hwnnw. Fel y mae rhagor rhwng pechod a phechod, felly y bydd amrafael boenau; medd yr hên *Ephraim*: i'r godinebwr y bydd vn fath ar boenau ac i'r lleiddiad fath arall, ac i'r lleidr fath arall, ac i'r meddw fath arall, ac i'r celwyddog fath arall. Megis pettid yn sathru 'r balch tan draed, i dalu iddo am ei falchder; a gorfod i'r glwth ddioddef newyn anghyfartal, ac i'r meddw ddwyn syched anesgorol, a chael o'r genau moethus ei lenwi â bwstl, ac o'r corph tyner ei serio a'i losgi â heiyrn poethion.

Felly 'r mae lladin yn ei gyfieithu.

Li. de verit. pæn. cap. 2.

15. Y mae 'r Yspryd glân yn dangos y fath beth; lle y mae efe yn crybwyll yn yr Scrythurau am y gwr bydol annuwiol, *Ei fwyd a dry yn ei*

*ymysgaroedd: bustl aspiaid ydyw o'i fewn ef: efe a lyngcodd gyfoeth, ac efe a'i chwyda: Duw a'i tynn allan o'i fol: efe a sugn wenwyn aspiaid; tafod gwiber a'i lladd ef. * Efe a dâl byd adref am yr hyn a wnaeth, ac ni ddisir ef, ond efe a gaiff ddioddef yn ol lliosowgrwydd ei ddychymmygion ei hun. Pob tywyllwch fydd cuddiedig yn ei ddirgeloedd ef: tan heb ei chwythu a'i hyssa ef. Dymma ran dyn annuwiol gan Dduw, Job.* 20. 14. Wrth y geiriau hyn, a'i cyffelyb, y dangosir yn oleu, y caiff y rhai bydol, bob vn ei naillduol a'i briodol boenau, am eu glythineb, am eu daintethion a'i ammheuthyn foethus-fwyd, am eu trais a'i traha, a'r cyffelyb. A'r poenau hynny fyddant mwy nag y gall vn tafod daiarol eu hadrodd: fel y gellir gweled wrth y geiriau dirfing ofnadwy y mae'r Scrythur lân yn eu harfer yma i'w hyspyssu hwynt.

* *Felly y mae'r llaeinyn ei gyfiawnu.*

16. Heb law hyn, y mae 'r Scrythur lân yn dangos i ni y bydd y poenau hynny nid yn vnig yn gyffredinol i bawb, ac yn neillduol i bob vn, ac yn dôst; ond hefyd yn gyfyngder mawr, heb na help, na chymmorth, nac esmwythdra, na chyssur; lle y mae yn dywedyd, *Y teflir ni yno yn rhwym ein traed a'n dwylo, Mat.* 22. 13. oblegid y mae yn beth comffordd yn y byd yma, allu bod yn abl i wrthwynebu ac i ymdrech â'n gofidiau; ond yno y bydd rhaid i ni orwedd yn llonydd, a dioddef pob peth a ddêl attom. A thrachefn, pan yw yn dywedyd, *Caewyd y porth, Mat.* 25. 10. Hynny ydyw, Caewyd porth pob trugaredd, a phob nawdd a phardwn, a phob esmwythdra, a phob seibiant, a phob comffordd, o'r nef, o'r ddaiar, oddiwrth y creawdr, ac oddiwrth y creduriaid: yn gymmaint ac nad oes dim cyssur i ddisgwyl am dano byth mwy: fel nad oes vn o ofidiau 'r byd hwn ar nas gellir disgwyl

gwyl peth comfforddi ynddo, Y cyfyngder a'r caethiwed yma hefyd a ddangosir yn eglur iawn yn y ddammeg ofnadwy am y glwth goludog oedd yn vffern, yr hwn oedd wedi ei yrru ir cyfryw angen a chyfyngder, ac y dymunai gael o *Lazarus* fyned a throchi blaen ei fys mewn dŵr i oeri ei dafod ef, ynghanol y tân y mae efe yn dywedyd ei fod yntho; ac nis gallai gael ei ddymuniad. *Luc.* 16. 24. Ni buasei hynny yn fy nhyb i, ond ymwared bychan iddo, pes gallasai gael yr hyn yr oedd yn ei geisio. Ond etto, i ddangos gaethed ydyw'r lle hwnnw, fe a'i naccawyd ef o hynny. Oh, chwychwi y rhai sydd yn byw ymmysg golud pechadurus y byd hwn, ystyriwch, pettei heb ddim ond yr vn esampl yma o doster Duw, ac ofnwch. Yr oedd y gwr hwn mewn rhwysg, a rhodres mawr ychydig o'r blaen, ac heb ystyried gronyn ar y mawr ofid ar dygn drueni yr oedd *Lazarus* ynddo; ond yr awrhon efe a roddai fil o'r byd, pettynt ar ei helw, am vn defnyn o ddwr i oeri ei dafod. Pa beth lai na hynny a allai ddyn ei ofyn? Ni feiddiai efe ddymuno cael ei waredd allan oddi yno, na chael toli ac esmwythau ar ei boenau, na gofyn llestraid mawr o ddŵr i gomfforddi ei holl gorph, ond yn vnig cymmaint ac a lynai wrth ben bŷs gwr i oeri ei dafod. Beth am yr eisiau y gyrrasid y goludog hwn iddo? Beth am y grym a'r rhinwedd a dybiai ef ei fod mewn vn defnyn o ddwr? Ond tostur oedd y gyfnewid yma oedd ar ei dafod ef, yr hwn o'r blaen oedd gynnefin a chael ei wasanaethu a phob math ar ddiod beraidd? Oh na fedrai'r naill ddyn gymmeryd esampl wrth y llall! Naill ai mae hyn yn wir, ai mae Mab Duw yn gelwyddog. Ac yno, pa fath ddynion ydym ni, a ninnau yn ein gweled ein hunain mewn perygl o syrthio i'r cyfryw drueni; na byddwn ddyfalach i geisio ei ochel?

17. O achos bod Duw mor gaeth ac mor dôst, yn naccau pob cyssur a chomfford yn y dydd hwnnw, y mae 'r Scrythur lan yn dywedyd y bydd dynion yr amser hwnnw y cynddeiriogi, yn ammhwyllo, yn gwallgofi, yn anmioddefgar aruthr, yn cablu Duw, yn meildigo dydd eu ganedigaeth, yn cnoi eu tafodau gan ofid, ac yn deisyf ar y creigiau a'r mynyddoedd syrthio arnynt, i ddiweddu eu poenau hwynt. *Dat*. 16. 10. *Dat*. 13. *Dat*. 6. 16, 17.

18. Bellach os chwanegwn at hyn, dragywyddoldeb ac annarfodedig bara y poenau hynny: ni a gawn weled fod hynny yn chwanegu llawer ar y peth. Oblegid yn y byd hwn nid oes poenau cymmaint, ac nad yw amser naill ai yn eu diweddu ai yn eu lleihau. Oblegid naill ai fe fydd marw y poenwr neu'r hwn a boener, neu fe ddigwydd rhyw achlysur arall, a newidia neu a esmwytha 'r boen. Ond yno nid oes dim cyfryw obaith, na dim o'r fath gomfordd, ond *Hwy a boenir* medd yr Scrythur lan, *ddydd a nos yn oes oesoedd yn y llynn sydd yn llosgi gan dan a brwmstan*, *Dat*. 20. 10. Yr hyd y byddo Duw yn Dduw, yr hyd hynny y cant hwythau eu llosgi yno; ac ni bydd marw na'r poenwr, na'r hwn a boener, ond byw fyddant eill dau yn dragywydd, er mwyn cael o'r rhai a boener fod mewn tragwyddol ofid a thrueni.

19. Oh, medd vn o'r tadau gynt mewn myfyrdod duwiol, pes gwyddei bechadur damnedig yn vffern, na byddai raid iddo ddioddef y poenau hynny yno, ond cynnifer mil o flynyddoedd ac yw rhifedi tywod y mor neu'r blewynnau glaswellt ar y ddaiar; neu ond cynnifer mil fyrrdiwn o oesoedd ac sydd o rifedi creaduriaid yn y nef ac yn y ddaiar, fe fyddei lawen dros ben gantho hynny; oblegid efe a ymgyssurai wrth feddwl y byddei ryw amser ddiben ar ei boenau. Ond yn awr, medd y gwr

da

da hwnnw; y mae'r gair yma *Byth*, yn torri ei galon ef pan feddylio efe am dano; a meddwl, wedi y darpho iddo ddioddef yno fil can myrddiwn cyd a holl oesoedd y byd, fod cymmaint rhyngtho a chael diben ar ei boenau, ac oedd y dydd cyntaf yr aeth efe i mewn i'r poenau. Ystyria, Ghristion da, mor hir y tybit ti fod vn awr, er nas gorfyddei arnat ddal dy law mewn tan a brwmstan ddim ond yr vn awr honno. Ni a welwn, os bydd gwr yn glaf iawn, er ei fod yn gorwedd ar wely esmwyth, hŷd fydd gantho vn noswaith. Efe a ymdrŷ ac a ymdreigla o ystlys i ystlys, tan gyfri 'r clocc, a rhifo pob awr fel yr êl heibio, ac y mae yn tybieid fod pob awr cyhyd a diwrnod cyfan. A phe dywedai vn wrtho y byddei raid iddo ddiodde'r boen honno ddim ond saith mlynedd ar vntu; fe fyddei agos i anobeithio gan wir ofid. Ac os yw vn noswaith mor hir ac mor faith gan vn a fo'n gorwedd ar wely esmwyth da, er na bo ond tippyn o grŷd yn ei flino; pa beth fydd gantho orwedd mewn tân a brwmstan, pan fyddo efe'n gwybod yn siccr na bydd diben byth ar ei boenau ef? Oh, anwyl frawd, y mae digonedd o'r vn peth yn wastadol, yn ddiflas; hyd yn oed o bethau nid ydynt ddrwg o honynt eu hunain. Pettit ti yn rhwym i fwytta yr vn bwyd yn vnig bob amser, ti a'i diflesit o'r diwedd. Pettit ti yn rhwym i eistedd yn yr vn lle tra fait fyw, heb symmud, fe fyddei flin gennyt hynny, er na byddei neb yn dy gospi yn y lle hwnnw. Pa beth wrth hynny fydd gorwedd yn dragywyddol, byth heb ddiwedd, mewn poenau o'r fath fwyaf ac a ellid eu dychymmyg? Ai possibl byth ei ddioddef? Pa synhwyr, wrth hynny, a pha ddeall, fydd yn y rhai nid ydynt yn gwneuthur mwy o gyfrif o'r pethau hyn nag y maent?

20. Mi a allwn yma ddywedyd vn peth etto y mae'r Scrythur lan hefyd yn ei ddangos, sef yw hynny, y bydd y poenau hyn mewn tywyllwch, yr hwn o hono ei hun sydd beth ofnadwy, i naturiaeth dyn. Oblegid nid oes wr yn y byd cyn ddewred, a phe bai efe ei hun, yn noeth mewn tywyllwch anesgorol, ac yn clywed llais a nâd ysprydion yn dyfod tu ac atto, nad ofnai, er na roent vn dyrnod iddo ar ei gorph. Mi allwn hefyd ddywedyd vn peth arall, y mae'r prophwyd yn ei adrodd, hynny yw, y bydd Duw a dynion da yn chwerthin am eu pennau hwy y dydd hwnnw, yr hyn sydd ofid nid bychan. Oblegid, fel y mae yn beth comfordd i ddyn yn ei adfyd, gael cwyno iddo gan vn o'i garedigion, felly y mae cael chwerthin am ei ben, yn enwedig gan yr hwn yn vnig a allai help iddo, yn chwanegu yn fawr aruthr ar ei adfyd ef. *Dihar.* 1. 26.

21. Ac etto nid yw cwbl ac a ddywedais i, ond y naill ran yn vnig o gospedigaeth y rhai damnedig, yr hon a eilw y dyfeinwyr *pœna sensus* poen dioddef, hynny ydyw, y boen a rodder ar y corph ar enaid ei dioddef. Ond heb law hyn y mae rhan arall o'r gospedigaeth yma, a elwir, *pœna damni*, poen colled, yr hon fel y tybia yr holl rai dysgedig, nid ydyw ddim llai na'r llall, onid ydyw fwy. A hon yw'r golled anfeidrol y mae'r dyn damnedig yn ei gael wrth ei gau byth bythoedd allan o olwg ei wneuthurwr, ac allan o'i ogoniant ef. A chan fod y golwg hwnnw yn ddigon o hono ei hun yn vnig, i wneuthur yn happus ac yn ddedwydd bawb ac a gyrhaeddo i'w fwynhau, y mae'n anghenrhaid bod yn drueni ac yn ofid blin i'r rhai damnedig, fod mewn colled am y golwg hwnnw yn dragywydd. Ac am hynny dymma'r pennaf, a'r cyntaf o'r holl boenau a'r cospedigaethau a roir arnynt:

Tynner ymaith yr annuwiol i uffern, fel na welo ogoniant Duw. Es.26. Ac y mae'r golled hon yn cynnwys ynddi bob math a'r golled arall ; megis colled am ddedwyddwch tragywyddol, fel y dywedais, a llawenydd tragywyddol, a chymdeithas yr angylion a'r cyffelyb : a'r colledion hynny, pan ystyrio y rhai damnedig hwynt, megis nad yw bossibl iddynt nad ystyriont hwynt yn wastadol, y maent yn cael mwy o ofid a thristwch oddiwrth hynny, fel y dyweid y dyfeinwyr, nag oddiwrth yr holl boenau y maent yn eu dioddef heb law hynny.

22. Ac at hyn y perthyn prŷf y gydwybod, a elwir felly yn yr Scrythur lan, *Mar.* 9. 44. oblegid fal y mae 'r pryf yn bwytta ac yn yssu'r coed ỳ mae ynddo, felly y bydd ymatgof ein cydwybod ninnau o'n mewn, yn ein cnoi ac yn ein poeni ni yn wastadol. A'r pryf a'r ymatgof a'r ymgno hwnnw a ddwg a'r gof i ni yr holl foddion a'r achosion a'n dug ni i'r dygn ofid hwnnw : megis ein difrawch a'n esceulusdra, a wnaeth i ni golli'r dedwyddwch y mae eraill yn ei fwynhau. Ac wrth ystyried pob vn o'r pethau hyn, y pryf hwnnw a'n brath ac a'n cny ni yn ddwys ac yn dostlym hyd at y galon. Megis pan osodo o'n blaen ni yr holl achosion a roed i ni i ochel y gofid a'r trueni y byddwn ni yr amser hwnnw ynddo, ac i'n dwyn ni i'r gogoniant a gollasom ; ac mor hawdd a fuasei i ni wneuthur hynny : ac mor agos fuom ni yn fynych i roi ein bryd ar ei wneuthur ; ac mor anraslon y bwriasom ni heibio 'r meddylfryd hwnnw ; ac mor fynych y dywedpwyd i ni am y perygl yma, ac etto lleied oedd ein gofal a'n hofn ni am ei ochel : mor ofer ac mor orwag oedd y coeg-bethau bydol y treuliasom ni ein hamser ynddynt, ac y collasom y nef o'i plegid, ac y cwympasom i'r trueni anesgorol hwnnw ; ef a ddengys i ni faint yw parch a goruchafiaeth y rhai a gyfrifem

 frifem

fiasem ni yn ffyliaid yn y byd hwn; ac fel yr aethom ni yr awrhon yn ffyliaid, ac y chwerddir am ein pennau er doethed gynt y tybiem ein bod. Pan roddo ein cydwybod, meddaf, y pethau hyn, a mil o bethau eraill ger ein bronnau ni, hwy a wnant i ni ofid a thriftwch a dolur anfeidrol; am fod yn rhyhwyr bellach eu gwellhau. A'r gofid a'r dolur hwn, a elwir pryf, neu ymgno, neu ymatgof ein cydwybod ni ein hunain; ac fe bair y pryf hwnnw, a'r ymgno, a'r ymatgof, i ddynion wylo ac vdo mwy nag a bair vn o'r poenau eraill, pan ystyriont mor esgeulus, ac mor ynfyd, ac mor ofer fuant hwy i ddyfod i'r poenau anesgorol hynny, ac nad oes mwy bellach amser iddynt i wellhau eu camsyniied a'i hamryfusedd.

23. Yna y daw'r amser i'r dynion hynny i wylo ac i gwynfan, ond ni bydd ond ofer iddynt: Yna y dechreuant ymddigio; ac ymgyffroi, a rhyfeddu wrthynt eu hunain, a dywedyd, pa le'r oedd ein synhwyr ni? pa le'r oedd ein deall ni? pa le'r oedd ein cof ni pan ganlynem oferedd a gorwagedd a diystyru'r pethau hyn? *Dyma ymddiddanion pechaduriaid* yn vffern medd yr Scrythur, *Doeth.* 5. 8. *Pa fudd sydd i ni o'n balchder? a pha les a wnaeth golud a ffrost i ni? Y pethau hyn oll aethant ymaith fel cysgod, ac fel cennad yn rhedeg: fel llong yn myned trwy'r dŵr tonnog, yr hon ni ellir cael ei hôl, wedi iddi fyned heibio, na'r llwybr yr aeth hi trwy'r tonnau, &c. Nyni a ymflinasom yn ffyrdd anwiredd a distryw, ond ffordd yr Arglwydd nid adnabuom.* Hyn, meddaf, a fydd acen dragywyddol y gydwybod ddamnedig yn vffern, gan y pryf hwnnw yn ei chnoi: sef edifeirwch tragywyddol, heb lês o hono. A hynny a'i dwg ef i'r fath anobaith, medd yr Scrythur, ac yr ymgynddeirioga efe yn ei erbyn ei hun, ac y rhwyga ei gnawd ei hun, ac y dryllia, pettei

bossibl,

bossibl, ei enaid ei hun, ac y gwahodd y cythreuliaid i'w boeni gan ddarfod iddo ymddwyn mor debyg i anifail yn y byd hwn, ac na wnaeth na darbod na gofalu am y peth pennaf yma, a ddylesid, mewn gwirionedd, feddwl am dano o flaen dim. Oh na chai efe vn hoedl etto, gydâ'r hon a gafodd, i fyw yn y byd, pa fodd, meddwchwi, y treuliai efe yr hoedl honno: Beth mor ddiwyd a fyddai? Beth am dosted fyddai ei fuchedd? Ond ni all hynny fod: nyni yn vnig y rhai sy fyw sy a'r amser hwnnw gennym, pes meddyliem am dano, a rhoi ein bryd ar wneuthur y goreu o hono. Cyn nemmor o ddyddiau, ni a fyddwn ninnau wedi colli 'r amser hwnnw, ac nis gallwn ei gael byth drachefn; na allwn, gael vn awr o hono, pe rhoem ni fil o'r holl fyd er ei chael, fel y rhoei y rhai sy wedi myned i golledigaeth eisus, pes gellynt ei chael. Treuliwn ninnau yr amser presennol a roed i ni, fel pan elom ni oddi yma, na bo rhaid i ni ddymuno ein bod yma drachefn.

24. Dyma 'r amser y gallwn ni ochel y cwbl, dyma yr amser y gallwn ni ein diogelu ein hunain rhag yr holl beryglon hynny: Dymma 'r amser, meddaf, os ni a rydd ein bryd allan o law. Oblegid ni wyddom ni beth a ddaw o honom ni yforu: fe allai y bydd ein calonnau ni yforu cyn galetted, ac mor ddiofal am y pethau hyn, ac y buant o'r blaen, ac fel yr oedd calon *PHARAO*, pan ymadawai *MOESEN* ag ef: Oh na roesai efe ei fryd ar wneuthur gorchymmyn Duw, tra fyddai *MOESEN* gydag ef, mor ddedwydd, ac mor happus fuasai ef! Pe cymmerasai y glwth goludog ei amser, tra oedd mewn hawddfyd, mor fendigedig a fuasai efe! Fe a gawsai rybudd o'r blaen (fel yr ydym ninnau yn cael yr awrhon) o'r trueni a ddeuai arno, gan *Foesen* a'r prophwydi, fel y mae Christ yn dangos, ond

ond ni fynnai efe wrando. Ond yn ol hynny yr oedd cyn rhyfedded gantho faint fuasei ei ynfydrwydd, ac y mynnai efe gael danfon *Lazarus* o fynwes *Abraham*, at ei frodyr, i'w rhybuddio hwy o'r afrwydd-deb a gawsai efe. *Luc.* 16. Ond *Abraham* a ddywedodd wrtho nad oedd ond seithug iddo geisio hynny, oblegid na choeliai ei froder ef mo *Lazarus*, ond yn hyttrach ei erlid megis dyn celwyddog, ac yn a fai 'n rhoi enllib i'w brawd anrhydeddus hwy a fuasai farw, pe daethai efe a dywedyd iddynt hwy fod eu brawd yn y fath boenau. Ac felly yn siccr y gwnai annuwolion y byd hwn yr awrhon, pe deuai un a dywedyd iddynt fod eu tadau, neu eu mammau, neu eu ceraint hwy yn golledig yn uffern am y bai a'r bai; ac attolwg arnynt hwythau am edrych yn well at eu buchedd, rhag iddynt hwythau wrth ddyfod i'r vn lle, chwanegu ar boenau eu caredigion, am eu bod yn beth achos o'i colledigaeth hwy, (oblegid dyma'r vnig achos pa ham y mae y rhai damnedig yn gofalu tros y rhai byw, ac nid am ddim cariad sy ganthynt tu ac attynt hwy) pe deuai, meddaf, y fath gennad o uffern at bechaduriaid hoywon y byd hwn, oni chwarddent hwy am ei ben ef, dybygwch chwi? Onid erlidient hwy yn dôst y neb a ddygai iddynt y fath chwedl? Pa beth wrth hynny a ddichon Duw ei ddychymmyg, i geisio gwneuthur y rhai hyn yn gadwedig! Pa ffordd a gymmer efe, a pha foddion, gan na thyccia iddynt na rhybudd, nac esampl rhai eraill, na bygythiau, na chynghorion? Ni a wyddom, neu ni a allem wybod, os nyni ni fydd gwell ein buchedd nag ydyw, nas gallwn ni fod yn gadwedig. Ni a wyddom, neu a ddylem wybod fyned llawer i ddamnedigaeth am lai o achosion. Ni a wyddom, neu allwn ni nas gwyddom, fod yn rhaid i ni farw ni fyrder, a chael y pethau a gawsant hwythau; a

ninnau yn byw fel hwynthwy, neu yn waeth. Ni a welwn wrth a ddywetpwyd fod y poenau sydd yn ein haros ni am hynny yn anesgorol, ac er hynny yn dragywyddol. Yr ydym ni yn cyfaddef eu bod hwy yn druain ac yn annedwydd iawn, y rhai er mwyn difyrrwch neu ynnill bydol, sydd eisus wedi syrthio i'r poenau hynny. Pa beth wrth hynny a allai ein llestair ni i roi ein bryd ar geisio diangc oddiwrth bob peth a'n rhwystro; Ac i'n gwared ein hunain allan o rwymau a chadwynau 'r byd hwn, y rhai sy 'n rhwystro i ni wasanaethu Duw mor gywir ac y dylem, ac a chymmaint zêl ac y dylem? Pa'm y cysgem ni vn noswaith mewn pechod, gan nas gwyddom ni nad y nos honno yw 'r nos ddiwethaf o'n hoedl ni, yr hon a dyrr oddiwrthym ni bob gobaith am yr amser sydd yn dyfod?

25. Dyro dy fryd, gan hynny, fy mrawd anwyl, ar wasanaethu Duw, od oes dim synhwyr gennyt, ac ymryddhaa oddiwrth y perygl hwn, tra fo Duw yn foddlon i'th dderbyn di, ac yn dy annog di drwy 'r moddion hyn, fel y gwnaeth efe â'r goludog trwy *Foesen* a'r prophwydi, tra oedd yn ei hawddfyd. Bydded ei esampl ef yn fynych ger bron dy lygaid di, ac ystyria hi o ddifrif, a hi a wna i ti fawr lês. Y mae Duw yn Dduw rhyfeddol, ac i ddangos ei ddioddefgarwch a'i anfeidrol ddaioni, y mae efe yn ymbil ac yn ymnhêdd â ni yn y byd hwn, ac yn ymgais â ni, ac yn ei osod ei hun megis wrth ein traed ni, i geisio ein cymhyrfu ni a'n cyffroi er twrn da ini ein hunain, i geisio ein hynnill ni, a'n tynnu ni, i'n cadw rhag colledigaeth. Ond yn ôl y fuchedd hon y mae efe yn gwneuthur yn y gwrthwyneb i hynny; y mae efe yn troi 'r ddalen, ac yn newidio ei leferydd: Yn lle oen, y mae efe yn myned yn llew i r annuwiol; ac yn lle bod yn lachawdr iddynt, y mae efe yn myned yn gosbwr

gosbwr tôst arnynt. Pa beth mwy a ellir ei ddywedyd neu i wneuthur i'n cyffroi ni? Y neb a gaffo rybudd, ac a fo 'n gweled ei berygl ei hun ger bron ei lygaid, ac ni chyffrôo arno, ac ni bo dyfalach ac ofnusach o hynny, ond yn hyttrach cyrchu at ei berygl a syrthio ynddo: er gallu tosturio wrth y cyfryw vn, diau na ellir help iddo mewn vn modd; ac ynteu yn ei wneuthur ei hun yn anghymmwys ac yn anaddas o bob ymwared a aller ei geisio iddo.

PEN. X.

Am y gwobr a'r tal anrhydeddus a haelionus, a osodir o flaen pawb a wasanaetho Dduw yn gywir.

FE fyddai ddigon y rhesymmau, a'r ystyriaethau a osodwyd i lawr yn y bennod o'r blaen, i gyffroi calon vn Christion a fai a rheswm ynddo, i roi ei fryd ar wasanaethu Duw, yr hyn yr wyf yn crybwyll am dano, ac yn chwennych yn gymmaint dy berswadio di i'w wneuthur, ddarllennydd hawddgar, a hynny er llês i ti dy hun. Ond am nad yw calonnau pawb o'r vn ddull yn hyn o beth, ac na [illegible] ac na chynnhyrfir pawb trwy 'r vn moddion, fy amcan ydyw yma ystyried pa lês a pha ynnill a ddaw i ni oddiwrth hynny, o herwydd bod pob dyn gan mwyaf wrth naturiaeth yn tynnu at ei lês a'i elw. Ac am hynny yr ydwyf yn [illegible] y bydd mwy o rym yn hynny tu ac at ddwyn i ben y peth yr ydym yn ei geisio, nag mewn dim arall

ac

ac a ddywetpwyd etto. Fy meddwl gan hynny yw traethu am y llês ar elw sydd yn dyfod o wasanaethu Duw, a'r ynnill a geir oddiwrth hynny, a'r taledigaeth da, a'r gwobr helaeth haelionus a rydd Duw i'w weision, yn hyttrach nag un meistr arall, ar a aller ei wasanaethu. Ac er bod ofn y gospedigaeth a gawn ni, onis gwasanaethwn ef, yn ddigon er ein gyrru ni i roi ein bryd ar ei wasanaethu ef; a bod y doniau anfeidrol a gawsom ni gantho ef, yn ein denu ac yn ein gwahodd ni i wneuthur hynny, er mwyn dangos ein bod yn ddiolchgar iddo (ac am y ddeubeth hynny y crybwyllwyd peth o'r blaen:) etto, ddarllennydd daionus, mi a fyddaf fodlon, i roi i ti hyn o rydd-did, os myfi nis dangosaf fod y peth yr wyf yn ei ofyn ar dy law di, yn well ar dy lês di ac yn fuddiolach i ti, na dim arall yn y byd ar a ellych di feddwl am dano; ni cheisiaf mo'th rwymo di i'w wneuthur, er dim ac a ddywedais i etto i'r perwyl hwnnw. Oblegid, fel y mae Duw ym mhob peth arall yn Dduw helaeth ei fawredd, yn llawn haelioni, a chymmwynasgarwch, a brenhinol haelder; felly y mae efe yn y peth yma, yn anad un peth arall. Oblegid er nad yw dim a wnelom ni, neu a allom ei wneuthur, ond union ddyled arnom iddo ef, ac heb heuddu dim o hono ei hun; etto o'i fawr ddaionus haelioni, nid yw efe yn gadael yn ddiobrwy mo'n gwasanaeth ni iddo ef, heb ei obrwyo'n helaeth, hyd yn oed phiolaid o ddwfr oer. *Mat.* 10. 42.

[illegible] Fe a orchymmynnodd Duw i *Abraham* aberthu iddo ef ei unig fab *Isaac*, yr hwn yr oedd efe yn ei garu yn gymmaint: ond pan oedd efe yn barod i wneuthur hynny, Duw a ddywedodd wrtho, *Na ddod dy law ar y llangc, ac na wna ddim iddo; digon* gennyfi weled dy ufydd-dod di, *O herwydd mi a wn weithian dy fod di yn ofni Duw, gan nad atte-*

lwaist dy fab, oddiwrthyfi. Ac am nas gwrthodaist ei wneuthur, *J mi fy hun y tyngais, medd yr Arglwydd, y bendithiaf dy di, ac yr amlhaaf dy had di, fel sêr y nefoedd, ac fel y tywod sydd ar lan y môr*; ac yn eu mysg hwy y bydd vn yn Grist, ac yn Iachawdr i'r byd. *Gen.* 22. 12. Ond teg oedd y taliad yma am gyn lleied o boen? Y brenhin *Dafydd* a ddechreuodd ryw ddiwrnod feddwl yntho ei hun, ei fod ef yn awr yn *preswylio mewn tŷ o gedrwydd, a bod arch Duw yn aros* mewn pabell *o fewn y cortynnau*: am hynny efe a roes ei fryd ar adeiladu tŷ i'r Arch. Ac fe fu 'r meddwl a'r amcan hwnnw mor cymmeradwy gan Dduw, ac y gyrrodd efe 'r prophwyd *Nathan* atto ef yn y man, i wrthod gantho hynny, ac etto i ddywedyd iddo, yn gymmaint ac iddo roi ei fryd ar y peth, y gwnai 'r Arglwydd iddo ef dŷ neu yn hyttrach frenhiniaeth, iddo ef ac i'w heppil ar ei ôl, yr hon a barha ai byth ac ni thynnai efe byth ei drugaredd oddiwrthi, pa bechodau ac anwireddau bynnag a wnaent hwy, 2 *Sam.* 7. 1. 11, 15. *Psal.* 89. 29. A'r addewid yma a welwn ni ei fod yr awrhon wedi ei gyflawni yn Eglwys Grist, yr hon a gyfododd o'r tylwyth hynny. I ba beth y dangoswn i lawer o'r fath esamplau? Y mae Christ ei hun yn rhoi i ni addysg gyffredinol o hyn, wrth alw 'r gweithwyr, a thalu iddynt eu cyflog mor vnion; a phan yw yn dywedyd am dano ei hun, *Wele fi yn dyfod ar frys, a'm gwobr sydd gydâ mi, i dalu i bawb yn ôl ei weithredoedd*, *Mat.* 20. *Datc.* 22. 12. Wrth yr hyn y mae'n amlwg, nad yw Duw yn gadael poen yn y byd a gymmerer yn ei wasanaeth ef heb dalu yn dda am dani. Ac er ei fod ef (fel y dangosir yn ôl hyn mewn lle cyfaddas) yn talu yn y byd yma hefyd, a hynny yn helaeth ddigon; etto (fel y gwelir wrth y ddwy esampl hynny) y mae efe yn oedi ei daledigaeth pennaf,

naf, hyd oni ddêl efe ei hun yn niwedd y dydd, hynny ydyw, yn ôl y fuchedd hon, *yn adgyfodiad y rhai cyfiawn*, fel y dyweid efe ei hun mewn man arall, *Luc.* 14. 14.

3. Ac am y taledigaeth ymma fydd ynghadw i wasanaethwyr Duw yn y fuchedd a ddaw, y mae i ni yr awr hon ystyried, pa beth ydyw, a pha fath ar beth ydyw, a pha vn a wna a'i bod yn talu yn llafur a'r boen y mae gwasanaeth Duw yn ei ofyn, ai nad ydyw. Ac yn gynta' dim, os ni a gredwn yr Scrythur lân fydd yn galw y taledigaeth hwnnw yn *Deyrnas*, ac yn *Deyrnas nefol*, ac yn *Deyrnas dragywyddol*, ac yn *Deyrnas fendigedig*: rhaid i ni gyfaddef yn ddiau fod y tâl a'r gwobr hwnnw yn rhyfeddol o faint, *Mat.* 25. 34. 2 *Pet.* 1. 11. Oblegid nid ydyw Tywysogion bydol yn arfer o roi teyrnasoedd i'w gwasanaethwyr yn dâl am eu llafur a'i gwasanaeth. A phettynt hwy yn eu rhoi, neu yn abl i'w rhoi; etto ni allai y rhai a roent hwy fod yn deyrnasoedd nefol, nac yn rhai tragywyddol, nac yn rhai bendigedig! Yn ail os rhown goel ar yr hyn a ddyweid S. *Paul* am y taledigaeth hwnnw, *Na weladd llygad, ac na chlywodd clust, ac na ddaeth i galon dyn*, faint ydyw, 1 *Cor.* 2. 9. *Ps.* 31. 19. ac y mae 'n rhaid i ni wrth hynny dybied yn fwy o hono, oblegid i ni weled llawer o bethau rhyfedd yn ein dyddiau; a chlywed pethau rhyfeddach, ac y gallwn feddwl am bethau rhyfeddol iawn ac anfeidrol. Pa fodd wrth hynny y gallwn ni ddyfod i ddeall faint a gwerthfawroced yw 'r taledigaeth yma? diau na all vn tafod ar a grewyd, na thafodau dynion nac angylion, ei adrodd, nac vn meddwl ei dderbyn, nac vn deall ei gyrhaeddyd a'i amgyffred. Fe a ddywedodd Christ ei hun, *Na's gwyr neb beth ydyw, ond yr hwn fydd yn ei dderbyn*: ac am hynny y mae efe yn yr vn man yn ei alw 'r *Manna cuddiedig*,

edig, *Datc.* 2. 17. Er hynny, fel y dywedir am ryw Geometrydd da, yr hwn pan gafodd hyd troed *Hercules* ar fryn *Olympus*, a fesurodd ac a dynnodd bortreiad ei holl gorph ef, wrth fesur ei droed: felly y gallwn ninnau wrth ryw bethau sy wedi ei gosod ar lawr yn yr Scrythur lân, ac wrth ryw bethau eraill sydd yn cyttuno â hi, fwrw amcan beth yw y taledigaeth hwnnw, er na bo 'r amcan ddim tebyg i'r peth ei hun.

4. Mi a ddangosais o'r blaen fel y mae 'r Scrythur lân yn galw 'r taledigaeth hwnnw yn deyrnas nefol, dragywyddol, fendigedig: wrth yr hyn yr arwyddocceir, y bydd rhaid i bawb a gynnhwyser yno fod yn frenhinoedd. I'r vn defnydd y gelwir ef mewn lleoedd eraill yn *goron gogoniant*, *yn orsedd mawrhydi*, *yn baradwys*, *yn lle o hyfrydwch*, *yn fywyd tragywyddol*, *Datc.* 2. 10. *Datc.* 3. 21. Y mae S. *Joan* Efangylwr; pan oedd wedi ei ddeol, a'i yrru allan o'i wlâd, wedi iddo drwy ryw ragorfraint gael peth gwybodaeth a phrawf, o'r lle hwnnw; yn cymmeryd arno ei bortreiadu, trwy ei gyffelybu i ddinas; a dangos fod yr holl ddinas o aur pûr, a chaer fawr vchel iddi o'r maen gwerthfawr, a elwir *Jaspis*; a bod i'r gaer hon ddeuddeg sail, wedi eu gwneuthur o ddeuddeg amryw fain gwerthfawr, y rhai y mae efe yno yn eu henwi: a deuddeg porth, o ddeuddeg maen gwerthfawr a elwid *Margarit*; ac ym mhob porth yr oedd vn *Margarit* cyfan: a heol y ddinas oedd wedi ei phalmantu ag aur pûr, yn gymmysgedig o berlau, ac o fain gwerthfawr: a goleuni 'r ddinas honno yw disgleirdeb, a llewyrch Christ ei hun, yn eistedd yn ei chanol hi: ac o'i orsedd-fainge ef y doei afon o ddwfr y bywyd, disglair fel y grisial, i lonnychu'r ddinas: ac ar ddeutu glan yr afon y tyfai

Nid felly y mae 'r llc.

tyfai bren y bywyd, yn dwyn ffrwyth yn wastadol ddibaid: ac nid oedd dim nos yn y ddinas honno, a dim halogedig nid ai i mewn iddi: ond y rhai sydd o'i mewn hi a deyrnasant ynddi, medd efe, byth bythoedd, *Dat.* 21. 11. *&c.* *Dat.* 22.

5. Wrth y portreiad hwn trwy gyffelybiaeth o'r pethau cysoethoccaf a gwerthfawroccaf yn y byd hwn y mynnei S *Ioan* i ni ddeall, y pris a'r gwerth, a'r gogoniant, a'r mawrhydi sydd yn y dedwyddlwch a barottowyd i ni yn y nef. Ac er (fel y dangosais o'r blaen) mai tywysogawl dref-tadaeth ein Iachawdr Christ ydyw, a theyrnas ei Dâd, a thragywyddol drigias y fendigedig drindod a barottowyd er cyn dechreuad y byd, i osod allan ogoniant, ac i ddangos gallu yr hwn nid oes na meidr, na mesur, na diben ar ei allu a'i ogoniant: ni a allwn dybieid yn dda gydâ S. *Paul*, na all na thafod ei draethu, na chalon ei feddwl.

6. Pan gymmero Duw arno wneuthur rhyw beth i ddangos mewn modd, ei allu, a'i ddoethineb, a'i fawredd hyd yr eithaf; meddyliwch ynoch eich hunain pa fath beth fydd hwnnw. Fe ryngodd bodd iddo ryw amser wneuthur rhyw greaduriaid i'w wasanaethu ef yn ei wydd ei hun, ac i fod yn dystion o'i ogoniant ef: ac ar hynny ag vn gair efe a greodd yr Angylion, o herwydd eu rhifedi a'i perffeithrwydd mor ddieithr ac mor rhyfeddol, ac y pair i ddeall dyn synnu wrth feddwl am dano. Oblegid, tu ac at am eu rhifedi, yr oeddynt agos yn aneirif, yn rhagori ar rifedi holl greaduriaid y byd hwn, fel y mae amryw wyr dysgedig, a rhai o'r hên dadau yn tybied: er bod y prophwyd *Daniel*, yn ol arfer yr Scrythur lân, yn gosod rhifedi pennodol yn lle rhifedi ammhennodol, pan yw yn dywedyd am yr Angylion. *Mil o filoedd a'i gwasanaethent, a myrdd fyrddiwn a safent ger ei fron*, *Dan.* 7. 10. Ac am

hefelittrwydd eu naturiaeth, cyfryw ydyw (gan eu bod, fel y dyweid yr Scrythur, yn yspyrydion, ac yn dân fflamllyd) a'i bod yn rhagori ar holl greaduriaid y byd hwn, mewn gwybodaeth naturiol a gallu, a'r cyffelyb. Pa anfeidrol fawredd y mae hyn yn ei ddangos ei fod yn y creawdr.

7. Yn ol hyn, wedi darfod i lawer o'r angylion hyn gwympo, fe ryngodd bodd i Dduw greu creadur arall oedd lawer is na hwnnw, i gyflawni lleoedd y rhai a gwympasai; ac ar hynny efe a greodd ddyn o dalpyn o bridd, fel y gwyddoch chwi, ac a appwyntiodd iddo fyw tros amser mewn lle pell oddiwrth y nef, yr hwn a wnaethid i'r perwyl hynny, a hwnnw yw'r byd: yr hwn sydd le i'w gynnwys ef ac i'w brofi tros amser, a chwedi hynny a ddistrywir. Ac etto, wrth greu'r byd darfodedig hwn (yr hwn nid yw ond lluest yn perthyn i'w drigfa dragywyddol ef) pa allu, pa haelioni, pa fawrhydi a ddangosodd ef? Pa fath nefoedd mor rhyfeddol a greodd ef? Pa rifedi anfeidrol o ser, a goleuadau eraill a ddyfeisiodd efe? Pa fath elfennau, a defnyddiau a luniodd efe? Ac mor rhyfeddol y cymmhwysodd efe 'r cwbl ynghyd? Y mor o'r tu allan i'r llaill yn fawr ei fordwy, a'i ryferthwy a'i donnau yn ymdaflu ac yn ymdreiglo, ac yntau yn llawn o anrifif rywogaethau o bysgod: yr afonydd yn rhedeg trwy 'r ddaiar, fel gwythenni yn y corph, ac heb fod vn amser yn hysp, nac yn llifo tros y ddaiar: y ddaiar hitheu, cyn llawned o bob math ar greaduriaid, ac nad yw dyn yn rhaid iddo wrth y ganfed ran o honynt, ond eu bod yn aros i ddangos llaw lawn, a braich cadarn y Creawdr. A hyn i gyd, fel y dywedais, a wnaethbwyd mewn moment, ag vn gair yn vnig: a hynny i'w mwynhau tros amser bychan wrth y dragywyddoldeb sydd i ddyfod. Pa beth wrth hynny, dybygwn ni, sydd

y drigfa a barottowyd i'r tragywyddoldeb hwnnw? Os yw lluest y gwas distadlaf o'r eiddo ef, (yr hon nis gwnaed ond i barhau tros amser, ac megis i fwrw cawod heibio) mor frenhinol, mor wychddeg, ac mor hardd, a chymmaint ei fawrhydi, ac y gwelwn ni fod y byd hwn; pa beth dybygwn ni ydyw llys y brenhin ei hun, a wnaed i barhau yn dragywyddol, iddo ef ac i'w gariadigion i deyrnasu yngbyd ynddo. Mae'n rhaid i ni dybied ei fod yn gymmaint, ac y gallai ddoethineb a gallu ei wneuthurwr gyrhaeddyd ei wneuthur ef; hynny ydyw yn anghyfartal, ac yn anfeidrol vwch law pob mesur. Y brenhin *Ahasuerus*, yr hwn oedd yn teyrnasu yn Asia, ar gant a saith ar hugain o daleithiau; i ddangos ei allu a'i gyfoeth i'w ddeiliaid, a wnaeth wledd, fel y dywaid yr Scrythur lân, yn ei ddinas frenhinol *Susa*; i holl dywysogion, a rhaglawiaid, a gwyr mawr ei lywodraeth ef, dros gant a phedwar vgain o ddyddiau o'r vntu. Y mae 'r prophwyd *Esai* yn dywedyd y gwna ein Duw ni Arglwydd y lluoedd, wledd i'w holl bobl *ar fryn a mynydd* y nef; *gwledd o basgedigion breision, ac o loywwin puredig*, Es. 25. 6. A'r wledd hon fydd mor reiol ac y bydd i fab Duw ei hun, Arglwydd pennaf y wledd, fod yn fodlon i *ymwregysu* ac i *wasanaethu* ynddi, megis y mae efe yn addaw a'i air ei hun, *Luc.* 12. 37. Pa fath wledd, wrth hynny, fydd hon? Mor reiol fydd? Mor llawn o fawrhydi? Yn enwedig gan ei bod yn parhau nid yn vnig tros gant a phedwar vgain o ddyddiau, fel gwledd *Ahasuerus*, ond tros fwy na chant a phedwar vgain mil fyrddiwn o oesoedd; ac nid dynion yn gwasanaethu arni, ond Angylion, a mab Duw ei hun: ac nid i ddangos gallu a chyfoeth cant a saith ar hugain o daleithiau, ond i ddangos gallu a chyfoeth Duw ei hun, Brenhin y brenhinoedd, ac Arglwydd yr arglwyddi, yr hwn

y mae ei allu a'i gyfoeth heb ddiben arnynt, ac yn fwy nag a all ei holl greaduriaid ef na meddwl na deall? Mor ogoneddus gan hynny fydd y wledd hon? Mor orfoleddus fydd llawenydd yr wyl-wledd hon? Och mor anhappus, ac mor ynfyd ydyw meibion dynion, a hwythau wedi ei geni i'r fath fraint ammheuthyn ardderchog, ac etto nas gellir eu dwyn nac i'w ystyried, nac i'w garu, nac i wneuthur cyfrif o honaw.

8. Y mae pethau eraill i'w hystyried a all ddangos maint y dedwyddwch hwn: megis hyn, os rhoes Duw cymmaint o hyfrydwch, a doniau comfforddus yn y bywyd hwn ac a welwn ni eu bod yn y byd, yr hwn er hynny i gyd, nid yw ond y wlad yr ydym ni yn wyr deol ynddi, a bro ein alldudaeth ni, a mangre pechaduriaid, a glyn y gofid ar trueni, dyffryn wylofain ac amser i edifeirwch a dagrau, a chwynfan: pa beth a wna efe yn y bywyd a ddaw, i'r rhai cyfiawn, i'w garedigion, yn amser llawenydd, ar ddydd priodas ei fab, *Datc.* 19. 7. Yr oedd ystyried hyn yma yn beth cryf gan *S. Austin*, yr hwn yn yr ymddiddan cyfrinachol rhwng ei enaid a Duw, a ddywedodd fel hyn, ô Arglwydd, os wytti yn rhoi cymmaint o ddoniau aneirif i'r corph gwael hwn eiddom ni, o'r ffurfafen, ac o'r awyr, ac o'r ddaiar, ac o'r môr, o'r goleuni a'r tywyllwch, o'r gwrês a'r cysgod, a'r gwlith a'r cawodydd, o'r gwyntoedd a'r glawogydd, o'r adar a'r pysgod, o'r anifeiliaid ac o'r coedydd, ac amlder y llysiau, ac amryw blanhigion, a thrwy wenidogoeth dy holl greaduriaid: ô Arglwydd da, pa fath bethau a barottoaist ti i ni yn ein cartref nefol, lle y cawn dy weled di wyneb yn wyneb? Os wyti yn rhoi i ni bethau cymmaint yn ein carchardy ni, pa bethau a roi di i ni yn dy frenhin-

In soliloquiis animæ ad Deu. cap. 20. sed iste lib. non creditur esse Aug.

flys

llys dy hun? Os wyti yn rhoi cymmaint o bethau yn y byd hwn i ddynion dá a drwg ynghyd, pa beth sy gennyt ti wedi ei roi i gadw i'r rhai da yn vnig yn y byd a ddaw? Od oes cymmaint disyrrwch a llawenydd yn y dyddiau wylofain yma, pa fath lawenydd fydd ar ddydd y briodas? od oes cymmaint o bethau hyfryd yn ein carchardy ni, pa fath bethau, meddwch chwi, fydd i ni yn ein gwlad? Oh fy Arglwydd a'm Duw, Tydi sydd Dduw mawr, a mawr yw amlder dy haeledd a'th ddaioni di. Ac fel nad oes diben ar dy fawredd, na rhifedi ar dy ddoethineb, na mesur ar dy haeledd: felly nid oes na diben na rhifedi, na mesur, ar dy dalcdigaethau ir rhai sy'n dy garu di, ac yn ymladd trosot. Hynny a ddywaid S. *Awstin*. *Psal.* 31. 19.

9. Ffordd arall i fwrw amcan ar y dedwyddwch yma, yw ystyried yr addewidion mawr y mae Duw yn eu gwneuthur yn yr Scrythur lân, er anrhydeddu a gogoneddu dyn yn y bywyd a ddaw: *Y Sawl a'm hanrhydeddo* i medd Duw, *mi a'i gogoneddaf ef*, 1 *Sam.* 2. Ac y mae'r prophwyd *Dafydd* megis yn cwyno fod Duw yn anrhydeddu ei garedigion yn gymmaint. Yr hyn y gallasai efe gael achos mwy i'w ddywedyd pe buasai efe byw yn amser y Testament newydd, a chlywed addewid Christ, yr hwn a grybwyllais am dano o'r blaen y cai ei weision ef *eistedd i lawr* i wledda, ac y byddai yntau ei hun yn gweini, ac *yn gwasanaethu* arnynt *yn nheyrnas ei Dâd*, *Luc.* 12. Pa synhwyr a ellai gyffred a deall faint yw'r anrhydedd yma? Ond etto fe ellir mewn rhan ei ddychymyg a bwrw amcan arno, wrth yr hyn a ddywaid ef, y cânt hwy *eistedd* i farnu gyd ag ef, yn farnwyr, fel y dywaid S. *Paul*, nid yn vnig ar ddynion, ond hefyd ar yr *Angylion*, *Mat.* 19. 28. 1 *Cor.* 6. Fe ellir bwrw amcan arno hefyd, wrth yr anrhydedd mawr iawn, y mae Duw

ar amseroedd yn ei rol i'w weision, fe yn y byd hwn: eu eu bod hwy wedi eu gosod ynddo i'w dirystyru, ac nid i'w hanrhydeddu. Beth am faint yr anrhydedd a'r parch a wnaeth efe i *Abraham*, ger bron cynnifer o frenhinoedd y ddaiar, *Pharao*, *Abimelech*, *Melchizedec*, a'r cyffelyb: Beth am yr anrhydedd a wnaeth efe i *Foesen* ac i *Aaron*, yn wyneb *Pharao*, a'i holl lŷs, trwy'r arwyddion rhyfeddol a wnaethant hwy? Beth am yr anrhydedd rhagorol [illegible] a wnaeth ef i'r gwr sanctaidd *Josua* pan fu iddo, wrth orchymmyn *Josua* ac yngwydd ei holl lu beri i'r *haul ac i'r lleuad sefyll ynghanol y furfafen*, y rhai yn hynny, fel y dywaid yr Scrythur lân, *a fuant ufydd i leferydd dŷn*; *Jos.* 10. Beth am yr anrhydedd a wnaeth efe i *Esai*, yngwŷdd y brenhin *Ezecias*, pan wnaeth ef i'r *haul fyned yn ei ol ddeg o raddau* yn y nef, *Es.* 38. Beth am yr anrhydedd a wnaeth efe i *Elias* yngwydd *Ahab* annuwiol, pan roes efe yr nefoedd yn ei law ef, a goddef iddo ddywedyd na syrthiai na glaw na gwlith ar y ddaiar tros ennyd o flynyddoedd, ond trwy air ei enau ef yn unig? *Bren.* 17. Beth am yr anrhydedd a wnaeth efe i *Elisaeus* yngwydd *Naaman* y pendefig o Syria, yr hwn a iachâodd efe â'i air yn unig oddiwrth ei wahan-glwyf: a'i esgyrn ef, yn ôl ei farwolaeth, a gyfodasant y marw i fyw, trwy gyffwrdd â hwy 'n unig, 2 *Bre.* 5. ac 13. 21. Yn ddiweddaf, i wneuthur pen ar ddwyn esamplau yn hyn o beth, beth am yr anrhydedd godidog a wnaeth efe i holl Apostolion ei fab, fel y byddai i gynnifer ac y rhoent eu dwylo arnynt, gael eu hiachau oddiwrth bob math ar wendid, fel y dywaid S. *Luc.* Ie, a mwy na hyn hefyd, fe wnai hyd yn oed *gwregysau a napcynnau* S. *Paul* yr un peth: a mwy na hynny hefyd, cynnifer ac a ddaethant o fewn *cysgod* Saint *Petr* a iacheid o'i clefydau, *Act.* 5. *Act.* 19.

Ond

Ond yw hwn yn anrhydedd mawr, ie yn y byd hwn? A fu erioed nac ymmerodr, na brenhin, na thwysog, na gwr mawr, a allai ymffrostio ddarfod iddo wneuthur y cyfryw barch i neb? Ac os gwnaeth Christ hynny, ie yn y byd hwn, i'w weision, ac yntau yn dywedyd nad yw ei deyrnas ef o'r byd hwn: pa anrhydedd a dybygwn ni ei fod gantho ynghadw iddynt yn y byd a ddaw, lle bydd ei deyrnas ef, a lle y coronir ei holl weision ef megis brenhinoedd gydag ef? *Jon.* 18. 2 *Tim.* 4. *Datc.* 4.

10. Peth arall y mae 'r dyfeinwyr yn ei osod ar lawr i ddangos ac i hyspyssu maint y dedwyddwch yma yn y nef: a hynny ydyw, bod ystyried tri lle a appwyntiwyd i ddyn wrth ei greadigaeth. Y cyntaf yw croth ei fam, yr ail yw'r byd presennol, a'r trydydd yw *Cælum empyreum*, y nef, yr hwn yw mangre dedwyddwch yn y fuchedd a ddaw. Weithian am y tri lle hyn, rhaid i ni gynnal y fath ragor gwahanedol rhyngddynt i gyd, (trwy bob rhefwm) ac a welwn ni yn eglur eu bod rhwng y ddau gyntaf. Felly, edrych beth yw y rhagor fydd rhwng yr ail a'r cyntaf; yn yr vn mesur y bydd rhaid bod y rhagor rhwng y trydydd a'r ail, neu yn hytrach ychwaneg o lawer: gan nad yw'r holl ddaiar i gyd ond megis pwngc neu ditl bychan wrth y maint rhyfeddol fydd yn y nefoedd. Wrth faint y rhagor yma gan hynny, y mae'n rhaid i ni ddywedyd, beth bynnag y mae 'r holl fyd yn ei ragori ar groth vn wraig, yr vn faint y mae mangre 'r dedwyddwch yn rhagori ar yr holl fyd yma, mewn tegwch, a hyfrydwch, a mawrhydi. A chymmaint ac y mae dyn sy'n byw'n y byd, yn rhagori ar ddyn bach yngh roth ei fam, mewn nerth corphorol, a thegwch, a synhwyr, a deall, a dysg, a gwybodaeth: hynny, a mwy o lawer y mae 'r Sainct yn y nef yn ei ragori ar ddynion y byd hwn, yn yr holl

bethau hyn, ac mewn llawer o bethau eraill hefyd. A chymmaint ac a fyddei o chwithdod gan ddyn ddychwelyd i groth ei fam; cymmaint a fyddei ar enaid wedi ei ogoneddu am ddychwelyd yn ei ol o'r nef i'r byd hwn. Hefyd nid yw'r nawmis bywyd ynghroth y fam cyn lleied wrth oes dyn yn y byd hwn, ac ydyw yr oes hwyaf ar y ddaiar wrth y bywyd tragywyddol yn y nef. Ac nid yw dallineb, ac anwybod, a thrueni arall dyn bach ynghroth ei fam, mewn vn modd i'w cyffelybu i ddallineb, ac anwybod, a thrueni arall dyn yn y bywyd hwn; wrth y goleuni, a'r wybodaeth eglur, a'r ddedwyddwch arall fydd yn y fuchedd a ddaw. Fel y gellir wrth hyn hefyd wybod, peth amcan ar y defnydd yr ydym yn fôn amdano.

11. Ond i ystyried y peth yn neillduolach, mae 'n rhaid gwybod y bydd i'r gogoniant nefol hwn ddwy ran, y naill yn perthyn i'r enaid, a'r llall yn perthyn i'r corph. Yr hon fydd yn perthyn i'r enaid, fydd yn sefyll ar weled Duw, fel y ddangosir yn ol hyn. Yr hon a berthyn i'r corph, fydd yn sefyll ar y cyfnewidiad a'r gogoneddiad fydd ar ein cnawd ni, yn ôl yr adgyfodiad cyffredin, trwy'r hyn y gwisg y corph *llygredig* yma eiddom ni, *anllygredigaeth*, fel y dywaid Sainct *Paul*, ac yr a o *farwol* yn *anfarwol*, 1 *Cor.* 15. Ein holl gnawd hwn eiddom ni, meddaf, yr hwn fydd yr awrhon drallodus, a gorthrwm, a blin i'r enaid; yr hwn fydd yr awrhon yn cael ei flino ag amryw aflwydd; yn hyrwym i lawer o gyfnewidiau, yn cael ei folestu a chynnifer o glefydau, wedi ei halogi a llawer o lygredigaethau, yn llawn o drueni ac adfyd aneirif; a wneir y pryd hynny yn ogoneddus, ac o'r fath berffeithiaf, i barhau byth, heb gyfnewid, ac i deyrnasu gyda'r enaid heb drangc heb orphen. Oblegid fe fydd wedi ei wared oddiwrth y trymder mufgrell

grell yma sydd yn bwys arno yn y byd hwn; ac oddiwrth bob math ar glefydau a gofidiau 'r bywyd hwn, ac oddiwrth bob trallod a thrafferth a berthyn i hynny, megis pechu, bwytta, yfed, cysgu, a'r cyffelyb. Ac efe a osodir mewn cyflwr hoyw odiaeth o iechyd nid adfeilia byth. Mor hoyw-wych sydd, ac y dyweid ein Iachawdr Christ, *Yn y dydd hwnnw y llewyrcha y rhai cyfiawn fel yr haul, yn nheyrnas eu Tâd*, *Mat.* 13. 43. Dyma ymadrodd rhyfedd gan Grist, ac yn neall dŷn, agos yn anghredadwy, y *llewyrcha* ein cyrph ni, wedi eu pydru, ac yr ant mor ddisglair a'r *haul*, lle y bydd o'r gwrthwyneb, gyrph y rhai damnedig mor ddu, ac mor erchyll a'r budreddi. Felly hefyd, yr holl synhwyrau a gant wybod fod yn odidowgach ei grym hwy nag y gallai fod byth yn y byd hwn, fel y dangosir yn ôl hyn, o herwydd fe sydd llawn pob rhan; a phob synhwyr a phob aelod, a phob cymmal, o gomfforddd godidog, yr vn modd ac y poenir pob vn o honynt yn y rhai damnedig. Ac yma y dygaf eiriau *Anselmus*, am eu bod yn dangos y peth yma yn rhagorol, Yr holl gorph gogoneddus, medd efe, a lenwir a helaethrwydd o bob math ar ddyfyrrwch, y llygaid, y clustiau, y ffroenau, y genau, y dwylo, y gêg, yr ysgyfaint, y galon, y cylla, y cefn, yr esgyrn, y mêr, a'r ymysgaroedd eu hunain: a phob rhan o honynt a lenwir a'r fath annrhaethawl ddigrifwch a pherfeidd-dra, fel y gellir dywedyd yn ddigon gwir, Yr holl ddyn a lawn-ddigonir, a *feddwir, a fwydir, a brasder tŷ Dduw; ac ag afon dy hyfrydwch y diodir ef: Canys gydâ'r Arglwydd y mae ffynnon y bywyd, ac yn ei oleuni ef y gwelwn oleuni*, *Psal.* 36. 8, 9. Ac heblaw hyn i gyd, y mae yn cael tragywyddoldeb, trwy'r hon y siccrheir ef, na bydd byth marw, ac na newid byth ei ddedwyddwch; yn ôl yr hyn a ddywaid

Cap. 27.

waid yr Scrythur, *Y cyfiawn a fydd byw byth.* yr hyn yw vn o ragor-freiniau pennaf y corph gogoneddus; o herwydd trwy hyn y tynnir ymmaith bob gofal ac ofn, ac y symmudir oddiwrthym bob perygl ac enbydrwydd o gael na niweid na farhaed.

12. Ond bellach i ddyfod at y rhan honno o ddedwyddwch a berthyn i'r enaid, yr hon yw y rhan bennaf, mae'n rhaid i ni ddeall, er bod llawer o bethau yn dyfod ynghyd yn y dedwyddwch yma, i gyflawni ac i berffeithio 'r gwynfyd: etto nid yw ffynnon y cwbl ond vn peth yn vnig, a hynny a eilw 'r dyfeinwyr, *visio Dei beatifica*, Cael gweled Duw, yr hyn sydd yn ein gwneuthur ni yn ddedwydd. *Hac sola est summum bonum nostrum*, medd S. *Austin*, Cael gweled Duw yw 'n daioni pennaf ni a'n dedwyddwch. Yr hyn y mae Christ hefyd yn ei ddywedyd, pan yw efe yn dywedyd wrth ei Dad. *Hyn yw 'r bywyd tragywyddol, bod i ddyn dy adnabod di, yr vnig wir Dduw, a'r hwn a ddanfonaist, Iesu Grist. Ioan.* 17. 3. Ac y mae S. *Paul* hefyd yn dangos mai *Cael gweled Duw wyneb yn wyneb*, yw ein dedwyddwch ni, a S. *Ioan* mai *Cael gweled Duw megis y mae*, 1 *Cor.* 13. 12. 1 *Io.* 3. 2. A'r rheswm o hyn ydyw, am fod pob difyrrwch a bodlonrwydd yn y byd (y rhai nid ŷnt ond gwreichion a rhannau wedi eu danfon oddiwrth Dduw) yn gynnwysedig oll yn Nuw ei hun, a hynny yn llawer perffeithiach a godidowgach nag y crewyd hwynt yn eu mattrial eu hunain: megis hefyd y mae holl berffeithrwydd ei greaduriaid ef yn gyflawnach ynddo ef nag ynddynt hwy. Ac o hyn y canlyn bod yn mhwy bynnag ac a gynnhwyser i gael gweled Duw, ac i ddyfod yn ei wydd ef, holl ddaioni a pherffeithrwydd creaduriaid y byd wedi eu cyssylltu ynghyd, a'i presentio

Li. de Trin. ca. 13.

iddo

iddo ef ar vnwaith. Megis pa beth bynnag sydd hyfryd gan na'r corph na'r enaid, y mae efe yno yn ei fwynhau yn gwbl, wedi eu cylymmu ynghyd megis yn vn ysgub, ac y mae hynny â'i bresennoldeb yn ei orchfygu ef ym mhob rhan o'i enaid a'i gorph; megys nas gall efe na dychymmyg, na dymuno, na meddwl am lawenydd yn y byd, nad ydyw efe yn ei gael yn ei lawn berffeithrwydd; yno y mae yn cael pob gwybodaeth, pob doethineb, pob tegwch, pob cyfoeth, pob bonedd, pob daioni, pob dyfyrrwch, a phob peth heb law hynny ac sydd yn haeddu na'i garu, na rhyfeddu wrtho, neu yn gweithio hyfrydwch a bodlonedd. Holl alluoedd y meddwl a lenwir a'r golygiad yma ar Dduw, a bod yn ei wydd ef, a'i fwynhau; holl synhwyrau 'r corph a ddigonir. Duw a fydd yn ddedwyddwch cyffredinol i'w holl Sainct, yr hwn sydd yn cynnwys ynddo bob math ar ddedwyddwch neillduol, heb drangc heb orphen, heb rifedi, heb na meidr, na mesur. Efe a fydd yn ddrych i'n llygaid ni, yn fusig ac yn felys-gerdd i'n clustiau ni, yn fêl i'n geneuau ni, yn balm hyfryd o'r peraiddiaf i'n haroglau ni: efe a fydd yn oleuni i'n deall ni, yn fodlonrwydd i'n hewyllys ni, yn bara tragywyddoldeb i'n côf ni. Ynddo ef y cawn ni fwynhau pob ymafael sath ar amseroedd sydd yma yn hyfryd gennym ni, a holl degwch y creaduriaid sydd yma yn ein llithio ac yn ein denu ni: a phob digrifwch a llawenydd sydd yma yn ein bodloni ni. Wrth weled Duw, medd vn o'r Doctoriaid, y cawn ni wybod, y cawn ni garu, y cawn ni lawenychu, y cawn ni glodfori. Ni a gawn wybod hyd yn oed cyfrinachoedd a barnedigaethau Duw; y rhai sydd eigion gorddyfnder diwaelod. Ni a gawn wybod achosion, a naturiau, a dechreuad, a gwreiddyn a chychwynfa a diwedd pob creadur. Ni a

gawn

Hugo. lib. 4. de anima, cap. 15.

gawn garu yn anghyfartal, ni a gawn garu Duw o herwydd yr aneirif o achosion cariad a gawn eu gweled ynddo, a charu ein cyfeillon cymmaint a ni ein hunain, am y cawn ni weled fod Duw yn eu caru hwy yn gymmaint a ninau, a hynny am yr vn achos ac y mae efe yn ein caru ninnau. Ac o hyn y canlyn, y bydd ein llawenydd ni heb arno na meidr na mesur, *Psal.* 36. 8. am y cawn ni lawenydd neillduol am bob peth ac yr ydym ni yn ei garu yn Nuw, y rhai sy aneirif; a hefyd am y cawn ni lawenychu o achos dedwyddwch pob vn o'n cyfeillion, yn gymmaint ac o achos yr eiddom ein hunain: ac wrth hynny ni a gawn cynnifer o fathau gwahanredol ar ddedwyddwch, ac a fyddo i ni o gyfeillion gwahanredol yn gyfrannogion o'r dedwyddwch hwnnw: a chan fod y rhai hynny yn aneirif, nid rhyfedd ddywedyd o Grist, *Dôs i mewn i lawenydd dy Arglwydd*, ac nid aed llawenydd dy Arglwyed i mewn i ti: oblegid nas gall vn galon ac a grewyd dderbyn cyflawnder a maint y llawenydd yma, *Mat.* 25. 21, 23. O hyn y canlyn yn ddiweddaf, y cawn ni foliannu Duw heb na diben na diffygio, a hynny â'n holl galon, â'n holl nerth, â'n holl alluoedd, â'n holl rannau, yn ôl yr hyn a ddyweid yr Scrythur lân, *Gwyn fyd preswylwyr dy dy di*, O Arglwydd, *yn wastad i'th foliannant*, *byth bythoedd*, Psal. 84. 4.

13. Am y gwynfydedig weled yma a'r Dduw, y mae'r tad duwiol S. *Awstin* yn yscrifennu fel hyn, *Gwyn fŷd y rhai glan o galon, canys hwy a gant weled Duw*, medd ein Iachawdr; wrth hynny, y mae gweled Duw, frodyr anwyl, yn ein gwneuthur ni yn wynfydedig; y mae golwg, meddaf, yr hwn *ni welodd llygad* yn y byd yma, *ac ni chlywodd clust, ac nid aeth i mewn i galon dyn*. Y mae golwg

Tract. 4. in Ep. Ion. Mat. 5.

fydd

sydd yn rhagori ar bob tegwch pethau bydol, megis aur, arian, coedydd, maesydd, y môr, yr awyr, yr haul, y lleuad, y sêr, yr Angylion: oblegid mai oddi wrth y golwg hwnnw y mae 'r holl bethau hyn yn cael eu tegwch, *Ni a gawn ei weled ef wyneb yn wyneb*, medd yr Apostol, ac a gawn *ei adnabod ef, megis i'n hadwaenir* ninnau, 1 *Cor.* 13. 12. Ni a gawn adnabod gallu 'r Tâd, ni a gawn adnabod doethineb y Mâb, ni a gawn adnabod daioni yr Yspryd glân, ni a gawn adnabod naturiaeth anghyfrannol y fendigediccaf Drindod. A'r golwg yma ar wyneb Duw yw llawenydd yr Angylion, a'r holl Sainct yn y nef. Y golwg yma yw gwobr bywyd tragywyddol, hwn yw gogoniant yr yspr ydion bendigedig, a'i dyfyrrwch tragywyddol, a'i coron anrhydedd, a'i hynnill ar ddedwyddwch, a'i hesmwythyd cyfoethog, a'i lle tirion hyfryd, a'i llawenydd oddi fewn ac oddi allan, a'i duwiol baradwys, a'i Jerusalem nefol, a'i dedwyddwch bywyd, a'i llawnder gwynfyd, a'i tragywyddol lawenydd, a'i tangnefedd Dduw yr hwn sydd uwch law pob deall. Y golwg hwn ar Dduw yw llawn ddedwyddwch dyn, a'i hollawl ogoneddiad; sef cael gweled yr hwn a wnaeth nef a daiar; cael gweled yr hwn a'th wnaeth, ac a'th brynodd, ac a'th ogoneddodd di. Oblegid wrth ei weled, ti a'i molienni, Oblegid efe yw tref-tadaeth ei bobl; efe yw perchennogaeth eu dedwyddyd hwy; efe yw'r gwobr y maent yn disgwyl am dano, *Myfi yw dy wobr mawr iawn*, medd efe wrth *Abraham*, *Gen.* 15. O Arglwydd, yr wyti yn fawr, ac am hynny nid rhyfedd dy fod di yn wobr mawr. Dy weled di gan hynny, a'th fwynhau, yw 'n holl gyflog ni, a'n holl wobr, a'n holl lawenydd, a'n dedwyddwch, yr ydym yn disgwyl am dano, gan dda fod i ti ddywedyd,

Aug. cap. 36. soliloq.

dyd, *Hyn yw 'r bywyd tragywyddol, dy weled a'th adnabod di yr unig wir Dduw, a'r hwn a ddanfonaist Jesu Grist.* Joan. 17. 3.

14. Gan ddarfod bellach ddangos dwy ran gyffredinol y dedwyddwch nefol, y naill yn perthyn i'r enaid, a'r llall i'r corph; nid yw anhawdd bwrw amcan pa ragorol lawenydd a bair pob vn o'r ddwy ran, pan gyssyllter hwy ynghyd, pan ddêl bendigedig ddiwrnod ein gogoneddiad ni. Oh y llawenydd sydd vwch ben pob llawenydd, yn rhagori ar bob llawenydd, a heb yr hwn nid oes dim llawenydd; pa bryd y caf fi fyned i mewn i ti, medd S. *Awstin*, Pa bryd y caf dy fwynhau di, i gael gweled Duw, yr hwn sydd yn trigo ynot ti? Oh dragywyddol deyrnas! Oh deyrnas pob tragywyddoldeb: Oh oleuni heb ddiwedd! Oh dangnhefedd Dduw yr hwn sydd vwch law pob deall! lle mae eneidiau 'r Sainct yn gorphywys gyda thi: *a llawenydd tragywyddol sydd ar eu pennau*; y maent wedi *goddiwes llawenyd a hyfrydwch*, a phob *gofid a griddfan a ffoawdd ymaith oddiwrthynt*, *Esa.* 35. 10. & 51. 11. Oh mor ogoneddus o deyrnas yw 'r eiddot ti, Arglwydd, yn yr hon y mae 'r holl Sainct yn teyrnasu gyda thi, *wedi eu gwisgo â goleuni fel dilledyn, ac ar eu pennau goronau o aur coeth*, *Psal.* 104. 2. *Psal.* 21. 3. Oh deyrnas tragywyddol wynfyd, lle 'r wyti, ô Arglwydd, gobaith yr holl Sainct, a choron a thalaith eu gogoniant tragywyddol, yn eu llawenychu hwy o amgylch, ath welediad bendigedig. Yn y deyrnas yma eiddot ti, y mae llawenydd anfeidrol, a digrifwch heb brudd-der, ac iechyd heb dristwch, a bywyd heb lafur, a goleuni heb dywyllwch, a dedwyddwch heb dawl, a phob daioni heb ddim drwg: lle y mae ieuengtid yn ei fodau, heb heneiddio byth, bywyd heb ddiben,

Soli. ca. 36.

tegwch

tegwch heb ddiffannu byth, cariad heb oeri byth, iechyd heb ballu byth, llawenydd heb beidio byth. Ni chlywir byth oddiwrth driftwch, lle ni chlywir cwyno byth, lle ni welir byth achos prudd-der, lle nid rhaid ofni afrwydd-deb byth; Am eu bod hwy yn dy feddiannu di, o Arglwydd, yr hwn wyt berffeithrwydd eu dedwyddwch hwy.

15. Ped yftyriem ni 'r pethau hyn, fel y gwnai 'r gwr Duwiol yma, ac eraill o'i gyffelyb, diammau y cynneuai ac yr ennynnai ynom ni fwy o gariad i'r dedwyddwch hwn a barottowyd i ni, nag fydd ynom; ac felly ni a ymdrechem yn well nag yr ydym i geifio ei ynnill. Ac fel y bo i ti glywed mwy o fyw ynot, ddarllenydd hawddgar, ynghylch hyn o beth, yftyria gyda myfi, Pa ddiwrnod llawen fydd hwnnw yn dy dy di, wedi darfod i ti fyw mewn ofn Duw, a'i wafanaethu ef hyd ddiwedd dy bererindod; a chael dyfod o'r diwedd, trwy gyfrwng angeu, i ymadael a'th drueni ac a'th lafur a meddiannu anfarwoldeb: ac yn y traidd ar ymadawiad hwnnw, pan fo eraill yn dechreu ofni, tydi a gai *ddyrchafu dy ben* mewn gobaith, fel y mae Chrift yn addaw, am *fod amfer dy ymwared a'th* iechydwriaeth *di yn nefau, Luc.* 21. 28. Dyweid i mi pa fath ddiwrnod, dybygidi, fydd hwnnw, pan fo dy enaid di yn myned allan o garchar, ac yn cael ei gyrchu a'i ddwyn i babell nef, ac yn cael ei dderbyn yno gyda minteioedd a byddinoedd anrhydeddus y lle hwnnw: gyda 'r holl yfprydion gwynfydedig hynny y mae fon am danynt yn yr Scrythur lan, fel yw y rhai hynny, tywyfogaethau, a galluoedd, a nerthoedd, ac arglwyddiaethau, a thronau, ac Angylion, ac archangylion, a Cherubiaid a Seraphiaid, a hefyd gyda fanctaidd Apoftolion a difgyblion Chrift, a'r padrieirch a'r prophwydi, a'r merthyron, a'r gwirioniaid, a chonffefforiaid, a holl Saindt

Duw:

Duw; y rhai a orfoleddant i gyd oll wrth dy goroni di a'th ogoneddu. Pa lawenydd a fydd i'th enaid di y dythwn hwnnw, pan bresentier ef yngwydd yr holl rai vchel-swydd hynny, ger bron gorseddfaingc a mawrhydi y fendigedig Drindod, a dangos ac yspyssu dy holl weithredoedd da di, a'th lafur a ddioddefaist er cariad ar Dduw, ac er mwyn ei wasanaeth ef? Pan osoder ar lawr yn y senedd a'r gymmanfa anrhydeddus honno, dy holl weithredoedd da di, a'th holl boen a gymmeraist yn dy alwedigaeth, a'th holl eluseni, a'th holl weddiau, a'th holl ymprydiau, a'th holl ddiniweidrwydd bywyd, a'th holl ddioddefgarwch wrth gael cam, a'th holl ddianwadalwch yn dy adfyd, a'th holl gymmedrolder, a'th gymmesurwydd mewn bwyd a diod, a holl rinweddau da dy holl fywyd? Pan gyfrifer hwy oll, meddaf, yno, a'i canmol oll, a'i gobrwyaw oll, oni chai di weled grym a llês buchedd dda rinweddol? Oni chyfaddefi di'r pryd hynny fod gwasanaeth Duw yn ynnillfawr ac yn anrhydeddus? Oni byddi di lawen yr amser hwnnw, a bendithio'r awr y rhoist dy fryd gyntaf ar ymadael a gwasanaeth y byd, a myned i wasanaethu *Duw*? Oni thybygi di dy fod yn rhwymedig iawn i'r neb a'th gynghorodd ac a'th annogodd di i wneuthur hynny? gwnei yn wir.

16. Ac etto mwy na hyn hefyd, pan fych di mor agos i'th ymadawiad oddi yma, ac ystyried i ba fath borthladd diogelwch y daethost, ac edrych yn dy ôl ar y peryglon y daethost heibio iddynt, y rhai y mae eraill etto ynddynt; fe fydd i ti achos mwy o lawer i lawenychu. Oblegid ti a gai weled yn amlwg, mor ancirif o amserau y gallasai ddarfod am danati yn y daith honno, oni bai ddarfod i *Dduw* fod a'i law drosot ti yn ddiwyd iawn. Ti a gai weled y peryglon y mae eraill ynddynt, yr angeu a'r

ddam-

ddamnedigaeth y mae llawer o'th garedigion a'th gydnabod di wedi syrthio iddynt, y tragywyddol boenau uffernol a haeddodd llawer a fyddei arfer o chwerthin ac o fod yn llawen gyd â thi yn y byd. Yr hyn i gyd a chwanega ddedwyddwch dy fendigedig gyflwr di. Ac weithian o'th ran di dy hun, ti a elli fod yn ddiogel, yr wyt ti allan o bob math ar berygl yn oes oesoedd. Nid rhaid mwy weithian wrth nac ofni, na gwilied, na llafurio, na gofalu. Di a elli fwrw heibio dy holl arfau bellach, yn well nag y gallai meibion Israel, wedi iddynt ynnill gwlad yr addewid. Oblegid nid oes mwy un gelyn i'th gyrchu di, ac i osod arnat: nid oes mwy un sarph ddichellgar i'th dwyllo di: y mae pob peth yn heddychol, y mae pob peth yn esmwythdra, pob peth yn llawenydd, pob peth yn ddiogelwch. Nid rhaid i S. *Paul* mwy lafurio yngweinidogaeth y gair, nac ymprydio, na gwilio, na chospi ei gorph. Fe all yr hen *Ierom* dduwiol bellach beidio a'i boeni ef hun ddydd a nos i geisio gorchfygu ei elyn ysprydol. Dy unig waith di a'th orchwyl weithian fydd llawenychu, a gorfoleddu, a chanu *Hallelujah i'r oen* a'th ddug di i'r dedwyddwch hwnnw, ac a'th geidw di yntho, byth ac yn dragywydd. Pa gomfforddd fydd cael gweled yr oen hwnnw yn eistedd ar orseddfaingc ei fawrhydi? Os daeth y doethion o'r dwyrain cyn belled ffordd i'w weled ef yn y preseb, a bod mor llawen ganthynt ei weled ef yno, pa beth sydd cael ei weled ef yn eistedd yn ei ogoniant? Os llammodd *Ioan* fedyddiwr wrth ei bresennoldeb ef ynghroth ei fam, pa beth a wna ei bresennoldeb ef yn ei frenhinol a'i dragywyddol deyrnas? Y mae yn rhagori ar bob gogoniant arall y mae 'r Sainct yn ei gael yn y nef, Medd S. *Awstin*, gael o ho-

Hieron. Epist. ad Eust.

De Sanct. Ser. 87.

nynt eu cynnwys i gael gweled wyneb gogoneddus Christ, a derbyn pelydr gogoniant oddiwrth ddisgleirdeb ei fawredd ef. A phe bai raid i ni ddioddef poenau bob dydd, ie poenau vffern tros amser, er mwyn cael gweled Christ, a chael ein cyssylltu mewn gogoniant at rifedi 'r Sainct, ni byddei hynny ddim wrth y tal a geid am dano. O na wnaem ni gyfrif cymmaint o hyn yma, ac a wnai 'r gwr sanctaidd hwnnw; ni byddem ni byw fel yr ydym, ac ni chollem ni mor gwobr hwnnw er mwyn y fath gogguethau ac y mae y rhan fwyaf o ddynion yn ei golli o'i plegid.

17. Ond i fyned rhagom etto ymmhellach i ystyried y peth hyn, meddwl heb law hyn i gyd, pa lawenydd fydd gan dy enaid di y dwthwn hwnnw, gael cyfarfod a'i holl dduwiol garedigion yn y nef, a thad ac a mam, a brodyr ac a chwiorydd, a gwraig ac a gwr, ag athraw, ac a disgyblion, a chymmydogion ac a chyfneseifiaid, a chydtylwyth ac a chydnabod; a chael y croesaw, a'r llawenydd, a'r mwyn ymgofleidio, a fydd yno, o'r hyn, fel y dywaid S. *Cyprian*, y bydd llawenydd anarhaethawl. Rhoer at hynny, y beunyddol wledda, a'r gorfoledd anghyfartal a fydd yno, pan ddelo brodyr a chwiorydd newydd i mewn, y rhai sy 'n dyfod yno o amser i amser, a chanddynt anrhaith eu gelynion y cawsant y gorfod arnynt yn y byd hwn. Ond pa olwg comfforddus fydd gweled llenwi eisteddleoedd yr angylion a gwympodd, a gwyr ac a gwragedd, o ddydd i ddydd! a gweled gosod coronau gogoniant ar eu pennau hwy, a hynny mewn amryw foddion, yn ol eu hamryw orfodaeth hwynt: vn am ferthyrdod a chyffessu enw Christ, yn erbyn yr erlidiwr: vn arall am ei ddiweirdeb yn y cnawd: vn arall am dlodi a gostyngeiddrwydd, yn erbyn y

Cyp. lib. de immortalit.

byd: yn arall am lawer goruchafi[illegible] yn erbyn y cythraul, 2 *Tim.* 2. 12. *Dat.* 2. & 3. & 4. Yno y caiff gogoneddus fintai yr Apostolion, (medd Cyprian sanctaidd) yno y caiff nifeiri llawen y prophwydi, yno y caiff aneirif liaws y merthyron dderbyn coronau am eu marwolaethau a'i dioddefaint. Yno y caiff y gorfoleddus wyryfon, a orchfygasant chwant y cnawd, drwy nerth eu hymgynnal; yno y caiff yr elusenwyr da, a borthasant y tlawd yn haelionus, ac a drosglwyddasant eu golud bydol (yn ol gorchymmyn Duw) i drysordy 'r nef; dderbyn eu dyledus a'i priodol wobrau. Oh fel yr ymddengys rhinwedd dda yn y dydd hwnnw! Oh mor fodlon fydd gweithredoedd da gan y rhai a'i gwnaeth! Ac ym mhlith yr holl lawenydd a'r bodlonrwydd hwnnw, nid lleiaf fydd gweled yr eneidiau truain a ddel yno yn ddisymmwth, allan o drueni a gofidiau 'r bywyd hwn, yn sefyll yn fynn, ac megys heb wybod oddiwrthynt eu hunain, gan y gyfnewyd yma, a'r anrhydedd disymmwth a wneir iddynt. Pe bai ddyn tlawd a fai allan o'i ffordd, yn crwydro ei hunan ar y mynyddoedd ynghanol hoswaith dywyll dymhestlog, ym mhell oddiwrth gwmpeini, mewn eisiau am arian, a'r glaw yn ei guro, a'i taranau yn ei ddychrynu, a'r oerfel yn ei fythu, a chwedi blino gan ei daith, ac agos yn dyddfu gan newyn a syched, ac agos i anobeithio gan liaws gofidiau; pe bai 'r cyfryw ddyn, meddaf, yn ddisymmwth, ar darawiad llygad, yn cael ei fod mewn palas teg, helaeth, cyfoethog, yn llawn o bob math ar oleuadau disglair, a thân gwresog, a aroglau peraidd, a bwydydd danteiddiol, a gwelyau esmwythglyd, a difyr felys gerdd, a gwisgoedd dillynion, a chwmpeini anrhydeddus, a'r cwbl wedi ei barottoi iddo ef, ac yn disgwyl am ei ddyfodiad, i wasanaethu arno, i'w anrhydeddu, ac i'w

enneinio ac i'w goroni yn frenhin tros byth; pa beth a wnai 'r dŷn tlawd hwn, meddwch chwi? pa fodd yr edrychai ef? pa beth a fedrai efe ei ddywedyd? yr wyf yn tybiaid yn ſiccr na fedrai efe ddywedyd dim, ond yn hyttrach wylo yn ddiſtaw o wir lawenydd, gan na allai ei galon ef amgyffred diſymmwth ac anfeidrol faint y llawenydd hwnnw.

18. A hynny i gyd, a llawer mwy a fydd i'r eneidiau llwyr dded-wydd a ddel i'r nef. Canys ni bu erioed na'r tawel-oer gyſgod mor hyfryd ar ddydd teſog, poeth, lloſgadwy; na'r ffynnon loyw-ddwfr i'r ymdeithydd tlawd ynghanol ei ddygn ſyched ganol dydd o hâf; na gorphywys ar wely man-blu eſmwyth i'r gwâs lluddedig, y nôs ar ôl ei waith, nag a fydd yr eſmwythdra yma, yn y nef, i'r enaid blinedig a ddêl yno. Oh na fedrem ni ddeall hyn, na fedrem brintio hyn yn ein calonnau, ſrawd anwyl; a ddilynem ni goeg-bethau'r byd fel yr ydym? a eſgeuluſem ni'r pethau hyn fel yr ydym? Yn ſiccr y dŷb wan wael ſydd gennym am y llawenydd yma, ſydd yn peri i ni fod mor oer yn ei geiſio. Oblegid pe gwnaem ni y fath bris a chyfrif ar y tlws hwn, ac a wnai marſiandwyr eraill o'n blaen ni, y rhai oedd gyfarwyddach a doethach nâ nyni; ni a gynnygiem am dano fel y cynnygiaſant hwythau, neu o'r hyn lleiaf ni byddem ni mor eſgeulus a gadael i fyned heibio y peth yr oeddynt hwy mor ofalus yn ymgais am dano. Y mae'r Apoſtol yn dywedyd am Griſt, *efe a oſododd y llawenydd ger ei fron, ac a ddioddefodd y groes*, *Heb.* 12. 2. Dyna gyfrif mawr yr oedd efe yn ei wneuthur o'r peth, pan brynai ef mor brid. Ond pa gyngor y mae efe yn ei roi i eraill ynghylch yr vn peth? Dim ond hyn, *Dôs a gwerth gymmaint oll ac a feddych, a phryn y tryſſor yma*, *Mat.* 13. 45. A pha beth y mae S. *Paul* yn ei ddywedyd am dano ei hun, ond ei

ei fod efe yn cyfrif pob peth yn dom, wrth geisio prynu 'r tlws yma, *Phil.* 3. 8. Yscolhaig S. *Paul*, *Ignatius* ynteu, beth y mae efe yn ei gynnyg am dano? Gwarandewch ei eiriau ef ei hun. Deued tân, a chrôg, a dannedd anifeiliaid, a dryllio fy esgyrn, a chwartorio fy aelodau, ac yssigo fy nghorph, a holl boenau vffern arnafi i gyd ar vnwaith, os câf fi fwynhau y tryssor nefol yma. A S. *Awstin* yr esgob duwiol, beth y mae ynteu yn ei gynnyg am dano? Chwi a glywsoch o'r blaen y byddai efe bodlon i ddioddef poenau bob dydd, hyd yn oed poenau vffern, er mwyn ynnill y llawenydd hwn. O Arglwydd Dduw, pa ragor oedd rhwng y Sainct duwiol hyn a nyni? Mor wrthwyneb oedd eu tyb a'i barn hwy i nyni yn y pethau hyn! Pwy bellach a ryfedda fod Duw yn barnu doethineb y byd hwn yn ffolineb, a bod y byd yn cyfrif doethineb Duw yn ffolineb? *O feibion dynion*, medd y prophwyd, *pa hyd yr hoffwch wegi, ac yr argeisiwch gelwydd*? *Psal.* 4. 2. Pa ham yr ydych yn ymgofleido â gwelltach, ac yn diystyru aur? Ie gwelltach, meddaf ac vs gwael, a chyfryw ac a ennyn dân yn eich tai chwi o'r diwedd, ac a fydd yn gwymp ac yn golledigaeth tragywyddol i chwi.

Hieron in catalogo.

Ser. 31. *de Sanctis.*

19. Ond bellach i dynnu at y diben yn y peth hyn, er bod y peth ei hun yn anniben; ystyried Christion i ba beth y ganwyd ef, a pha beth y mae efe yn bossibl i'w gael os efe a'i mynn. Efe a anwyd yn etifedd i deyrnas nef, teyrnas heb ddiwedd arni, teyrnas heb fesur arni, teyrnas dedwyddwch, teyrnas Duw ei hun: efe a aned i fod yn gydetifedd ag Jesu Grist Mab Duw, i deyrnasu gyd ag ef, i orfoleddu gyd ag ef, i eistedd mewn barn a mawrhydi gyd ag ef, i farnu Angylion nef gyd ag ef. Pa ogoniant mwy a ellid meddwl am dano, oni bai

 gael

gael bod yn Dduw ei hun? Fe a dywelltir arn ei ben ef yr holl lawenydd, a'r holl gyfoeth a gynnhwysir yn y nef. Ac i wneuthur yr anrhydedd hwn etto yn fwy, yr Oen gogoneddus sydd yn eistedd ar orseddfaingc y mawredd, a'i lygaid fel fflam dân, a'i draed fel prês coeth, a'i wyneb yn disgleirio yn oleuach nâ'r maen gwerthfawr, yr hwn y daw taranau a mellt o'i orseddfaingc byth bythoedd, yr hwn y rhydd y pedwar henuriad ar hugain eu coronau i lawr ger ei fron; yr oen hwn, meddaf, a gyfyd, ac a'i hanrhydedda ef a'i holl wasanaeth, *Luc.* 12. 37. Pwy ni wna gyfrif o'r etifeddiaeth frenhinol hon? Yn enwedig gan fod i ni yr awrhon amser mor gyfaddas i'w cheisio ac i'w chael hi trwy ddawn ein prynedigaeth, a thrwy'r grâs a bwrcaswyd i ni wrth ein prynu.

20. Dywaid i mi bellach ddarllennydd hawddgar, pa ham na dderbyni di y cynnyg yma y mae efe yn ei wneuthur i ti? Oni wnai di gyfrif o'r deyrnas yma eiddo ef? Pa ham na phryni di y gogoniant yma gantho ef er cyn lleied o boen ac y mae efe yn ei ofyn gennyti? *Yr wyf yn dy gynghori di*, medd Christ, *i brynu gennyfi aur wedi ei buro trwy dân, fel y'th gyfoethoger*, *Datc.* 3. 18. Pa ham na chanlyni ei gyngor ef, frawd anwyl, ac yntau yn gyngorwr ffyddlon, ac ynteu yn gyngor... [illegible] nid oes yn ei fryd mo'th dwyllo di? Nid oes dim mwy gofidus gan ein Iachawdr Christ, na bod dynion yn ceisio trwy gymmaint o boen brynnu gwellt yn yr Aipht, lle y gwerthai efe iddynt aur pûr yn well newid; a'i bod yn prynu dwfr y pwll, â mwy o boen nag a ofynnai efe am ddeg cymmaint o loyw ddwfr allan o'i ffynnon ei hun. Nid oes gwr o'r annuwiolaf yn y byd, nad yw yn cymmeryd mwy o boen yn ynnill uffern, fel y dangosir yn ôl hyn, nag y mae'r mwyaf ei boen o wasanaethwyr Duw yn ei gymmeryd i geisio ynnill nef.

21. Ond

21. Ond na chanlyn di mo'i ffolineb hwy fy mrawd anwyl, oblegid ti a gei eu gweled hwy yn dioddef yn dôst am hynny ryw ddiwrnod, pan fo dy galon di yn ddigon llawen nad oes i ti gyfran yn y byd gydâ hwynt. Elont hwy 'n awr a threuliant eu hamser mewn oferedd, a digrifwch, a difyrrwch y byd. Adailadant balasau, prynant swyddau a breiniau, a chwanegant y naill ddarn o dir at y llall: gwibiont ar ôl goruchafiaeth ac anrhydedd, ac adeiladant gestyll yn yr awyr: fe ddaw 'r diwrnod, os coeli di Grist ei hun, pan fo i ti ychydig achos i wynfydu ac i gynfigennu wrth eu dedwyddyd hwy. *Luc*. 6. 25. Os hwy a chwedleuant yn wael am ogoniant a chyfoeth y Sainct yn y nef, heb wneuthur cyfrif yn y byd o'r rhai hynny wrth yr eiddynt eu hunain, ond eu diystyru am na chyfrifir difyrrwch cnawdol yn eu mysg; na wna di fawr gyfrif o'i geiriau hwy, *am nad yw 'r dyn anianol yn derbyn* nag yn deall *y pethau sy o yspryd Duw*, 1 *Cor*. 2. 14. Pettai eu meistr yn addo i gephylau wledd fawr, ni fedrent hwy feddwl am well gwledd na chael eu gwala o ebran, o ŷd a dwfr; am nad ydynt hwy yn adnabod seigiau gwell na 'r rhai hynny: felly y gwyr hyn, am nad ydynt hwy gydnabyddus ond a budr-bwll eu cnawdol ddyfyrrwch eu hun, ni fedrant hwy ddyrchafu mo'i meddyliau at ddim a fo uwch na hynny. Ond mi a ddangosais i ti o'r blaen, ddarllennydd tirion, ryw ffyrdd i ystyried ac i feddwl am bethau a fo mwy, er bod yn ddir i ni, fel i'th rybuddiais yn fynych, gyfaddef gyda S. *Paul*, na all calon dŷn na deall na meddwl y rhan leiaf o honynt: ac nid yw anghyffelyb mai o'r achos hynny y gwaharddwyd i S. *Paul* adrodd y pethau a welsai ac a glywsai, pan gymmerwyd ef i fynu yn rhyfeddol i'r drydedd nef. 1 *Cor*. 2. 9. 2 *Cor*. 12.

22. I ddibennu weithian, y mae 'r gamp a'r gyngwystl yma wedi ei gosod i fynu i'r rhai a redo, fel y dywaid S. *Paul*, ac ni choronir neb, ond yn vnig y rhai a ymdrecho, fel y mae 'r vn Apostol yn dysgu, 1 *Cor*. 9. 24. 2 *Tim*. 2. 4. *Nid pwy bynnag a ddywedo wrth Grist, Arglwydd, Arglwydd a â i mewn i deyrnas nefoedd, ond yr hwn sydd yn gwneuthur ewyllys ei Dâd ef yn hwn sydd yn y nefoedd*, *Mat*. 7. 21. Er bod y deyrnas yma eiddo Christ wedi ei gosod o flaen pawb, etto ni chaiff pob dyn ddyfod i deyrnasu gyd a Christ, ond yn vnig y rhai a fo bodlon i ddioddef gyda Christ. Dy ran di gan hynny yw eistedd i lawr, ac ystyried yn ôl cyngor dy Iachawdwr, pa beth a wnei, a oes gennyti gymmaint o arian ysprydol, ac a fo ddigon i adeiladu 'r twr hwn, ac i fyned i'r rhyfel hon, ai nad oes: hynny ydyw, a oes gennyti ynot cymmaint o ewyllys da, a gwroliaeth sanctaidd, a chlywed arnat ddioddef poen gyda Christ (os poen y gelwir hynny, ac yntau yn hyttrach yn hyfrydwch) fel y gallech di felly deyrnasu gyd ag ef yn ei deyrnas, *Luc*. 14. 27, 28. Hyn yw'r Questiwn, ac dyma holl derfyn y peth, ac at hyn y perthyn pob peth ac a ddywedpwyd yn y llyfr hwn o'r blaen, pa vn bynnac a'i am dy ddiwedd neillduol di, ai am fawrhydi, a haelioni, a chyfiawnder Duw; ac am y cyfrif a ofyn efe gennyt ti; a hefyd am y gospedigaeth a'r taledigaeth sy wedi eu rhoi i gadw i ti: Fy amcan, meddaf, yn hyn i gyd, yw ceisio peri i ti fesuro y naill ran, a'r llall hefyd, ac felly rhoi dy fryd ar edrych pa beth a wnait, ac na ollyngyt moi'th amser heibio mewn diofal esgeulusdra, fel y gwna llawer heb ganfod byth mo'i hamryfusedd a'i camsynnied, hyd oni byddo rhyhwyr ei wellhau.

23. Er cariad ar Dduw gan hynny, frawd anwyl, ac er y cariad sy gennyt i'th enaid dy hun, ysgwyd

ymaith y diofalwch peryglus yma, yr hwn y mae cig a gwaed yn arfer o ſuo i ddynion i gyſgu ynddo: a dod gwbl o'th fryd, o ddifrif dy galon, ar edrych am dy enaid, erbyn y fuchedd a ddaw. Coſia yn fynych y dywediad gwiw hwnnw, *Hoc momentum, unde pendet æternitas*, Mynudyn a moment o amſer yw 'r byd hwn, etto arno ef y ſaif holl dragywyddoldeb bywyd ac angeu 'r byd a ddaw. Onid ydyw ond mynudyn, ac os ydyw fynudyn o gymmaint pwys, pa fodd y mae dynion y byd yn ei ollwng heibio mor ddiofal ac y maent.

24. Mi a allaſwn yma ddwyn aneirif o reſymmau ac yſtyriaethau i gynnhyrſu dynion i roi eu bryd yn gwbl ar waſanaethu Duw; ac yn ſiccr ni byddei vn llyfr o'r mwyaf ddigon i gynnwys cymmaint ac a ellid ei ddywedyd am y peth hyn. Oblegid nid yw 'r holl greaduriaid ſy tan y nef, ie yn y nef ei hun, ac yn vffern hefyd; nid yw 'r cwbl, meddaf, o'r cyntaf hyd y diweddaf, ond megis rheſymmau i annog ac i berſwadio dyn i hynny; nid yw 'r cwbl ond megis llyfrau a phregethau, a'r cwbl yn pregethu ac yn lleſain (rhai drwy eu coſpedigaeth, rhai drwy eu gogoniant, rhai drwy eu tegwch, a'r cwbl drwy eu creedigaeth a'i gwneuthuriad) y dylem ni, yn ddioed ac yn ddiohir, roi ein bryd ar waſanaethu Duw; ac nad yw pob peth arall amgen nâ gwaſanaethu ein gwneuthurwr a'n prynwr, ond oferedd oll, ac ynfydrwydd oll, ac anwiredd oll, a thrueni oll. Ond etto er hynny, fel y dywedais, mi a dybiais yn dda ddethol yr ychydig bethau hyn a oſodwyd i lawr, i yſtyried arnynt, megis y pethau pennaf ym mhlith y llaill, a allai weithio ynghalon gwir Griſtion. Ac onis gall y rhai hyn weithio ynot ti, ddarllennydd hynaws, nid oes fawr obaith y gwnai ddim arall i ti mor llês. Ac am hynny, yma y diweddaf y rhan hon, ac a adawaf ychydig bethau etto

to i'w dywedyd yn yr ail chan, er mwyn tynnu ymaith y cyfryw rwystrau, ac y mae ein gwrthwynebwr ysprydol yn arfer o'i gosod yn erbyn y gwaith de yma, megis yn erbyn y cam cyntaf o'n Iechydwriaeth ni. Ein Harglwydd Dduw, a'n Iachawdr Iesu Grist, yr hwna fu fodlon i dalu ei waed ei hun, i brynu 'r dreftadaeth a'r etifeddiaeth urddasol yma i ni; a roddo i ni ei râs, i wneuthur y fath gyfrif o honi ac y mae pwys y peth ei hun yn ei ofyn, ac na bo i ni trwy esgeulusdra, golli ein cyfran o honi. Amen.

[illegible] tiral idi mor esgis
[illegible] yn ei gwedd
[illegible] y diengi
[illegible]

YR

William Prichard
his and Ano Domin

ylleni [illegible]
[illegible]
Ano Domin

YR AIL RHAN

O'R

LLYFR HWN.

PENNOD. I.

Am y rhwystrau sydd yn llestair i ddynion roi eu bryd ar wasanaethu Duw, ac yn gyntaf, am yr anhawsder a'r caledi a dybygir eu bod mewn buchedd dduwiol.

ER maint o resymmau ac o ystyriaethau a osodwyd i lawr o'r blaen, i geisio dwyn, a denu dynion i roi eu bryd ar beth mor anghenrheidiol ac ydyw gwasanaethu Duw; etto y mae llawer o Gristianogion yn y byd, y rhai y mae eu calonnau naill a'i wedi eu maglu gan ddysyrrwch y bywyd hwn, ai gwedi eu rhoi o Dduw i fynu i feddwl anghymmeradwy, nad ymroant hwy yn gronyn i'r cais a'r cyrch a roddwyd arnynt; ond eu dangos eu hunain yn galettach na'r Adamant, ac nid yn unig gwrthwynebu a diystyru 'r cwbl, ond gyda hwynt chwilio am escusodion dros eu diogi a'i hannuwioldeb, a dwyn rhesymau trostynt, i'w colledigaeth eu hunain. Rhesymmau yr wyf yn eu galw hwy, fel y gelwir hwy yn gyffredin, er nad oes yn [illegible]

yn

yn peth mwy yn erbyn rheswm na bod i ddyn fyned yn elyn i'w enaid ei hun, fel y mae 'r Scrythur lân yn dywedyd fod pechaduriaid anhydyn, *Dihar.* 8. 36. Ond etto er hynny, mae ganddynt eu hescusodion: a'r cyntaf a'r pennaf o'r cwbl ydyw, bod buchedd dduwiol yn boenus ac yn galed, ac am hynny na allant hwy ddioddef ei chanlyn: yn enwedig y rhai a dducpwyd i fynu, yn dyner ac yn fwythus, ac ni buant erioed gynnefin a'r cyfryw arwder, ac y tybiant eisi bod ni yn ei ofyn ar eu dwylo hwy. Ac y mae hyn yn rhwystr mawr, helaeth, cyffredinol, ac yn attal llawer iawn oddiwrth y moddion fydd iddynt i ymchwelyd at Dduw, ac am hynny y mae'n rhaid atteb hynny yn helaeth yn y fan hon.

2. Yn gyntaf gan hynny, pe rhôn a bod ffordd buchedd dduwiol mor galed mewn gwirionedd, ac y mae'r gelyn yn peri i lawer dybied ei bod hi; etto mi a allwn ddywedyd yn hydda, gydâ S. *Ioan* aur-enau, gan fod y gwobr mor fawr, ac mor anfeidrol ac y dangosasom eisus, na ddylid cyfrif yn fawr boen yn y byd a gymmerid i ddyfod o hyd iddo. Drachefn, mi a allwn ddywedyd gyda S. *Awstin* dduwiol, gan ein bod ni beunydd yn y byd hwn yn cymmeryd poen fawr i ochel gwrthwyneb bychan, megis clefyd, carchar, colled am dda, a'r cyffelyb; pa boen a ddylem ni ei gwrthod i geisio gochel tragywyddoldeb tân uffern, a grybwyllwyd am dano o'r blaen? Y cyntaf o'r pethau hyn y mae S. *Paul* yn ei yscrifed, pan yw 'n dywedyd, *Nid yw dioddefiadau yr amser presennol hwn, yn haeddu eu cyffelybu i'r gogoniant a ddatguddir i ni* yn y nefoedd a ddaw, *Rhuf.* 8. 18. Yr ail peth y mae S. *Petr* yn ei yscrifed pan yw yn dywedyd, *Gan fod yn rhaid i'r nefoedd a'r defnyddiau, a'r ddaiar, ar gwaith* [illegible] *fydd*

Chrys. lib. de compunct. cordis.

Hom 16. ex. 50

ymddi

ynddi, ymollwng; a bod yn ddir y daw *Christ i farnu, ac i dalu i bawb yn ôl ei gweithredoedd; pa ryw fath ddynion a ddylem ni fod mewn sanctaidd ymarweddiad a duwioldeb,* 2 *Pet.* 3. 10. Megis pe dywedid, ni ddylem ni dybied fod na llafur, da phoen, na thrafael yn y byd, yn ormodd nac yn rhy galed i ni, i geisio gochel dychryndod y dydd hwnnw. Y mae Sainct *Awstin* yn gofyn y Questiwn yma, Pa beth dybygem ni a wnai'r glŵth goludog, pettai efe yr awrhon yn y bywyd yma drachefn: oni byddai efe fawr ei boen a'i ofal yn gynt nag yr ai efe yn ei ôl drachefn i'r lle poenus hwnnw? Mi a allwn chwanegu at hynny y poenau anfeidrol a gymmerodd Christ trosom ni; yr anfeidrol ddoniau a roddodd efe i ni? yr anneirif bechodau a wnaethom ni yn ei erbyn ef; aneirif esamplau 'r Sainct a gerddasant y llwybr yma o'n blaen ni: ac wrth hynny i gyd ni ddylem ni wneuthur cyfrif yn y byd o boen a llafur cyn lleied, pettai wir fod gwasanaeth Duw mor flin ac y mae llawer yn ei gyfrif.

3. Ond mewn gwirionedd, nid yw'r peth felly ddim, ac nid yw hynny ond hud a dichell y gelyn i geisio ein digaloni ni. Y mae tystiolaeth Christ ei hun yn olau yn y pwngc yma, *Fy iau i sydd esmwyth, a'm baich sydd yscafn, Mat* 11. 30. Ac y mae 'r anwyl garedig ddisgybl Sainct *Joan*, yr hwn oedd fwyaf achos iddo i wybod cyfrinach ei feistr yn hyn o beth, yn dywedyd yn eglur, *Ei orchymynion ef nid ydynt drymion*, 1 *Joan*. 5. 3. Beth yw'r achos wrth hynny, sydd yn peri i lawer o ddynion dybied eu bod mor anhawdd? Yn siccr, heb law cyfrwyfder a dichell y cythraul yr hwn yw'r achos pennaf, yn achos yw, am fod dynion yn clywed clefyd trachwant yn eu cyrph, ac nad ydynt yn ystyried gyfed yw'r feddyginiaeth a roed i ni yn ei erbyn. Y maent yn llefain gyda S. *Paul*, eu bod yn *gwerthu*

cyfraith

gyfraith yn eu haelodau, yn gwrthryfela yn erbyn cyfraith eu meddwl, Rhuf. 7. 23. (yr hyn yw gwrthryfel trachwant, a adawyd yn ein cnawd ni trwy bechod dechreuol) ond nid ydynt nac yn cyfadde, nac yn ystyried gyda 'r vn Sainct *Paul*, *fod grâs Duw trwy Jesu Grist yn eu gwared hwy oddiwrth yr gwrthryfel*. Nid ydynt hwy yn cofio ymadrodd commfforddus Christ wrth Sainct *Paul*, yn ei brofedigaethau mwyaf, *Digon i ti fy ngrâs i* i'th gryfhau yn eu herbyn hwy i gyd, 2 *Cor.* 12. 9. Mae'r gwyr hyn yn gwneuthur fel y gwnaeth disgybl *Eliseus* wrth fwrw ei olwg yn vnig ar ei elynion, hynny ydyw ar lu mawr y Syriaid oedd yn barod i ofod arno, a dybiodd ddarfod am dano, ac na bai possibl iddo sefyll yn eu golwg hwy, hyd oni chafodd ef genhadiad gan Dduw, trwy weddi'r prophwyd, i weled yr Angylion oedd yn sefyll yno yn bresennol, i ymladd trosto ef, ac yna efe a welodd yn amlwg mai cryfaf oedd ei blaid ef. 2 *Reg.* 6.

4. Felly y gwyr hyn, wrth edrych yn vnig ar ein trueni ni a gwendid ein naturiaeth, trwy'r rhai y mae profedigaethau beunyddol yn cyfodi yn ein herbyn ni; y maent hwy yn cyfrif y gâd yn boenus a'r gorfod yn ammhossibl ei gael, am na phrofasant hwy erioed, gan eu hesgeulusdra eu hunain, yr amryw gymmorth grâs, a chynnorthwyau ysprydol eraill, y mae Duw yn wastad yn eu danfon i'r sawl sy fodlon i fyned i'r gâd hon er ei fwyn ef. Yr oedd Sainct *Paul* wedi profi yn helaeth o'r cymmorth hwnnw, yr hwn wedi iddo gyfrif yr holl bethau calettaf ac allai fod, sy'n dywedyd yn ychwaneg, *Ond yn y pethau hyn oll yr ydym ni yn fwy na chwncwerwyr, trwy'r hwn a'n carodd ni*, Rhuf. 8. 37. &c. Ac yma y mae efe yn datgan ar gyhoedd, *na all nac angeu, nac einioes, nac Angylion, na thywysogaethau, na meddiannau, na phethau presennol*,

nol, na phethau i ddyfod, nac uchder, na dyfnder, nac un creadur arall, ei wahanu ef oddiwrth gariad Duw yngbrist Iesu: a hyn oll y mae ei yn ei ddywedyd o hyder at gymmorth ysprydol oddiwrth Grist, trwy'r hwn y mae yn hyderu dywedyd *y gall ef efe wneuthur pob peth, Phil.* 4. 13. Fe a brofasei *Dafydd* ynteu rym ei gymmorth ef, pan yw yn dywedyd, *mi a redais ffordd dy orchymmynion, pan ehengaist fy nghalon, Psal.* 119. 32. Yr ehengi yma ar galon oedd yn dyfod trwy gyssur ysprydol yr enneiniad oddi mewn, yr hwn sydd yn egori ac yn ehengi'r galon a gaewyd ac a gyfyngwyd gan ing a chystudd, wrth dywallt gras ynddi: megis y meddalhaa ac yr ymehenga pwrs neu god a fo wedi crino a chaledu, wrth ei iro ag olew. A phan oedd y gras hwnnw yn bresennol, y dywedai *Dafydd*, nid yn unig ei fod efe yn rhodio ffyrdd gorchymmynion Duw yn hawdd ac yn esmwyth, ond ei fod yn eu rhedeg: fel y bydd olwyn men yn llefain ac yn ewyno tan lwyth bychan tra fo hi sych; ond pan iwrier ychydig olew ynddi, hi a red yn llawen ac yn ddistaw ddinad. Ac y mae hynny yn union hwn yn dangos ein ystad a'n cyflwr ninnau, y rhai heb help a chymmorth Duw, nid ydym abl i wneuthur dim, ond trwy ei help ef ydym abl i wneuthur beth bynnag y mae efe yr awrhon yn ei ofyn gennym ni.

5. Ac yn siccr, mi a ofynnwn i'r gwyr hyn sydd yn meddwl fod ffordd Cyfraith Dduw mor galed ac mor anhawdd, pa fodd y gallai'r prophwyd ddywedyd, *Bu mor llawen gennyf ffordd dy dystiolaethau a'r holl olud*, Psal. 119. 14. Ac mewn man arall, *eu bod hwy yn fwy dymunol nag aur, ie nag aur coeth lawer, ac yn felyssach na'r mel, ac na diferiad diliau mel, Psal.* 19. 10. & 119. 72. Wrth y geiriau hyn y mae efe yn rhoi i fuchedd dduwiol, nid

yn

yn vnig y bri a'r parch a haeddai vwch law holl dryssorau'r byd; ond hefyd yn dangos ei bod yn hyfryd, yn ddifyr, ac yn beraidd; a hynny i orefgyn ac i wradwyddo y rhai oll sy yn ei gwrthod ac yn ei hesgeuluso, yn rhith ei bod yn galed, ac yn anhawdd. Ac os gallai *Dafydd* ddywedyd cymmaint yn amser yr hên gyfraith; oni allwn ni yn gyfiawnach o lawer ddywedyd hynny yn amser y gyfraith newydd, pan roddwyd gras yn helaethach, fel y dyweid yr Scrythur, *Joan.* 1. 17. A thitheu Gristion truan, yr hwn wyt yn dy dwyllo dy hunan â'r tŷb ac a'r meddwl hwnnw, dywaid i mi pa ham y daeth Christ i'r byd? pa ham y cymmerodd efe cymmaint o boen a llafur yn y byd yma? pa ham y collodd efe ei waed? pa ham y gweddiodd efe at ei Dad cyn fynyched trosot ti? pa ham yr ordeiniodd efe y Sacramentau i fod megis yn bibellion i ddwyn gras i ti? pa ham y danfonodd efe yr yspryd glân i'r byd? pa beth y mae 'r gair yma *Efengyl*, neu *goelsain*, neu *Newyddion da*, yn ei arwyddoccau? pa beth yw meddwl y gair yma *Gras*, a'r drugaredd a ddug efe gydag ef? beth y mae 'r gair comfforddus yma *Jesu* yn ei ddwyn ar ddallt i ni? Ond yn gwared ni oddiwrth bechod y mae hyn i gyd? oddiwrth y pechod a aeth heibio meddaf, trwy ei vnig farwolaeth ef: oddiwrth y pechod a ddel, trwy 'r vn farwolaeth, a thrwy gymmorth ei sancteiddd ras ef, a roddwyd i ni trwy 'r moddion hynny yn helaethach nag o'r blaen? Ond hyn yn bennaf a weithiodd dyfodiad Christ, fel y dywed y prophwyd, *y gwneid y ffyrdd gwyr-geimion yn vnion, a'r anwastad yn wastadedd*, *Esa.* 40. 4. *Luc.* 3. 4. Ond hyn oedd yr achos y cynnysgaeddodd efe ei eglwys a chynnifer o ddoniau bendigedig yr yspryd glân, ac ag amryw radau arbennig, i wneuthur iau ei wasanaeth yn beraidd, a buchedd dda yn esmwyth, a

rhodio

rhodio yn y gorchymynion yn hyfryd : fel y gall dynion bellach ganu mewn cystuddiau, a bod yn hyderus mewn peryglon, ac yn ddiofal mewn gwrthwyneb, a bod yn siccr o gael y maes ym mhob math ar brofedigaethau ? Ond hyn yw dechreu, a chanol, a diwedd yr Efengyl ? Ond y rhai hyn oedd addewidion y prophwydi ; a llawenchwedl yr Efengyl ; a phregeth yr Apostolion ; ac addysg, a chrediniaeth, a gwaith a gorchwyl yr holl Sainct ? Ac yn ddiweddaf, ond hyn yw *verbum abbreuiatum Y gair a fyrhawyd*, yn yr hwn y mae 'n sefyll holl gyfoeth a thrysor Christianogaeth ? *Rhuf*. 9. 28.

6. Ar grâs yma sydd o'r fath nerth a grym yn yr enaid yr êl i mewn iddo, ac y newidia ei holl gyflwr ef: ac y gwna yn oleu ac yn eglur y pethau oedd o'r blaen yn dywyll, ac yn hawdd ac yn esmwyth y pethau oedd o'r blaen yn galed ac yn anhawdd. Ac o'r achos hwnnw y dywedir am dano yn yr Scrythur lân, ei fod yn gwneuthur yspryd newydd a chalon newydd. Megis lle y mae *Ezeciel* wrth grybwyll am y peth hyn, yn dywedyd megis allan o enau Duw, *Mi a roddaf iddynt galon newydd, ac a roddaf yspryd newydd o'i mewn hwynt ; fel y rhodiont yn fy neddfau, ac y cadwont fy marnedigaethau, ac y gwnelont hwynt*, *Ezec*. 36. 26. A ellir dywedyd dim yn y byd yn eglurach ? Ac am farwolaethu a gorchfygu ein gwynniau, y rhai trwy eu gwrthryfel sydd yn gwneuthur ffordd gorchymynion Duw yn anhyfryd ; y mae S. *Paul* yn tystiolaethu yn oleu, fod Duw yn rhoi i ni râs yn helaeth, trwy ddioddefaint Christ, i wneuthur hynny ; canys y mae 'n dywedyd, *Ni a wyddom hyn, ddarfod croes-hoelio ein hên ddŷn ni gydâ Christ, er mwyn dirymmu corph pechod, fel rhag llaw na wasanaethom bechod*, *Rhuf*. 6. 6. Wrth grybwyll am yr *Hen ddŷn, a chorph pechod*, y mae S. *Paul* yn deall ein

Felly y prawf S. Awstin, lib. 2. de pec.mer. cap. 6.

gwyniau gwrthryfelgar ni a'n trachwant, y rhai hefyd a groeshoeliwyd ac a ddinistrywyd trwy ardderchoccaf aberth Christ, fel y gallwn ni trwy 'r grâs a bwrcaswyd i ni yn yr aberth honno, mewn rhyw fesur da, wrthwynebu a gorchfygu y gwyniau hyn, a ninnau wedi ein rhyddhau mor helaeth oddiwrth wasanaeth a chaethiwed pechod. A hon yw'r oruchafiaeth ardderchog gyfan gwbl, a ddechreuir yn y byd hwn, ac a orphennir yn y byd a ddaw, yr hon a addawodd Duw er cyhyd o amser, i bob enaid Christianogaidd, trwy gyfrwng Christ, pan ddywedodd efe, *Nac ofna canys yr wyfi gydâ thi: na lwfrhâu, canys myfi yw dy Dduw; mi a'th gadarnhaf di ac a'th gynnorthwyaf di, ac a'th gynnhaliaf di a deheulaw fy ngwir cyfiawn i. Wele cywilyddir a gwradwyddir y rhai oll a ymladdant i'th erbyn: dy wrthwyneb-wyr fyddant megis diddim, ac a ddifethir. Ti a'i ceisi, ac ni's cei hwynt, sef y rhai a ymgynhennasant â thi. Y gwyr a ryfelant â thi a fyddant megis diddim, ac megis peth heb ddim. Canys myfi 'r Arglwydd dy Dduw a ymaflaf yn dy ddeheulaw, ac a ddywed wrthyt, nac ofna, myfi a'th gynnorthwyaf di,* &c. *Esa.* 41. 10.

7. Wele yma addaw i ni oruchafieth gyflawn yn erbyn ein gwrthryfelwyr, trwy gymmorth deheulaw cyfiawn wr Duw; hynny ydyw yn erbyn ein gwyniau anllywodraethus, trwy gymmorth grâs oddiwrth Jesu Grist. Ac er nad ydys yma yn addaw tynnu 'r gwrthryfelwyr hyn ymaith yn llwyr, ond yn vnig eu gorchfygu a'i gwradwyddo; etto y mae yn dywedyd, *y byddant hwy megis diddim, ac megis peth heb ddim.* Ac wrth hynny yr arwyddoccir, na rwystrant hwy i ni fod yn gadwedig, ond yn hytrach ein dyrchafu, a'n rhwyddhau tu a'n Iechydwriaeth.

wriaeth. Oblegid fel y mae 'r anifeiliaid gwyllti-on, er eu bod o naturiaeth yn greulon, ac yn barottach i wneuthur niweid iddyn yn hytrach nâ chymmwynas, etto pan feistroler hwy a'i dofi, y maent yn myned yn fuddiol iawn ac yn anghenrhaid i ni: felly 'r gwyniau gwrthryfelgar hyn eiddom ninnau, er eu bod o honynt eu hunain yn gyfryw ac a'n hanrheithient ni yn gwbl, etto wedi darfod i ni unwaith eu darostwng a'i marwolaethu trwy râs Duw, hwy a wnant i ni lês mawr iawn, tu ac at weithredu pob math ar rinweddau da; megis y gwna chwerwder a digofaint lês i ni tu ac at gynneu ac ennyn zêl ynom, a chasineb i beri i ni erlid pechod, a meddwl vchel i beri i ni ddiystyru 'r byd ac ymwrthod ag ef, a chariad i beri i ni ymgais ac ymgyrhaeddyd a phob gweithred fawrfrydig wrolwych, ynghyfer y doniau a'r cymmwynasau a dderbyniasam ni gan Dduw. Heb law hyn, fe a adawyd y gâd a'r ymdrech yma i ni i ddarostwng ein gwyniau, er mwyn mawr llês i ni; hynny yw, er mwyn ein dioddefgarwch, a'n goruchafiaeth, ac i gael o honom ni 'r gorfod yn y bywyd hwn; ac er mwyn cael o honom ein gogoneddu a'n coroni yn y fuchedd a ddaw: fel y mae S. *Paul* yn dywedyd am dano ei hun, ac yn ei sicrhau i eraill trwy ei esampl ei hun.

8. Bellach gan hynny, aed y Christion diowgfwrth, a *rhoed ei law yn ei fonwes*, neu dan ei wregys, fel y dyweid yr Scrythur lan, a dyweded, *Mae llew ar y ffordd, a llewes yn yr heolydd, ac fe a'm lleddir i*: fel na lyfaso fyned allan o'r drysau, *Dih.* 19. 24. Dyweded, *Nad ardd efe gan oerder y gayaf*, *Dih.* 26. 13. Dyweded, anhawdd yw gweithio, ac o [illegible]n hynny ni chwynna efe na'r drain na'r ysgall a[illegible] o'i winllan, ac nid adeilada ei magwyr hi, *Dih.* 24. 30, 31. Hynny ydyw, dywed-

 ded

ddo fod ei wyniau yn gryfion, ac am hynny na's gallo'i gorchfygu hwy ; a bod ei gorph yn dyner ac yn foethus, ac am hynny na faidd efe roi gormod poen arno, a bod ffordd buchedd dduwiol yn drwystrus ac yn anhawdd, ac am hynny nas meidr efe ymroi i'w chychwyn hi. Dyweded hyn i gyd, a llawer ychwaneg, o'r pethau y mae Christianogion diog segurllyd yn arfer o'i dwyn yn esgus drostynt : dyweded hynny drosto ei hun, meddaf, cymmaint ac a fynno, a chyn fynyched ac y mynno ; nid yw 'r cwbl ond esgus, a cham esgus, ac esgus yn gwneuthur mawr ammarch a dirmyg ar nerth a grym gras Christ, a brynodd efe a'i chwerw-dost ddioddefaint, nid ydyw ond esgus ddywedyd fod ei iau ef yr awrhon yn anhyfryd ; ac ynteu ei hun wedi ei wneuthur ef yn esmwyth, *Mat.* 11. 30. fod ei faich ef yr awrhon yn drwm, ac ynteu wedi ei wneuthur ef yn ysgafn ; fod ei orchymmynion ef yr awrhon yn dóst, gan fod yr yspryd glan yn taeru 'r gwrthwyneb, 1 *Jo.* 5. 3. ein bod ni yr awrhon tan gaethiwed ein gwyniau, a'n trachwantau, ac ynteu trwy ei ras wedi ein gwared ni, a'n gwneuthur yn wir ryddion, *Rhuf.* 7. 25. *Os yw Duw gydâ ni, pwy a all fod i'n herbyn,* medd yr Apostol, *Rhuf.* 8. 31. *Yr Arglwydd yw fy ngobaith, a'm iechydwriaeth, a'm nerth,* medd *Dafydd* sanctaidd, *rhag pwy yr ofnaf? yr Arglwydd yw nerth fy mywyd, rhag pwy y dychrynaf? Pe gwersyllai llu i'm herbyn, nid ofna fy nghalon: pe cyfodai câd i'm herbyn, er hynny mi a fyddwn hyderus.* A pheth yw 'r achos o hynny ? *Canys yr wyt ti gyda mi, Psal.* 27. 1, 3. & 28. 7. *Psal.* 23. 4. Oh Arglwydd, yr wyti yn ymladd yn fy mhlaid, yr wyti yn fy nghymmorth i a'th ras, a thrwy nerth dy ras di y caf yr oruchafiaeth : pe codei holl dorfoedd fy ngelynion i'm herbyn ar unwaith, sef y byd, y cnawd,

a'r

a'r cythreul; mi a gaf nid yn vnig yr oruchaſiaeth arnynt, ond mi a'i caf yn hawdd ac yn eſmwyth, a thrwy hyfrydwch a llawenydd. Canys cymmaint a hynny y mae S. *Ioan* yn ei arwyddoccau, oblegid wedi iddo ddywedyd nad yw gorchymmynion Chriſt yn drymion, y mae efe yn dywedyd yn y man ar ôl hynny megis i ddangos yr achos paham nad ydynt hwy drymion, *Oblegid beth bynnag a aned o Dduw y mae yn gorchfygu'r byd.* Hynny yw, y mae 'r gras yma, a'r cymmorth nefol a ddanfonir i ni odddiwrth Dduw, yn gorchfygu 'r byd a'i holl wrthwyneb a'i brofedigaethau, a chyda hynny yn gwneuthur gorchymmynion Duw yn eſmwyth, a buchedd dduwiol yn dra hyfryd ac yn beraidd, 1 *Ioan.* 5. 3, 4.

9. Ond fe a allai y dywedwch chwi, Y mae Chriſt ei hun yn cyfaddef bod buchedd dduwiol yn iau ac yn faich, pa fodd wrth hynny y dichon fod yn hyfryd ac yn eſmwyth, fel y dywedwch ei bod? Fy atteb yw, fod Chriſt yn dywedyd ym mhellach, ei bod yn iau eſmwyth ac yn faich yſgafn. Ac y mae hynny yn tynnu ymaith eich gwrthwynebchwedl chwi, a chyda hynny yn arwyddoccau fod rhyw faich nid yw na thrwm na thôſt ar y neb a'i dycco, ond yn hytrach yn ei gymmorth ac yn ei lonnychu: fel mae 'r baich plu ar gefn yr aderyn yn cynnal yr aderyn i fynu, a heb fod yn flin iddo ddim. Felly hefyd er ei fod yn iau, y mae 'n iau eſmwyth, ac yn iau comfforddus, ac yn iau ſy fwy hyfryd na'r mêl, ac na'r dil mêl, fel y dywaid y prophwyd. *Pſal.* 19. 10. A pha ham hynny? am ein bod ni yn tynnu ynddo gyda chymmar hynaws mwynaidd: yr ydym ni yn tynnu yr iau gyda Chriſt; Hynny ydyw, y mae ei ras ef yn y naill ben i'r iau, a ninnau yn gwneuthur ein goru yn y pen arall. Ac o herwydd pan fo ŷch mawr ac ŷch bychan yn tynnu

ynghyd, bod y pwys i gyd ar wddf yr ych mawr, am ei fod ef yn codi yr iau yn lân oddiar wddf y llall; ac dyna 'r achos tra fom ninnau yn tynnu yn yr iau yma gyda Chriſt ſy fwy na nyni, ei fod ef yn yſgafnhau yr holl bwys oddiarnom ni, ac yn gofyn yn vnig fod ini fyned rhagom gydag ef yn gomfforddus, ac na wrthodom fyned tan yr iau gyd ag ef, am fod y boen i gyd yn eiddo ef, a'r hyfrydwch yn eiddom ninnau. Hyn y mae efe yn ei arwyddocau yn eglur pan yw 'n dywedyd, *Deuwch attaf fi bawb ac ſydd yn flinderog ac yn llwythog, ac mi a eſmwythâf arnoch*, *Matth.* 11. 28. Yma y gwelwch ei fod yn ein hannog ni i gymmeryd yr iau hwn, yn vnig fel y gallai ef wrth hynny ein llonnychu ni, a thynnu'r baich oddiarnom; ie melyſaf, tynnu'r baich oddiarnom a'n llonnychu, ac nid ein llwytho ni a'n blino mewn modd yn y byd: ein dadlwytho ni o feichiau trymion ac ieuau'r byd hwn; oddiwrth faich gofal, a baich trymder, a baich cynfigen, a chas, a malais; a baich balchder, a baich ymgyrhaeddydd am ſwyddau, a baich cybydd-dod, a baich annuwioldeb, a baich tân vffern. Oddiwrth yr holl feichiau, a'r ieiau goſidus hyn, yr ewyllyſiai Griſt ein gwared ni, trwy roi ar ein gwarrau ni ei iau ef yn vnig a'i faich, a'r rhei'ny wedi eu hyſgafnhau a'i pereiddio gan ei ſanctaidd râs ef, fel nad ydyw flin eu dwyn hwy, ond eſmwyth a hyfryd, a chomfforddus, fel y dangoſwyd vchod.

10. Achos arall pa'm y mae 'r iau yma mor eſmwyth, a'r baich mor yſgafn, a ffordd gorchymmynion Duw mor hyfryd gan wyr da, yw yr Cariad ſy ganddynt tu ac at Dduw, yr hwn biau 'r gorchymmynion. Oblegid nid oes vndyn na's gŵyr, ac na's profodd ynddo ei hun, gryfed gwŷn yw gwŷn cariad, ac fel y mae yn gwneuthur yn hawdd

ac yn esmwyth y boen fwyaf yn y byd. Pa beth fydd yn peri i'r fam gymmeryd cymmaint o boen yn magu ac yn meithrin ei phlentyn, ond cariad yn vnig? Pa beth sy'n peri i'r wraig eistedd mor ddiwyd wrth erchwyn gwely ei gŵr pan fo'n glaf, ond cariad yn vnig? Pa beth fydd yn peri i'r anifeiliaid, ac i adar yr awyr, hepcor peth o'i hymborth ei hun, a rhoi eu bywyd mewn perygl, i borthi eu rhai bach, ond nerth cariad yn vnig? Y mae S. *Awstin* yn dilyn y pwngc yma ymmhell ac yn helaeth, trwy lawer o esamplau eraill: megis esampl y marsiandwr, yr hwn ni wrthyd antur yn y byd ar for, o gariad ar elw; yr heliwr ni wrthyd ddrwg dywydd yn y bŷd, o gariad ar ei helwriaeth; y rhyselwr, ni wrthyd berygl marwolaeth, o gariad ar yr anrhaith. Ac y mae ef yn dywedyd ymmhellach yn y diwedd, ac os gall cariad dŷn tu ac at greaduriaid yn y byd yma fod cymmaint ac y gallo beri iddo wneuthur poen a llafur yn esmwyth, ac na thybier ei bod yn boen, ond yn hytrach yn ddifyrrwch ac yn hyfrydwch; pa faint mwy y bydd i gariad gwyr da tu ac at Dduw wneuthur eu holl boen hwy'n gomfforddus, a gymmeront yn ei wasanaeth ef?

Ser. 9. de verb. Dom.

11. Yr anfeidrol gariad yma oedd yr achos y tybiai Grist am yr holl boenau a'r cystuddiau a ddioddefodd ef er ein mwyn ni nad oeddynt hwy ddim. A'r cariad yma hefyd oedd yr achos y tybiai lawer Christion am yr holl flinderau a'r poenau a ddioddefasant hwy er mwyn Christ, nad oeddynt hwy ddim. Nid oedd carcharau, ac arteithiau, a cholled am anrhydedd, a da, a bywyd hefyd, ddim ond pethau gwael gan lawer o wasanaethwyr Duw, wrth y cariad gwresog yma. Y cariad yma a yrrodd lawer o wyryfon, a phlant ieuaingc tyner, i'w hoffrym-

mu eu hunain yn amser erlid er cariad ar yr hwn yr oeddid yn eu herlid o'i achos. Y cariad

Euseb. lib. 6. cap. 34.

yma a barodd i Apolonia dduwiol o *Alexandria*, pan ddugpwyd hi at y tân i'w llosgi er mwyn Christ, ddiangc allan o ddwylo y rhai oedd yn ei harwein, a rhedeg i'r tan yn llawen o honi ei hun. Y cariad yma a wnaeth i *Ignatius* yr hen ferthyr gynt wedi darfod ei gondemnio i'w daflu i'r anifeiliaid gwylltion, (am ei fod yn ofni y gwrthodent hwy ei gorph ef, fel y gwrthodasent lawer o ferthyron o'r blaen) ddywedyd na adawai ef iddynt wneuthur felly, ond yr annogai ac y cyffroai efe hwynt i ddyfod atto, ac i ddwyn ei fywyd oddiarno, trwy rwygo ei gorph ef yn ddrylliau.

12. Ac dyma 'r pethau a weithia cariad gwresog, yr hwn sydd yn peri i'r pethau sydd o honynt eu hunain yn dra anhawdd ac yn dra ofnadwy, fod yn beraidd ac yn hyfryd: ac yn hytrach o lawer y gall beri i gyfreithiau a gorchymmynion Duw, y rhai o honynt eu hunain sydd dra chyfiawn, a rhesymol, a sanctaidd, a hawdd, fod yn hyfryd ac yn esmwyth.

Tract. 27. in Joan.

Da amantem, medd S. Awstin *& sentit quod dico, si autem frigido loquor, nescit quid loquor*: moes i mi wr a fo yn caru Duw, ac ef a wŷr ynddo ei hun fod yn wir y peth yr wyf yn ei ddywedyd; ond os a Christion oerllyd y chwedleuaf, ni ddeall efe beth yr wyf yn ei ddywedyd. Ac dyma 'r achos pa ham y mae Christ, wrth son am gadw ei orchymmynion, mor fynych yn adrodd y gair yma Cariad, megis yr achos siccraf sy 'n peri cadw gorchymmynion Duw, ac o eisiau bod cariad yn y byd, nid ydyw 'r byd yn eu cadw hwy ddim, fel y mae efe yno yn dangos. *O cerwch fi, cedwch fy ngorchymmynion*, medd efe, *Ioan.* 14. 15, 21, 23. A thrachefn,

Yr hwn sydd a'm gorchymmynion i ganddo efe yw 'r hwn sydd yn fy ngharu i. Drachefn, *Yr hwn sydd yn fy ngharu i, a geidw fy ngorchymmyn.* Ac yn y geiriau diweddaf hyn, y gallwn ni ystyried ei fod ef yn dywedyd wrth yr hwn sydd yn ei garu, *Fy ngorchymmyn*, yn y rhif vnig, oblegid i'r cyfryw vn, nad yw ei holl orchymmynion ef ond megis vn gorchymmyn, yn ôl yr hyn a ddyweid S. *Paul*, mai *Cariad yw cyflawnder y gyfraith*: am ei fod yn cynnwys y cwbl, *Rhuf.* 13. 10. Ond wrth yr hwn nid yw yn ei garu, y dywed Christ, *Fy gorchymmynion*, yn y rhif lliosog; gan arwyddoccau wrth hynny, eu bod hwy i'r cyfryw vn yn llawer, ac yn drymion hefyd, am nad oes ganddo gariad i'w gwneuthur hwy yn esmwyth. Yr hyn y mae S. *Ioan* hefyd yn ei yspyssu, pan yw yn dywedyd, *Hyn yw cariad Duw, bod i ni gadw ei orchymmynion ef, a'i orchymmynion ef nid ydynt drymion*, 1 *Ioan.* 5. 3. Hynny yw, nid ydynt hwy drymion i'r hwn sydd a chariad Duw ganddo, ac onid e nid rhyfedd eu bod yn dra thrymion. Oblegid trwm y tybiwn ni fod pob peth ac yr ydym ni yn ei wneuthur yn erbyn ein hewyllys. Ac felly wrth hyn hefyd, ddarllennydd mwynlan, y gelli di wybod amcan pa vn a wna cariad Duw ai bod ynot ti, ai nad ydyw.

Ond, gwers 15 y mae efe yn arfer y lliosog.

13. Ac dyma ddau fodd bellach, sy 'n gwneuthur buchedd dduwiol gwyr da yn esmwyth iddynt yn y byd hwn. Y mae yn canlyn amryw foddion eraill, fel y gallo yr ymesgusodwyr esgeulus yma weled mor anghyfiawn ac mor anwir yw eu hesgus hwy, sef yw hynny, cam dybied fod yn anhawdd byw yn dduwiol: er bod i fuchedd dduwiol mewn gwirionedd gymmaint o freiniau o gyssur, vwch law buchedd y rhai annuwiol, ie yn y byd hwn.

A'r modd nesaf, sydd yn canlyn ar ôl y rhai o'r blaen, ydyw rhyw yspysol a neillduol oleuni deall sydd yn perthyn i'r rhai cyfiawn, ac a elwir yn yr Scrythur lan, *Prudentia Sanctorum*, *Doethineb y Saint*, yr hyn nid yw ddim amgen na rhyw wreichion o ddoethineb nefol, sydd trwy ryw neillduol fraint wedi eu rhoi i'r rhai duwiol yn y fuchedd hon: trwy 'r hyn y maent yn derbyn goleuni tra chomfforddus, a deall mewn pethau ysprydol, yn enwedig ynghylch eu hiechydwriaeth eu hun, a'r pethau a berthyn iddi. A hyn yr oedd y prophwyd *Dafydd* yn ei feddwl pan ddywedai, *Ti a ddangosaist i mi lwybr bywyd.* A phan ddywedodd efe am dano ei hun, *Deellais fwy na 'm holl athrawon; Deellais yn well nâ 'r henuriaid.* A thrachefn mewn lle arall, *Peraist i mi wybod doethineb yn ddirgel*, *Psal.* 16. 11. *Psal.* 119. 99, 100. *Psal.* 51. 6. Hwn yw 'r goleuni hwnnw y mae Saint *Ioan* yn dywedyd am dano, fod Christ yn goleuo ei weision ei hun ag ef: a hwn yw enneiniad yr Yspryd glân yr hwn y mae'r yn Apostol yn dywedyd fod Duw yn ei roi i'r rhai duwiol, i'w dysgu hwy ymmhob peth ac a fo anghen-rhaid i'w hiechydwriaeth, *Io.* 1. 9. 1 *Io.* 2. 27. Ac dyma hefyd waith Duw yn ysgrifennu ei Gyfraith ynghalonnau dynion, yr hyn y mae efe yn ei addaw trwy 'r prophwyd *IEREMI*, *Ier.* 31. 33. ac dyma ddysgu dynion gan Dduw ei hun, yr hyn a addawyd trwy 'r prophwyd *Esai*, *Esa.* 54. 13. Ac yn ddiweddaf, dyma'r deall ardderchog ynghyfraith yr Arglwydd, a'i orchymmynion, a'i gyfiawnderau, yr hwn yr oedd *Dafydd* dduwiol yn ei ddeisyfu yn gymmaint, ac yn ei ofyn cyn fynyched yn y psalm dra duwiol honno sydd yn dechreu, *Gwyn eu byd y rhai perffaith eu ffordd:* hynny ydyw, yn y bywyd hwn, *Psal.* 119.

14. Trwy 'r goleuni deall yma, a'r wybodaeth nefol, a'r ymglywed yma oddiwrth yr yspryd glân, mewn pethau ysprydol; yr helpir y rhai duwiol yn fawr yn ffordd cyfiawnder; am eu bod yn cael eu gwneuthur yn abl i iawn farnu er eu cyfarwyddo eu hunain yn y pethau a gyfarfyddo a' hwynt; yn ôl yr hyn a ddywaid S. *Paul, Yr hwn sydd ysprydol sydd yn barnu pob peth. A'r dyn anianol nid yw yn derbyn y pethau sydd o yspryd Duw*, 1 *Cor.* 2. 14, 15. Onid yw hyn yn datguddio braint buchedd dduwiol yn fawr? Y llawenydd, a'r cyssur, a'r comfordd sydd oddiwrthi; a'r gofid a'r trueni anesgorol sydd o'r gwrthwyneb? Oblegid pettei ddau yn rhodio ynghŷd, y naill yn ddall, a'r llall yn gweled yn eglur, pa vn o honynt a flinai ac a ddiffygiai yn gyntaf? Taith pa vn a fyddai debyg i fod yn boenusaf? Ond digon ychydig i flino gwr dall? Ystyriwch chwithau ym mha dywyllwch blinedig y mae 'r annuwiol yn rhodio. Ystyriwch pa vn a wnantai bod yn ddall ai nad ydynt! Y mae S. *Paul*, yn y lle a ddangoswyd o'r blaen, yn dywedyd na's gallant hwy dderbyn dim gwybodaeth ysprydol. Ond tywyllwch mawr ydyw hynny, 1 *Cor.* 2. 14, 15. Drachefn, y mae 'r prophwyd *Esai* yn darlunio eu cyflwr hwy ym mhellach, pan yw yn dywedyd megis o enau 'r annuwiol, ni a *balfalasom a'r pared fel deillion, ac fel rhai heb lygaid y palfalasom: ni a dramgwyddasom ar hanner dydd fel yn y cyfnos*, *Esa.* 59. 10. Ac mewn lle arall y mae 'r Scrythur yn ei osod allan etto yn oleuach, ynghŷd a'i boen a'i lafur, a hynny allan o enau 'r annuwiol eu hunain yn y geiriau hyn, *Ni thywynnodd llewyrch cyfiawnder i ni, ac ni chododd haul cyfiawnder arnom: ni a ymflinasom mewn anialwch anhyffordd*, &c. *Dyma ymddiddanion pechaduriaid yn uffern*, *Doeth.* 5. 6. Wrth y geiriau hyn y gwelir, nid yn vnig bod yr

annuwiol

annuwiol yn byw mewn tywyllwch mawr, ond hefyd bod y tywyllwch yma yn boenus iawn iddynt hwy: ac felly o'r gwrthwyneb, bod y goleuni sydd i'r cyfiawn, yn esmwythder mawr iddynt ar ffordd duwioldeb.

15. Vn peth arbennig arall, sydd yn gwneuthur ffordd buchedd dduwiol yn esmwyth ac yn hyfryd i'r rhai a rodiant ynddi, a hwnnw ydyw'r cyssur cuddiedig, dirgel, y mae Duw yn ei dywallt yngHalonnau y rhai sy'n ei wasanaethu ef. Dirgel yr wyf yn ei alw, am nad oes neb yn ei adnabod, nac yngwybod oddiwrtho, ond yn vnig y rhai a'i profasant: ac o'r achos hwnnw y mae Christ ei hun yn ei alw ef yn *Manna cuddiedig, ac yn enw newydd, yr hwn nid edwyn neb, ond yr hwn sydd yn ei dderbyn*, Datc. 2. 17. Ac y mae'r prophwyd yn dywedyd am dano, *Mor fawr yw dy ddaioni a roddaist i gadw i'r sawl a'th ofnant*, Psal. 31. 19. A thrachefn mewn lle arall, *Neilldua'ist law graslon i'th etifeddiaeth*, Psal. 68. 10. Ac y mae prophwyd arall yn dywedyd, megis o enau Duw yn crybwyll am yr enaid defosionol sydd yn ei wasanaethu ef, *Mi a'i denaf hi, ac a'i dygaf i'r anialwch, ac yno mi a ddywedaf wrth fodd ei chalon hi*, Os. 2. 14. Ac wrth yr holl eiriau hyn, *anialwch, neillduo, a chuddiedig*, yr arwyddoccâir mai braint dirgel cuddiedig yw hwn, a roir yn vnig i'r rhai duwiol, ac nad oes i galonnau cnawdol y rhai annuwiol, na rhan na chyfran ynddo. Ond ni all tafod dŷn yspysu faint a gwerthfawroced hyfrydwch y cyssur nefol yma: ac ni a allwn fwrw amcan arno wrth eiriau *Dafydd*, yr hwn wrth grybwyll am y gwin ysprydol, sydd yn dywedyd fod ynddo'r fath nerth ai fod yn meddwi pob vn a'i profo: hynny ydyw y gwna efe iddynt na wypont ac na chlywont ddim oddiwrth

Felly y mae'r Badis.

wrth

wrth bethau daiarol, *Psal.* 36. 8. megis am S. *Petr*, wedi iddo yfed ychydig o hono, efe a'i gollyngodd ei hun tros gôf yn y man, ac a chwedleuodd megis gwr wedi amhwyllo, am adeiladu pebyll yn y fan honno, a gorphywys yno byth, *Mat.* 17. 4. Dyma *Afon yr hyfrydwch*, fel y mae 'r prophwyd yn ei galw, sydd yn tarddu allan o fryn y nef, a thrwy ffyrdd dirgel yn dyfrhau calonnau ac yspryd y rhai duwiol, ac yn eu meddwi hwy â'r llawenydd annrhaethadwy y mae yn ei ddwyn gyd â hi, *Psal.* 36. 8. Dyma dippyn o dammaid prawf yn y bywyd hwn o'r llawenydd nef, a roddir i'r rhai da, i'w comfforddi hwy ac i roi cyssur ynddynt i fyned rhagddynt yn eu duwioldeb. Oblegid fel y mae marsiandwyr a fo 'n chwennych gwerthu eu marsiandiaeth, yn fodlon i chwi i gael gweled a theimlo, ac weithiau, i brofi'r pethau y bônt yn eu gwerthu, er mwyn eich annog chwi i brynu ganddynt, felly y mae 'r hollalluog Dduw, am ei fod megys yn chwennych gwerthu i ni lawenydd nef, yn fodlon i roi peth o hono, i'w brofi ym mlaenllaw i'r rhai y mae efe yn eu gweled yn chwennych prynu: er mwyn peri iddynt gynnyg yn rhwydd, ac na rusont dalu cymaint neu fwy nag y mae ef yn ei ofyn, *Datc.* 3. 18. Dyma'r anfeidrol lawenydd a'r gorfoledd sydd ynghalonnau y rhai cyfiawn, yr hwn y mae 'r prophwyd yn ei feddwl pan yw yn dywedyd, *Llef gorfoledd ac iechydwriaeth sydd ym mhebyll y cyfiawn*, *Psal.* 118. 15. A thrachefn, *Gwyn ei fyd y bobl a adwaenant yr hyfrydlais*: sef yw hynny, y rhai sy gydnabyddus ag anfeidrol lawenydd a hyfrydwch y cyssur a'r diddanwch calon yma, *Psal.* 89. 15. Yr oedd S. *Paul* wedi profi o hono, pan scrifennodd efe'r geiriau hyn, ynghanol ei holl lafuriau er mwyn Christ, *Yr wyf yn llawn o ddiddanwch, ac yn drachyflawn o lawenydd, yn ein holl orthrymder*,

thrymder, 2 *Cor.* 7. 4. Pa beth ddwysach na hyn a ellis ei ddywedyd, i brofi fod gwasanaeth Duw yn hyfryd? Yn sicer, ddarllenydd mwynaiddlan, pe bait ti vnwaith wedi profi ddim ond cymmaint ac vn desnyn o'r llawenydd nefol yma, ti a roit yr holl fyd er cael vn desnyn arall o hono, neu o'r hyn lleiaf rhag colli drachefn yr vn desnyn a gawsit.

16. Ond ti a ofynni i mi, pa ham a thitheu yn Gristion yn gystal ac eraill, na phrofaist ti erioed etto o'r cyssur yma? I hynny 'r attebaf, nad yw hwn, fel y dangoswyd o'r blaen, fwyd i bob genau, ond *Gwlith-law a neilltuwyd i etifeddiaeth Duw yn vnig*, Psal. 68. 9. *Gwin ydyw hwn o gell Duw ei hun, a roed i gadw i'w briodferch ef*; fel y mae 'r Caniad yn dangos: hynny ydyw i'r enaid defosionol sy wedi ymroi i wasanaethu Duw, *Can.* 2. 4, 5. Bron y diddanwch yw hon, i'r plentyn yn vnig i sugno o honi ac i ymlenwi arni, fel y dywaid y prophwyd Esai, *Es.* 66. 11. Ac ni all yr enaid sy wedi boddi mewn pechod, a difyrrwch y byd, fod yn gyfrannog o'r dawn yma, na'r galon a fo 'n llawn o ofalon bydol a meddyliau cnawdol. Oblegid fel na allai Arch Duw, ac eilun Dagon sefyll ar vnwaith ar yr vn allor; felly nis gall Christ a'r byd sefyll ar vnwaith yn yr vn galon, 1 *Sam* 5. Ni ddanfonodd Duw mo'r Manna hyfryd i bobl Israel, tra barhaodd y peillied a'r winwyn a ddygasent o'r Aipht. Felly ni ddenfyn efe mo'r diddanwch nefol yma i titheu, hyd oni ymarloesech o'th holl feddyliau gorwag. Marsiandwr doeth yw efe, er ei fod yn hael, ni rydd efe ddim o'i drysor i'w brofi, lle y gwypo nad oes ewyllys i brynu. Dyro dy fryd yn sicer vnwaith ar wasanaethu Duw, ac yno ti a gai glywed oddiwrth y llawenydd yma yr wyf i'n son am dano, fel y cafodd llawer mil o'th flaen di; ac ni thwyllwyd neb erioed etto yn hyn o beth. Fe

ddiang-

ddiangodd *Moesen* yn gyntaf allan o'r Aipht, i fynyddoedd Madian, cyn i Dduw ymddangos iddo; ac felly y bydd rhaid i'th enaid ditheu ymadael a gwagedd y byd, cyn y gallo edrych am y diddanwch yma, *Exod.* 2. Ond er cynted yr ymroddech di yn gwbl i wasanaethu *Duw*, yno ti a gai groesaw mwy nag yr oeddit yn ei ddisgwyl. Oblegid mewn gwirionedd tynerach yw ei gariad ef ar y rhai newydd ddyfod i'w wasanaeth, nag ar y rhai fu'n ei wasanaethu ef er ys talm, fel y mae efe yn dangos yn eglur wrth ddammeg y mab afradlon: yr hwn a groesawodd efe â mwy o lawenydd a daintethfwyd, na'r brawd hynaf oedd yn ei wasanaethu ef er ys hir o amser, *Luc.* 15. Ac o hyn y mae dau achos; y naill, o lawenydd cael gwasanaethwr newydd, fel y dengys S. *Luc* yn y text; a'r llall, rhag i hwnnw, oni chai ddim cyssur yn y dechreuad ddychwelyd yn ei ôl drachefn i'r Aipht: fel y mae *Duw*, wrth esampl meibion Israel, yn dangos yn oleu yn y geiriau hyn; *Pan ollyngodd Pharao bobl Israel allan o'r Aipht, ni arweiniodd yr Arglwydd hwynt drwy ffordd gwlâd y Philistiaid, er ei bod yn nes, oblegid dywedodd Duw, rhag i'r bobl edifarhau pan welont ryfel, a dychwelyd yn eu hol i'r Aipht*, *Exod.* 13. 17. Ac o'r ddau achos hynny ti a elli fod yn siccr y cait ti ddiddanwch arbennig, a chomffordd, yngwasanaeth *Duw*, pe rhoit ti dy fryd arno, fel y cafodd gwŷr eraill o'th flaen di, ac a brofasant wrth hynny, nad ydyw'r ffordd yn galed ac yn anhawdd, fel y mae y rhai bydol yn tybied am dani; ond yn esmwyth, ac yn hyfryd, ac yn gomfforddus, fel yr addawodd Christ, *Mat.* 11. 30.

17. Yn ôl y rhagor-fraint yma o ddiddanwch calon, y mae vn arall yn canlyn, yr hwn sydd yn gwneuthur gwasanaeth Duw yn hyfryd, a hwnnw

yw

yw tystiolaeth cydwybod dda, yr hon y gwnai S. Paul cymmaint cyfrif o honi a'i galw yn *Orfoledd iddo*, 2 *Cor*. 1. 12. Ac y mae yr yspryd glân yn dywedyd am dani ym mhellach trwy enau'r gwr doeth, *Gwledd wastadol yw calon lawen*, neu gydwybod dda, *Dih*. 15. 15. Ac o hynny y gallwn gasglu, am y gwr duwiol, gan fod ei feddwl ef yn ddiogel, a'i galon yn llawen, a'i gydwybod yn heddychol, ei fod ef yn byw bob amser mewn gwledd ddiddan lawenwych. A pha fodd wrth hynny y mae 'r bywyd yma yn galed ac yn anhyfryd, fel yr ydychwi yn tybied ei fod? yn y gwrthwyneb, yr annuwiol, gan fod ei gydwybod yn cael ei blino wrth ymwybod ac ymglywed a'i bechod, y mae efe bob amser yn cael ei boeni o'r tu mewn iddo, fel yr ydym ni yn darllain fod Cain yn ôl iddo ladd ei frawd *Abel*; ac *Antiochus* am y drygioni a wnaethai efe i Ierusalem; a *Iudas* am ei fradwriaeth yn erbyn ei feistr, *Gen*. 4. 1 *Mach*. 6. *Mat*. 27. ac y mae Christ yn arwyddoccau hynny am bob rhai drwg yn gyffredinol, pan yw yn dywedyd, fod ynddynt *bryf yn cnoi* eu cydwybod o'r tu mewn. Y rheswm o hynny y mae'r Scrythur yn ei agori mewn lle arall, pan yw yn dywedyd, *Peth ofnus yw drygioni, ac yn rhoi barn i'w erbyn ei hun, a'r gydwybod yn gwasgu arno fydd yn darogan pethau blin yn wastad*. Hynny ydyw, y mae 'n darogan ac yn tybieid fod pethau creulon aruthrol yn dyfod yn ei erbyn, fel y mae yn bwrw ddarfod iddo eu haeddu, *Doeth*. 17. 11. Ond ym mhellach, y mae *Job* dduwiol uwch ben pawb eraill yn gosod allan gyflwr gofidus y rhai annuwiol, yn y geiriau hyn, *Holl ddyddiau 'r annuwiol y bydd efe yn ymofidio, a rhifedi'r blynyddoedd a guddiwyd oddiwrth y trawss. Trwst ofnadwy sydd yn ei glustiau ef: mewn heddwch y tybia y daw y dinistrudd arno. Ni chred efe y dychwel*

allan

allan o dywyllwch, ac *y mae 'n* disgwyl bod y *cleddyf yn gwilied arno. Y mae efe yn crwydro am fara pa le y byddo : efe a wyr fod dydd tywyllwch yn barod wrth ei law. Cystudd a chyfyngdra a'i brawycha ef. Hwy a'i gorchfygant fel brenhin parod i ryfel.* Job 15. 20.

18. Ond rhyfedd y darlunio yma y mae 'r yspryd glân ei hun ar gydwybod ddrwg ? Pa beth a ellir meddwl ei fod yn fwy ei ofid a'i drueni na 'r dyn yma, sy ar fath ymmladd, ac ymgigyddio o fewn ei galon ei hun ? Pa ddychrynindau, pa gyfyngder, a grybwyllir yma amdanynt ? Y mae S. *Joan* Aurenau yn gwneuthur traethawd godidog ar y pwngc yma. Dyma arfer pechaduriaid, medd efe, drwgdybio pob peth ; ammeu eu cysgod eu hunain ; ofni pob swn a thrwst, er lleied fyddo ; a thybied fod pob dŷn a fo 'n dyfod tu ac attynt, yn dyfod yn eu herbyn hwy. O bydd rhai yn chwedleua a'i gilydd, hwy a dybiant mai sôn y maent am eu pechodau hwy. Cyfryw beth yw pechod, ac y mae yn ei gyhuddo ei hun, er na bo neb yn achwyn arno ; ac yn ei gondemnio ei hun, er na bo neb yn tystiolaethu yn ei erbyn : y mae efe bob amser yn gwneuthur y pechadur yn ofnus, fel y mae duwioldeb a chyfiawnder yn gwneuthur y gwrthwyneb. Gwrandewch fel y mae 'r Scrythur lan yn datgan ofn y pechadur, a hyder y cyfiawn, *Yr annuwiol a ffŷ heb neb yn ei erlid*, medd yr Scrythur, *Dih.* 28. 1. Paham y mae efe yn ffo onid oes neb yn ei erlid ? Am fod ei gydwybod o'i fewn yn ei gyhuddo ac yn ei erlid, yr hon y mae efe bob amser yn ei harwain gydag ef. Ac fel nas gall efe ffo oddiwrtho ei hun, felly nis gall efe ffo oddiwrth ei gyhuddwr oddi fewn ei gydwybod ei hun ; ond i ba le bynnag yr êl efe, mae honno yn ei ymlid ac

Chrys. hom. 8. ad pop. Antioch.

yn ei fflangellu, ac y mae ei archoll yn anaele. Ond nid yw 'r cyfiawn felly ddim, *Y cyfiawn fydd hy megis llew*, medd *Solomon*, *Dih.* 28. 1. Hyd hyn y mae geiriau S. *Chrysostom*.

19. Wrth y geiriau hynny, ac felly hefyd wrth yr Scrythurau a ddangoswyd, y gallwn adnabod rhagor fraint arall fydd i fuchedd dduwiol, yr hwn yw gobaith a hyder, y trysor mwyaf, a'r tlws cyfoethoccaf, fydd gan Gristianogion wedi ei adael iddynt yn y fuchedd hon. Oblegid wrth hwn yr ydym ni yn myned trwy bob cystudd, a thrallod, a gwrthwyneb, yn dra llawen, fel y dengys S. *Jaco*, *Jac.* 1. 2. Wrth hwn y dywedwn gyda *S. Paul*, *Yr ydym yn gorfoleddu mewn gorthrymderau, gan wybod fod gorthrymder yn peri dioddefgarwch, a dioddefgarwch brofiad, a phrofiad obaith; a gobaith ni 'n cywilyddia*, *Rhuf.* 5, 3. Dyma ein cyssur tra chadarn-gryf ni, Dyma ein hangor siccr ni ym mhob rhyw dymmhestl, fel y dyweid Sainct *Paul*, *Y mae gennym ni gyssur cryf, y rhai a ffoesom i gymmeryd gafael yn y gobaith a osodwyd o'n blaen; yr hwn obaith sy gennym megis angor yr enaid, yn ddiogel ac yn siccr*, *Heb.* 6. 18. Dyma ardderchog *Helm yr iechydwriaeth*, fel y mae 'r Apostol yn ei alw, yr hon sydd yn derbyn yr holl ddyrnodiau a allo 'r bŷd hwn eu rhoi arnom, 1 *Thess.* 1. 8. Ac yn ddiweddaf, dyma 'r vnig ddiogelwch sydd ynghalon gwr duwiol, yr hwn fydd yn peri iddo, er na bywyd nac angeu, nac iechyd na chlefyd, na golud na thlodi; na hawddfyd nac adfyd, er maint fo ystorm a thymmhestl yr adfyd, eistedd i lawr mewn llonyddwch, a dywedyd yn dawel gyda 'r prophwyd, *Yn Nuw y gobeithiaf, nid ofnaf beth a wnel cnawd i mi*, *Psal.* 56. 4. Ie efe a ddyweid yn mhellach gyda *Job* dduwiol ynghanol ei holl ofidiau, *Pe lladdai efe fi, etto mi a obeithiaf ynddo ef*, *Job* 13. 15.

13. 15. A hyn yw bod, fel y dywedodd yr Scrythur o'r blaen, *yn hyderus fel llew*, yr hwn sy gnawd iddo fod yn hyderusaf ac yn ddewraf pan fo mwya 'r perygl arno, a pho nessaf syddo i'w angeu, *Dih.* 28. 1.

20. Ond yn awr, fel y dywaid yr Yspryd glân, *Non sic impij, non sic*, *Psalm* 1. Ni all yr annuwiol ddywedyd felly; nid oes iddynt hwy na rhan yn yr hyder yma, na chyfran yn y diddanwch yma: oblegid *gobaith y drygionus a dderfydd am dano*, medd yr Scrythur lân. A thrachefn, *Gobaith y drygionus sydd ddigter*, *Dih.* 10. 28. *Dih.* 11. 23. Ac etto ym mhellach, *Gobaith yr annuwiol sydd feidd-dra*, ac nid cyssur, i'r enaid, *Job* 11. 20. A'r rheswm o hyn sy ddauddyblyg. Yn gyntaf, am nad yw 'r annuwiol mewn gwirionedd (er eu bod yn dywedyd y gwrthwyneb ar eiriau) yn rhoi eu gobaith, a'i goglud, a'i hyder yn Nuw; ond yn y byd, ac yn eu cyfoeth, ac yn eu cryfder, ac yn eu caredigion, ac yn eu swyddau, ac *yn nhwyllodrus fraich dyn*, *Ier.* 17. 5. yn y modd y dengys y prophwyd megis allan o'r geneuau hwy, pan yw yn dywedyd, *Ni a osodasom ein gobaith ar gelwydd.* Hynny yw, Ni a osodasom ein gobaith mewn pethau darfodedig, y rhai a'n twyllodd ni, *Es.* 28. 15. A hyn y mae 'r Scrythur yn ei yspysu yn eglurach etto, gan ddywedyd, *Fel llwch, yr hwn a arwain y gwynt; ac fel ewyn teneu, yr hwn a yrr y dymmhestl, ac fel y mwg a wasgerir gan wynt, neu fel côf am ymdeithydd tros un diwrnod, yr a gobaith yr annuwiol ymaith*, *Doeth.* 5. 14. Wrth yr holl ddull-ymadrodd yma y mae 'r Yspryd glân yn hyspyssu i ni ofered ydyw 'r pethau y mae 'r annuwiol yn rhoi eu hymddiried ynddynt, ac fel y mae 'r pethau hynny yn pallu ganddynt yn ol ychydig amser, ar bob achlysur bach o wrthwyneb a ddigwyddo.

21. Hyn hefyd y mae Duw yn ei feddwl, pan yw yn gwneuthur trwst a tharanau yn erbyn y rhai oedd yn mynedi'r Aipht i geisio help, ac yn rhoi eu hyder ar nerth *Pharao*; ac yn eu melldigo hwy am hynny, ac yn addaw y try hynny yn wradwydd iddynt, *Es.* 30. 2. A hynny sydd i'w ddeall yn briodol am bawb ac sy 'n rhoi eu hymddiried pennaf mewn cynnorthwyau bydol; fel y mae pawb o'r rhai annuwiol, er maint a fo eu ffuant i'r gwrthwyneb mewn geiriau. Ac o achos y ffuant hwnnw y mae *Iob* yn eu galw hwy yn rhagrithwyr: oblegid lle y dywed y gŵr doeth, *Gobaith y drygionus a dderfydd am dano*; y mae *Iob* yn dywedyd, *Derfydd am obaith y rhagrithiwr*, *Dih.* 10. 28. *Iob* 8. 13. Lle y mae yn galw 'r drygionus yn rhagrithwyr, am eu bod yn dywedyd eu bod yn rhoi eu hyder ar Dduw, a hwythau mewn gwirionedd yn ei roi ar y byd. Yr hyn beth, heb law 'r Scrythur lân, sydd eglur hefyd wrth brawf beunyddol. Oblegid, a phwy y mae 'r annuwiol yn ymgynghori yn ei negesenau a'i betrusder? A'i â Duw yn bennaf, ynteu â'r byd? A phwy y mae efe yn ymgais yn ei gystudd? Ar bwy y mae efe yn galw yn ei glefyd? oddiwrth bwy y mae 'n gobeithio am ddiddanwch yn ei adfyd? I bwy y mae efe 'n rhoi diolch yn ei hawddfyd? Pan êl gŵr bydol ynghylch rhyw orchwyl o bwys, ydyw efe yn ymgynghori yn gyntaf â Duw, pa beth a ddigwydd o'r gorchwyl hwnnw? Ydyw efe 'n syrthio ar ei liniau, ac yn gofyn ei gymmorth ef? Ydyw efe yn tueddu 'r gorchwyl yn gwbl ac yn bennaf at anrhydedd Duw? Ac onid ydyw, pa fodd y gall efe obeithio help ar ei law ef? Pa fodd y gall efe gyrchu atto am ei gymmorth, yn y peryglon a'r rhwystrau a ddigwyddo yn y gorchwyl hwnnw? Pa fodd y gall efe roi hyder yn y byd yn yr hwn nid oes iddo gyfran yn y byd

byd yn y gorchwyl hwnnw? Nid yw ond rhagrith gan hynny (fel y dyweid *Iob* yn ddigon gwir) i'r dyn hwnnw ddywedyd fod ei hyder ar Dduw; ac yntau mewn gwirionedd a'i hyder ar y byd: yn *Pharao* y mae; yn yr Aipht y mae; ym mraich dŷn y mae; mewn celwydd y mae. Nid yw efe yn adeiladu ei dŷ gydâ 'r gwr doeth, ar y graig; ond gyda 'r ynfyd, ar y tywod: ac am hynny, fel y mae Christ yn dywedyd iddo yn siccr, *pan ddiscynnodd y glaw, a dyfod o'r llifddyfroedd, a chwythu o'r gwyntoedd, a churo ar y tŷ hwnnw* (yr hyn a fydd ar ddydd marwolaeth) *yna y syrth y tŷ hwnw, a'i gwymp a fydd mawr, Mat.* 7. 27. Mawr fydd, o herwydd y gyfnewid a gaiff efe ei weled; mawr, o herwydd y mawr ddychryn a gaiff efe, mawr, o herwydd y mawr osid a gaiff efe ei ddioddef; mawr, o herwydd colli anhydraeth lawenydd nef; mawr o herwydd syrthio mewn poenau tragywyddol yn vffern; mawr fydd ym mhob ffordd, bydd di siccr o hynny, frawd anwyl, ac oni bai hynny ni buasai 'r gair yma mawr, byth yn dyfod allan o enau Duw. A digon yw hynny am y rheswm cyntaf, paham y mae 'n ofer gobaith yr anghyfiawn, am nad ydynt yn ei roi ar Dduw ond ar y byd.

22. Yr ail rheswm yw, o herwydd pe rhôn iddynt a bod yn rhoi eu gobaith yn Nuw, a hwythau yn byw yn annuwiol, nid yw hynny ond ofer: a gwell y dylai hynny gael ei alw yn rhyfyg nag yn obaith. Ac er mwyn deall hynny y mae 'n rhaid gwybod, megis y mae 'r Scrythur lân yn cyfrif dau fath ar ffydd, y naill yn ffydd farw, heb weithredoedd da, sef yr hon sydd yn credu pob peth yr ydych chwi yn ei ddywedyd am Grist, ond nid ydyw yn cadw ei orchymmynion; a'r llall yn ffydd fywiol, yn ffydd yn cyfiawnhau, yr hon sydd nid yn vnig yn credu, ond hefyd yn gweithredu trwy

gariad, fel y mae geiriau Sainct *Paul, Iac.* 2. 14. *Mat.* 7. 21. *Gal.* 3. 6. felly y mae dau fath ar obaith hefyd yn canlyn y ddwy ffydd hyn, y naill yw gobaith y rhai da, sydd yn dyfod o gydwybod dda, am yr hon y dywedais o'r blaen: a'r llall yw 'r eiddo 'r drygionus, ac sydd yn sefyll mewn cydwybod euog, yr hyn mewn gwirionedd nid yw wir obaith, ond yn hytrach rhyfyg. Hyn y mae S. *Ioan* yn ei brofi yn oleu, pan yw yn dywedyd, *Anwylyd, os ein calon ni 'n condemna, y mae gennym hyder ar Dduw.* Hynny ydyw, os ein calon nid yw euog o fuchedd annuwiol. Ac y mae 'r geiriau sy nesa 'n canlyn, yn hyspyssu hynny yn well, y rhai yw, *Pa beth bynnag a ofynnom yr ydym yn ei dderbyn ganddo ef, oblegid ein bod yn cadw ei orchymmynion ef, ac yn gwneuthur y pethau sydd yn rhyngu bodd yn ei olwg ef,* 1 *Io.* 3. 21. Yr un peth y mae Sainct *Paul* yn ei gadarnhau, pan yw yn dywedyd, *Diwedd y gorchymmyn yw cariad o galon bûr, a chydwybod dda, a ffydd ddiragrith,* 1 *Tim.* 1. 5. Wrth esponi 'r geiriau hyn, y mae S. *Awstin* mewn amryw eirau, ac mewn amryw leoedd o'i waith, yn profi yn helaeth, na ellir deall fod gwir obaith lle ni bô cydwybod dda. Y mae S. *Paul*, medd efe, yn rhoi 'r gair hyn (o gydwybod dda) yn angwhaneg o achos gobaith; oblegid pwy bynnag sydd ynddo betrusder cydwybod ddrwg, y mae yn anobeithio cael mwynhau yr hyn y mae yn ei gredu. A thrachefn, Ffydd pawb sydd yn ei galon a'i gydwybod ei hun, wrth y modd y mae yn ei glywed ei hun yn caru Duw. A thrachefn mewn llyfr arall, Y mae 'r Apostol yn rhoi cydwybod dda yn lle gobaith, oblegid hwnnw yn unig sydd a gobaith ganddo, yr hwn sydd ganddo gydwybod dda:

De doct. Christ. ca. 17.

Ffydd pawb yn ei galon. Praefat in Psal. 31.

a'r

a'r neb y mae cydwybod euog ddrwg yn ei bigo, y mae 'n cilio yn ôl oddiwrth obaith, ac nid yw yn gobeithio dim ond ei ddamnedigaeth ei hun. Mi a allwn yma adrodd llawer ychwaneg o freiniau buchedd dduwiol, y rhai sydd yn ei gwneuthur hi yn esmwyth, ac yn hawdd, ac yn hyfryd, ac yn gomfforddus, oni bai fod y pennod yma yn myned yn hir: ac am hynny mi a gyffyrddaf yn vnig, megis wrth fyned heibio, a dau neu dri o'r pyngciau pennaf eraill: y rhai er hynny a ofynnent hir draethawd, pe datgenid hwy yn ôl eu teilyngdod a'i gwiwdeb. A'r cyntaf yw gwerthfawr fraint y rhydd-did y mae y duwiol yn ei fwynhau, vwch law yr annuwiol, fel y mae Christ yn addaw yn y geiriau hyn, *Os arhoswch yn fy ngorchymmyn i, chwi a fyddwch ddiscyblion i mi yn wir: a chwi a gewch wybod y gwirionedd, a'r gwirionedd a'ch rhyddhaa chwi*, *Ioan* 8. 31. A'r geiriau hyn y mae Sainct *Paul* megis yn eu hesponi, ac yn dywedyd, *lle y mae Yspryd yr Arglwydd yno y mae rhydd-did*, 2 *Cor.* 3. 17. Ac wrth y rhydd-did yma y deellir ein bod ni yn rhyddion oddiwrth drais a thrawsder a thraha, a chreulondeb, a chaethiwed ein gwyniau llygredig a'n trachwantau ni, y rhai y mae yr annuwiol mor gaeth iddynt, ac na bu erioed gaethwas yn y cyfryw gaethiwed i wr o'r trawsaf, ac o'r creulonaf, ac o'r aunrhugarocaf. A hyn a ellir ei ddeall o ran wrth yr vn esampl yma. O byddai wr wedi priodi gwraig gyfoethog, bryd-weddol, foneddigeiddwych, a fai gynnysgaeddol o bob math a'r gynneddfau da a rhinweddau ac a ellid meddwl eu bod mewn gwraig; a bod o'r gwr er hynny wedi ei hartio, a'i faglu, a'i rwydo cyn belled, o gariad rhyw gardottes ddiffaith anhonest, a fai forwyn waith yn ei dŷ ef; ac y gwrthodai gwmpeini a chyfeillach ei wraig er ei mwyn hi, ac y treuliai ei amser yn cellwair ac

yn cymhwedd â'r fudrog honno, ac yn ei gwasanaethu hi; a rhedeg, a cherdded, a sefyll, wrth ei harchiad hi; a rhoi ei holl olud a'i feddiannau ar ei llaw hi, i'w treulio, ac i'w difa, ac i'w hanrheithio wrth ei hewyllys hi; ac na naccai mo honi o ddim, ond gweini iddi, a gwasanaethu arni wrth ei hamnaid; ie a pheri i'w wraig wneuthur hynny hefyd; oni thybygech chwi fod bywyd y gwr hwnnw yn ofidus, ac yn flin, ac yn gaeth iawn? Ac etto yn siccr y mae 'r caethiwed yr ydym ni yn sôn am dano, yn dostach, yn flinach, ac yn gaethach o lawer. Oblegid nid oes ac ni all bod na gwraig, nac vn creadur arall yn y byd, mor dêg nac mor brydweddol nac mor fonheddig ac ydyw rhad yspryd Duw, yr hwn y mae dyn pan y gwnaed wedi ei ddyweddio ag ef, ac ynteu er hynny yn ei fwrw ymaith ac yn ei wrthod, er cariad ar wyniau 'r cnawd sydd elyn iddo, ac sydd greadur o'r fath wrthunaf wrth y rheswm a roed mewn dyn: ac etto yngghariad hwnnw neu yn hytrach yn ei gaethiwed, y gwelwn fod y rhai annuwiol wedi eu boddi mor llwyr, ac y maent yn ei wasanaethu ddydd a nôs trwy fawr boen, a pherygl, a thraul, ac yn cymmell yr ysprydoliaethau da a ddêl oddiwrth yspryd Duw i roi lle, wrth bob amnaid a gorchymmyn o'r eiddo 'r feistres newydd yma, yr hon yw gwyniau a chwant y cnawd. Oblegid i ba beth y maent yn llafurio? I ba beth y maent yn gwilio? I ba beth y maent yn pentyrru cyfoeth ynghyd, ond yn vnig i wasanaethu eu gwyniau a'i trachwantau? I ba beth y maent yn curo eu hymmennyddiau, ond yn vnig i fodloni'r Teiran traws creulon yma a'i wyniau?

23. Os mynnwch chwi weled yn siccr mor greulon ac mor dostur yw 'r gwasanaeth a'r caethiwed yma; ystyriwch ymbell esampl neillduol o hono. Cymmerwch i mi ddyn y mae trachwant y cnawd

yn cael ei lywodraethu mewn rhyw wyniau, megis mewn anlladrwydd neu'r cyffelyb; a pha boen a gymmer efe er ei mwyn hi? Pa lafurio a wna efe? Pa chwyssu y mae yn y gwasanaeth a'r caethiwed yma? Mor gadarn ac mor gryf y mae efe yn clywed y llywodraeth hwnnw arno? Cofiwch grysder *Sampson*, a doethineb *Salomon*, a duwioldeb *Dafydd*, fel y goresgynnwyd hwy gan lywodraeth eu trachwantau. *Iupiter*, *Mars*, a *Hercules*, y rhai am eu mawr wrolaeth a gyfrifai 'r Paganiaid yn dduwiau, oni orchfygwyd hwy, ac oni wnaed hwy yn gaethion trwy hudoliaeth y llywodraethwr traws hwn? Ac o mynnwch wybod etto ym mhellach beth yw ei gryfder, ac mor greulon y mae'n ei arfer ar y rhai ni waredodd Christ allan o'i gaethiwed ef, ystyriwch, yn lle esampl, gyflwr tostur rhyw wraig a fai anffyddlon i'w gwr priod, yr hon er ei bod yn gwybod ei bod hi wrth dorri ei phriodas, yn cwympo i fil o beryglon, ac anghymmhesurwydd, sef colli ffafor Duw, a chael câs ei gwr, ac anfodloni ei thylwyth, ac ammherchi ei chorph ei hun, os ceir gwybod arni, ac ynddiweddaf mawr gwymp a pherygl ei henaid a'i chorph; etto er mwyn rhyngu bodd y llywodraethwr traws yma chwant y cnawd, hi a anturia wneuthur y pechod, beth bynnac fo'r perygl a'r enbydrwydd a ddel o'i wneuthur.

24. Ac nid yn y pwngc yma, o anlladrwydd yn unig, ond ym mhob peth arall, y mae dŷn mewn caethiwed ir llywodraethwr hwnnw ac i'w wyniau. Edrychwch ar wr a fo gwag-ogoneddus neu yn ymgyrhaeddyd am oruchafiaeth, a gwelwch fel y mae efe yn gwasanaethu ar hynny; mor ofalus ac mor ddiwyd y mae efe yn gwneuthur ei orchymmyn, hynny ydyw, mor dyfal ydyw i ymgais ag ychydig wynt a ddel allan o enau dynion, ac i ymlid plu-en fach sydd yn hedeg o'i flaen ef yn y gwynt;

chwi

chwi a gewch weled nad yw ef yn gadael heibio nac vn peth, nac vn amser, na dim yn y byd, er ceisio mwynhau hynny. Y mae efe yn codi yn foreu, ac yn myned yn hwyr i gysgu; yn ymdrafferthu'r dydd, ac yn ymofalu'r nos; yma y truthia ac y gwenhieithia, ac accw y rhagrithia; yma yr ymoftwng ac yr ymoblyga, ac accw yr edrych yn vchel; yma y gwna rai ar ei blaid, ac accw y cais ochel gwrthwynebwyr. Ac at hynny y cyfeiria ef ei holl weithredoedd, ac y tuedda ei holl fatterion eraill, megis dull ei fuchedd, ei gadw cyfeillach, a gwisgad ei ddillad, a dull ei feirch, a'i weision, a'i ymddiddanion, a'i ymarweddiad, a'i gellwair, a'i edrychiad, ie ai gerddediad yn yr heolydd.

25, Yr vn modd yr hwn sydd yn gwasanaethu ei arglwyddes mewn gwŷn cybydd-dod; pa dôst ofidus gaethiwed y mae efe yn ei ddioddef? Y mae ei galon ef wedi ei murio yngharchar gan arian, fel y mae yn rhaid iddo feddwl yn vnig am y rhei 'ny, a sôn am danynt, a breuddwydio am danynt, a dychymmygu ffyrdd newydd i geisio ychwaneg o honynt, heb wneuthur dim yn y byd ond hynny. Pe gwelych chwi Gristion ynghaethiwed y Twrc, wedi ei rwymo erbyn ei droed â chadwyn mewn rhwyflong, i wasanaethu yno byth ac i rwyfo; ni allech chwi amgen na thosturio wrth ei gyflwr ef. A pha beth a wnawn ninnau wrth ofid a thrueni'r dŷn yma, yr hwn sydd mewn caethiwed i greadur gwaelach a distadlach nag vn Twrc, ac nag vn creadur rhesymol arall, hynny ydyw, i ddernyn o fettel, gan yr hwn y mae efe yngharchar, yn rhwym, nid yn vnig erbyn ei draed, fel na allo gerdded i vnlle, yngwrthwyneb i'w budd ac i'w gorchymmyn hi; ond hefyd erbyn ei ddwylo, erbyn ei enau, erbyn ei lygaid, erbyn ei glustiau, erbyn ei galon, fel nas gallo na gwneuthur, na dywedyd, na gweled, na chlywed, na

meddwl am ddim, ond am ei gwasanaethu hi? A fu erioed gaethiwed cymmaint â hyn? Ond gwir ynteu a ddywedodd Christ, *Pwy bynnag sydd yn gwneuthur pechod, y mae ef yn was i bechod.* Ac ond da y dywaid Sainct Petr, *Gan bwy bynnag y gorchfygwyd neb, y mae efe wedi myned* yn gaethwas i hwnnw. *Ioan* 8. 34. 2 *Petr.* 2. 19.

26. Ac oddiwrth y caethiwed hwn y gwaredir y rhai duwiol, trwy nerth Christ, a'i gymmorth, yn gymmaint a'i bod hwy yn llywodraethu ar eu gwyniau a'i trachwantau, ac nid y rhein'i yn llywodraethu arnynt hwy. Hyn a addawodd Duw trwy 'r Prophwyd *Ezeciel*, gan ddywedyd, *A hwy a gant wybod mai myfi yw'r Arglwydd; pan dorrwyf rwymau eu hiau hwynt a'i gwared hwynt o law y rhai oedd yn mynnu gwasanaeth ganddynt*, Ezec. 34. 27. A'r daioni yma yr oedd *Dafydd* dduwiol yn ei gydnabod ynddo ei hun, pan ddywedodd efe yr geiriau nerthol hyn wrth Dduw, *O Arglwydd, yn ddiau dy wâs di ydwyfi, dy was di ydwyfi, mab dy wasanaethwraig; dattodaist fy rhwymau, a minnau a aberthaf i ti aberth moliant, ac a alwaf ar enw'r Arglwydd*, Psal. 116. 16. Y daioni yma hefyd y mae Sainct Paul yn ei gydnabod pan yw yn dywedyd *ddarfod croeshoelio ein hen ddyn ni gydâ CHRIST, er mwyn dirymmu corph pechod, fel rhag llaw na wasanaethem bechod.* Wrth yr *hen ddyn* yma, a *chorph pechod* y mae efe yn deall ein trachwant ni, yr hwn a farwolaethir trwy ras Christ ym mhlant Duw. *Rhuf.* 6. 6.

27. Yn ol y braint yma ar rydd-did y canlyn braint arall o gymmaint pwys ac ynteu, a hwnnw yw, rhyw heddwch nefol a llonyddwch meddwl, yn ôl yr hyn a ddywaid y prophwyd, *Ei babell ef sydd mewn heddwch*. Ac mewn lle arall, *Heddwch mawr sydd i'r rhai a garant dy gyfraith di*, Psal. 119. 165. Ac yn y gwrthwyneb y mae'r Prophwyd *Esai* yn

datcan

datcan yr ymadrodd yma yn fynych oddiwrth Dduw. *Nid oes heddwch i'r annuwiol medd yr Arglwydd*, *Es.* 59. 21. Ac y mae hefyd yn dywedyd am yr un dynion, *Distryw ac aflwydd sydd yn eu ffyrdd; a ffordd tangnefedd nid adnabuant*, Esa. 59. 7. 8. Y rheswm o'r rhagor yma sy rhwng y duwiol a'r annuwiol a ddangoswyd o'r blaen yn yr hyn a ddywedais am yr amrafael wyniau sydd ynddynt. Oblegid y duwiol, gan ddarfod iddynt, trwy nerth grâs Christ ddarostwng cryfder mwyaf eu gwyniau, sydd yn myned rhagddynt yn eu buchedd yn dra esmwyth ac yn dawel trwy fod ei yspryd ef yn eu cyfarwyddo hwy, a hynny heb na gwyniau na thrallod yn y byd ac sydd yn blino nemmor arnynt, yn y matterion mwyaf a ddigwyddo yn eu bywyd hwy. Ond yr annuwiol am na ddarfu iddynt farwolaethu y gwyniau hynny, hwynt hwy a deflir ac a drallodir gan y gwyniau hynny, megis gan wynt gwrthwyneb cryf. Ac am hynny y mae *Esai* yn cyffelybu eu cyflwr hwy i fôr tymmhestlog aflonydd, *Es.* 57. 20. a S. *Iaco* yn ei gyffelybu i ddinas neu wlad a fo mewn rhyfel a therfysg o'i mewn ei hun, *Iac.* 3. 14. Ac o hyn y mae dau achos, y naill am fod gwyniau trachwant, y rhai sy lawer ac anfeidrol agos mewn rhifedi, yn trachwantu ar ôl aneirif o bethau, ac na ddigonir hwy byth, ond bod yn debyg i'r sugneion hynny mae 'r gŵr doeth yn crybwyll am danynt, y rhai sy'n llefain yn wastad *Moes moes*, heb gael eu gwala byth, *Dih.* 30. 15. Megis, i ddwyn i chwi esampl, pa bryd y caiff y neb a fo chwannog i oruchafiaeth ddigon o anrhydedd, na'r anllad ddigon o drythyllwch? na'r cybydd ddigon o arian? Ni chânt hwy byth; ac am hynny, megis na's gall y fam honno, na bo tôst iawn arni, yr hon a fyddei iddi lawer o blant yn llefain ar unwaith a hithau heb ddim bara ganthi i'w dorri rhyngddynt; felly y mae

o

'n ddir bod yn flin ac yn dôst iawn ar yr annuwiol a fo aneirif o wyniau yn galw arno yn awyddus am ymroi i'w deisyfiadau hwy, yn enwedig gan nas gall ddigoni vn o'i deisyfiadau lleiaf hwynt.

28. Achos arall o'r blinder sy arnynt hwy ydyw, bod y gwyniau trachwant anllywodraethus yma, yn fynych yn wrthwyneb i'w gilydd, ac yn gofyn pethau gwrthwyneb, fel cymmysg Babel, lle'r oedd y naill dafod yn dywedyd yn wrthwyneb i'r llall, a hynny mewn amryw ieithoedd gwrthwyneb i'w gilydd. Felly y gwelwn ninnau yn fynych, fod chwant i anrhydedd yn dywedyd, Treulia yn hydda, ond medd gwŷn cybydd-dod Attal dy law. Medd anlladrwydd, Anturia yma: ond medd balchder, Na wna ddim, fe all hynny fod yn ammraint mawr i ti. Medd digofaint dial dy gam, ond medd Chwant i oruchafiaeth, Gwell i ti na chymmerych arnat. Ac yn ddiweddaf, yma y cyflawnir yr hyn a ddywaid y Prophwyd, *Gwelais anwiredd a chynnen yn y ddinas. Anwiredd*, am fod holl ddymuniadau 'r gwyniau hyn yn dra anghyfiawn, am eu bod yn erbyn gair Duw. *Cynnen*, am fod y naill o honynt yn llefain yn erbyn y llall yn eu dymuniadau, *Psalm* 55. 10. Oddiwrth yr holl ofidiau hyn y gwaredodd Duw 'r cyfiawn, trwy roddi iddynt ei *heddwch ef yr hwn sydd vwch law pob deall*, fel y dywaid yr Apostol, a'r hwn ni ddichon y byd ei roddi, na phrofi o hono fel y dywaid Christ ei hun, *Phil.* 4. 7. *Io.* 14. 17, 27.

29. A chynnifer a hyn, o achosion a ellir eu dangos yr awrhon, (heb law llawer eraill yr wyf yn eu gadael heibio,) i wirio geiriau Christ, fod ei iau ef yn ysgafn ac yn esmwyth: sef, help a chymmorth grâs; cariad Duw; goleuni deall oddiwrth yr yspryd glân; diddanwch calon oddifewn; llonyddwch cydwybod; yr hyder sydd yn dyfod o hynny; rhydid enaid a chorph; a hyfryd orphwys

ein hysprydoedd ni, tu ac at Dduw, tu ac at ein cymmydog, a thu ac attom ein hunain. Trwy y moddion hynny, a'r help, a'r breiniau, a'r doniau ardderchog, y cynnorthwyir y duwiol yn ausgen na'r annuwiol, fel y dangoswyd, ac y gwneir eu ffordd hwy yn esmwyth, ac yn oleu, ac yn hyfryd. Ac at hynny y gallwn chwanegu y diddanwch yma, yn ddiweddaf cyssur, er nad yw leiaf, sef edrych a disgwyl am daledigaeth; hynny ydyw am ogoniant a dedwyddyd tragywyddol i'r rhai duwiol; a damnedigaeth tragywyddol i'r rhai annuwiol. Ac dyma beth mawr i ddwyn cyssur a chomfordd i'r naill, os bydd eu bywyd yn boenus mewn duwioldeb, ac i drallodi ac i flino 'r llaill ynghanol holl blesser a difyrrwch eu pechodau. Y mae 'r gweithiwr wrth feddwl am y cyflog a gaiff efe yn yr hwyr, yn cymmeryd calon i fyned rhagddo yn ei waith, er poenused fo iddo. O byddai ddau yn cyd siwrneio tu a'i gwlad, y naill i dderbyn anrhydedd a pharch am y gwasanaeth da a wnaethai tra fuasai oddi cartref, a'r llall yn garcharor i dderbyn barn cyfraith am y fradwriaeth a wnaethai mewn gwledydd dieithr yn erbyn ei Arglwydd; ni fyddent hwy ill dau, i'm tŷb i, mor llawen hyfryd y naill, a'r llall, yn eu lletty ar y ffordd: ac er bod yr vn o honynt a fai mewn perygl, yn canu ac yn cymmeryd arno fod yn galonnog ac yn wirion, ac yn dangos wyneb têg llawen: etto da y gallai 'r llall dybieid, fod llawer oer-loes yn ei galon ef o'r tu mewn, fel y mae 'n ddiammau ynghalon pob rhai annuwiol, pan feddyliont ynddynt eu hunain am y byd a ddaw. Pe buasai *Ioseph* a phobydd *Pharao* yn gwybod yn y carchar, pa gwttws a gai bob vn o honynt (sef y cai'r naill ar y dydd a'r dydd alw arno i'w wneuthur yn arglwydd ar yr Aipht, a'r llall i'w grogi ar bren) fe fuasai anhawdd iddynt fod

mor

mor llawen y naill a'r llall, tra fuasent fyw ynghyd yn y carchar. Y cyffelyb a ellir ei ddywedyd yn wirjach o lawer, am y duwiol a'r annuwiol yn y byd hwn. Oblegid pan feddylio 'r naill am ddydd ei marwolaeth yr hwn yw 'r diwrnod y gwaredir hwy allan o garchar, ni ddichon bod na lammo eu calonnau hwy gan lawenydd, wrth ystyried pa beth a ddigwydd iddynt ar ol hynny. Ond y llaill a fydd blin arnynt, ac a fyrthiant mewn trymfryd a thristwch, bob gwaith ac y clywont sôn am farwolaeth, neu y meddyliont am dani : am fod yn sicer ganthynt fod angeu yn dwyn gwenwyn gydag ef iddynt hwy, fel y dywaid yr Scrythur lân, *Pan fo marw'r drygionus, fe ddarfu am ei obaith ef.* Dih. 11. 7.

30. Felly, frawd anwyl, os yw 'r holl bethau hyn felly, pa beth bellach a allai dy attal di rhag rhoi dy fryd ar y peth yr wyf yn dy annog i'w wneuthur? A ddywedi di etto, er hyn i gyd, fod y peth yn galed, a'r ffordd yn anhyfryd? Neu a goelli di rai eraill sydd yn dywedyd i ti hynny, er na wyddant hwy ond llai nag a wyddost di, o'r peth hynny? Coelia yn hytrach air ac addewid Christ, sydd yn dy siccrhau di o'r gwrthwyneb : coelia y rhesymmau a ddangoswyd o'r blaen, y rhai sy 'n profi hynny yn eglur : Coelia dystiolaeth y rhai a brofasant hynny ynddynt eu hunain, fel y gwnaeth y brenhin *Dafydd*, a S. *Paul*, a S. *Ioan* Efangylwr ; y rhai y dangosais i ti y tystiolaethau o'r blaen, allan o'i genau hwy eu hunain : Coelia lawer cant, a droir ynghred beunydd trwy râs Christ, o fyw yn annuwiol i wasanaethu Duw ; y rhai sydd i gyd yn tystiolaethu ac yn dangos, ddarfod iddynt gael yn wir mwy nag a ddywedais i, nag a allwyf ei ddywedyd yn y matter yma.

31. Ac

31. Ac o herwydd y gelli di atteb a dywedyd, nad oes dim o'r cyfryw wyr lle 'r wyti, i ddangos i ti ddarfod iddynt hwy eu hunain brofi hynny; mi a allaf ddywedyd, ac yr wyf yn dywedyd i ti yn y gwir, ar fy nghydwybod ger bron Duw; ddarfod i mi siarad fy hun a llawer o'r cyfryw rai; a chymmeryd cysur mawr wrth weled cadarn law Dduw, ac anfeidrol haelioni ei fwyneidd-dra ef tu ac attynt yn y peth yma. Oh, frawd anwyl, ni all vn tafod ddatgan pa beth a welais i yn hyn o beth; ac etto ni welais i mo'r rhan leiaf o'r hyn yr oeddynt hwy yn clywed oddiwrtho. Ond hyn a allaf ei ddywedyd, am y rhai a wyddis eu bod yn gyfarwydd, ac yn chwarae mor deg ac mor vnion ac y gall eraill ddadlwytho eu cydwybodau iddynt, er mwyn cael cysur neu gyngor ganddynt; mai rhan ydynt o'r rhai y mae 'r prophwyd yn dywedyd am danynt eu bod *yn gwneuthur eu gorchwyl mewn dyfroedd mawrion, ac yn gweled gweithredoedd yr Arglwydd a'i ryfeddodau yn y dyfnder*: sef yn nyfnder cydwybodau dynion y rhai y maent yn eu hadrodd gyd â lliaws o ddagrau, pan gyffyrddo Duw â hwynt â'i fendigedig ras. Coelia fi ddarllennydd rhywiogaidd, canys yr wyf yn dywedyd y gwir ger bron ein harglwydd Jesu, mi a welais gyssur cymmaint ac mor rhagorol mewn llawer o bechaduriaid mawr yn ôl eu troi, ac nas gall calon ond prin ei amgyffred, ac nad oedd y calonnau a'i derbyniasent ond braidd yn gallu ei gynnwys: mor helaeth yr oedd y gwlith nefol yn diferu i lawr oddiwrth haelionus law Dduw. Ac fel na bo i ti dybied fod hyn yn ddieithr, rhaid i ti wybod fod etto goffa am vn gwr duwiol a elwid *Ephrem*, ddarfod iddo gael diddanwch mor rhyfeddol o faint yn ôl iddo droi at ddaioni, ac y cymmhellid ef yn fynych i waeddi ar Dduw; Oh Arglwydd, tro heibio dy law oddiwrthyf, am nad yw

fy

fy nghalon i yn abl i dderbyn llawenydd mor anfeidrol. Ac y mae 'r cyffelyb yn ysgrifennedig am Sainct *Bernard*, ei fod ef dros ennyd o amser yn ôl iddo droi oddiwrth y byd, megys wedi ei ddifuddio o'i synwyrau, gan faint y diddanwch a gawsai efe am Dduw.

Gofr. in vit. Bern.

32. Ond onis gall hyn oll dy annog di, ond mynnu o honot arhos yn dy anhyder, gwarando dystiolaeth vn, a wn i y gwnai di goel arno, yn enwedig ac ynteu yn dywedyd y peth a brofodd ynddo ei hun: hwnnw yw'r merthyr a'r athraw sanctaidd Sainct *Cyprian*, yr hwn wrth ysgrifennu at wr a garai, ac oedd o'i gyfrinach ef ac a elwid *Donatus*, sydd yn cyfaddef ei fod ef, cyn iddo droi, o'r vn meddwl ac yr wyt ti, teu; sef meddylio fod yn ammhossibl iddo newidio ei fuchedd, a chael y fath gomfforddd mewn buchedd dduwiol ac a gafodd efe wedi hynny: ac ynteu o'r blaen yn ymarfer â phob math ar ddrwg ymarweddiad. Ac am hynny y mae ef yn dechreu ei draethawd at ei gyfaill yn y modd hyn, *Accipe quod sentitur ante quam discitur*, Cymmer y peth a glywir oddiwrtho, cyn y dysger; ac felly y mae'n myned rhagddo mewn hir draethawd, ac yn dangos ddarfod iddo yr awrhon weled a phrofi 'r peth ni allai efe erioed ei gredu cyn iddo droi, er bod Duw wedi ei addaw iddo. Y cyffelyb y mae S. *Awstin* yn ei sgrifennu am dano ei hun, yn llyfrau ei gyffes, lle y mae yn dangos y mynnai ei wyniau ef er dim ac a fai, beri iddo goelio cyn iddo droi, na byddai efe byth abl i ddioddef peth mor galed ac mor dost ac yw buchedd dduwiol: yn enwedig am bechodau 'r cnawd, y buasai efe fyw yn drythyll nwyfus ynddynt hyd yr amser hwnnw, ni thybygid bod yn

Lib. Epist. 1.

Lib: 6. Confess. c. 12.

bossibl iddo byth eu gadael, a byw yn ddiwair: ac er hynny efe a gafodd wybod wedi, fod y peth yn esmwyth, ac yn hyfryd, ac heb ddim caledi ynddo. Ac am hynny y mae efe yn torri allan i'r geiriau hyn, Fy Nuw, bid i mi gofio, a chyfaddef dy drugareddau di tu ac attaf; llawenyched fy esgyrn, a dywedant wrthyt, *Oh Arglwydd, pwy sydd fel tydi? Dattodaist fy rhwymau; ac mi a aberthaf i ti aberth moliant.* Y rhwymau hyn oedd rwymau trachwant, y rhai oedd yn ei rwymo ef mewn caethiwed cyn ei droi, fel y mae efe yn cyfaddef yno: ond yn y man ar ol hynny efe a waredwyd oddiwrthynt, trwy gymmorth sancteiddiaf râs Duw. *Psal.* 35. 10. *Psal.* 116. 16.

33. Fy nghyngor i'r gan hynny, ddarllenydd hawddgar, gan fod i ti gynnifer o dystiolaethau, ac o esamplau, ac o resymmau, ac addewidion o'r peth; oedd fod i ti vnwaith o'r hyn lleiaf brofi ynot dy hun beth a wna hyn ai bod yn wir ai peidio: yn enwedig gan ei fod yn fatter o gymmaint o bwys, ac yn haeddu cystal gael gennyt ei brofi: hynny ydyw, am ei fod yn perthyn cyn nesed i'th iechydwriaeth dragywyddol di. Pe deuai ddyn gwael attat, a chynnyg i ti er anturio vn goron aur; wneuthur i ti fil o goronau trwy gelfyddyd Alchymi: pe rhon a'th fod yn ammau nad yw efe ond coegwr a thwyllwr, etto gan fod gobaith o ynnill cymmaint, ac nid yw 'r antur ond colled cyn lleied, ti a fyddit debyg iawn i brofi 'r matter vnwaith, er a wnelli vn goron. Pa faint mwy y dylit ti brofi 'r matter yma, lle ni elli di golli dim wrth ei brofi; ond os ffynna gennyt, ti a elli ynnill cymmaint ac a dal tragywyddol lawenydd nef.

34. Ond etto yma ar y ffordd, ni allaf nas rhybuddiwyf di am vn peth y mae 'r hen Dadau a Saint Duw aeth o'th flaen di trwy'r afon yma sy'n terfynu

rhwng gwasanaeth Duw a'r bŷd, yn ei ddywedyd ddarfod iddynt hwy ei brofi: hynny ydyw bod yn rhaid i ti cyn gynted ac yr amcenych roi dy fryd ar ymadael â'r bŷd a gwasanaethu Duw, ddisgwyl am gyrchfaau, ac ymladdau, a rhyfel cyhoedd o'th fewn dy hun, fel y mae Sainct *Cyprian*, Sainct *Awstin*, S. *Grigor*, a S. *Bernard*, yn dywedyd ddarfod iddynt hwy ei gael ynddynt eu hunain. Hyn y mae *Cyril* ac *Origen* yn ei ddangos yn helaeth mewn amryw leoedd. Hyn y mae Sainct *Hilar* yn ei brofi drwy resymmau ac esamplau. Hyn y mae'r gŵr doeth yn dy rybuddio di am dano, ac yn ewyllysio i ti, *Pan ddelych i wasanaeth yr Arglwydd baratoi dy enaid i brofedigaeth*. *Ecc.* 2. 1. A'r rheswm o hynny ydyw, am fod y cythraul, tra oedd mewn heddychol feddiant o'th enaid ti o'r blaen, yn aros yn llonydd ac yn ceisio ym mhob modd dy foddloni di trwy osod gar dy fron di bob dyfyrrwch cnawdol a phob math ar hyfrydwch newydd ar ol ei gilydd. Ond pan welo efe dy fod yn amcanu ymadael ag ef, ef a ddechreu yn y man ymgynddeiriogi, a chodi terfysg o'th fewn di, a therfysgu nef a daiar, cyn y collo ef ei deyrnas yn dy enaid ti. A hyn sydd amlwg wrth esampl yr hwn a waredodd Christ, wrth ddyfod i wared o'r mynydd yn ol ei weddnewidiad, oddiwrth yspryd byddar mud. Oblegid er na ddymmerai'r cythraul arno na dywedyd na chlywed, ac oedd efe yn cael meddiannu'r corph hwnnw yn llonydd; etto pan orchymmynodd Christ iddo fyned allan, efe a glywodd ac a waeddodd hefyd, ac a rwygodd ac a ddrylliodd y dyn truan hwnnw, fel y tybiodd pawb ar a oedd yn sefyll yno ei fod efe wedi marw yn siccr, *Marc.* 9. A hyn a ddangoswyd

Cypr. lib. 1. *cap* 1. *Aug. lib.* 1, *doct. Christ. cap.* 23. *Greg. Mor. lib.* 4. *cap.* 24. *li.* 30. *c.* 18. *Ciril lib. de grat. Orig. ho.* 30 *in ex & levit. &* 11 *Ios. Hilar in* Psal. 118.

 wyd

wyd trwy ffigur yn hiſtori *Laban*, yr hwn ni fynnodd ronyn ar ei fab yn y gyfraith *Jacob*, hyd oni chychwynnodd ymadael ag ef, *Gen.* 31. Ac etto yn amlygcach yr hyſpyſwyd hyn yngwaith *Pharao*, yr hwn pan wybu efe vnwaith fod pobl Iſrael a'i brŷd ar ymadael allan o'i deyrnas ef, ni pheidiodd efe â'i blino hwy yn doſt, fel y tyſtiolaetha *Moeſen*, hyd oni waredodd Duw hwynt yn gwbl allan o'i ddwylo ef, a hynny trwy gwymp a diniſtr yr holl Aipht eu gelynion hwy: A'r ymwared hwnnw a ddyweid y tadau duwiol a Sainct yr Eglwys, ei fod yn ffigur amlwg o waredi ad ein heneidiau ni allan o gaethiwed y cythraul.

35. Ac os mynni di gael eſampl eglur o'r hyn oll a ddywedais i o'r blaen, mi a allwn ddwyn i ti lawer o eſamplau; ond rhag bod yn rhyhir, digon fydd eſampl troad Sainct *Awſtin* yn vnig, fel y mae efe yn tyſtiolaethu ei hun yn llyfrau ei gyffes. Eſampl ryfeddol ydyw, ac y mae 'n cynnwys llawer o byngciau godidog comfforddus. Ac yn ſiccr pwy bynnag a'i darllenno i gyd trwyddi, yn enwedig yn y chweched, a'r ſeithfed, a'r wythfed llyfr o'i gyffes ef; efe a gaiff ei gyffroi a'i addyſgu yn fawr wrth hynny. Ac mi a attolygaf arnati ddarllennydd ſydd yn deall lladin, fwrw golwg o'r hyn lleiaf ar rai pennodau o'r wythfed llyfr, lle y datgennir troad y Sanct yma, yn ôl aneirif o ymladdau. Rhyhir a fyddai ei adrodd yma, er ei fod yn gyfryw mewn gwirionedd ac na bai raid i neb fod yn flin gantho ei glywed. Yno y mae efe yn dangos pa drallod a blinder a gafodd efe yn yr ymdrech yma rhwng y cnawd a'r yſpryd, rhwng Duw yn tynnu o'r naill du, a'r byd, a'r cnawd a'r cythraul yn dal or tu arall. Efe a aeth at *Simplicianus* hen wr dyſgedig, a Chriſtion dwyfol: efe aeth at

Lib. 8. *Confeſſ.* c. 1. & 2.

Sanct

Sanct *Ambros* esgob Milan : ac wedi iddo ymddiddan â hwynt, ef a gafodd mwy o flinder nag o'r blaen. Efe a ymgynghorodd a'i gyfeillion, *Nebridius* ac *Alipius*, ond nid oedd hynny i gyd yn esmwythau dim arno ; hyd oni ddaeth o'r diwedd ryw Gristion oedd wr llys a chapten, a elwaid *Pontition*, a dywedyd iddo ef ac i *Alipius*, ar ryw achlysur, am fuchedd dduwiol Sanct *Anthoni*, yr hwn ychydig o'r blaen a ymroesai i fyw yn neillduol ac unig yn yr Aipht ; fel y clywodd efe hefyd fod eraill yn gwneuthur, ie yn Milan, lle 'r oedd efe yr amser hwnnw. Pan glywodd efe hynny efe a dynnodd o'r neilldu, ac a gafodd ymdrech tra ofnadwy ag ef ei hun : am yr hwn y mae efe yn ysgrifennu fel hyn, Pa beth na's dywedais i yn fy erbyn fy hun yn yr ymdrech yma? *Cap.* 7. Pa fodd y curais i, ac y ffrewyllais fy enaid fy hun, i beri iddo dy ganlyn di, O Arglwydd? Ond yr oedd fy enaid i yn tynnu yn ôl, ac yn gwrthod, ac yn ymesgusodi : a phan orchfygwyd ei holl resymmau ef, efe a grynodd ac a ofnodd, megis rhag angeu, rhag ei dynnu oddiwrth ei ddrwg arfer yn pechu. Ac wrth hynny ef a ymdreuliodd hyd angeu. Wedi hyn ef a aeth i'r ardd gyd ag *Alipius* ei gyfaill, ac yno efe a lefodd wrtho ef, *Cap.* 8. *Quid hoc est? Quid patimur? Surgunt indocti & Cœlum capiunt, & nos cum doctrinis nostris, sine corde, ecce ubi volutamur in carne & sanguine.* Pa beth yw hyn? *Alipius*, pa beth yr ydym ni yn ei ddioddef tan gaethiwed pechod? y mae gwyr annysgedig (fel *Anthoni* ac eraill; oblegid annysgedig oedd efe) yn cippio'r nef trwy drais, a ninnau a'n holl ddysg gennym, heb galonnau, wele fel yr ydym ni yn ymdreiglo mewn cnawd a gwaed. Ac yno y mae ef yn myned rhagddo, ac yn dangos y blinderau rhyfeddol anghredadwy a gafodd efe yn

yr ymdrech yma'r dwthwn hwnnw. Wedi hyn efe a aeth allan i berllan, ac yno y cafodd efe etto ymdrech mwy. Obſegid yno yr oedd ei holl bleſer a'i ddigrifwch bydol yn ymddangos yngwydd ei lygaid ac yn dywedyd, *Dimittesne nos, & a momento isto non erimus tecum vltra in Æternum, &c.* Pa beth? a ymadewi di a nyni? Ac oni chawn ni fod gyda thi byth mwy, o'r munyd yma allan? Oni bydd cyfraithlon i ti wneuthur hyn neu'r llall byth yn ol hyn? Ac yma medd Sainct *Awstin*, tro oedd wrth feddwl dy was feddyſio am y peth y maent yn ei roi yn erbyn fy enaid: pa frynti, pa ddiſyrwch cywilyddus a ſlodent hwy ger bron fy llygaid i? O'r diwedd y mae yn dywedyd, yn ol ymdrech hir a maith, ddyfod arno dymmestl ryfedd o wylo a chan nas gallai ei wrthwynebu, efe a redodd ymaith oddiwrth *Alipius*, ac a'i bwriodd ei hun ar y ddaiar tan ffigys-bren, ac a adawodd i'w lygaid wylo eu hamcan, a ffwythau yn y man a ollyngaſant lifeiriaint o ddagreu. Ac ychydig wedi myned y rhai hynny heibio, efe a ddechreuodd ddywedyd wrth Dduw yn y modd hyn, *Et tu Domine, vsquequo? quam diu, quamdiu, cras & cras? quare non modo? quare non hac hora finis est turpitudinis meæ?* O Arglwydd, pa hyd y gadewi di i mi fod fel hyn? pa hyd, pa hyd y dywedaf, Yforu, yforu? pa ham na's gwnawn heddyw? pa ham na bydd diben ar fy muchedd aflan i yr awr hon? Ac yn ol hyn y canlyn ei ryfeddol ymchweliad ef, ac ymchweliad *Alipius* ei gyfaill ef, yr hon am ei fod ef ei hun wedi ei goſod i lawr yn fyrr, mi a adroddaf ei eiriau ef ei hun; y rhai ſy fel y canlyn yn y man, ar ol y rhai o'r blaen.

36. Mi a ymddiddenais fel hyn a Duw, ac a wylais yn drachwerw, ynghyd a dwfn ofid calon; ac wele mi a glywn lef, fel pettai lais bachgen neu eneth yn

canu o ryw dŷ ger llaw, ac yn adrodd yn fynych Cymmer a darllein, Cymmer a darllein. Ac yn ebrwydd mi a newidiais fy wynebpryd, ac a ddechreuais feddwl yn dra difrif ynof fy hun, a fyddai blant arfer o ganu dim o'r fath beth, mewn chwarae yn y byd ar y byddent yn ei wneuthur: ond nid yw 'n dyfod yn fy nghof glywed dim o'r fath beth erioed. Am hynny mi a attelais nerth fy nagrau, ac a godais i fynu, heb fedru dirnad dim amgen, nâ dyfod y llef honno o'r nef, i beri i mi egori 'r llyfr oedd gennyf gydâ mi, (yr hwn oedd Epistolau Sainct *Paul*) a darllein y bennod gyntaf a gyfarfyddai â mi. Oblegid mi a glywswn o'r blaen am Sainct *Anthoni*, fel y rhybuddiasid ef i droi, wrth glywed darllain gwers o'r Efengyl, yr oeddid yn ei darllain, pan oedd efe, ar ryw achlysur yn dyfod i'r Eglwys; a'r wers honno oedd, *Dôs, gwerth gwbl a'r sydd gennyt, a dyro i'r tlodion; a thi a gai drysor yn y nef, a thyred a chanlyn fi*, *Mat.* 19. 21. Yr ymadrodd yma a gymmerodd Sainct *Anthoni*, megis pe y dywedasid wrtho ef ei hun yn neillduol; ac yn y man efe a droodd attati, ô Arglwydd. Am hynny mi a aethym innau ar frys i'r man lle'r oedd *Alipius* yn eistedd, oblegid yno y gadawswn fy llyfr pan ymadawswn: mi a'i cippiais i fynu, ac a'i hegorais, ac a ddarllennais yn gyfrinachol ddistaw y bennod gyntaf a ddaeth i'm golwg, ac yno yr oedd y geiriau hyn, *Nid mewn cyfeddach, a meddwdod; nid mewn cydorwedd, ac anlladrwydd; nid mewn cynnen, a chynfigen: Ond gwisgwch amdanoch yr Arglwydd Jesu Grist; ac na wnewch ragddarbod tros y cnawd, er mwyn cyflawni ei chwantau ef*, *Rhuf.* 13. 13. Pellach na'r ymadrodd yma nis darllennwn, ac nid oedd raid i mi. Oblegid yn y man gyda diwedd yr ymadrodd hwnnw, fe ffoawdd holl dywyllwch petrusder ymaith o'm calon, megis pe

 buasai

buasai lewyrch diogelwch wedi ei dywallt ynddi. Ar hynny mi a roais fy mŷs, neu ryw nôd arall nid wyf yr awrhon yn ei gofio, ar y lle a ddarllennaswn, ac a geuais y llyfr, ac ag wynebpryd heddychol mi a ddangosais y cwbl i *Alipius*. Ac ynteu wrth hynny a fynegodd yr hyn a weithiesid ynddo ynteu, yr hyn nis gwyddwn i o'r blaen, ac a ddeisyfiodd gael gweled y peth a ddarllennaswn i; ac mi a'i dangosais iddo. Efe a'i hystyriodd i gyd oll ac a aeth ym mhellach nag y darllennaswn i. Oblegid y mae'n canlyn yn Sanct *Paul*, (yr hyn nis gwyddwn i) *Derbynniwch attoch yr hwn sydd wan yn y ffydd*, *Rhuf*. 14. 1. Yr hyn a fwriodd *Alipius* atto ei hun, ac a agorodd ei holl betrusder i mi. Ond trwy y rhybudd yma eiddo Sainct *Paul*, efe a siccrhawyd, ac a gyssylltwyd attaf i yn fy amcan da, ond er hynny yn dawel, ac heb ddim cyngyd trallodus, fel yr oedd ei naturiaeth a'i foddion, yn yr hyn yr oedd efe yn rhagori arnaf i, yn y rhan oreu.

Monica oedd ei henw: gwraig dduwiol iawn ydoedd fel y mae efe 'n dangos, lib. 9. cap. 9. 11, 12, 13.

37. Yn ôl hyn ni a aethom at fy mam i, ac a ddywedasom y peth iddi hitheu, a hi fu lawen ganthi: ni a'i mynegasom iddi mewn trefn, hithau a lawenychodd ac a orfoleddod, ac a'th fendithiodd di ô Arglwydd (yr hwn wyt gadarnach a haelach, nag y medrwn ni na gofyn na deall) am ei bod yn gweled ddarfod i ti ganiattau iddi o'm plegid i, fwy nag y byddei hi arfer o'i ofyn yn ei hocheneidiau trymion tosturus. Oblegid ti a'm troesit felly attat ti, fel na cheisiais i byth wraig, na dim gobaith arall yn y byd hwn: ond byw ac arhos yn y rheol ffydd honno, yn yr hon y datguddiaist fi iddi, cynniser o flynyddoedd o'r blaen. Ac felly ti a droist ei thristwch hi yr awrhon, yn llawenydd helaethach nag a fedrai hi ei ddymuno, ac yn llawenydd

uydd cuach a diweiriach, nag a fedrai hi ei ofyn oddiwrth fy mhlant i a'm hwyrion pe buaswn i yn ceisio gwraig. O Arglwydd, yr wyfi yn was i ti, yr wyfi yr awrhon yn was i ti, ac yn fab i'th wasanaethwraig, ti a ddattodaist fy rhwymau; a minnau a aberthaf i ti am hynny aberth moliant. Molianned fynghalon a'm tafod innau dydi, a dyweded fy esgyrn wrthyt; O Arglwydd, pwy sydd fel tydi? Dywedent hwy hynny, ô Arglwydd, ac atteb ditheu, mi a attolygaf i ti, a dywed wrth fy enaid, *Myfi yw dy iechydwriaeth.* Hyd hyn y mae geiriau S. *Awstin, Li.* 9. *ca.* 1.

38. Yn yr esampl ryfeddol hon am droad y gwr enwog yma, y mae amryw bethau i'w hystyried, i'n diddanu ni, ac i'n haddysgu hefyd. Yn gyntaf, y mae i ni ystyried yr ymdrech mawr a fu rhyngtho a'i elyn ysprydol, cyn gallu diangc allan o'i feddiant a'i lywodraeth ef. A diammau fod yn fwy yr ymdrech hwnnw, am fod yn rhaid iddo ef wedi hynny fod yn golofn cymmaint yn Eglwys Dduw. Ac ni a welwn na chafodd *Alipius* cymmaint o wrthwyneb, am fod y gelyn yn gweled nad oedd ynddo ef ond llai o ddeunydd o lawer nag oedd yn *Awstin*, i niweidio ei deyrnas ef. Yr hyn a ddylai roi cumfforDd mawr i'r rhai sy 'n clywed gwrthwyneb mawr, a phrofedigaethau cryfion yn erbyn eu galwedigaeth: a bod yn sicr ganddynt, fod hynny yn arwydd o ras a ffafor, os hwy a ant rhagddynt yn wrol. Felly y galwyd S. *Paul*, fel yr ydym yn darllain, trwy nerth a gwrthwyneb mawr, trwy ei daro i lawr i'r ddaiar, a'i wneuthur yn ddall cyn iddo droi; am ei fod ef yn llestr etholedig i ddwyn Enw Christ at y Cenhedloedd. *Act.* 9.

39. Yn ail y mae i'w ystyried, er bod yn y gwr hwn wyniau cadarngryf o flaen ei ymchweliad, a hynny yn y clefydau mwyaf, ac anhawsaf eu hiachau,

chau, ac fy'n ffynychaf yn blino y rhai bydol; megis mewn chwant i oruchafiaeth, cybydd-dod, a phechodau 'r cnawd, fel y mae efe ei hun yn cyfaddef o'r blaen: a'r clefydau hynny oedd mewn gwirionedd mor grŷf yn ei berchennogi ef, ac y tybiai efe yn ammhossibl, cyn ei droi,
Li. 6. ca. 6. allu eu darostwng a'i gorchfygu hwy
& 16. byth; etto wedi hynny efe a gafodd brofi 'r gwrthwyneb trwy help hollalluog râs Duw. Yn drydydd hefyd y mae i ni ystyried, nid yn unig iddo gael goruchafiaeth orchestol ar y gwyniau hyn, ond cael o hono hefyd fawr hyfrydwch yn ffordd buchedd dduwiol. Oblegid, ychydig yn ôl iddo droi, y mae efe yn scrifennu fel hyn: Ni chawn i byth ddigon, o Arglwydd, yn y dyddiau hynny, o'r rhyfeddol hyfrydwch a roddaist i mi, pa faint a wylais i yn dy hymnau a'th ganeuau di, ac mor grŷf i'm cyffroid gan leisiau dy Eglwys di yn canu 'n beraidd hyfryd? Y lleisiau hynny a redent i'm clustiau, a'th wirionedd a doddodd i mewn i'm calon, ac oddiyno y berwodd allan naws duwioldeb, ac a barodd i ddagrau redeg oddiwrthyf, ac yr oeddwn mewn cyflwr tra happus ganddynt. *Li. 9. ca. 6.*

40. Yn bedwerydd y mae i ni ystyried er mwyn ein haddysgu ni a pheri i ni ei ganlyn, beth oedd ymarweddiad y gwr hwn ynghylch ei alwedigaeth: yn gyntaf drwy ei chwilio a'i phrofi, wrth gyrchu at Sainct *Ambros*, a *Simplicianus* ac eraill; drwy ddarllein gair Duw, ac arfer o gwmpeini da, a'r cyffelyb: yr hyn a ddylyt titheu, ddarllennydd mwynlan, ei wneuthur, pan glywech dy gyffroi o'r tu mewn: ac nid gorwedd yn farw, fel y gwna llawer, drwy wrthwynebu yr yspryd glân yn amlwg, a phob ysprydoliaethau da; ac heb roi clust cymmaint ac unwaith i Grist yn curo wrth ddrws eu cyd-

cydwybodau. Heb law hyn, ni wrthododd S. Awstin, fel y gwelwn ni, mo'r moddion i adnabod ei alwedigaeth, ond gweddio, ac wylo, a mynych ymnailltuo ac ymddidoli ar ei ben ei hun oddiwrth gympeini, i ymddiddan â Duw yn y matter hwnnw. Yr hyn nis gwna llawer o honom ni byth: ond yn hytrach ffieiddo a gochel pob moddion a allai yn dwyn ni i feddwl am droi at Dduw. Yn ddiweddaf, S. *Awstin*, wedi iddo unwaith weled beth oedd ewyllys Duw yn oleu, nid oedodd mo'r peth ddim hwy; ond torri ymaith yn hertchol oddiwrth yr holl fyd a'i orwagedd, a rhoi i fynu ddarllain a dysgu Areithyddiaeth ym Milan; ac ymadael â phob gobaith o gael goruchafiaeth yn y llys, ac ymroi i wasanaethu Duw yn gwbl: ac am hynny nid rhyfedd gael o hono ef cymmaint diddanwch a chodiad gan Dduw yn ol hynny, a chael bod yn aelod mor wiw yn ei Eglwys ef. A'r esampl yma a ddylai bawb ei chanlyn, ac y sydd yn chwennych cadw cydwybod dda, cyn belled ac y goddefo cyflwr a buchedd pob dyn. *Lig.* 8. *c.* 8.

41. Ac yma ar hyn o achlysur, ni allaf beidio a'th rybuddio di, ddarllennydd hynaws, a'th rágrybuddio di trwy esampl S. *Awstin*, y bydd rhaid i bawb ac a fo yn meddwl rhoi ei fryd ar wasanaethu Duw yn gwbl, wneuthur hynny megis trwy gymmell yn y dechreuad. Oblegid fel y mae yn hawdd diffodd tân os rhuthrwch arno trwy nerth, ond os cymmerwch ef yn araf ac yn esmwyth, a rhoi unllaw arno ar ol y llall, chwi a ellwch yn hytrach wneuthur niweid i chwi eich hun na diffodd y tan: felly am ein gwyniau ninnau, y rhai sy 'n gofyn gwroldeb a chalondid yn y dechreuad, y rhai pwy bynnag a'i harfero, ynghyd a'r moddion eraill sydd yn perthyn i hynny, yn dra diau efe a gaiff weled fod yn esmwyth y peth y mae efe yr awrhon yn tybied ei

fod

fod yn drwm; a bod yn dra hyfryd y peth y mae efe yr awrhon yn ei gyfri 'n ddiflas. Er mwyn profi hynny, a diweddu 'r pennod yma hefyd, mi a adroddaf draethawd byrr allan o *Bernard*, yr hwn yn ôl ei arfer, ſydd yn profi 'r peth yn gymmwys allan o'r Scrythurau. Y mae Chriſt yn dywedyd wrthym, *Cymmerwch fy iau i arnoch, a chwi a gewch orphywyſdra*, *Mat.* 11. 29. Dyma newyddion rhyfeddol, ond y mae 'n dyfod oddiwrth yr hwn ſydd yn gwneuthur pob peth yn newydd: Bod y neb ſy 'n cymmeryd yr iau arno, yn cael eſmwythdra; a'r neb ſydd yn gadael y cwbl, yn cael y can cymmaint. Efe a wyddai hynny (ſef y gwr oedd wrth fodd calon Duw) yr hwn a ddywedodd yn y Pſalm, *A lŷn gorſeddfaingc anwiredd wrthyt ti ô Arglwydd, yr hwn wyt yn cymmeryd arnat fod poen yn dy orchymmynion di.* Ond pa un yw hon a gymmerai un arno ei bod mewn gorchymmyn, frawd anwyl? ſef baich yſgafn, ac iau eſmwyth, a chroes wedi ei henneinio. Felly yn yr hên amſer y dywedodd efe wrth *Abraham, Cymmer dy fab Iſaac, yr hwn a hoffaiſt, ac offrymma ef i mi yn boeth offrwm*, *Gen.* 22. 2. Dyma boen a dybid ei bod mewn gorchymmyn: oblegid er darfod offrymmu *Iſaac*, nid ei ladd ef ond ei ſanctei-ddio a wnaed wrth hynny. Titheu gan hynny, os clywi lef Duw o fewn dy galon yn ewyllyſio i ti offrymmu *Iſaac*, yr hyn a arwyddocca llawenydd, neu chwerthin; nac ofna vfyddhau iddi yn ffyddlon ac yn ddianwadal: a pha beth bynnag a dybio dy ewyllys llygredig di o'r peth, bydd di ddiogel: Nid *Iſaac*, ond yr hwrdd a fydd marw yn yr achos: nid dy lawenydd di a ddarfydd am dano, ond dy gyndynrwydd yn vnig, yr hwn y mae ei gyrn ynglyn

In verba Evang. ecce nos reliq; omnia, &c.

Pſ. 94. 20. Felly y mae yn v lladir.

ynglyn mewn drain, ac nis gall fod ynoti heb pigiadau cyfyng betrusder. Nid yw dy Arglwydd ond dy brofi di, fel y profodd efe *Abraham*, i edrych beth a wnei di. *Isaac*, (hynny ydyw, dy lawenydd di yn y byd hwn) ni bydd marw ddiin, fel yr wyti yn tybied, ond byw fydd: yn vnig mae 'n rhaid ei godi fo i fynu ar y coed, er mwyn cael o'th lawenydd di fod yn vchel, ac er mwyn cael o honot ti ogoneddu, nid yn dy gnawd dy hun, ond yn vnig ynghroes dy Arglwydd, trwy 'r hwn hefyd i'th groes-hoeliwyd titheu; i'th groes-hoeliwyd meddaf, ond i'r byd i'th groes-hoeliwyd; oblegid i Dduw yr wyti yn fyw etto, a hynny yn hytrach nag yr oeddit o'r blaen.

PEN II.

Am yr ail rhwystr, yr hwn yw erlid, a blinder, a thrallod, gan y rhai y cedwir llawer oddiwrth wasanaeth Duw.

LLawer sydd yn y byd, y rhai naill ai wrth ystyried y pethau hyn a ddywetpwyd o'r blaen, ai am eu bod yn gweled rhai gwyr yn byw mor llawen a hwythau, sydd foddlon i ganhiadu hyn, eu bod hwy mewn gwirionedd yn cyfrif bod buchedd dduwiol yn ddigon hyfryd, i'r rhai sy vnwaith wedi myned i mewn iddi, ac y clywent hwythau arnynt fod yn fodlon mewn gwirionedd i'w chanlyn hi, pe gallent wneuthur hynny trwy lonyddwch a heddwch o bob parth. Ond os gofynnir hynny ganddynt ar y cyfryw amser a'r cyfryw le, ac yn y cyfryw drefn

a dull, a modd, ac y gorphai arnynt ddioddef trallod, a chystudd, ac erlid o'r achos ; y maent hwy yn tybied fod hynny yn beth anrhesymmol ei ofyn ganddynt, a bod yn ddigon da eu hesgus hwy ger bron Duw a dyn, er iddynt ei wrthod. Ond nid yw ddim gwell yr esgus yma nâ 'r hwn o'r blaen, am yr anhawsder a dybiant ei fod yn gwasanaethu Duw : am fod yr esgus yma yn sefyll ar sail anghywir, ac ar reswm anghyfiawn a osodir ar y sail honno. Y sail yw hyn, y gall dyn fyw yn dduwiol, a gwasanaethu Duw yn gywir mewn pob math ar esmwythder bydol, ac heb ddim cystudd, na thrallod, nac erlid : a hynny nid yw wir. Oblegid, er bod gwrthwyneb oddi-allan, ac erlid yn fwy ryw amser na'i gilydd, ac yn fwy yn rhyw fan na'i gilydd ; etto ni all bod na lle nac amser, heb beth gwrthwyneb, oddifewn ac oddiallan hefyd. Y rhai er eu bod, fel y dywedais o'r blaen, heb fod yn drymion nac yn anhyfryd gan y duwiol, o achos bod Duw yn danfon amryw gymmorth, a diddanwch iddynt, ynghyfer y gwrthwyneb hwnnw : etto ynddynt eu hunain y maent yn fawr ac yn drymion hefyd, fel y caid gweled pe cwympai 'r cyffelyb ar yr annuwiol a'r anniodddefgar. Yn ail, y mae y rheswm a osodir ar y sail honno, yn anghyfiawn, am ei fod yn dywedyd fod trallod yn ddigon o reswm iddynt i wrthod gwasanaethu Duw, a Duw wedi ordeinio trallod megis modd i dynnu dynion i'w wasanaethu ef. Er mwyn hyspyssu hynny yn well, ac ynteu yn fatter o gymmaint pwys, mi a draethaf yn y bennod yma 'r pedwar pwngc hyn. Yn gyntaf, pa vn a wna ai bod yn gyffredin, gorfod ar bawb a fo cadwedig, ddioddef rhyw fath ar erlid, a thrallod, a chystudd ai nas gorffo. Yn ail, beth yw 'r achosion pa ham y dewisodd ac yr appwyntiodd Duw, ac ynteu yn ein caru ni fel y mae, wneuthur a ni felly

yma

yma yn y byd hwn. Yn drydydd, pa resymmau pennaf o ddiddanwch sydd i ddyn i'w cael mewn adfyd. Yn bedwerydd, pa beth a ofynnir ganddo ef yn y cyfnwr hwnnw. Ac wedi darfod yspyssu 'r pedwar pwngc yma, nid wyf yn ammau na chein gweled goleuni mawr yn y matter yma, yr hwn yn nhyb cig a gwaed sydd mor llawn o dywyllwch ac anghyffelybrwydd.

2. Ac am y cyntaf nid rhaid fawr profedigaeth, am fod Christ ei hun yn dywedyd wrth ei ddisgyblion, a thrwyddynt hwy wrth bawb eraill o'i weision, *In mundo pressuram habebitis, Yn y byd y cewch orthrymder, Jo.* 16. 33. Ac mewn lle arall, *Yn eich ymmynedd y meddiennwch eich eneidiau, Luc.* 21. 19. Hynny ydyw, trwy ddioddef yn ymmyneddus mewn gwrthwyneb: yr hyn y mae Sainct *Paul* yn ei adrodd yn eglurach, pan yw yn dywedyd, *Pawb ar sy 'n ewyllysio byw yn dduwiol ynghrist Jesu, a erlidir, 2 Tim.* 3. 12. Ac os erlidir pawb, ni ddiangc neb. Ac i ddangos etto ym mhellach mor angenrheidiol ydyw hynny, y mae *Paul* a *Barnabas* hefyd yn rhoi athrawiaeth, fel y mae S. *Luc* yn mynegi, *Mai trwy lawer o orthrymderau y mae 'n rhaid i ni fyned i deyrnas Dduw, Act.* 14. 22. gan arfer y gair *Oportet*, yr hwn sydd yn arwyddoccau bod yn ddir ac yn angenrhaid i ni hynny. Ac y mae Christ ei hun etto ym mhellach yn datcuddio 'r dirgelwch yma, pan yw yn dywedyd wrth S. *Joan* yr Efangylwr, *Ei fod efe yn ceryddu y sawl y mae 'n eu caru, Datc.* 3. 19. A'r geiriau hynny y mae 'r Apostol megis yn eu hesponi at yr Hebræaid, ac yn dywedyd, *Y mae efe yn fflangellu pob mab a dderbynio.* Ac y mae 'r Apostol yn canlyn y matter hwnnw cymmhelled yn y fan honno, ac y mae yn dywedyd yn eglur, *Mai bastardiaid ydynt hwy i gyd, ac nid meibion i Dduw, y rhai nid yw efe yn eu cystuddio*

ddio yn y byd hwn, *Heb*. 12. 6, 8. Yr vn rhesswm y mae Sainct *Paul* yn ei ddal at *Timotheus*, *Si sustinemus, & conregnabimus*, *Os dioddefwn gydâ Christ, ni a deyrnaswn gydag ef*. Ac â hynny y cyttuna *Dafydd* dduwiol, pan yw yn dywedyd, *Aml ddrygau a gaiff y cyfiawn*. 2 *Tim*. 2. 12. *Psal*. 34. 19.

3. Yr vn peth a ellid ei brofi drwy lawer o foddion eraill, megis drwy 'r hyn a ddyweid Christ, *Na ddaeth efe i ddanfon tangnefedd ar y ddaiar, ond cleddyf*, *Mat*. 10. 34. Ac wrth yr hyn a ddyweid Sainct Paul hefyd, *Na choronir neb, onid ymdrech yn gyfreithlon*, 2 *Tim*. 2. 5, Ond pa fodd y gallwn ni ymladd, oni bydd i ni elyn i'n gwrthwynebu? Yr vn peth y mae Christ yn ei arwyddoccau yn llyfr y Datguddiad, pan yw yn adrodd mor fynych, mai 'r hwn a orchfyga yn vnig pieu cael y nef. Yr vn peth a arwyddocceir wrth y llong yr aeth Christ a'i ddisgyblon i mewn iddi; yr hon a deflid ac a dreiglid fel pe buasai ar soddi; y llong hon meddaf, fel yr oedd yr hên dadau yn ei dirnad, oedd ffigur ac arwydd o'r trallodau, a'r blinderau, a gai bawb eu dioddef, ar y sydd yn rhwyso yn yr vn llong gydâ Christ ein Iachawdr, *Mat*. 8. 24. Yr vn peth hefyd a brofir, wrth fod yn galw bywyd dyn yn filwriaeth ar y ddaiar, 2 *Tim*. 2. 3. ac wrth ei fod wedi ei appwyntio i lafurio ac i drafaelio, tra fyddo yma, *Job* 5. 7. ac wrth fod ei fywyd yn llawn o bob gofid a thrueni: a hynny trwy ordinhaad Duw, yn ôl cwymp dŷn. Yr vn peth hefyd a ddangosir wrth ddarfod i Dduw appwyntio bod i bob dŷn dreiddio trwy boenau angeu, cyn iddo ddyfod i'r llawenydd; a hefyd wrth yr aneirif o wrthwyneb a thrallod oddifewn ac oddiallan, a adawyd i ddyn yn y bywyd hwn: megis, o'r tu mewn y mae gwrthryfeloedd a gwrthrin trachwant, a gofidiau eraill ei feddwl ef, y rhai y mae 'n rhaid iddo beu-

beunydd ryfela â hwynt, os myn fod ei enaid yn gadwedig. O'r tu allan iddo y mae 'r byd, a'r cythraul, y rhai nid ydynt yn peidio vn amser â gosod arno ef, weithiau trwy dêg, weithiau trwy hagr; weithiau trwy druthio, weithiau trwy fygwth; weithiau trwy ei ddenu â melyschwant, ac â goruchafiaeth; weithiau trwy ei ddychrynu a blinder, ac ag erlid: a'r rhai 'ny i gyd sy raid i'r Christion da eu gwrthwynebu yn wrol, ac onid ê efe a gyll goron ei Iachawdwriaeth dragywyddol.

4. Yr vn peth hefyd a ellir ei ddangos trwy esamplau yr holl Sainct enwog, er y dechreuad, y rhai nid yn vnig a osodid arnynt oddifewn beunydd gan wrthryfeloedd eu cnawd eu hun, ond hefyd a erlidid ac a gystuddid oddiallan; a hynny i siccrhau yr arfaeth yma eiddo Duw, yn amlyccach. Fel y gwelwn ni *Abel*, a gafodd ei erlid a'i lâdd gan ei frawd ei hun, er cynted y dechreuodd efe wasanaethu Duw: ac *Abraham*, yr hwn a gafodd amryw flinderau wedi darfod i Dduw ei ddewis ef: ac yn fwyaf o gwbl trwy beri iddo ymroi i lâdd ei anwyl a'i vnig blentyn ei hun. O'r vn cwppan yr yfodd ei holl blant ef a'i hiliogaeth a ddaeth ar ei ôl ef yn ffafor Duw; megis *Isaac*, *Jacob*, *Joseph*, *Moysen*, a'r holl brophwydi: am y rhai y mae Christ ei hun yn rhoi tystiolaeth, fel y tywalltwyd eu gwaed hwynt yn dra chreulon gan y byd, *Luc*. 13. 34. Cystudd *Iob* hefyd sy ryfeddol, gan fod yr Scrythur lân yn dywedyd ei ddyfod arno trwy yspysol ordinhaad Duw, ac ynteu yn wr o'r fath gyfiawnaf. Ond etto rhyfeddach oedd gystudd *Tobias* dduwiol, yr hwn ym mysg gofidiau eraill, a wnaed yn ddall trwy gwympo o dom gwenholiaid neu adar y to yn ei lygaid ef: am yr hyn y dywedodd yr Angel *Rhaphael* wrtho yn ôl hynny, *Am dy fod di yn wr cymmeradwy gan Dduw; angenrhaid oedd, bod i'r*

Tob. 12, 11. Ond nid ydyw 'r geiriau hyn yn y Groeg.

tentasiwn yma dy brofi di. Gwelwch mor angenrheidiol yw blinderau i wyr da. Mi a allwn roi at hyn esampl *Dafydd* ac eraill; oni bai fod yr Apostol yn rhoi tystiolaeth gyffredinol am yr holl Sainct, gan ddywedyd, ddarfod dirdynnu rhai, enllibio rhai, a fflangellu rhai, a rhwymo rhai, a charcharu rhai, a llabyddio rhai, a thorri rhai â llifiau, a themptio rhai, a lladd rhai a'r cleddyf, a bod rhai yn crwydro mewn crwyn defaid a chrwyn geifr, yn ddiddim, yn gystuddiol, yn ddrwg eu cyflwr, yn crwydro ac yn ymguddio mewn anialwch, a mynyddoedd, a thyllau, ac ogfeydd y ddaiar, gan nad oedd y byd deilwng o honynt. Ac am y rhei'ni i gyd y mae yn datcan y wers gomfforddus hon, a ddylei bawb ei hystyried, sef eu bod *heb dderbyn ymwared, fel y gallent gael adgyfodiad gwell*: Hynny yw, na fynnai Dduw eu gwared hwy oddiwrth y cystuddiau hynny yn y bywyd yma, fel y byddai eu hadgyfodiad hwy a'i gwobr yn y bywyd a ddaw yn ogoneddusach. A hynny am Sainct yr hên Destament. *Heb.* 11. 35.

5. Ond weithian yn y Testament newydd, a seiliwyd yn eglur ar y groes, y mae 'r peth yn oleuach o lawer, a hynny trwy reswm da. Oblegid oni allai Grist fyned i mewn i'w ogoniant, ond trwy ddioddef, fel y dywaid yr Scrythur, *Luc.* 24. 26. gan hynny wrth resymolaf reol Christ, yn dywedyd, *nad yw braint y gwas vwch law ei feistr, Mat.* 10. 24. y mae 'n ddir y canlyn, bod yn rhaid i bawb yfed o gwppan Christ, a'r sydd wedi eu hordeinio i fod yn gyfrannogion o'i ogoniant ef. Ac i brofi hyn edrychwch ar y caredigion anwylaf a fu gan Grist erioed yn y bywyd hwn, a gwelwch pa vn a wnaethant a'i cael rhan o honaw, ai nad do. Am ei fam ef y prophwydodd Simeon ac y dywedodd

iddi yn y derbreuad, yr *ai cleddyf* cystudd *trwy ei chalon hi*: gan arwyddoccau wrth hynny y dygn gystuddiau a gafodd hi wedi hynny wrth farw ei mab, a'r gofidiau eraill a ddaeth yn aml arni, *Luc.* 2. 35. Am yr Apostolion y mae 'n amlwg, heb law eu holl lafuriau, a'i trafaelion, a'i hanghenion, a'i dioddefaint, a'i herlidiau, a'i haswydd, y rhai oedd aneirif, ac yngolwg dyn yn anoddef (os coeliwn ni Sainct *Paul* fydd yn eu cyfrif, 1 *Cor.* 4. 2 *Cor.* 4.) heb law hyn i gyd, meddaf, ni byddai ddigon gan Dduw oni chai efe eu gwaed hwy hefyd: ac felly y gwelwn na adawodd efe i'r vn o honynt farw wrth naturiaeth, ond Sainct *Ioan* yn vnig: ac etto, os ystyriwn ni beth a ddioddefodd Sainct *Ioan* ynteu yn ei hir fywyd, iddo gael ei ddeol allan o'i wlad gan *Domitian* i ynys *Pathmos*; ac amser arall gael ei daflu mewn tunnell o olew poeth berwedig yn Rhufain, fel y mae *Tertullian* a Sainct *Ierom* yn mynegi; ni a gawn weled nad oedd dim llai ei ran ef o gwppan ei feistr nag oedd rhan eraill. Mi a allwn yma gyfrif aneirif o esamplau eraill, ond nid rhaid. Oblegid digon yw ddarfod i Grist rhoi y rheol gyffredin yma yn y Testament newydd. *Yr hwn nid yw yn cymmeryd ei groes, ac yn canlyn ar fy ol i, nid yw deilwng o honof fi. Mat.* 10. 38. Wrth yr hyn y pennir yn oleu, nad oes i neb weithian gael iachawdwriaeth, ond i'r rhai a gymmeront eu croesau eu hunain, (hynny ydyw, nis dygont eu croesau yn ewyllysgar) a chanlyn eu capten fydd yn cerdded o'i blaen hwynt a'i groes ar ei ysgwyddau.

Tert. de praesc. haeret. Hieron. con. Iovinian.

6. Ond yma y gall rhai ddywedyd, Os felly y mae'r peth na ddichon neb fod yn gadwedig heb groes, hynny ydyw, heb flinder a thrallod; beth am y rhai sy'n byw mewn amseroedd a lleoedd heddychol,

ddychol, lle nid oes nac erlid, na thrallod, na chystudd, na blinder. I hynny yr attebaf, yn gyntaf pe rhôn a bod y cyfryw amser a lle a hynny, y byddai 'r gwyr a fai 'n byw, yn y lle a'r amser hwnnw, mewn perygl mawr, yn ôl yr hyn a ddywedodd y Prophwyd, *Nid ydynt mewn blinder fel dynion eraill, ac ni ddialeddir arnynt hwy gyd â dynion eraill. Am hynny y cadwynnodd balchder hwynt; ac y gwisg trawsder am danynt fel dilledyn. A'i hanwiredd sydd yn dyfod oddiwrth eu brasder, neu eu hamlder.* Yn ail yr attebaf, nad oes nac amser na lle heb drallod ynddo, lle nid oes groes i'w chael bob amser i'r rhai a'i cymmero hi i fynu. Oblegid naill ai mae tlodi, a'i clefyd, ai enllib, ai gelyniaeth, ai cam, ai gwrthwyneb, neu ryw fath blinder yn ymgynnyg bob amser, oblegid nâ bydd byth eisiau 'r gwŷr hynny yn y byd, am y rhai y dyweid y prophwyd, *Y rhai a dalant ddrwg dros dda a'm gwrthwynebant, am fy mod yn dilyn daioni, Psal.* 38. 20. O'r hyn lleiaf, ni bydd byth eisiau gelynion cartrefol, am y rhai y mae Christ yn son, *Mat.* 10. 21. sef naill ai ein ceraint ai ein caredigion cnawdol, y rhai sy fynychaf yn ein gwrthwynebu ni, os dechreuwn ni wasanaethu Duw o ddifrif; ai ein gwyniau anllywodraethus ein hunain, y rhai yw'r gelynion perycclaf o gwbl, am eu bod yn peri i ni ryfela ar ein tir ein hun. Drachefn, ni bydd byth eisiau tentasiwnau 'r byd a'r cythraul, y rhai sy lawer anhaws eu gwrthwynebu yn amser heddwch a hawddfyd, nag yn amser cystudd ac erlid oddiallan: am fod y gelynion hynny yn gadarnach o drûth a gweniaith, nag o nerth: yr hyn y mae Tâd duwiol yn ei hyspyssu wrth y ddammeg hon; Yr haul a'r gwynt ryw ddiwrnod, medd efe, a gyttunasant ar brofi bob vn ei nerth, wrth ddwyn

Felly y mae 'r lladin Psal. 73. 5, 6.

ddwyn ei gochl oddiar vn oedd ar ei daith. Ac o flaen hanner dydd, y gwynt a ymegniodd gryfa' ac allodd i geisio chwythu 'r gochl oddiam dano ef; ond po mwyaf y chwythai 'r gwynt, tynnaf y daliai 'r siwrneiwr ei gochl, ac y tynnai hi yn gynnefwyfach yn ei gylch. A phrydnawn yr haul a ddanfonodd allan ei belydr hyfryd, ac o fesur ychydig ac ychydig a aeth i mewn i'r dŷn yma, hyd oni wnaeth iddo ddiosg nid ei gochl yn vnig, ond ei bais hefyd. Wrth yr hyn y deellir, medd y tâd hwnnw, fod hudoliaeth difyrrwch a melyschwant yn gryfach ac yn anhaws eu gwrthwynebu, nâ chryfder erlid. Y cyffelyb a ddangosir wrth esampl *Dafydd*, yr hwn a wrthwynebodd yn hawdd lawer o gyrchfaau adfyd, ac etto a syrthiodd yn enbyd iawn yn amser hawdd-fyd, 2 *Sam.* 11. Wrth yr hyn y gellir gweled nad oes i'r duwiol ddim llai rhyfel yn amser heddwch, nag yn amser erlid; ac na phalla byth achlysur i ddwyn y groes, ac i ddioddef blinder, i'r neb a'i cymmero. A hyn a wasanaetha am y pwngc yma, i brofi y bydd rhaid i bob dŷn fyned i mewn i'r nef trwy orthrymderau, fel y dywaid Sainct *Paul*.

7. Am yr ail, pa ham y mynnai Dduw fod y peth fel hyn, digon fyddai atteb, mai felly y rhyngodd bodd iddo, heb geisio rheswm pellach o'i feddwl ef yn hyn o beth: fel y rhyngodd bodd iddo, heb rheswm yn y byd yn ein golwg ni, wneuthur mor wael o'i fab a'i ddanfon ef yma i'r byd hwn, i ddioddef ac i farw drosom ni. Neu os byddai raid i ni gael rheswm am hynny, digon fyddai yr vn rheswm yma tros y cwbl: gan ein bod ni yn disgwyl am ogoniant cymmaint, y dylem gymmeryd peth poen yn gyntaf am dano, ac felly cael ein gwneuthur yn fyrn deilwng o ffafor Duw, ac o'n goruchafiaeth. Ond etto gan ryngu bodd i'w dduwi-

ei fawredd ef, nid yn vnig agoryd i ni ei ewyllys a'i amcan, er fod yn rhaid i ni ddioddef yn y byd hwn: ond dangos i ni hefyd amryw resymmau o'i sancteiddiaf ewyllys a'i fodd yn y peth, er mwyn ychwaneg o galondid a chysur i ni sydd yn dioddef: mi a adroddaf yma rai o honynt, er mwyn dangos ei fawr anfeidrol gariad ef tu ac attom ni, a'i dadol ofal trosom ni.

8. Yr achos cyntaf gan hynny, a'r pennaf ydyw, er mwyn chwanegu ein gogoniant ni yn y byd a ddaw. Oblegid, gan ddarfod iddo drwy ei dragwyddol ddoethineb a'i gyfiawnder ordeinio; na chaiff neb ei goroni yno, ond y rhai a oddefo ymdrech (mewn rhyw fesur da) yn y byd hwn: a pho amlaf a mwyaf fyddo 'r ymdrech a roddo efe (ynghyd â digonol ras i'w orchfygu) mwyaf fydd y goron gogoniant y mae efe yn ei pharottoi i ni yn ein hadgyfodiad, 2 *Tim*. 2. 5. *Datc*. 2. 10. A'r achos yma y crybwyll yr Apostol am dano yn y geiriau a adroddwyd am Sainct yr hen Destament; sef yw hynny, nad ydynt *hwy yn derbyn ymwared* oddiwrth eu gofidiau yn y byd yma, *fel y gallont gael adgyfodiad gwell* yn y byd a ddaw, *Heb* 11. 35. A hyn hefyd yr oedd Christ yn ei feddwl yn eglur, pan ddywedodd efe, *Gwyn eu byd y rhai a erlidir, canys eiddynt yw teyrnas nefoedd. Gwyn eich byd pan ddywedo dynion ddrygair am danoch, a'ch erlid*, &c. *Byddwch lawen a hyfryd, canys mawr yw eich gwobr yn y nefoedd*, *Mat*. 5. 10. Ac at hyn y perthyn yr holl addewidion yma, am *ynnill bywyd trwy golli bywyd*, am *gael derbyn cant am vn*, a'r cyffelyb, *Mat*. 10. 39. & 19. 29. Ac o hynny y daw yr holl addewidion helaeth a wneir i farwhâad a newydd-deb buchedd. Yn y ddenbeth hynny y mae ymdrech mawr yn erbyn y cnawd, a'r byd, a'n gwyniau ein hunain, ac nis gellir eu dwyn i ben

ond trwy ddioddefaint a chystudd. Yn ddiweddaf y mae Sainct *Paul* yn datgan y peth yma yn gwbl gyflawn, pan yw yn dywedyd, fod *ein byrr ysgafn gystudd ni yn odidog ragorol yn gweithredu tragywyddol bwys gogoniant* i ni yn vchder nef, 2 *Cor.* 4. 17.

9. Yr ail achos pa ham yr ordeiniodd Duw hyn oedd i 'n tynnu ni oddiwrth garu 'r byd, ei elyn ef; fel y dangosir yn helaeth yn y bennod nessaf. Yr achos yma y mae Sainct *Paul* yn ei adrodd yn y geiriau hyn; *Pan i'n bernir, i'n ceryddir gan yr Arglwydd, fel na 'n damner gydâ 'r byd,* 1 *Cor.* 11. 32. Wrth hynny, fel y bydd mammaeth, er mwyn diddyfnu ei phlentyn oddiwrth garu ei llaeth, yn iro ei bronnau ag Aloes, neu â rhyw bethau chwerwon eraill; felly y mae ein tad trugarog ninnau, am ei fod yn ewyllysio ein diddyfnu ni oddiwrth ddifyrrwch y byd (trwy 'r hwn y mae aneirif o wyr yn mynd beunydd i golledigaeth) yn arfer o ddanson cystudd: yr hwn yn anad dim arall sydd fwyaf ei rym i wneuthur hynny: fel y gwelwn ni yn esampl y mab afradlon, yr hwn nid oedd dim abl i'w ddiddyfnu oddiwrth ei ddifyrrwch, ond cystudd yn vnig. *Luc.* 15.

10. Yn drydydd, y mae Duw yn arfer cystudd megis meddyginiaeth o'r oreu ac o'r bennaf, i'n hiachau ni oddiwrth lawer o glefydau, y rhai oni bai hynny sydd agos yn anaele. Megis yn gyntaf, oddiwrth ryw ddallineb, a diofal esgeulusdra yn ein cyflwr, yr hyn yr ydym yn ei fagu oddiwrth hawddfyd a llwyddiant. Ac yn y deall hwnnw y dyweid yr Scrythur lân, fod *cystudd yn rhoi deall.* Ac y mae 'r gwr doeth yn dywedyd fod y *wialen yn dwyn doethineb, Dihar.* 29. 15. fel yr adferwyd golwg *Tobit* a chwerw fustl y pysgodyn. Ac y mae i ni esamplau eglur yn *Nabuchodonosor*, *Saul*, *Antiochus*,

a *Manasses*: y rhai oll a ddaethant i weled eu beiau trwy gystudd, yr hyn ni's gwnaethent byth yn amser llwyddiant. Y cyffelyb yr ydym yn ei ddarllain am frodyr *Joseph*, y rhai pan ddaeth peth cystudd arnynt yn yr Aipht, aethant yn y man i mewn i'w cydwybodau eu hunain ac a ddywedasant; *Am bechu o honom yn erbyn ein brawd, am hynny y daeth y cyfyngdra hwn arnom ni*, *Gen.* 42. 21. Ac fel y mae cystudd yn dwyn y goleuni yma i ni i weled ein diffygion, felly y mae yn helpio o'i tynny hwy ymaith ac o'i hiachau: ac yn hynny y gellir ei gyffelybu yn dda i wialen *Moysen*: oblegid fel yr oedd y wialen honno, wrth daro 'r creigiau caledion, yn dwyn allan ddwfr, fel y dywaid yr Scrythur; felly y mae gwialen cystudd, wrth syrthio ar bechaduriaid calon-galed yn eu meddalhau hwynt i ymofidio, ac yn fynych yn dwyn allan llifeiriant o ddagrau i edifeirwch, *Exod.* 17. 6. Ac o'r achos hynny y dywaid *Tobit* dduwiol wrth Dduw; *Yn amser cystudd y maddeui bechod.* Ac o herwydd hynny y cyffelybir ef i lifddur, yn tynnu y rhŵd oddiar yr enaid, ac i physygwriaeth yn gyrru llygredigaeth allan o'r corph; ac yn ddiwethaf i dân yr eurych a'r gof aur, yr hwn sydd yn treulio ymaith y sothach, ac yn puro 'r aur i'w berffeithrwydd, *Mi a lan buraf dy sothach di*, medd DVW wrth bechadur trwy 'r prophwyd *Esai*, *ac a dynnaf ymaith dy holl alcam*, *Esa.* 1. 25. A thrachefn trwy *Ieremi*, *Wele fi yn eu toddi hwynt ac yn eu profi trwy dan*, *Ier.* 9. 7. Hyn y mae efe yn ei feddwl am dân cystudd, cynnheddfau yr hwn ydyw (fel y dywaid yr Scrythur) glanhau a phuro 'r enaid, fel y mae 'r tân yn glanhau ac yn puro 'r aur yn y ffwrneis. Oblegid, heb law ei fod yn puro ac yn tynnu ymaith bechodau mawr, trwy

Tob. 3. 14. *Nid yw'r geiriau hyn yn y lladin.*

ystyried

ystyried ac ymosidio (yr hyn y mae cystudd yn ei wneuthur, fel y dangoswyd) y mae efe hefyd yn carthu rhŵd aneirif o wyniau drwg, a trachwantau, a dryganian mewn dyn: megis dryganian balchder, a gwag ogoniant, a diogi, a llid, a mwythus furfenneiddrwydd, a mil yn ychwaneg, y rhai y mae llwyddiant yn eu magu ynom ni. Hyn y mae Duw yn ei ddangos trwy 'r Prophwyd *Ezechiel*, gan ddywedyd am enaid rhydlyd; *Dod ef ar ei farwor yn wâg, fel y twymno, ac y llosgo ei brês, ac y toddo ai aflendid ynddo, ac y darfyddo ei scum* ai *rŵd*, *Ymflinwyd ac ymchwyswyd gydag ef; ac etto nid aeth ei scum a'i* rŵd mawr *allan o hono*, *Ezec.* 24. 11. Hyn hefyd y mae *Iob* dduwiol yn ei arwyddoccau, yr hwn wedi iddo ddywedyd, fod Duw yn addysgu drwy athrawiaeth a *cherydd*, *i dynnu dŷn oddiwrth yr hyn a wnaeth*, *ac i'w wared oddiwrth falchder*, *yr* hyn a ddeellir am weithredoedd pechadurus; y mae ychydig ar ôl yn dywedyd yn ychwaneg, *Ei gnawd a ddarfu gan geryddon, dychweled yn ei ôl at ddyddiau ei ieuengctid.* Hynny ydyw, gan fod ei holl anwydau cnawdol a'i wyniau wedi darfod weithian gan gospedigaeth a chystudd, dechreued fyw etto yn y cyfryw burdeb ennaid ac yr oedd yn nechreuad ei ieuengtid, cyn iddo fagu y dryganian yma a'r clefydau. *Iob* 33. 25.

11. Ac y mae cystudd nid yn vnig yn feddyginiaeth gref i iachau pechod, ac i garthu ymaith y sothach fettel sydd ynom ni o brês, ac alcam, a haiarn, a phlwm, a sorod, fel y mae Duw yn dywedyd trwy *Ezeciel*; ond hefyd yn feddyginiaeth orchestol odiaeth i gadw vn rhag pechu o hyn allan: fel y dywedodd y brenhin daionus *Dafydd*, *Dy gerydd di, Oh Arglwydd, a'm gwellaodd i hyd y diwedd.* Hynny ydyw, ef a wnaeth

Psalm 18. 39. *Fel hyn y mae y gwaeg a'r lladin.*

i mi fod yn ochelog ac yn wiliadwrus, rhac pechu mwy, fel y dywaid yr Scrythur mewn lle arall, *Trwm glefyd neu gystudd, a wna 'r enaid yn sobr.* Ac o'r achos hynny y geilw *Ieremi* gystudd yn *wialen wiliadwrus.* Hynny ydyw, fel y mae S. *Hierom* yn ei esponi, gwialen yn gwneuthur dŷn yn wiliadwrus. Yr vn peth y mae Duw yn ei arwyddoccau; pan ddywedodd efe trwy *Osee'r* prophwyd, *Mi a gaeaf dy ffordd di a drain*; hynny ydyw, mi a gaeaf dy fuchedd di o bob parth â chof am gystudd ac â i ofn, fel na lefesych di sathru ar wyt, rhac i ti sathru ar ddraenen, *Hos.* 2. 6. A hyn i gyd y mae *Dafydd* dduwiol yn ei yspyssu am dano ei hun, yn y geiriau hyn, *Cyn fy nghystuddio yr oeddwn yn cyfeiliorni, ond yn awr mi a gedwais dy air di. Da i mi fyngh hystuddio, fel y dysgwn dy ddeddfau.* Psal. 119. 67, 71.

12. Ac o hyn y gwelir achos arall, pa ham y mae Duw yn cystuddio ei etholedigion yn y fuchedd hon, a hynny ydyw, er mwyn na ddelai ei gyfiawnder ef arnynt yn y byd a ddaw. Am yr hyn y mae S. *Bernard* yn dywedyd fel hyn, Oh Dduw na bai ryw vn, yr awrhon ym mlaenllaw, a barottoai i'm pen i helaethrwydd o ddwfr, ac i'm llygaid ffynnon o ddagrau; canys felly odid a gallei 'r tân poeth graffu lle y darfuasei i ddagrau lanhau o'r blaen. A'r rheswm o hynny ydyw (fel y dengys y gwr duwiol hwnnw ei hun) am ddywedyd o Dduw trwy *Nahum* brophwyd, *Mi a'th flinais ac ni'th flinaf mwyach*: ni ddaw oddiwrthyf gystudd dau ddyblyg, *Nah.* 1. 12.

Ser. 55. *in Cant.*

13. Yn chweched y mae Duw yn danfon cystudd ar ei weision, i'w profi hwy ag ef, pa vn a wnant ai bod yn ffyddlon ac yn ddianwadal, ai nad ydynt: hynny ydyw, i beri iddynt hwy eu hunain ac i eraill weled

weled a chyfaddef, mor ffyddlon, neu mor anffyddlon ydynt. Hyn a ddangoswyd o'r blaen megis trwy ffigur, pan fynnai *Isaac* balfalu a theimlo ei fab *Iaco*, cyn y bendithiai ef. A hyn y mae'r Scrythur lân yn ei yspyssu yn amlwg, pan yw yn dywedyd, wrth grybwyll am y cystuddiau a roed ar *Abraham*; *A Duw a brofodd Abraham*, *Gen.* 22. 1. A *Moysen* yntau a ddywedodd wrth bobl Israel, *Cofia'r holl ffordd yr arweiniodd yr Arglwydd dy Dduw di ynddi y deugain mlynedd hyn, trwy 'r anialwch, er mwyn dy gystuddio di a'th brofi, i wybod yr hyn oedd yn dy galon di, a gedwit ti ei orchymmynion ef, ai nas cedwit*, *Deut.* 8. 2. A thrachefn, ychydig bennodau wedi, *Yr Arglwydd eich Duw sydd yn eich profi chwi, i wybod a ydych yn caru yr Arglwydd eich Duw a'ch holl galon ac a'ch holl enaid*, *Deut.* 13. 3. Ac yn y deall hwnnw y dywaid yr Scrythur am *Ezecias*, yn ôl rhoi iddo lawer o ganmoliaeth, *i Dduw ei adael ef, i'w brofi ef, i wybod cwbl ac oedd yn ei galon ef*, 2 *Cron.* 32. 31. Ac mai hyn yw arfer Duw tuac at yr holl rai da, y mae 'r brenhin DAFYDD yn dangos, megis o enau pawb, pan yw yn dywedyd, *Ti a'n profaist ni o Dduw, ti a'n coethaist ni fel coethi arian. Dygaist ni i'r rhwyd, gosodaist wasgfa ar ein lwynau, ac a beraist i ddynion farchogaeth ar ein pennau; aethom drwy'r tân a'r dwfr*, *Psal.* 66. 10. A daied oedd gantho hynny, y mae efe yn arwyddoccau, pan yw yn galw am ychwaneg o hono mewn man arall, gan ddywedyd, *Hola fi, Arglwydd, a phrawf fi, llosg fy arennau a'm calon o'm mewn*, *Psal.* 26. 2. Hynny yw, prawf fi trwy gystudd ac erlid, chwilia ddirgelion fy nghalon i a'm harennau: gad i'r byd weled a lynaf fi wrthyt ti mewn adfyd, ai nas gwnaf, *Psal.* 26. 2. Fel hyn y dywedodd y prophwyd duwiol hwnnw, gan wybod yn dda'r peth y mae 'r

Yspryd glân yn ei adrodd mewn lle arall, mai *fel y profir yr aur yn tân, felly y profir dynion cymmeradwy yn ffwrn gostyngiad.* Oblegid fel y mae 'r llestri cyfan yn dal, pan ddelont i'r ffwrneis, ac y tyrr y rhai twnn bregus yn ddrylliau, felly yn amser cystudd ac erlid, y duwiol yn vnig fydd yn dal allan, a'r rhai ffuantus yn dangos pa fath ydynt: yn ol yr hyn a ddywedodd Christ, *yn amser profedigaeth y maent yn cilio oddiwrthyf.* Eccl. 2. 5. Dih. 17. 3. Luc. 8. 13.

14. Y seithfed rheswm pa ham y mae Duw yn rhoi cystudd ar y rhai duwiol, ydyw, i beri iddynt hwy redeg atto ef am help a chymmorth: megis y mae 'r fam, i beri iw phlentyn ei charu hi yn fwy, a rhedeg atti hi, yn peri i eraill ei ddychrynu a'i ofni ef. Hyn y mae Duw yn ei yspysu yn amlwg trwy'r prophwyd *Osee*, gan ddywedyd am y rhai yr oedd efe yn ei garu, *Mi a'i tynnais hwynt attaf â rheffynnau Addaf, â rhwymau cariad, ac yr oeddwn iddynt megis y rhai a godant yr iau ar eu bochgernau*, *Osee* 11. 4. Wrth reffynnau Addaf, y mae efe yn meddwl cystudd, â'r hyn y tynnodd efe Addaf i'w adnabod ei hun, fel y gwelir wrth yr hyn y mae yn ei ddywedyd yn ychwaneg am drwm iau cystudd, yr hwn a rydd efe ar bennau ac wynebau ei weision, megis rhwymau a chadwynau cariad i'w tynnu hwynt atto. Y gadwyn yma a dynnasai *Dafydd* atto ef pan ddywedodd efe, *O Arglwydd, ti yw fy lloches rhag cystudd*, *Psal.* 32. 7. A'r rhai hynny hefyd y rhai y mae *Esai* yn dywedyd am danynt, *Mewn adfyd, Arglwydd, i'th geisiasant*, *Es.* 26. 16. A'r rhai y mae *Dafydd* yn dywedyd am danynt, *Gofidiau a amlhasant arnynt, ac yno y brysiasant* ddyfod. Ac y mae Duw yn dywedyd yn gyffredinol wrth bob dyn duwiol, *Pan fydda adfyd arnynt i'm bore geisiant*, *Osee* 5. 15. Am hynny y

mae

mae'r duwiol frenhin Dafydd, wrth chwennych gwneuthur daioni i ryw ddynion, a'i hynnill hwy at Dduw, yn dywedyd yn vn oi psalmau, *llanw eu hwynebau a gwarth, fel y ceisiont dy enw Arglwydd*, *Psal*. 83. 16. A hyn sy wir, fel y dywedais i, am etholedig, ddewis weision Duw; ond yn y rhai gwrthodedig, nid yw y rheffynnau hyn yn tynnu, na'r iau hwu yn dal, na'r gadwyn gariad hon yn eu hynnill hwy at Dduw. Ac am hynny y mae Duw yn cwyno, gan ddywedyd, *Yn ofer y tarewais eich plant chwi, gan na dderbyniant gerydd*, *Jer*. 2. 30. A thrachefn y dyweid y prophwyd *Jeremi* am danynt hwy wrth Dduw, *Ti a'i tarewaist hwynt, ac nid ymofidiasant; difeaist hwynt, eithr gwrthodasant dderbyn cerydd; hwy a wnaethant eu hwynebau yn galettach nâ chraig, ac a wrthodasant ddychwelyd attat ti. Wele hwy a dorrasant yr iau ac a ddrylliasant yrhwymau*. Jer. 5. 3, 5.

15. O hyn weithian y canlyn yr wythfed rhefwm, pa ham y mae Duw yn dwyn ei weision i gystudd; sef, fel y gallai ddangos ei allu a'i gariad yn eu gwared hwy. O herwydd megis yn y byd hwn, nid yw meddwl gwrol yn chwennych dim yn fwy, nâ chael achlysur i ddangos ei allu a'i ddaioni i'r neb a fo anwyl gantho: felly am Dduw, yr hwn y mae pob achlyssur yn ei law, ac sydd yn rhagori ar ei holl greaduriaid mewn cariad a mawrfryd; y mae efe o'r gwaith godden yn gweithio amryw achlysur a chysamser a chyfle, i gael dangos hynny. Felly y dûg efe 'r tri llangc i'r ffwrn dan, fel y gallai ddangos ei allu a'i gariad yn eu gwared hwy. Felly y dûg efe *Ddaniel* i ffau'r llewod, a *Susanna* ym mron angeu, a *Iob* i ddygn ofid a thrueni, a *Ioseph* i garchar, a *Thobit* i ddallineb; fel y gallai ddangos ei allu a'i gariad yn eu gwared hwy. Ac o'r achos yma hefyd y gadawodd Christ i'r llong fod

yn

yn agos a beddi, cyn y deffroai efe: i Sainct Petr fynd agos tan y dwfr, cyn ei gymmeryd ef erbyn ei law.

16. Ac yn y rhefwm yma y gwelir llawer o resymmau eraill, ac o achofion comfforddus am waith Duw yn y peth hyn. Megis yn gyntaf, fel y byddai i ni wedi ein gwared oddiwrth ein blinderau, gymmeryd mwy o lawennydd a hyfrydwch ynddynt, nâ phe buafem ni erioed heb eu dioddef. Oblegid fel y mae 'r dwfr yn fwy croefawus, i'r hwn a fo ar ei daith, yn ól hir fyched; ac fel y mae tawelwch yn fwy hyfryd gan y morwyr yn ôl tymmheftl drafferthus: felly y mae ein hymwared ninnau yn bereiddiach yn ól erlid a thrallod, fel y dywed yr Scrythur, *Hyfryd a thymmhoraidd yw trugaredd yn amfer adfyd, fel y cwmmylau glaw yn amfer fychder*, *Ecc.* 35. 20. Hyn a arwyddoccaodd Christ hefyd pan ddywedodd efe, *Eich triftwch a droir yn llawenydd*: hynny ydyw, chwi a lawenychwch am i chwi fod yn drift, *Io.* 16. 20. Hyn a brofafai *Dafydd*, pan ddywedodd efe, *Dy wialen di, Arglwydd, a'th ffon a'm cyffurafant*, *Pfal.* 23. 4. hynny ydyw, yr wyfi yn cymeryd cyffur mawr ddarfod iddynt erioed fy ngheryddu. A thrachefn, *Yn ol amlder fy ngofidiau o'm mewn, dy ddiddanwch di a lawenycha fy enaid*: hynny ydyw, am bob triftwch a gefais yn amfer cyftudd, yr wyfi yr awrhon yn derbyn cyffur wedi cael fy ngwared, *Pfal.* 93. 19. A thrachefn mewn lle arall, *Ymlawenhaf, ac ymhyfrydaf yn dy drugaredd, Oh Arglwydd.* A pha ham frenhin da, yr ymlawenychi di felly? Y mae yn canlyn yn y man, *Canys gwelaift fy adfyd; adnabuoft fy enaid mewn cyfyngderau; ac ni warcheaift fi yn llaw'r gelyn, ond gofodaift fy nhraed mewn ehengder*, *Pfal.* 31. 7, 8. Ac dyma feddwl grafufol ein Tad cariadus trugarog yn ein cyftuddio ni tros amfer, fel

y gallo ein llawenydd ni fod yn fwy yn ôl ein ymwared, fel yr oedd yn dimmau yn y rhai oll a henwais o'r blaen, a waredwyd trwy drugaredd Duw: fef *Abraham*, *Joseph*, *Daniel*, *Sidrach*, *Misach* ac *Abednego*, *Susanna*, *Job*, *Tobias*, *Petr*, a'r llaill, y rhai a fuant lawenach yn ôl eu hymwared, nâ phe buasent erioed heb eu cystuddio. Wedi darfod i *Judith* wared Bethulia, a dychwelyd yno yn ei hôl, a phen *Holoffernes* ganthi; yr oedd mwy o wir lawenydd yn y ddinas honno, nag a fuasai byth ynddi, pe buasai hi heb fod mewn cyfyngder. Pan waredwyd S. *Petr* allan o garchar gan yr Angel, yr oedd mwy o lawenydd yn yr Eglwys am ei wared ef nag a allasai fod, pe buasai efe erioed heb fod yngharchar. *Act*. 12.

17. Allan o'r llawenydd mawr yma y tŷf peth arall a weithia ein cystudd ni, yr hwn sydd hyfryd iawn gan Dduw, a chomfforddus i'n heneidiau ninnau: a hwnnw yw diolchgarwch calonnog difrif i Dduw am ein hymwared, cyfryw ac a arferodd y prophwyd, pan ddywedodd ef yn ôl ei ymwared, *Minneu a ganaf am dy nerth, ie llafar-ganaf am dy drugaredd yn foreu; canys buost yn amddiffynfa i mi, ac yn noddfa, yn y dydd y bu cyfyngder arnaf? Psal*. 59. 16. Y cyfryw galonnog ddiolch a moliant a roes plant yr Israel i Dduw am eu hymwared, pan ddaethant tros y môr coch, yn eu cân orchestol, yr hon sydd yn dechreu, *Cantemus Domino*, ac a roes *Moysen* mewn cof yn llyfr *Exodus*. Oddiwrth yr un calonnog ewyllys y daeth caneuau *Anna*, *Debora*, a *Iudith*, y rhai a gymhyrfwyd i hynny wrth gofio eu cystuddiau aethent heibio. Ac yn ddiweddaf, dyma un o'r pethau pennaf y mae Duw yn gwneuthur cyfrif o hono, ac yn ei ofyn ar ein dwylo ni, fel y mae yn tystiolaethau trwy 'r prophwyd, gan ddywedyd, *Galw arnafi yn nydd trallod: minnau a th*

waredaf, a thi a'm gogoneddi. Psal. 50. 15.

18. Heb law hyn i gyd, y mae gan *Ddvw* etto ychwaneg o resymmau i ddanfon erlid arnom ni; Megis hyn, am ein bod ni wrth ddioddef, ac wrth weled cymmorth *Duw* a'i gomfforde yn ein dioddefiadau; yn myned mor wrolddewr, ac mor hy, ac mor ddianwadal yn ei wasanaeth ef, ac na's gall dim wedi hynny ein digalonni ni : megis *Moysen*, er ei fod ef ar y cyntaf yn ofni'r sarph a wnaethid o'i wialen ef, ac yn ffo rhagddi : etto wedi iddo, wrth orchymmyn *Duw*, ymaflyd yn ei llosgwrn hi, nid ofnodd efe mo honi mwy. Hyn y mae 'r prophwyd *Dafydd* yn ei yspysu yn orchestol, pan yw yn dywedyd, *Duw sydd noddfa, a nerth i ni, cymmorth hawdd ei gael mewn cyfyngder.* A*m hynny nid ofnwn pe symmudai'r ddaiar, a phe treiglid y mynyddoedd i ganol y mor.* Pa hyder mwy na hyn a ellir meddwl am dano. P*sal.* 46. 1.

19. Drachefn, ag erlid ac a chystudd y mae Duw yn dwyn ei blant i ymarfer ac i ymgynnefino a llawer o rinweddau da ac sydd yn perthyn i Gristion, ac i fynd mewn peth meddiant o honynt. Megis hyn; Ffydd a arferir mewn cystudd, wrth ystyried yr achosion y mae Duw yn ein cystuddio ni o'i plegid, ac wrth gredu yn dra siccr i'r addewidion a wnaeth efe ar ein gwared ni. Gobaith a ymarferir o honi mewn cystudd, wrth ddeall ac ymsiccrhau o'r gwobr a addawyd i'r rhai a ddioddefo yn ymmynedd-gar. Cariad perffaith a ymarferir ag ef mewn cystudd wrth ystyried cariad Christ yn dioddef trosom ni, ac sydd wrth hynny yn annog y rhai cystuddiedig i ddioddef gyd ag ef Vfydd-dod a ymarferir ag ef mewn cystudd, wrth gydffurfio ein hewyllys ni ag ewyllys Christ. Dioddefgarwch a ymarferir ag ef, drwy ddioddef yn llonydd. Gostyngeiddrwydd, wrth ein darostwng ein hunain yngolwg Duw. Ac

felly

felly yr vn ffunyd, pob rhinweddau da eraill ac a berthyn i Gristion a gynhyrfir ac a siccrheir mewn dyn wrth ei gystuddio, yn ôl yr hyn a ddyweid S. *Petr : Duw a berffeithia, ac a gadarnhâa ac a gryfhaa, ac a sefydla, y rhai a ddioddefodd ychydig* er mwyn ei enw ef. 1 *Pet.* 5. 10.

20. Yn ddiweddaf, meddwl Duw wrth ddanfon erlid a blinder arnom ni, ydyw ein gwneuthur ni yn gristianogion perffaith : hynny ydyw, yn gyffelyb i Grist ein capten, yr hwn y mae 'r prophwyd yn ei alw, *Yn wr gofidus, a chynnefin â* phob math ar *ddolur* : fel y gallai wrth hynny dderbyn mwy o ogoniant, pan ddelei yn ei ôl i'r nef, a gwneuthur yn fwy gogoneddus bob vn a gymmero ei blaid ef yn hynny, *Es.* 53. I ddywedyd y cwbl ar vn gair, ewyllys Duw wrth ein cystuddio ni oedd ein gwneuthur ni yn Gristianogion croes-hoeliedig, yr hwn yw'r enw a'r titl anrhydeddusaf ac a ellir ei roi i greadur ; wedi ein croes-hoelio meddaf, a'n marwolaethu i orwagedd y byd hwn, ac i'n trachwant ein hunain, a'n deisyfiadau cnawdol : ond yn fyw ac yn llawn yspryd bywyd i ddaioni, a duwioldeb, a defosiwn da. Dyma feddwl nefol ein goruchaf Arglwydd a'n Duw, wrth ddanfon arnom ni erlid, a chystudd, a blinder : o achos yr hyn uid yw *Iob* dduwiol yn ammeu dywedyd, *Gwyn ei fyd y dyn a gerydde Duw.* A Christ ei hun etto yn yspyssach, *Gwyn eu byd y rhai a erlidir, Iob* 5. 17. *Mat.* 5. Os ydynt hwy yn wynfydedig ac yn ddedwydd gael eu herlid, mae y rhai bydol wrth hynny allan o'r ffordd ymmhell, y rhai sy cymaint yn ffieiddio dioddef erlid ; ac nid yw Duw yn cael mor diolch a ddylai gan lawer o'i blant, y rhai sy yn grwgnach wrth y dedwyddwch yma a roir iddynt : lle y dylent hwy ei dderbyn ynghyd a llawenydd a diolchgarwch. Ac er mwyn profi hynny a'i yspysu yn

P   well,

well, mi a dynnaf weithian at y trydydd pwngc o'r bennod yma, i chwilio, ac i holi pa resymmau ac achosion sydd, i'n dwyn ni i ymlawenychu, ac i ymfodloni mewn cystudd.

21. Ac yn gyntaf, digon fyddai y rhesymmau a osodwyd i lawr eisus, am drugarog a thadol feddwl *Duw* yn danfon blinder arnom ni, i ddangos hyn o beth; hynny ydyw, i gomfforddio ac i fodloni pob math ar Gristion, o wr neu wraig, ac sydd yn ymhyfrydu yn sancteiddd ragddarbodaeth *Duw* tu ac attynt. Oblegid os ydyw *Duw* yn danfon cystudd arnom ni, er mwyn chwanegu ar ein gogoniant ni yn y fuchedd a ddaw; er mwyn ein tynnu ni rhag ein llygru a'n llynu gan y byd; er mwyn egori ein llygaid ni, ac iachau ein clefydau, ac er mwyn cadw ein heneidiau ni rhac pechu yn ol hyn, fel y dangoswyd uchod; pwy a allo o gyfiawnder fod yn anfodlon iddo, ond cyfryw rai ac sydd elynion i'w daioni eu hunain? Ni a welwn, er mwyn cael iechyd corphorol ein bod ni yn fodlon, nid yn unig i ddioddef llawer meddiginiaeth chwerw anhyfryd, ond hefyd os bydd rhaid, i ymroi i adael tynnu peth o'n gwaed oddiwrthym, a pha faint mwy y dylem ni wneuthur hynny, rhac peryglu tragywyddol iechyd a chadwedigaeth ein heneidiau? Ond ym mhellach; od oes yn y feddyginiaeth hon lawer mwy na hynny o les-had, fel y dangoswyd; os ydyw hi yn gwasanaethu yma i gospi ein pechodau ni, yr hyn yr ydym ni yn haeddu ei gael wrth gyfiawnder mewn lle arall, yn llawer mwy, ac yn llawer tostach; os ydyw hi yn profi ein cyflwr ni ac yn ein tynnu ni at *Dduw*; os ydyw hi yn annog cariad *Duw* tu ac attom ni; ac yn rhoi i ni achos i lawenychu wrth gael ymwared; ac yn ein hannog ni i fod yn ddiolchgar, ac yn ein gwneuthur ni yn hyderus ac yn gryfion; ac yn ddiweddaf, os ydyw hi yn ein cynnysgaeddu ni a phob

rhin-

rhinweddau da, ac yn ein gwneuthur ni yn debyg i Grist ei hun; yna y mae achos mawr rhagorol i ni gymmeryd comfforddd a chyssur ynddi: o herwydd, dyfod yn agos at Grist, a bod yn debyg iddo, yw'r braint a'r goruchafiaeth mwya n y byd. Yn ddiweddaf, os darfu i dragywyddol ddoethineb Duw ordeinio ac appwyntio, mai hyn fyddai nod, ac arwydd, a lifrai ei Fab ef; a'r ffordd fawr i'r nef, dan ystondart ei groes ef; ni ddylem ninnau wrthod y lifrai yma, na gochel y ffordd yma, ond yn hytrach, gyda'r gwyr da *Petr* ac *Ioan*, cyfrif yn fraint mawr, gael bod mor ddedwydd a chael ein gwneuthur yn gyfrannogion o hono. *Acts* 5. Ni a welwn, fod gwisgo lifrai'r brenin a'i arwydd, yn cael ei gyfrif yn fraint mawr gan wyr llŷs y byd hwn: ond cael gwisgo'r frenhinwisg neu'r goron, gormodd braint fyddai hynny i vn deiliad iselradd. Etto y mae CHRIST ein Harglwydd ni a'n brenhin yn fodlon i gyfrannu â nyni bob vn o'r ddau. A pha fodd, meddwch chwi, y dylem ninnau eu derbyn?

22. Ac yn awr fel y dywedais, digon fydd hyn o resymmau i gomfforddio ac i lawenychu pawb ac a alwer i ddioddef blinder a chystudd. Ond etto y mae pethau eraill heb law hyn, i'w hystyried yn neilldnol. Ac o'r rhei'ni y cyntaf, a'r pennaf ydyw, nad yw erlid a chystudd beth yn dyfod wrth ddigwydd a damwain, na thrwy fod awdurdodau goruchel y byd hwn yn eu hordeinio; ond trwy yspysol ragddarbodaeth a rhagweliad Duw a'i ordinhaad ef; fel y mae Christ yn dangos yn helaeth yn Efengyl S. *Matthew*, hynny ydyw, mai gwaith llaw Dduw ei hun yw'r feddyginiaeth a'r ddiod nefol yma. Yr hyn y mae Christ yn ei arwyddoccau, pan yw yn dywedyd, *Y cwppan a roddes y Tâd i mi, oni yfaf o honaw?* Hynny ydyw, gan ddarfod i'm Tâd gymmysgu a thymmheru diod i mi, onid yfaf

finneu hi? Megis pe dywedai, rhy anniolchgar fyddei i mi nas gwnawn: *Ioan* 18. 11. Yn ail y mae i ni ystyried, mai 'r vn llaw i Dduw ac a gymmysgodd y cwypan i Grist ei fab ei hun, a'i tymmherodd i ninnau, yn ôl yr hyn a ddywedodd CHRIST, *Diau yr yfwch o'm cwppan i*, Sef yw hynny, o'r vn cwppan ac a dymmherodd fy Nhad i minneu, *Mat.* 20. 23. O hyn y canlyn, mai a'r vn fath galon ac a'r vn cariad ac y tymmherodd Duw y cwppan hwn i'w fab ei hun, y tymmherodd efe ef i ninnau hefyd; hynny yw, er llês i ni yn hollawl, ac er gogoniant iddo yntéu. Yn drydydd, y mae i ni ystyried fod y cwppan hwn wedi ei dymmheru a chyfryw fawr ofal, fel y dywaid Christ, megis pa drallod a pherygl bynnag a dybier ei fod yn ei ddwyn, etto ni chyll vn o wallt ein pennau ni ganddo ef, *Math.* 10. 23. lle y mae i ni ystyried yn mhellach yr hyn a ddyweid y prophwyd, *Ti a'n porthaist ni a bara dagrau, ti a'n diodaist ni â dagrau wrth fesur*, *Psal.* 80. 5. Hynny ydyw, cwppan dagrau a chystudd a dymmherir wrth fesur gan ein physygwr nefol, fel na chaffo neb o hono vwch law'r hyn a allo. Yr hyn a roer ynddo o Aloes a phethau chwerwon eraill, a dymmherir â manna ac a digon o bereidd-dra comffordd nefol. *Ffyddlon yw Duw medd Sainct Paul, yr hwn ni âd eich temptio chwi vwch law yr hyn a allwch*, 1 *Cor.* 10. 13. Dyma bwngc o gomffordd godidog, ac a ddyly fod bob amser yn ein cof ni.

23. Heb law hyn, mae yn rhaid i ni ystyried, gan fod ordeinio a thymmheru 'r cwppan hwn yn nwylo Christ ein Iachawdr, trwy 'r gyflawn gennad a roed iddo gan ei Dad; a'i fod yntéu wedi dysgu wrth ei waith ei hun yn dioddef, fel y dywaid yr Apostol, beth yw dioddef mewn cnawd a gwned, ni a allwn fod yn sicer na rydd efe arnom ni ddim

mwy

mwy nag a allom ei ddwyn, *Heb.* 2. 18. Megis, pettai i wr dad neu frawd yn physygwr o'r celfyddaf, ac ynteu yn cymmeryd physygwriaeth ganthynt wedi ei dymmheru a'i dwylo hwy eu hunain; fe allei fod yn siccr na wnai'r physygwriaeth hynny ddim niweid iddo er maint o drwst a wnai yn ei fol ef tros amser: felly, a mwy o lawer, y gallwn ninnau fod yn siccr am y ddiod cystudd a roer i ni o law Christ ei hun; er ei fod, fel y dyweid yr Apostol megis yn anhyfryd gennym tros amser. Ond o flaen pob meddyliau comfforddus eraill, dyma 'r mwyaf, a'r comfforddusaf, nid amgen nag ystyried ei fod ef yn rhannu 'r cwppan yma o gariad yn vnig, fel y mae efe ei hunan yn tystiolaethu, a'r Apostol yn profi, *Datc.* 3. 19. *Heb.* 12. 6. Hynny yw, y mae efe yn rhoi rhannau o'i groes (y trysor mwyaf y mae efe yn gwneuthur cyfrif o hono) fel y mae tywysogion bydol am eu trysorau, nid i bawb ond i'w etholedig a'i ddewis garedigion; ac yn eu plith hwythau, nid yr vn faint i bob vn, ond i bob vn ei fesur a'i ddogn, yn ôl mesur y cariad sydd gantho tuac atto. A hyn sydd amlwg wrth y samplau a osodwyd i lawr o'r blaen am ei garedigion anwylaf ef, y rhai a gystuddir fwyaf yn y bywyd hwn: hynny ydyw, hwy a dderbyniasant ran fwy o'r trysor yma, am fod ei ewyllys da ef yn fwy tu ac attynt hwy. A hyn hefyd a ellir ei weled yn amlwg yn esampl S. *Paul*, am yr hwn y dywedasai Grist wrth *Ananias*, *Y mae efe yn llestr dewisedig i mi.* Ac yn y man y mae efe yn dangos y rheswm o hynny, *Canys, mi a ddangosaf iddo y bethau en maint sydd raid iddo eu ddioddef er mwyn fy enw i, Act.* 9. 15, 16. Wele ynteu: am ei fod yn llestr etholedig, am hynny yr oedd yn rhaid iddo ddioddef pethau mawr. Ond ydyw mesur y cystudd wrth hynny, yn myned yn ôl mesur cariad Duw tu ac attom ni? Yn siccr fe wyddai Saint *Peter*

Yn dda pa fodd yr oedd y peth, ac am hynny y mae efe yn yscrifennu fel hyn ; *Os byddwch yn gwneuthur yn dda, ac etto yn dda eich ammynedd yn dioddef, hyn sydd ras* (neu fraint) *ger bron Duw.* A thrachefn ychydig yn ôl, *Os difenwir chwi er mwyn Enw Christ, gwyn eich byd : Oblegid y mae anrhydedd, a gogoniant, a gallu Duw a'i yspryd yn gorphywys arnoch.* 1 Pet. 2. 20. 1 Pet. 4. 14.

24. A ellir addaw gwobr mwy, na braint godidowgach, na chael bod yn gyfrannog o anrhydedd, a gogoniant, a galw Christ? Ai rhyfedd weithian os dywedodd Christ. *Gwyn eich byd pan i'ch difenwo dynion, a'ch erlid?* *Mat.* 5. 11. Ai rhyfedd dywedyd o hono, *Byddwch lawen y dydd hwnnw, a llemmwch?* *Luc.* 6. 23. Ai rhyfedd dywedyd o S. *Paul, Mi a fyddaf hyfryd, ac a ymffrostiaf yn fy ngwendid, neu yn fy nghystudd, yn fy ngwradwydd, yn fy anghenion, yn fy erlidiau, yn fy nghyfyngderau er mwyn Christ?* 2 *Cor.* 12. 9. Ai rhyfedd os bu i *Bet* ac i *Ioan*, wedi cael eu difenwi a'i curo ger bron brawdle yr Iuddewon, *fyned ymaith dan ymlawenychu am gael eu cyfrif yn deilwng i ddioddef gwaradwydd er mwyn enw'r Jesu?* *Acts* 5. Ai rhyfedd os cyfrifodd Sainct *Paul* yn vchelfraint mawr yr hyn a roed i'r Philippiaid, pan ddywedodd efe, *I chwi y rhoddwyd nid yn vnig credu yn Ghrist, ond hefyd dioddef er ei fwyn ef, gan fod i chwi yr vn ymdrin ag a welsoch ynofi, ac yr awrhon a glywch ei fod ynofi?* *Phil.* 1. 29. Nid yw hyn i gyd ddim rhyfedd, meddaf, gan fod dioddef gyda Christ, a dwyn y groes gyda Christ, yn gymmaint goruchafiaeth yn llys y nef, ac a fyddai mewn llys daiarol, i'r Tywysog gymmeryd ei wisg ei hun oddiamdano, a'i rhoi am gefn vn o'i weision.

25. O hyn weithian y canlyn peth arall sydd yn dwyn cyssur mawr yn amser cystudd : a hynny yw, bod

bod cystudd (yn enwedig pan rodder gras hefyd i'w ddwyn yn ddioddefgar) yn amcan mawr ddarfod i Dduw ragordeinio 'r cystuddiol i fywyd tragywyddol, (oblegid, hynny y mae 'r holl resymmau a ddugpwyd o'r blaen yn ei ddangos) megis o'r gwrthwyneb, y mae byw yn wastad mewn hawddfyd a llwyddiant yn arwydd ofnadwy o wrthodiad tragywyddol. Y pwngc yma y mae 'r Apostol at yr Hebræaid yn ei brofi yn rhŷfeddol ac yn ei bennu yn daer, *Heb.* 12. Ac y mae Christ yn ei arwyddoccau yn oleu yn Sainct *Luc*, pan yw yn dywedyd. *Luc.* 6. 24, 25. *Gwyn eich byd chwi, y rhai ydych yn wylo yr awrhon, canys chwi a chwerddwch.* Ac o'r tu arall, *Gwae chwi y rhai a chwerddwch yr awrhon, canys chwi a alerwch ac a wylwch. Gwae chwi 'r cyfoethogion, canys chwi a dderbyniasoch eich diddanwch yma* yn y bywyd hwn. A dwysach na hyn o lawer y mae ymadrodd *Abraham* wrth y goludog yn Uffern, (neu yn hytrach geiriau Christ, y rhai ar ddammeg a fwrir ar *Abraham*) yn siccrhau 'r peth hyn: oblegid y mae ef yn dywedyd wrth y goludog oedd yn cwyno rhag eu boenau, *Ha fab, cofia i ti dderbyn dy wynfyd yn dy fywyd, Luc.* 16. 25. Nid yw efe yn dywedyd (fel y mae Sainct *Bernard* yn marcio yn dda) *Rapuisti*, ti a'i cippiaist trwy drais, ond *Recepisti*, ti a'i derbyniaist. Ac etto yr ydys yr awrhon yn rhoi hyn yn ei erbyn ef, fel y gwelwn ni. Y mae *Dafydd* yn teimlo 'r matter yma mewn amryw fannau, yn enwedig mewn dwy o'i psalmau, a hynny yn helaeth: ac yn ôl hir chwilio, a mawr ryfeddu, ei ddiweddchwedl am yr annuwiol sy mewn llwyddiant yn y byd hwn uwch law eraill, yw hyn, *Veruntamen propter dolos posuisti eos, deiecisti eos dum allevarentur, Psal.* 37. ac 37. ac 73. 18. *Ti a roist iddynt lwyddiant ô Arglwydd, i'w twyllo hwynt; ac mewn gwirionedd ti a'i teflaist i lawr wrth eu co-*

di i fynu: hynny ydyw, ti a'i teflaist hwy i lawr trwy farn damnedigaeth, yn dy ordinhaad a'th amcan dirgel anchwiliadwy. Ac yma y mae cyffelybiaeth Sainct *Grigor* ar *Job* yn cael ei lle; sef, megis ac y gadewir i'r ychen a ordeiniwyd i'w lladd, redeg ac ymdewhau wrth eu hewyllys eu hun, ac y cedwir y llaill tan feunyddol lafur yr iau; felly y mae 'r dynion da a'r rhai drwg. Yr vn ffunyd, y pren nid yw yn dwyn dim ffrwyth ni churir dim arno, fel y gwelwn ni, ond yn vnig yr hwn a ddygo ffrwyth; ac etto y llall, fel y dywed Christ, yr ydys yn ei gadw i'r tan, *Mat*. 3. & 7. *Iud*. Y claf a fo heb ddim gobaith byw ynddo y gad y physygwr iddo gael beth bynnag a fynno; ond y neb ni bo anobaith byw ynddo, ni chaiff y cyfryw rydd-did. Yn ddiweddaf, y meini a fyddei raid iddynt wasanaethu i ogoneddus deml *Solomon* a neddid, ac a gurid, ac a gyweirid o'r tu allan i'r eglwys, yn ymyl y chwarel; am na cheid clywed dyrnod morthwyl o fewn y Deml. Y mae Sainct *Petr* yn dywedyd fod y rhai duwiol yn feini dewisedig, i'w gosod yn adeilad ysprydol Duw yn y nêf, lle nid oes na churo, na thristwch, na chystudd, 1 *Bren*. 6. 7. 1 *Pet*. 2. *Datc*. 21. Yma wrth hyn y mae'n rhaid ein cyweirio ni, a'n naddu, a'n gwneuthur yn gymmwys i waith y Deml: yma, meddaf, yn chwarel a maen-glawdd y byd hwn: yma y bydd rhaid ein puro; yma y bydd rhaid i ni gael clywed dyrnod y morthwyl, a bod yn dra llawen pan y clywom; oblegid arwydd ydyw o'n etholedigaeth ni i ogoneddusaf dy trigfa dragywyddol Duw.

n. 26. Heb law'r pwngc yma am ragordinhaad ac etholedigaeth, y mae peth arall etto o gomfford nid bychan i'r duwiol cystuddiedig, yr hwn sy a'i sail ar y geiriau hyn eiddo Duw: *Mewn ing y byddaf gydag ef*: *Psal*. 91. 15. yn y rhai yr addewir

cwm

gwmpeini Duw ei hun mewn cystudd ac erlid. Dymma beth godidog, medd S. *Bernard*, i annog ac i gyahyrsu dynion i gresawu cystudd, gan fod dynion yn barod i anturio pob peth er mwyn cwmpeini da. *Joseph* a ddugpwyd yn gaeth i'r Aipht, a Duw aeth i wared gydag ef, fel y dywaid yr Scrythur lân, ie mwy na hynny, efe aeth i wared i'r carchar ac i'r pydew gyd ag ef, ac aeth mewn cadwyni gyd ag ef, *Gen.* 37. *Sidrach*, *Misach*, ac *Abednago* a daflwyd i'r ffwrn boeth losgadwy, ac yn y man yr oedd pedwerydd wedi dyfod i ddwyn cwmpeini iddynt, am yr hwn y mae *Nabuchodonosor* yn dywedyd fel hyn, *Onid trywyr a fwriasam ni i ganol y tân, yn rhwym? a'i weision a attebasant ie yn wir, o frenhin: ond wele, ebyr ynteu, yr wyfi yn-gweled pedwargwyr yn rhyddion, yn rhodio ynghanol y tân; a dull y pedwerydd sydd debyg i Fab DVW. Dan.* 3. 24, 25. Fe roes Christ wrth fyned heibio, i ryw gardottyn ei olwg drachefn, yr hwn a fuasai ddall o'i enedigaeth. Ac am hynny y galwyd y dŷn i'w holi, ac a roes beth canmoliaeth i Grist am y gymmwynas a gawsai gantho, ac a fwriwyd allan o'r Synagog gan y Pharisæaid. A phan glybu Christ hynny, efe a chwiliodd am dano yn y man, ac a gyssurodd ei galon ef, ac a roes iddo oleuni meddwl hefyd, yr hyn oedd fwy na'r goleuni corphorol a roesai efe iddo o'r blaen, *Joan* 9. Wrth yr esampl yma a'r cyffelyb y gellir gweled, er cynted y bo dyn mewn cystudd ac erlid er mwyn cyfiawnder, fod CHRIST gydag ef yn y man i ddwyn iddo gwmpeini; a phe gellid egoryd ei lygaid ef, fel yr agorwyd llygaid disgybl *Eliseus* i weled ei gydymdeithion, fef y byddinoedd Angylion fydd yn gweini ar eu harglwydd yn ei ymweliad yma: diammau y cai ei galon ef gyssur mawr oddiwrth hynny, 2 *Brenh.* 6. 16, 17.

27. Ond

27. Ond yr hyn nis gall y llygad ei weled, y mae'r enaid yn ei glywed; hynny ydyw, y mae yn clywed oddiwrth gymmorth gras Duw ynghanol ei holl drallodau. Hyn a addawodd efe yn dra mynych; hyn a dyngodd efe; a hyn y mae efe yn ei gyflawni yn dra ffyddlon, i bawb ac a ddioddefo yn llariaidd er mwyn ei enw ef. Hyn oedd dra siccr gan Sainct *Paul*, pan ddywedodd efe ei fod yn ymffrostio yn ei wendid a'i holl drallodau, fel y byddai i nerth Christ drigo ynddo ef: hynny yw, fel y byddai i Grist ei gynnorthwyo ef a'i ras yn helaethach, *Canys pan wyf wan, yna'r wyf yn gadarn*, medd efe; 2 *Cor.* 12. hynny yw, po mwyaf o drallodau ac o erlidiau a rodder arnaf, cryfaf ydyw gras Christ i mi. Ac am hynny y mae'r un Apostol yn ysgrifennu fel hyn am yr holl Apostolion ynghyd, *Yr ydym yn gystuddiol, ond nid mewn ing; yr ydym mewn cyfyng-gyngor, ond nid yn ddiobaith, yn cael ein herlid, ond heb ein llwyr-adael; yn cael ein bwrw i lawr, ond heb ein difetha*, 2 *Cor.* 4.9. A hyn a ddylei fod yn ffonn gadarn-gref ddiogel yn llaw pob Christion a fo mewn blinder; sef beth bynnag a ddigwyddo iddynt, na phalla gras Duw byth i'w cynnal hwynt i fynu, ac i'w dwyn allan o gystudd: oblegid yn y pwngc yma y mae'n wir ac yn siccr iawn geiriau Sainct *Awstin*, y rhai a adroddodd efe cyn fynyched yn ei waith; nad yw Duw byth yn gwrthod un dyn, oni bydd wedi i ddynion ei wrthod ef a'i fwrw ymmaith yn gyntaf.

Ser. 88. de temp. & nat. & gr. cap. 26.

28. Yn lle y rhefwm diweddaf o gysur mewn cystudd, mi a gyssylltaf ynghyd ddau beth sy o rym a nerth mawr i'r defnydd yma. A'r cyntaf o'r ddau yw disgwyl am gyflog, a'r llall yw byrred yr amser sydd i ni i ddioddef cystudd: a'r ddau hyn y mae Sainct *Paul* yn crybwyll am danynt mewn un

yma-

ymadrodd, lle y mae 'n dywedyd, fod *byrr ysgafn gystudd* yn y byd hwn, *yn odidog ragorol yn gweithredu tragywyddol bwys gogoniant* yn vchder nef, 2 *Cor.* 4. 17. Wrth ei alw yn fyrr y mae efe yn dangos fyrred yr amser sydd i ni i ddioddef; ac wrth *dragwyddol bwys gogoniant* y mae yn yspyssu faint yw 'r gwobr a'r cyflog sy wedi ei barottoi yn y nef, yn lle tâl am ddioddef. Ac y mae Christ hefyd yn cyssylltu faint yw 'r ddau gyssur hyn ynghŷd, pan yw yn dywedyd, *Wele fi yn dyfod ar frys, a'm gwobr sydd gyda mi*, *Datc.* 22. Wrth addaw dyfod ar frys, y mae efe yn arwyddoccau na hir-bery ein cystudd ni: ac wrth addaw dwyn ei wobr gydag ef, y mae efe yn ein siccrhau ni na ddaw efe yn wag-law, ond â pharodrwydd i roi cwbl dâl i bawb am ei lafur. A pha fodd y gallai efe roi cyssur mwy na hyn? Pettai ddyn yn dwyn baich gorthrwm tros ben, etto o byddai siccr gantho gael taledigaeth da am ei boen, ac na byddai iddo ond ychydig ffordd i ddwyn y baich hwnnw, efe a ymegniai yn dôst i fyned rhagddo hyd ym mhen ei ffordd, yn hytrach nag y collai wobr cymmaint, a'i gael yn y man, er mwyn arbed cyn lleied o boen. Mawr drugaredd ein Harglwydd a'n Duw, ydyw ei fod ef yn ein cyssuro ni fel hyn yn ein cystudd, ac yn rhoi calon ynom ni i ddal allan tros amser, er bod y pwys yn drwm ar ein hysgwyddau ni. Y mae dyfodiad ein Harglwydd gar llaw, ac y mae 'r barnwr wrth y porth, ac efe a'n llonna ni, ac a sych ymaith ein holl ddagrau ni, ac a'n gosyd ni yn ei deyrnas, i gael llawenydd diball. Ac yno y cawn brofi fod yn wir yr hyn a ddywedodd y bendigedig S. *Paul*, *Nad yw dioddefiadau'r byd hwn yn haeddu 'r gogoniant a ddatguddir i ni*, *Iac.* 5. *Mat.* 11. *Datc.* 7. ac 21. *Gal.* 6. *Rhuf.* 8. 18. A digon yw hynny o resymmau am y comfforddd a adawyd i ni yn ein trallod a'n cystudd.

[?]1 29. Gan

29. Gan ddarfod i ni weithian ddatgan y tri phwngc cyntaf a addawyd yn y bennod yma; y mae 'n canlyn bod i ni ddywedyd gair neu ddau am y pedwerydd: hynny ydyw, pa beth sydd i ni i'w wneuthur yn amser erlid a chystudd. Ac i ddangos hynny, digon fyddai ddywedyd yn vnig fod arnom ni ymroi i ewyllys a meddwl Duw, beth bynnag fyddo; fel yr adroddwyd o'r blaen yn achosion cystudd, ond etto er mwyn ychwaneg o esmwythdra, ac fel y galler ei gofio yn well, mi a redaf yn fyrr tros ei brif byngciau ef. Yn gynta' peth gan hynny mae 'n rhaid i ni ymgais, os gallwn, â'r hyn y mae Christ yn ei gynghori, *Byddwch lawen, a llemmwch, Luc.* 6. 23. Ac onis gallwn gyrhaeddyd y cyfryw berffeithrwydd, etto bod i ni wneuthur fel y mae 'r Apostol yn ewyllysio, *Cyfrifwch yn bob llawenydd, pan syrthioch mewn amryw brofedigaethau.* Hynny ydyw, oni fedrwn ni lawenychu yn ein cystudd etto bod i ni ddeall fod cystudd yn beth sydd o hono ei hun yn haeddu llawenychu o'i blegid, a beio arnom ein hunain am nas medrwn lawenychu. Ac onis gallwn gyrhaeddyd cyfuwch â hynny chwaith (fel y dylem ni mewn gwirionedd) etto er dim bod i ni gofio yr hyn y mae efe yn ei ddywedyd mewn lle arall, *Bod yn rhaid i chwi wrth ymmynedd,* os mynnwch *dderbyn addewid* Duw am fywyd tragywyddol. *Jac.* 1. 2. *Heb.* 10. 36.

30. Yn ail, ni a ddylem wneuthur fel y gwnaeth yr Apostolion, pan oeddynt yn y dymmhestl dra erchyll ar y mor, (a Christ gyda hwynt, ond ei fod yn cysgu) hynny yw, rhaid i ni fyned a'i ddeffro ef. Rhaid i ni weiddi arno gyda 'r Prophwyd, *Deffro, pa ham y cysgi, ô Arglwydd*, a ninnau mewn ing? *Mat.* 8. *Psal.* 44. 23. Y mae deffro Christ fel hyn yn rhyngu bodd iddo yn rhyfeddol, os gwneir hynny a'r cyfryw hyder siccr, a chan wir galonnog blant,

fel

fel y mae Sainct *Marc* yn dangos ddarfod i'r Apostolion ddeffro Christ. Oblegid dyma eu geiriau hwy, *Ai difatter gennyt ein colli ni yma? Marc.* 4. 38. Megis pe dywedent, Ond ydym ni yn ddisgyblon ac yn weision i ti? Ond wyt titheu yn arglwydd ac yn feistr i ninnau? Ond yw cwbl o'n hymddiried ni a'n gobaith ynoti? Pa ham ynteu y cysgi di, a gadael ein taflu ni a'n treiglo fel hyn, megis petaem ni heb perthyn dim i ti? A'r cyfryw ddwys awyddfryd y gweddiodd *Esai*, pan ddywedodd efe, *Edrych o'r nefoedd*, Arglwydd, *a gwel; o annedd dy sancteiddrwydd, a'th ogoniant? Mae dy zêl di a'th gadernid, a lliosowgrwydd dy dosturiaethau, a'th drugareddau tuac attafi? a ymattaliasant hwy* oddiwrthyfi yr awrhon? *Canys ti yw ein tâd, er nad edwyn* Abraham *ni, ac na'n cydnebydd Israel, Ti Arglwydd yw ein Tâd ni, dychwel er mwyn dy weision er cariad ar lwythau dy etifeddiaeth Esa.* 63. 15. Fel hyn, meddaf, y mae 'n rhaid i ni alw ar Dduw: fel hyn y mae 'n rhaid i ni ei ddeffro ef, pan fyddo megis yn cysgu yn ein hadfyd ni, a gweddi ddifrifol, ddwywol, ddibaid; a chennym bob amser yn ein meddyliau, y ddammeg gomfforddus eiddo Christ, lle y mae efe yn dywedyd, *Luc.* 11. pe doai vn o honom ni wrth ddrws ei gymmydog, a churo ganol nôs i geisio bara yn echwyn, pan fyddai efe yn ei wely gyd a'i blant, ac yn anhawdd iawn gantho godi: etto os ni a barhawn yn gofyn, a churo yn waslad wrth y drws, er na byddai efe o'n caredigion ni, etto efe a godai o'r diwedd, ac a roai i ni ein gofyn, o'r hyn lleiaf er mwyn cael gwared o'n taerni ac o'n llefain ni. A pha faint mwy y gwna Duw hyn, medd Christ, ac ynteu yn ein caru ni, ac yn darbod o'n cyflwr ni yn drugarog iawn.

31. Ond yma y mae vn peth i'w ystyried yn y matter hyn; a hynny yw goddef o Grist i'r llong

gael ei chuddio agos gan donnau, fel y dywaid yr Efangylwr, cyn iddo ddeffro, *Mat*. 8. I urwyddocau wrth hynny y bydd rhaid gadael arno ef pa faint o brofedigaeth a roddo efe i ni: digon i ni ymfodloni yngeiriau yr Apostol, *ffyddlon yw Duw, yr hwn ni âd eich temptio chwi uwch law yr hyn a alloch*. 10. 13. Nid iawn i ni na holi nac ammeu ei weithredoedd ef: ni allwn ni ymofyn pa ham y gwnaeth efe hyn, neu pa ham y mae efe yn goddef hyn acew, neu pa hyd y gad efe i'r drygau hyn gael y llaw vchaf. Y mae Duw yn Dduw mawr yn ei holl weithredoedd, a phan fyddo yn danfon trallod, efe a ddenfyn lawer ar vnwaith, fel y gallo ddangos ei fawr allu yn ein gwared ni; ac y mae wedi hynny yn ei gydbwyso â llawer o gyssur. Y mae ei brofedigaethau ef yn fynych yn myned yn ddwfn iawn, er mwyn profi hyd yn oed calonnau ac arennau dynion. Ef aeth ym mhell ag *Elias*, pan wnaeth iddo ffo i'r mynydd, ac yno chwennych angeu yn fawr, a dywedyd, *Hwy a ddistrywiasant dy allorau di, ac a laddasant dy* holl *brophwydi â'r cleddyf, a myfi a adawyd fy hunan, ac y maent yn ceisio dwyn fy einioes inneu hefyd*. 1 *Bren*. 19. 10. Ef aeth ym mhell a DAFYDD, pan wnaeth iddo lefain, *Pa ham y cuddi dy wyneb*, O Arglwydd, *ac yr anghofi fy nghystudd a'm gorthrymder*? A thrachefn mewn lle arall, *Mi a ddywedais yn fy ffrwst fo 'm bwriwyd allan o'th olwg*. *Psal*. 44. 24. *Psal*. 31. 22. Fe aethei Dduw ym mhell a'r Apostolion, pan wnaeth efe i vn o honynt hwy scrifennu, *Ni fynnem i chwi fod heb wybod, frodyr, am ein cystudd a ddaeth i ni yn Asia, bwyso arnom yn ddirfawr vwch law ein gallu, hyd onid oeddym yn flin gennym fyw yn hwy*, 2 *Cor*. 1. 8. Onid etto vwch law pawb eraill efe aeth ym mhellaf o gwbl a'i anwyl fab ei hun, pan wnaeth iddo adrodd y geiriau tosturus galarus hyn ar y groes,

Fy

Fy Nuw, fy Nuw, pa ham a'm gadewaist? Pwy wrth hynny a all gwyno rhac vnfath ar brofedigaeth na themptasiwn a roddler arno, gan i Dduw weled yn dda fyned cym-mhelled a'i anwyl a'i vnig fab ei hun? *Mat.* 27. 46. *Mar.* 15. 34. *Psal.* 22. 1.

32. Ac o hyn y canlyn y trydydd peth sydd anghenrhaid i ni mewn cystudd, a hwnnw yw calondid a mawrfryd wedi ei seilio ar ffydd gadarn anorfod, y rhydd Duw gymmorth i ni, ac y cawn ni gwbl ymwared, er hyd yr oedo efe hynny, ac er erchylled fyddo gennym y dymmhestl tros yr amser. Hyn y mae Duw yn ei ofyn ar ein dwylo ni, fel y gellir gweled wrth esampl y disgyblion, y rhai a lefasant, *Darfu am danom,* cyn i'r tonnau orchuddio 'r llong, fel y mae S. *Matthew* yn scrifennu: ac etto fe ddywedodd Christ wrthynt hwy, *Vbi est fides vestra, pa le y mae eich ffydd chwi!* *Mat.* 8. *Luc* 8. Sainct *Petr* hefyd, nid ofnodd hyd onid oedd efe agos tan y dwfr, fel y mae yr vn Efangylwr yn coffa; ac etto fe 'i ceryddodd Christ ef, gan ddywedyd, *Tydi o ychydig ffydd, pa ham y petrusaist?* *Mat.* 14. Pa beth wrth hynny a wnawn ni yn y cyflwr yma frawd anwyl? Yn siccr mae yn rhaid i ni ymwisgo a ffydd gadarn y brenhin calonnog *Dafydd,* yr hwn ar yr hyder siccraf oedd gantho ynghymmorth Duw, a ddywedodd, *Psal.* 18, 29. *Yn fy Nuw y llammaf dros fûr.* A chyfryw ffydd anorfod oedd gan S. *Paul* yntau, pan ddywedodd efe, *Yr wyfi yn gallu pob peth trwy Grist, yr hwn sydd yn fy nerthu i,* ac yn fy nghyssuro, *Phil.* 4. 13. Nid oes dim yn amminhossibl i mi; nid oes dim rhy galed i mi, trwy ei gymmorth ef. Rhaid i ni fod, fel y dyweid yr Scrythur lan, yn hŷ ac yn ddiarswyd *fel llew, Dihar.* 28. 1. Hynny yw, rhaid i ni na synno arnom er tymmhestl yn y byd, er trallod yn y byd, er gwrthwyneb yn y byd. Rhaid i ni ddywedyd gyda 'r

prophwyd *Dafydd* a brofasai 'r pethau hyn, *Nid ofnaf fyrddiwn o bobl, y rhai a amgylch a ymosodant i'm herbyn. Pe rhodiwn ynglynn cysgod angeu, nid ofnaf niweid. Pe gwersyllai llu i'm herbyn nid ofnai fynghalon ; pe cyfodai câd i'm herbyn, er hynny mi a fyddwn hyderus. Yn Nuw yr ymddiriedaf, nid ofnaf beth a wnêl dyn i mi. Yn Nuw y gobeithiaf, nid ofnaf beth a wnêl cnawd i mi. Duw yw fynghymmorth a'm noddfa, am hynny y diystyraf ac y dirmygaf fy ngelynion.* Psal. 3. 6. *Psal.* 23. 4. Psal. 27. 3. Psal. 56. 11. Psal. 56. 4. & 118. 6. A prophwyd arall yn yr vn deall, *Wele, Duw yw fy iechydwriaeth, am hynny mi a fyddaf hyderus ac nid ofnaf. Esa.* 12. 2. Y rhai hyn, oedd ymadroddion y prophwydi sanctaidd, a gwŷr oedd yn gwybod yn dda beth yr oeddynt yn ei ddywedyd, ac a brofasent gystudd yn fynych eu hunain : ac am hynny a fedrent ddywedyd o'i gwybodaeth eu hunain mor sicr ddiammau ydyw cymmorth Duw mewn cystudd.

33. I'r calondid arbennig yma, a'r dewrder, a'r gwroliaeth a'r crysder Christianogawl yma, y mae 'r Scrythur lan yn ein hannog ni, pan yw yn dywedyd, *Pan gyfodo yspryd pennadur yn dy erbyn, nac ymado â th le,* Preg. 10. 4. A thrachefn, Scrythur arall a ddywaid, *Ymdrech am dy einioes tros gyfiawnder, ac ymegnia gydâ 'r gwirionedd hyd farwolaeth, a'r Arglwydd Dduw a ymladd gyda thithau, ac a wasgŷn dy elynion trosoti. Ecc.* 4. 28. Ac y mae Christ ei hun yn ddwysach etto yn gorchymmyn y peth yma yn y geiriau hyn, *Yr wyf yn dywedyd wrthych, fy nghyfeillion, Nac ofnwch y rhai sy 'n llâdd y corph, ac wedi hynny heb ganddynt ddim i'w wneuthur* yn eich erbyn chwi, *Luc.* 12. 4. Ac y mae *Petr* yn dywedyd ym mhellach, *Neq; conturbemini,* Ac na chynnhyrfer chwi : 1 Pet. 3. 14. hynny ydyw nid yn vnig, nag ofnwch hwynt, ond (yr hyn sy

lai) na wnewch cymmaint a chyffroi er dim a allo gnawd a gwaed ei wneuthur i chwi.

34 Ac y mae Christ yn myned ym mhellach yn llyfr y datguddiad, ac yn arfer o ymadroddion rhyfeddol i'n denu ni i'r cryfder a'r gwroliaeth yma. oblegid dyma ei eiriau ef, *Datc.* 2. 7, 9, 10, 11, *ac* 3. 5, 11, 12, 13. 21. *Yr hwn sydd ganddo glust i wrando, gwrandawed beth y mae 'r Yspryd yn ei ddywedyd wrth yr Eglwysi. I'r hwn sydd yn gorchfygu y rhoddaf iddo fwytta o bren y bywyd, yr hwn sydd ynghanol Paradwys Dduw. Y pethau hyn y mae 'r cyntaf, a'r diweddaf; yr hwn a fu farw, ac sydd fyw, yn ei ddywedyd, Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th gystudd, a'th dlodi : eithr cyfoethog wyti* mewn gwirionedd, *a thi a geblir gan y rhai sy 'n dywedyd eu bod yn wir Iuddewon, ac nid ydynt,* ond yn hyttrach *Synagog Satan. Nac ofna ddim o'r pethau yr wyt i'w dioddef : wele 'r cythraul a bair fwrw rhai o honoch chwi i garchar, fel i'ch profer chwi, a chwi a gewch gystudd ddeng nhiwrnod.* Ond *bydd di ffyddlon hyd angau, ac mi a roddaf i ti goron y bywyd. Yr hwn sydd ganddo glustiau i wrando gwrandawed beth y mae 'r Yspryd yn ei ddywedyd wrth yr Eglwysi, Yr hwn sydd yn gorchfygu, ni chaiff ddim eniweid gan yr ail farwolaeth. A'r hwn a orchfygo, ac a gadwo fy ngweithredoedd hyd y diwedd, mi a roddaf iddo awdurdod ar y cenhedloedd fel y derbyniais inneu gan fy Nhâd : ac mi a roddaf iddo 'r seren foreu. Yr hwn sydd yn gorchfygu, hwnnw a wisgir â dillad gwynion, ac ni ddileaf fi ei enw ef allan o lyfr y bywyd, ond mi a gyffessaf ei enw ef ger bron fy Nhâd, a cher bron ei angylion ef. Wele, yr wyfi yn dyfod ar frys; dal yr hyn sydd gennyt, fel na ddycco neb dy goron di. Yr hwn sydd yn gorchfygu, mi a'i gwnaf ef yn golofn yn Nheml fy Nuw, ac nid a efe allan byth mwyach : ac mi a 'sgrifennaf arno Enw dinas fy*

Duw i, yr hon yw Jerusalem newydd, yr hon sydd yn disgyn oddiwrth fy Nuw i; ac mi a sgrifennaf arno fy Enw newydd i. Yr hwn sydd yn gorchfygu, mi a roddaf iddo eistedd gyda mi ar fy ngorseddfaingc, megis y gorchfygais innen, ac yr wyf yn eistedd gyda 'm Tad ar ei orseddfaingc ef.

35. Hyd hyn y mae geiriau Christ wrth S. *Ioan.* Ac yn niwedd yr un llyfr, wedi darfod iddo bortreiadu llawenydd a gogoniant nef yn helaeth, y mae efe yn diweddu fel hyn, *A'r hwn oedd yn eistedd ar yr orseddfaingc a ddywedodd wrthyf, Ysgrifenna 'r geiriau hyn canys y maent yn gywir ac yn ffyddlon. Yr hwn sydd yn gorchfygu a etifedda yr holl lawenydd yma y soniais am dano, ac mi a fyddaf yn Dduw iddo ef, ac yntau fydd yn fab i minnen. Ond y rhai sy ofnog* i ymdrech, a gwanffyddiol i gredu 'r pethau a ddywedais i; *eu rhan hwy fydd yn y llyn sydd yn llosgi, gan dân a brwmstan, yr hwn yw 'r ail farwolaeth, Datc.* 21. 5, 8.

36. Yma bellach y gwelwn osod ger ein bronnau addewidion a bygythiau, da a drwg, einioes ac angeu; llawenydd nef, a'r ffwrn losgadwy. Ni a allwn ystyn ein dwylo at yr hyn a fynnom. Os ymladdwn ni, a gorchfygu (yr hyn a allwn ni trwy help Duw) ni a gawn fwynhau 'r addewidion a osodwyd i lawr o'r blaen: os ni a'n dangoswn ein hunain nac yn angrhededyn i'r addewidion hyn; nac yn ofnog i fyned i'r ymdrech a gynnygir i ni; yna y syrthiwn mewn perygl o'r bygythiau sy wrthwyneb i hynny: yn y modd y dywaid S. *Joan* mewn lle arall, ei wneuthur o bendefigion ym mysg yr Iuddewon, y rhai a gredent ynghrist, ond ni feiddient ei gyfaddef rhac ofn erlid. *Joan.* 12. 42.

37. Yma wrth hynny y bydd rhaid i rinwedd arall ganlyn ynom ni, yr hon sydd dra angenrheidiol i'r rhai a fo rhaid iddynt ddioddef cystudd a blinder:

der: a honno ydyw, rhoi ein bryd yn gryf ac yn gadarn ar sefyll a myned rhagom, pa wrthwyneb a pha rwystr bynnag a gaffom yn y byd, gan draith yn gwenheithio i ni, neu gan greulondeb yn ein herlid. Hyn y mae 'r Scrythur yn ei ddysgu gan lesain arnom, *Bydd ddianwadal a sicr yn ffordd yr Arglwydd*, *Eccl.* 5. 10. A thrachefn, *Sefwch yn y ffydd, ymwrolwch, ymgryfhewch*, 1 *Cor.* 16. 13. Ac etto ym mhellach, *Ymddiried yn yr Arglwydd, ac aros yn dy le*, *Eccl.* 11. 2. Ac yn ddiweddaf, *Ymgryfhewch, ac na laesed eich dwylo* oddiwrth y gwaith a ddechreuasoch, 2 *Cron.* 15. 7.

38. Y gwrolfryd yma oedd yn y tri llangc, Sidrach, Misach, ac Abednego, y rhai wedi iddynt glywed truth eiriau Nabuchodonozor greulon, a'i aml fygythion; a attebasant ag yspryd esmwyth llonydd, *Oh frenhin, nid ydym ni yn gofalu am atteb i ti yn y peth hyn. Wele, y mae ein Duw ni, yr hwn yr ydym ni yn ei addoli, yn abl*, os myn efe, *i'n gwared ni allan o'r ffwrn danllyd boeth* yr wyti yn ein bygwth ni â hi; *ac efe a'n gwared ni allan o'th law di, ô frenhin: ac onid ê, bydded hyspys i ti frenhin, nad addolwn ni dy dduwiau di, ac nad ymgrymmwn i'th ddelw aur a gyfodaist*, *Dan* 3. 16, 17, 18.

39. Y Gwrolfryd yma oedd yn *Petr* ac *Ioan*, y rhai wedi eu dwyn yn fynych ger bron y Cyngor, a gorchymmyn iddynt, a'i bygwth a'i curo, na sonient mwy am Grist, a attebent yn wastadol, *Rhaid yw vfyddhau i Dduw yn fwy nag i ddynion*, *Act.* 4. 19. & 5. 29. Yr vn hefyd oedd yn S. *Paul*, yr hwn pan ddeisyfai y Christianogion yn Cæsarea arno trwy ddagrau, ar iddo beidio â myned i fynu i Jerusalem, o herwydd darfod i'r yspryd glân ddatguddio i lawer y trallodau oedd yn ei ddisgwyl ef yno; a attebodd fel hyn, *Beth a wnewch chwi yn wylo, ac yn torri fy nghalon i? canys yr wyfi yn barod, nid i'm rhwymo yn*

unig, ond i farw hefyd yn Ierusalem, er mwyn Enw yr Arglwydd Iesu, Acts. 21. 12, 13. Ac yn ei Epistol at y Rhufeiniaid y mae efe yn dangos y gwrolfryd yma ym mhellach, pan yw yn dywedyd, *Beth gan hynny a ddywedwn ni wrth y pethau hyn? Os yw Duw gydâ ni, pwy a all fod i'n herbyn? Pwy a'n gwahana ni oddiwrth gariad Christ? ai gorthrymder? neu ing? neu ymlid? neu newyn? neu noethni? neu enbydrwdd? neu gleddyf? Y mae 'n ddiogel gennyf, na all nac angeu, nac einioes, nac Angylion, na thywysogaethau, na meddiannau; na phethau presennol, na pethau i ddyfod, nac Uchder, na dyfnder, nac un creadur arall ein gwahanu ni oddiwrth gariad Duw, yr hw[illegible]ydd yn Christ Iesu ein Harglwydd,* Rhuf. 8. 31, 35, 38, 39.

40. Yn ddiweddaf, hyn oedd wrolfryd yr holl ferthyron sanctaidd a'r conffessoriaid, a gweision eraill Duw; yr hwn a wnai iddynt sefyll yn erbyn profedigaethau 'r Cythraul, a hûd cnawd a gwaed, a holl erlidiau y rhai creulon, a geisient ganthynt hwy wneuthur pethau anghyfreithlawn. Mi a ddygaf i chwi yn esampl allan o ail llyfr y maccabæaid, a hynny o flaen dyfodiad Christ, ond er hynny yn agos at ei ddyfodiad ef, ac am hynny nid rhyfedd ei fod yn cael peth o dwymder gwrês a dianwadalwch Christianogaidd tu ac at ferthyrdod. Y mae 'r esampl yn rhyfeddol, o herwydd yngolwg dŷn nad oedd hi ond am fatter bychan a ofynnid ar eu dwylo hwy wrth orchymmyn y teirian creulon: hynny yw, bwytta cig moch, yr hyn oedd waharddedig yr amser hwnnw. Oblegid fel hyn y mae wedi ei roi mewn côf yn y llyfr hwnnw. 2 *Maccab.* 7. 2, 7, 10, 24, 30.

41. Fe a ddigwyddodd ddarfod dal saith mrodyr ynghyd yn y dyddiau hynny, a'i dwyn, ynghyd â'i mam, at y brenhin Antiochus, ac yno eu cymmhell

trwy

trwy boenau ffrewyll a phethau eraill, i fwytta cig
moch, yn erbyn y gyfraith. Ac ar yr amser hwn-
nw y dywedodd vn o honynt, yr hwn oedd hynaf,
'Pa beth yr wyti yn ei geisio? a pha beth a fynni di
'ei wybod gennym ni, ó frenhin? Yr ydym ni yn
'barod i farw, yn gynt nag y torrom hên gyfreithi-
'au ein tadau. Yna y cythruddodd y brenhin, ac y
'parodd dwymno pedyll a pheiriau; y rhai yn y
'man a wnaethbwyd yn boeth; ac efe a orchym-
'mynnodd dorri tafod yr hwn a ddadleuasai yn gyn-
'taf, a'i flingo ef, a thorri pennau byfedd ei draed
'a'i ddwylo, a chroen ei ben, yngwydd ei fam a'i fro-
dyr eraill; a chwedi hynny ei ffrio ef hyd oni bu
'farw. Ac wedi hynny, hwy a ddygasant yr ail
brawd i'w boeni, ac wedi iddynt dynnu croen ei
'ben ef a'i wallt, hwy a ofynnasant iddo a fwyttaei
'efe gig moch, cyn merthyru pob aelod o'i gorph.
'Ond efe a attebodd yn iaith ei wlad, Na wnaf. Ac
ar hynny, yn ôl llawer o boenau, efe a laddwyd gyd
â'r llaill. Yn ôl marw hwnnw y dygwyd y trydydd
hefyd, a phan ofynnasant iddo am ei dafod, efe a'i
'hestynnodd allan yn ebrwydd, a'i ddwylaw hefyd
'i'w torri, ac a ddywedodd yn wrol, y rhai hyn a
'gefais i gan Dduw o'r nef, a'r rhai hyn yr wyf yn eu
'dirmygu er mwyn ei gyfraith ef, am fy mod yn go-
'beithio eu derbyn hwy eilwaith ganddo ef. Ac
wedi iddynt boeni chwech o'r brodyr fel hyn, a'i
rhoi i'w marwolaeth, a phob vn o honynt yn dra hŷ
ac yn ddianwadal yn cyfaddef ei ffydd, a'r llawe-
nydd oedd ganddo i farw yn achos Duw; yr oedd yr
ieuangaf yn vnig yn ôl, yr hwn y gwnaeth Antio-
chus (am fod yn gywilydd gantho na allai wyro yr
vn o'r llaill) ei oreu ar dynnu hwnnw oddiwrth ei
amcan, trwy addaw a thyngu y cai fod yn gâr iddo,
ac y rhoddai iddo fwyddau, ac y gwnai ef yn gyfo-
ethog ac yn ddedwydd, os efe a ymroai. Ond gan

gad oedd y gwr ieuangc yn cyffroi gronyn er hyn-ny, Antiochus a barodd gyrchu ei fam ef, ac a eiriolodd arni hi gynghori 'r gwr ieuangc i achub ei hoedl: hitheu a gymmerodd arni wneuthur hynny, ac a addawodd gynghori ei mab, fel y byddai rydd iddi gael ymddiddan ag ef, ac a'i hannogodd ef yn ddwys ac yn ddifrif, yn yr iaith Hebraeg, i ddal allan, ac i farw er mwyn ei gydwybod: a chwedi darfod iddi ymadrodd, y gwr ieuangc a lefodd a llef vchel, ac a draethodd yr ymadrodd yma sy wiw ei gofio; "Quem sustinetis? Non obtempero præcepto regis, sed præcepto legis: Beth yr ydych chwi i'w ddisgwyl? nid oes yn fy mryd i vfyddhau gorchymmyn y brenhin, ond gorchymmynion y gyfraith a roddwyd i'n tadau ni trwy law *Moses*. Ac am hynny, yn ôl llawer ac amryw o boenau, y rhoddwyd ef a'i fam i'w marwolaeth yn y man.

42. Dyma wrth hynny y gwrolfryd siccr dianwadal a ddyly fod gan Gristion yn holl gystuddiau 'r bywyd hwn. Am yr hwn y mae S. *Ambrose Li.* 8 *off.* 38 yn dywedyd fel hyn, *Gratiâ præparandus est animus, exercenda mens, & stabilienda ad constantiam; vt nullis perturbari animus possit terroribus, nullis frangi molestiis, nullis suppliciis cedere*, Mae 'n rhaid i'n meddwl ni fod wedi ei barottoi a grâs, a'i gynnefino, i'w siccrhau mewn dianwadalwch, fel na thra'loder ef gan ddychryn yn y byd, ac na laeso gan wrthwyneb, ac na ymroddo er math yn y byd ir boenau nac arteithiau.

43. Os gofynnawch yma pa fodd y gall dyn gyrhaeddyd y cyfryw wrolfryd a hyn; mi a attebaf fod S. *Ambros* yn y fan honno yn gosod ar lawr ddwy ffordd; y naill yw, cofio 'r poenau annibendraele sydd yn vffern ini, oni wnawn hynny; a'r llall yw meddwl am y gogoniant anhydraeth a gawn ni yn y nef, os nyni a'i gwnawn. Ac at hynny y

chwanegaf

chwanegaf finnau 'r drydedd, yr hon mewn calon foneddigeiddwych a all wneuthur cymmaint o lês a hwythau; a hynny yw ystyried beth a ddioddefodd eraill o'n blaen ni, yn enwedig Christ ei hun, a hynny yn vnig o wir gariad a serch arnom ni. Ni a welwn yn y byd hwn, nad yw deiliaid cariadus yn ymffrostio mewn dim yn fwy, nag yn y peryglon a'r briwiau a gawsant yn y rhyfel, tros eu Tywysog, er na ddioddefodd ef ddyrnod erioed er eu mwyn hwy. Pa beth wrth hynny a wnaent hwy, pe buasei eu Tywysog yn dioddef cystudd o'i wirfodd trostynt hwy, fel y gwnaeth Christ trosom ni? Ond os wyti yn tybied fod esampl Christ yn rhy vchel i ti i'w chanlyn; edrych ar rai o'th frodyr o'th flaen di, a wnaethbwyd o gnawd a gwaed fel ditheu: edrych beth a ddioddefasant hwy cyn gallu myned i'r nef. Na thybia fod yn chwareu yn galed a thydi os gorfydd arnat titheu hefyd ddioddef ychydig.

44. Y mae S. *Paul* yn ysgrifennu am yr holl Apostolion ynghyd, *Hyd yr awr hon yr ydym ni yn dwyn newyn a syched, ac yr ydym yn noethion, ac yn cael ein cernodio, ac yn grwydraidd*, heb gennym le i aros; *yr ydym yn llafurio ac yn gweithio â'n dwylo ein hunain: yn cael ein difenwi, ac yn bendithio; yn cael ein herlid, ac yn ei gymmeryd yn ddioddefgar, Yn cael ein cablu, ac yn gweddio* tros y rhai a'n cablant: *ni a wnaethbwyd fel ysgubion y byd, a sorod pob dim hyd yn hyn*: 1 *Cor.* 4. 11, 12, 13. hynny ydyw, er ein bod ni yn Apostolion, er i ni wneuthur cymmaint o wyrthiau, a throi cynnifer myrddiwn o bobl, etto hyd y dydd hwn dyma 'r byd yr ydym ni yn ei gael. Ac ychydig wedi, y mae efe yn portreiadu eu bywyd hwy, ac yn dywedyd, 2 *Cor.* 6. 4, 5, 6. *Yr ydym yn ein dangos ein hunain fel gweinidogion Duw, mewn ymmynedd mawr, mewn*

gystuddiau, mewn angenion, mewn cyfyngderau, mewn gwialennodiau, mewn carcharau, mewn terfysgau, mewn poenau, mewn gwiliadwriaethau, mewn ymprydiau, mewn purdeb, mewn gwybodaeth, mewn hirymaros, mewn tiriondeb ymarweddiad. Ac am dano ei hun o'r neilldu y dywaid, 2 *Cor.* 11. 23, 24, 25, 26, 27, 28. *Yr wyf fi yn weinidog i Ghrist, mewn blinderau yn helaethach, mewn gwialennodiau tros fesur, mewn carcharau yn amlach* nag eraill, *mewn marwolaethau yn fynych. Pumwaith* i'm maeddwyd *gan yr Iuddewon, ac y derbyniais ddeugain gwialennod onid vn; teirgwaith i'm curwyd â gwiail; vnwaith i'm llabyddiwyd; teirgwaith y torrodd llong arnaf; noswaith a diwrnod y bum yn y dyfnfor: mewn teithiau yn fynych; ymmheryglon llifddyfroedd, ym mheryglon lladron; ym mheryglon gan fy nghenedl fy hun; ym mheryglon gan y Cenhedloedd; ymmheryglon yn y ddinas; ym mheryglon yn yr anialwch; ym mheryglon ar y môr; ym mheryglon ym mhlith brodyr gau; mewn llafur a lludded; mewn anhunedd yn fynych, mewn newyn a syched; mewn ymprydiau yn fynych; mewn anwyd a noethni; ac heb law 'r pethau sydd yn digwydd oddiallan, yr ymosod beunyddol sydd arnaf, fy ngofal tros yr holl Eglwysi.*

45. Wrth hyn y gwelwn bellach; na ddysgodd yr Apostolion i ni ddim mwy ar eiriau, nag a ddangosasant hwy trwy esampl, ynghylch mor anghenrhaid yw dioddef yn y bywyd hwn. Fe a allasai Grist pes mynnasai barottoi iddynt eu hanghenrheidiau corphorol, ac na oddefasai iddynt ddyfod i'r cyfryw gyfyngder a bod arnynt eisiau dillad am eu cefnau, a bwyd yn eu boliau, a'r cyffelyb. Fe allasai yr hwn a roddes iddynt awdurdod i wneuthur llawer o wyrthiau eraill, roi cennad iddynt, o'r hyn lleiaf, i wneuthur digon o gynheiligeth i'w cyrph, yr hyn fyddai'r gwyrthiau cyntaf a wnai y rhai bydol,

dol, pe bai ganddynt y fath awdurdod. Fe allasai Christ pan ddanfonodd efe Bedr i gymmeryd arian ei deyrnged allan o safn y pysgodyn, *Mat.* 17. 27. ddywedyd wrtho, Cymmer yn ychwaneg cymmaint ac a fyddo rhaid i chwi wrtho tuac at eich traul yn siwrneio trwy 'r wlad ; ond nis gwnai efe, ac nis lleihaai ddim ychwaith ar y cystuddiau mawr a ddangosais o'r blaen, er ei fod yn eu caru hwy yn gymmaint â 'i enaid ei hun. A hyn i gyd a wnaed, fel y mae S. *Petr* yn ei ddeongl, 1 *Pet.* 2.21. i roi i ni esampl, pa beth a ganlynem, pa beth a ddisgwiliem, pa beth a ddeisyfem, â pha beth yr ymgyssurem, ynghanol y mwyaf on holl drallodau.

46. Y mae 'r Apostol yn ei ystyried yn bendifaddef, pan yw efe ynscrifennu fel hyn at yr Hebræaid, wedi iddo adrodd y pethau a ddioddefasai sainct eraill o'i blaen hwy, *Heb.* 1. 2. 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 11, 12, *Oblegid hynny ninnau, frodyr, gan fod cymmaint cwmmwl o dystion* a ddioddefasant gystudd o'n blaen ni, *wedi ei osod o'n hamgylch, bwriwn heibio bob pwys pechod sydd i'n hamgylchu, a thrwy ymmynedd rhedwn yr yrfa a osodwyd o'n blaen, gan edrych ar Jesu, tywysog a pherffeithydd ein ffydd ni, yr hwn gan osod llawenydd nef o flaen ei lygaid, a ddioddefodd y groes* trwy ymmynedd, *gan ddiystyru ei gwaradwydd* â'i chwilydd hi, ac am hynny *y mae* yr awr hon *yn eistedd ar ddeheulaw gorseddfaingc Duw. Ystyriwch gan hynny*, meddaf, *yr hwn a ddioddefodd gyfryw ddywedyd yn ei erbyn gan bechaduriaid, fel na flinoch ac nad ymollyngoch yn eich eneidiau.* Oblegid, *ni wrthwynebasoch etto hyd at waed, gan ymdrech yn erbyn pechod : ac* y mae yn debyg *i chwi ollwng tros gof yr* ymadrodd a'r *cyngor* comfforddus *sydd yn dywedyd wrthych megis wrth blant, Fy mab, na ddirmyga gerydd yr Arglwydd ac nac ymollwng pan i'th gerydder ganddo. Canys y neb y mae 'r Arglwydd*

yn ei garu y mae yn ei geryddu, ac y mae yn ffangellu pob mab a dderbynio. Parhewch chwithau yn y cerydd a osodwyd arnoch ; Y mae Duw yn ymddwyn tu ac attoch, megis tu ac at feibion. Canys pa fab sydd ar nid yw ei dâd yn ei geryddu ? Os heb gerydd yr ydych, o'r hon y mae ei holl blant ef yn gyfrannogion, yna bastardiaid ydych, ac nid meibion. Ni welir un cerydd tros yr amser presennol y bydder yn ei ddioddef, *yn hyfryd, ond yn anhyfryd ; ond gwedi hynny y mae yn rhoi heddychol ffrwyth cyfiawnder i'r rhai sy wedi eu cynnefino ag ef. O herwydd pa ham, cyfodwch i fynu eich dwylo a laesasant, a'r gliniau a ymollyngasant, a gwnewch lwybrau union i'ch traed, &c.* Hynny ydyw, Cymmerwch galon, ac ewch rhagoch yn wrol tan y groes a osodwyd arnoch. Hyn oedd gyngor y capten duwiol yma i wŷr ei wlad, milwyr Jesu Christ, yr Iuddewon.

47. Y mae S. *Iaco* brawd yr Arglwydd yn rhoi cyngor arall i bob gwir Gristion, heb fawr ragor rhyngtho â hwn, yn ei Epistol, yr hon y mae efe yn ei ysgrifennu yn gyffredinol at bawb, *Iac.* 5. 7, 8, 9, 10, 11. *Byddwch gan hynny yn ymarhous, frodyr, hyd ddyfodiad yr Arglwydd. Wele, y mae'r llafurwr yn disgwil* tros amser *am werthfawr ffrwyth y ddaiar, yn dda ei amynedd am dano, nes iddo dderbyn y glaw cynnar a'r diweddar. Byddwch chwithau hefyd dda eich ymmynedd, a chadarnhewch eich calonnau, oblegid y mae dyfodiad yr Arglwydd yn agos.* Na fyddwch dristion, *ac na rwgnechwch yn erbyn ei gilydd ? wele, y mae'r barnwr yn sefyll wrth y drws. Cymmerwch, fy mrodyr, y prophwydi, y rhai a lefarasant yn enw Duw, yn siampl o ddioddef blinder, ac o hirymaros. Wele, dedwydd yr ydym yn cyfrif y rhai a ddioddefasant. Chwi a glywsoch am amynedd Iob, ac a welsoch ddiwedd yr Arglwydd* iddo ef : chwi a welsoch meddaf, *fod yr Arglwydd yn drugarog, ac yn llawn tosturi.*

48. Mi

48. Mi a allwn yma adrodd llawer o bethau eraill allan o'r Scrythur lân i'r perwyl yma, am fod yr Scrythur yn dra helaeth yn hyn o beth, ac mewn gwirionedd, pettid yn ei thoddi hi i gyd ac yn ei thywallt allan, ni chaem ni agos ddim arall ynddi ond ynghylch y groes, a dioddef cystudd trwy ymmynedd yn y fuchedd hon. Ond rhaid i mi ddibennu, am fod y pennod yma yn tyfu yn hir fel yr hon o'r blaen. Ac am hynny, i ddibennu, mi a osodaf i lawr gyffes, a gorchestol gyngor yr hen Fattathias i'w blant, yn amser creulon erlid Antiochus yn erbyn yr Iuddewon. 1 *Mac.* 2. 49. *Yr awrhon*, medd efe, *y mae balchder yn ei gryfder. Dyma amser cerydd, a distryw, a dig llidiog arnom ni. Gan hynny, fy meibion, dygwch zêl yr awrhon i Gyfraith Dduw: a rhoddwch eich hoedl tros gyfammod eich tadau: cofiwch weithredoedd ein hynafiaid ni, y rhai a wnaethant hwy yn eu hamseroedd, ac felly chwi a dderbyniwch barch mawr, ac enw tragywyddol. Oni chaed* Abraham *yn ffyddlon mewn profedigaeth, a hynny a gyfrifwyd iddo yn gyfiawnder?* Gen. 22. 10. Rhuf. 4. 3. Joseph *yn amser ei gyfyngder, a gadwodd orchymmyn Duw, ac a wnaethbwyd yn Arglwydd ar yr Aipht*, Gen. 41. 40. Phinehas *ein tâd, wrth ddwyn zêl mawr at Gyfraith Dduw, a gafodd ammod am offeiriadaeth dragywyddol*, Num. 25. 13. Josua, *am gyflawni gair Duw a wnaethbwyd yn farnwr ar Israel*, Jos. 1. 2. Caleb *am dystiolaethu ger bron y gynnulleidfa, a gafodd etifeddiaeth o'r tir.* Num. 14. 6. Jos. 14. 13. Dafydd, *am ei drugaredd, a etifeddodd orseddfaingc y deyrnas dragywyddol.* Elias, *am ddwyn zêl i'r Gyfraith, a gymmerwyd i fynu i'r nefoedd.* 2 Bre. 2. 11. Ananias, Azarias, *a* Misael, *am iddynt gredu, a achubwyd o'r tân.* Dan. 3. 16, *&c.* Daniel, *am ei wiriondeb, a waredwyd oddiwrth safnau'r llewod.* Dan. 6. 22. *Ac felly ystyriwch ym*

mhob

mhob oes, a chwi a gewch weled *am hwy bynnac sydd yn ymddiried yn Nuw, na orchfygir ef.* Am hynny nac ofnwch eiriau gwr pechadurus: *Canys ei ogoniant ef a fydd yn dom a phryfed. Heddyw efe a ddyrchefir, ac yforu ni bydd efe iw gael: Canys efe a ddychwel i'w bridd, a'i holl amcanion a dderfydd.* Psal. 146. 4. *Gan hynny, fy meibion, cymmerwch galonnau; a byddwch wrol ym mhlaid cyfraith Dduw; canys hynny a fydd yn barch ac yn anrhydedd i chwi.* Hyd hyn y mae geiriau *Mattathias*; y rhai sy ddigon i ddiweddu 'r bennod hon.

PEN. III.

Am y trydydd rhwystr sydd yn llestair i ddynion roi eu bryd ar wasanaethu Duw; yr hwn yw cariad ar y byd hwn.

MEgis y mae y ddau rwystr a dynnwyd ymmaith o'r blaen, yn attal mawr i lawer o ddynion, i'w cadw hwy oddiwrth y gwrolfryd yma yr ydym ni yn sôn am dano; felly y mae'r hwn yr ydym yr awrhon yn mynd yn ei gylch, nid yn unig o hono ei hunan yn rhwystr cryf, ond hefyd yn achos mawr, ac megis yn sylfaen cyffredinol i bob rhwystrau eraill ac sydd. Oblegid pe gallai dyn wybod meddwl pawb ac sydd yn gwrthod, neu yn esgeuluso, neu yn oedi rhoi eu bryd ar wasanaethu Duw; fe gai weled mai serch ar y byd hwn yw'r achos o hynny, pa esgus bynnag a gymmerent hwy

arnynt

arnynt heb law hynny. Yr oedd pendefigion yr Iuddewon yn cymmeryd arnynt mai ofn oedd yr achos pa ham nas gallent hwy gyfaddef Christ yn amlwg ac yn oleu; ond y mae S. *Joan*, yr hwn oedd yn gwybod y gwirionedd am danynt hwy, yn dywedyd mai'r achos oedd, *Am eu bod yn caru gogoniant dynion yn fwy na gogoniant Duw, Ioan.* 12. 42, 43. Yr oedd *Demas* (yr hwn a ymwrthododd â Sainct *Paul* yn ei rwymau, ychydig o flaen ei farwolaeth) yn cymmeryd arno fod iddo achos arall i fyned ymaith i *Thessalonica*, ond y mae Sainct *Paul* yn dywedyd mai'r achos oedd, *Am ei fod yn caru'r byd presennol*, 2 *Tim.* 4. 10. A hynny yw y rhwystr cyffredinol, ac sydd amlach nag y gwelir oddiallan: am ei fod yn peri llawer o esgusodion eraill, er mwyn ei guddio ei hunan mewn llawer o ddynion.

2. Hyn a ellir ei siccrhau a godidowgaf ddammeg ein Iachawdwr Christ, yr hon y mae tri o'r Efangylwyr wedi ei chadw mewn côf, am y tri math ar ddynion a fydd colledig, a'r tri achos o'i colledigaeth hwy: a'r trydydd a'r diweddaf a'r cyffredinolaf o'r rhai hynny (megis yn amgyffred y ddau eraill) yw cariad ar y byd. Oblegid y fath gyntaf o ddynion a gyffelybir i brifffordd, lle mae cwbl o hâd y bywyd ac a heuir arni, naill ai yn gwywo yn y man, ai yn cael ei yssu gan adar y nefoedd: hynny yw, fel y mae Christ yn ei ddeongl, gan y cythreuliaid, yn y rhai diofal, sy yn diffrawu ac yn dirmygu pob peth a ddywetter wrthynt: fel y mae'r anghrededyn, a phawb o'r rhai cyndyn diystyr. Yr ail fath a gyffelybir i greigleodd, lle nid yw'r hâd yn parhau, o eisieu dwfn i wreiddio: wrth yr hyn yr arwyddocceir y rhai ysgafn anwadal, y rhai sy weithiau i mewn weithiau allan, weithiau yn wresog yngwasanaeth Duw, ac yn y fan drachefn cyn oered

red a'n ia; ac felly yn amser profedigaeth y maent yn cilio. Y trydydd math a gyffelybir i faes, lle y mae'r had yn tyfu allan; ond etto y mae ynddo cymmaint o ddrain, (y rhai y mae Christ yn esponio hwy gofalon, a thrallod, a thrafferthion, a gosidion, a gorwagedd twyllodrus y byd ydynt) ac y mae'r ŷd da yn cael ei dagu ganddynt, ac heb gael dwyn dim ffrwyth. Wrth y geiriau diwethaf hynny y mae ein Iachawdr Christ yn arwyddoccau, pa le bynnag y mae dysgeidiaeth CHRIST yn tyfu allan ac etto heb ddwyn ffrwyth, hynny ydyw, pa le bynnag y derbynier ac y croesawer hi, (fel y mae llawer Christion yn gwneuthur) ac etto bod o honi heb ddwyn ffrwyth buchedd dduwiol; mai'r achos o hynny ydyw am fod gorwagedd y byd hwn yn ei thagu hi. *Math*. 13. *Marc*. 4. *Luc*. 8.

3. Dammeg o bwys a defnydd mawr yw'r ddammeg hon, gan fod Christ yn ôl ei hadrodd hi, yn llefain â llef vchel, *Y neb sydd ganddo glustiau i wrando, gwrandawed*: a chan ei fod ef ei hun yn ei deongl ac yn ei esponi hi i'w ddisgyblon yn vnig, a hynny yn ddirgel ac o'r neilldu: ac yn enwedig gan ei fod ef cyn ei deongl hi yn arfer y cyfryw ragymadrodd, ac yn dywedyd, *I chwi y rhoddwyd gwybod dirgelion teyrnas nefoedd, ond ni roddwyd i eraill: oblegid hwy yn gweled ni welant, ac yn clywed ni chlywant, ac ni ddeallant*. *Mat*. 13. 11. Wrth yr hyn y mae Christ yn arwyddoccau bod deall a dirnad y ddammeg yma ym mŷsg eraill, o bwys mawr tros ben, i beri i ni wybod gwir ddirgelion teyrnas nef; a bod llawer yn ddeillion o'r rhai y tybir am danynt eu bod yn gweled; a llawer yn fyddar ac heb wybod dim, a dybir eu bod yn clywed ac yn gwybod: am nad ydynt hwy yn deall yn iawn ddirgelion y ddammeg hon. Ac o'r achos hynny hefyd y mae Christ, cyn dechreu deongl y ddammeg, yn dibennu ei ymadrodd

droi fal hyn, *Dedwydd yw'ch llygaid chwi, am eich bod yn gweled, a'ch clustiau, am eich bod yn gwrandaw, Gwers* 16. Ac ar ôl y geiriau hynny y mae efe yn dechreu deongl y ddammeg ynghyd â'r rhybydd yma, *Gwarandewch chwithau, a deellwch y ddammeg hon.*

4. Ac am fod y ddammeg hon yn cynnwys cymmaint ag a ellir ac y raid ei ddywedyd ynghylch tynnu ymaith y rhwystr mawr peryglus yma, sef serch ar y byd: fy meddwl yw sefyll yn vnig ar ei deongl â'i esponi hi yn hyn o fan, a dangos grym a gwirionedd rhyw eiriau a draethodd Christ yma am y byd a'i ddifyrrwch: ac er mwyn gosod trefn well ar fy ymadrodd, mi a dynnaf y cwbl at y chwe phwngc hyn sydd yn canlyn. Yn gyntaf, pa fodd, ac ym mha ddeall nad yw'r holl fyd a chwbl ac sydd i'w gael ynddo, ond oferedd heb dalu dim (fel y mae Christ yma yn arwyddoccau) ac am hynny na ddylei 'r byd fod yn rhwystr i ni i'n cadw ni oddiwrth beth cymmaint ag yw teyrnas nefoedd a gwasanaethu Duw. Yn ail nad yw 'r byd a chwbl ac sydd yntho yn vnig yn oferedd ac yn bethau gwael diddim ynddynt eu hunain, ond hefyd yn hûd ac yn dwyll, fel y dyweid Christ: sef yw hynny yn hudoliaeth heb gwplau â ni mo'r coeg-bethau diddim y maent yn eu haddo. Yn drydydd, y modd y maent hwy yn ddrain pigog llymion, fel y dyweid Christ, er bod y rhai bydol yn tybieid eu bod hwy yn dra melus ac yn hyfryd iawn. Yn bedwerydd, y modd y maent hwy yn ofidiau ac yn flinderau, fel y mae geiriau Christ yn dywedyd am danynt. Yn bumed, pa fodd y maent hwy yn ein tagu ac yn ein mygu ni, fel y dyweid geiriau Christ. Yn chweched, pa fodd y gallwn ni eu trin hwy a'i harfer, er hynny i gyd, heb gael na pherygl na niweid oddiwrthynt, a chael cyssur a diddanwch, ac elw, a goruchafiaeth mawr oddiwrthynt.

5. Ac am y pwngc cyntaf, nid wyf i yn gweled pa fodd well y profir nad yw holl ddifyrrwch a hyfrydwch, a gwychder a thegwch y byd hwn ond ofered, fel y mae Christ yn dywedyd yma; nâ thrwy ddwyn tystiolaeth o ben vn a'i profodd hwy i gyd oll; hynny ydyw, o ben vn sydd yn dywedyd y peth nid wrth ei ddeall a'i synhwyr, ond wrth yr hyn a brofodd ef ei hun, ac a gafodd ef yn wir ynddo ei hun: a hwnnw yw'r brenhin *SALOMON*, am yr hwn y mae'r Scrythur lân yn adrodd pethau rhyfeddol ynghylch ei heddwch, a'i lwyddiant a'i gyfoeth a'i ogoniant yn y byd hwn: hyd onid oedd holl frenhinoedd y ddaiar yn chwennych cael gweled ei wyneb ef, o achos ei ddoethed, a maint ei rwysg a'i ddedwyddyd; ac nad oedd holl dywysogion y byd gyffelyb iddo mewn cyfoeth: a bod yn dwyn iddo bob blwyddyn 666 o dalentau aur (dyna swm anfeidrol) heb law cwbl ac yr oedd efe yn ei gael oddiwrth frenhinoedd Arabia, a thywysogion eraill: 2 *Chron*. 9. 13, 14. a bod yr arian oedd gantho cyn amled a'r cerrig, ac heb bris arnynt gan faint yr ystôr a'r amlder oedd gantho o honynt: ac nad oedd diben ar ei lestri aur, a'i dlysau; a bod ei orseddfaingc ef a'i deyrngadair o Ifori, wedi ei gwisgo ag aur, a chwech o risiau i'r ersteddfa, a throedle o aur, a chanllawiau o bob tu i'r eisteddfa, a dau lew yn sefyll wrth y canllawiau, a deuddeg o lewod ar y chwe gris, a'r cwbl o aur pûr; fel nad oedd y fath orseddfaingc gan vn brenhin yn y byd; a bod ei ddillad gwerthfawr ef a'i arfau, yn aneirif; a bod yr holl frenhinoedd o'r afon hyd wlâd y Philistiaid, a hyd terfynnau 'r Aipht, tan ei lywodraeth ef, a bod gantho ddeugain mil o bresebau meirch, a deuddeng mil o gerbydau; 1 *Bren*. 4. 21, 22, 26. a bod gantho ddeucant o wayw-ffyn aur, iw dwyn o'i flaen, a chwe chan coron o aur ym mhob gwaywffon; a thrychant

chant o dariannau, a thrychan coron aur ym mhob tarian; a bod yn treulio beunydd yn ei dŷ ef, ddêg Corus ar hugain o beillieid a thri vgain Corus o flawd, a dêg ar hugain o ychen pasgedig, a chant o ddefaid, heb law ceirw, ac iyrchod, a buail, ac ednod breision; a bod gantho saith gant o wragedd yn frenhinesau, a thrychant o ordderchwragedd, 1 *Bre.* 11. 3. Hyn oll, a llawer yn angwhaneg y mae 'r Scrythur lân yn ei adrodd am gyweth *Salomon* a'i ddoethineb, a'i olud, a'i lwyddiant: ac y mae yntēu, wedi darfod iddo brofi'r cwbl, a chael ei wala o honynt, yn y diwedd yn datgan y farn yma am danynt i gyd, *Vanitas vanitatum & omnia vanitas*, *Gwagedd o wagedd, gwagedd yw'r cwbl*, *Preg.* 1. 1. Wrth eu galw yn *Wagedd o wagedd* y mae efe yn deall (medd Sainct *JEROM*) faint y mae eu gwagedd hwy yn rhagori ar bob math o wagedd ac oferedd ac a ellir ei ddychymmyg.

6. Ac nid dywedyd hyn yn vnig y mae *SALOMON* ond ei brofi hefyd trwy lawer o esamplau o'r eiddo ei hun. *Mi a fum frenhin ar Israel yn Jerusalem*, medd efe, *ac a roddais fy mryd ar geisio, a chwilio drwy ddoethineb am bob peth a wnaed tan y nefoedd: ac mi a welais yr holl weithredoedd a wnaed tan yr haul, ac wele, gwagedd a gorthrymder yspryd yw'r cwbl oll.* Gwers. 12. 13, 14. *Mi a ddywedais yn fy nghalon, mi a brofaf bob math ar lawenydd a difyrrwch; ac wele, gwagedd oedd hynny hefyd. Mi a wneuthum i mi waith mawr, ac a adeiladais i mi dai, ac a blennais i mi winllannoedd ac a wneuthum erddi a pherllannau, ac a blennais ynddynt bob math ar goed: mi a wneuthum i mi lynnau dwfr, i ddyfrhau y llwynau sy'n dwyn coed: mi a ddarperais weision a morwynion, ac yr oedd i mi lawer o dylwyth tŷ, ac yr oeddwn yn berchen llawer o wartheg a defaid, rhagor i bawb a fuasai o'm blaen i yn Jerusalem*

salem. Mi a bentyrrais i mi hefyd arian ac aur, a thrysor pennaf brenhinoedd a thaleithiau: mi a ddarperais i mi gantorion a chantoresau, a phob rhyw offer cerdd, yr hyn yw difyrrwch meibion dynion, a chwppanau gwychion i yfed gwin ynddynt; *a pha beth bynnag a ddeisyfai fy llygaid, ni ommeddwn hwynt; ac ni attaliwn fy nghalon oddiwrth ddim hyfryd, ond fy nghalon a lawenychai yn fy holl lafur. Yna mi a edrychais ar fy holl weithredoedd a wnaethai fy nwylaw, ac ar y llafur a lafuriais yn ei wneuthur; ac wele, nid oedd y cwbl oll ond gwagedd a gorthrymder ysbryd,* Preg. 2. 1, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11.

7. Ac dyma dystiolaeth SALOMON, fel y profasai efe ei hun, am y pethau hyn: a phe dywedasai efe hyn heb ddim ond o'i ddoethineb a'i gyfarwyddyd, (a maint oedd) ni a ddylem ei gredu ef; ond gan ei fod yn ei dywedyd megis peth a brofasai efe ei hun, ni a ddylem ei gredu ef yn haws o lawer. Ond onid yw hyn abl i gyffroi neb, mi a ddygwn etto dyst arall allan o'r testament newydd, a hwnnw yn gyfryw un ac a wyddai gyfrinach a meddwl CHRIST ei hun yn hyn o beth; a hwnnw yw Sainct *Ioan* yr Efengylwr sy yn dywedyd y geiriau hyn, *Na cherwch y byd, na'r pethau sy yn y byd: o châr neb y byd, nid yw cariad y Tâd ynddo ef. Canys pob peth ac sydd yn y byd, megis chwant y cnawd, a chwant y llygad, a balchder y bywyd, nid yw o'r Tad, eithr o'r byd y mae,* 1 *Joh.* 2. 15, 16. Lle y mae Sainct *Joan*, heb law ei fod yn bygwth y rhai a garant ac a ganlynant y byd, yn gosod holl wagedd y byd ar dri phwnge, ac yn ei dorri yn dair cainge gyffredinol; sef yw hynny, *Chwant y cnawd*, (yn yr hwn y mae efe yn cynnwys holl ddifyrrwch a digrifwch y cnawd) *chwant y llygaid*, (ac yn hwnnw y mae yn cynnwys pob peth a berthyn i gyfoeth a golud y byd) a *balchder y bywyd*, wrth hynny y

mae

mae efe yn arwyddoccau chwant i swyddau a pharch, a goruchafiaeth. Wrth hynny dymma dri gwagedd pennaf y bywyd hwn, y rhai y mae y rhai bydol yn ymflino ynddynt; chwant i anrhydedd, cybydddod, a difyrrwch y cnawd, ac i'r tri hyn y perthyn pob math arall ar wagedd. Ac am hynny nid ammherthynol ystyried y tri hyn yn y man yma.

8. Ac yn gyntaf, at chwant i anrhydedd y perthyn gorwag-clod a gwag-fost; hynny ydyw, pan fo gan vn ormod chwant i gael gan bawb dybied yn dda am dano, a dywedyd yn dda am dano, a chael ei ganmol a'i foliannu gan bob dyn: ac y mae hynny yn gymmaint gorwagedd ac ofered (er bod y rhan fwyaf yn euog o'r bai yma) a phettai vn yn tarymred i fynu ac i wared ar hyd ac ar draws yr heol ar ol pluen a fai yn hedeg yn y gwynt, ac a deflid yma a thraw gan anadl genau aneirif o ddynion. Oblegid fel y byddai haws i'r cyfryw vn ei flino ei hunan yn llwyr ac yn gwbl, yn gynt na chael gafael ar y peth y mae yn ei ymlid, ac etto wedi iddo gael gafael ynddo, nid oedd yn cael ond pluen; felly y gall efe wrth chwennych gorwag-clod a molach y byd, gymmeryd poen fawr tros hir amser, cyn cael y glod a'r gair y mae 'n ei chwennych, a phan ei caffo, ni thal hynny ysglodyn, gan nad yw ond anadl geneuau ychydig ddynion, yr hwn a gyfnewidia yn hawdd, ar bob achlysur, ac a wna 'r neb a fynno weithiau yn wr mawr, weithiau yn wr bychan, ac yn y man yn beth heb dalu dim. Ac am hyn o beth nid rhaid i ni esampl oleuach na Christ ei hun; yr hwn a deflid i fynu ac i wared ar dafodau dynion, fel y gwelent hwy yn dda; rhai a ddywedai mai Samariad ydoedd, a bod cythraul ganddo; eraill a fynnai mai prophwyd oedd; eraill a daerai na allai ei fod ef yn brophwyd, ac na hanoedd o Dduw, am nad oedd yn cadw 'r dydd Sabboth: eraill a ofynnai, oni hano-

edd ef o Dduw, pa fodd y gallai efe wneuthur cymmaint o wyrthiau. Hyd onid aeth ymbleidio ac ymrafael yn eu plith hwy, medd S. *Ioan*, *Io*. 9. 16. Yn ddiweddaf, hwy a'i croesawasant ef i Jerusalem gyda gorfoledd a *Hosanna*, ac a danasant eu dillad tan ei draed ef. Ond die gwener wedi hynny, hwy a waeddasant yn ei erbyn ef, Croes-hoelia, croes-hoelia ef, ac a ddewisasant *Barabbas* y lleiddiad annuwiol o'i flaen ef. *Mat*. 21. 9. *Mat*. 27.

9. Bellach, fy anwylyd, os gwnaethant hwy fel hyn a Christ, yr hwn oedd wellgwr nag a fyddi di byth, ac a wnaeth mwy o wyrthiau gogoneddus nag a wnai di byth, i geisio i ti enw ac anrhydedd a pharch gan ddynion; i ba beth yr wyt ti yn cymmeryd cymmaint o boen, ac yn ymguro cymmaint, am beth mor ofer ac yw gorwag-clod a gair y byd? Pa beth a wnai di yn bwrw dy holl lafur ar awel ac anadl genau dynion? Beth a wnai di yn gosod dy holl gyfoeth ar wefusau a thafodau dynion anwadal cyfnewidiol; lle y gallo pob truthiwr a gwenhieithwr eu lledratta hwy oddiarnati? Onid oes gennyti un gist well iw rhoi hwynt tan glo ynddi? Yr ydoedd S. *Paul* o feddwl arall, pan ddywedodd efe, *Bychan iawn gennyfi fy marnu gennych chwi, neu gan farn dyn*, Ac yr oedd iddo achos da i ddywedyd hynny, 1 *Cor*. 4. 3. Oblegid, pam neu beth waeth gan yr hwn a fo yn rhedeg mewn gyrfa, er i'r bobl ddiwybod roi barn yn ei erbyn ef, os rhydd y barnwyr farn gyd ag ef? Pe buasai y dyn dall oedd ar y fford i Iericho, yn gwneuthur cyfrif o'r hyn a ddywedai 'r bobl oedd yn myned heibio, ac yn ystyried beth a welent hwy yn dda iddo ei wneuthur; ef a fuasai etto heb gael ei olwg; oblegid eu cyngor hwy oedd iddo beidio a rhedeg, ac a gweiddi mor groch ar ol Christ, *Luc*. 18. 39. Peth truan gofidus ydyw i ddyn fod yn felin wynt, heb wneuthur dim blawd ond tra

berhao

barhao 'r chwa wynt. Os yr awel wynt a fydd gref, hi a dry yn sidyll ac yn hoyw ; ond os yr awel a ostwng, hitheu a lwfrhaa yn y man ac a ddioga. Felly, canmolwch y neb a so 'n chwennych gair y byd, ac efe a red yn gyflym (os amgen, efe a ddigalonna yn y man) fel y Babyloniaid, y parai ychydig felysgerdd iddynt addoli y peth a fynnid, *Dan.* 3.

10. Oblegid gwir a ddywaid yr yscrythur, *Fel y profir yr arian yn tan, a'r aur yn y ffwrnais, felly y* profir *gwr yngenau 'r neb a'i canmolo, Diha.* 27. 21. Oblegid fel am yr arian, os da fydd ni wna 'r tan niweid iddo, os amgen, efe a ddiflanna yn fwg, ac a dry 'n sothach ; ac felly y gwna gwr gorwag ofer wrth ei ganmol. Pa sawl vn a welsom ni wedi chwyddo cymmaint gan glod a molach dynion, onid oeddynt ar fyned allan o'i pwyll gan llawenydd eu bod yn cael cymmaint clod ; a'i gweled hwy yn ol hynny wedi digalonni gan wrthwynebwynt anglod a gogan, a myned cyn belled agos ac anobeithio gan ddirmyg a diystyrwch ? Pa sawl a welwn ni beunydd yn cael eu canmol yn eu pechodau, a'i bendithio yn eu hanwiredd ? *Ps.* 10. 3. Pa faint o druth a gweniaith dygn digwilydd yr ydym ni yn clywed rhai yn ei ddywedyd, ac eraill yn ei gymmeryd, a neb heb lefain gydâ 'r brenhin duwiol *Da* ymaith a'r olew pechaduriaid yma, ac na ddeled ar fy mhen i ? Ond oferedd a gwagedd ac ynfydrwydd yw hyn oll ? Nid yw 'r Angylion yn ceisio dim anrhydedd iddynt eu hunain, ond y cwbl i Dduw : ac a fynni di ddaiarbrŷf gwael, gael dy folianny ? Y 24 henuriaid a ddiosgent eu coronau, ac a'i bwrient wrth draed yr Oen ; a thithau a fynnit, pes gellit, eu dwyn hwy oddiar yr Oen i ti dy hun, *Datc.* 4. 10. Oh greadur ffol disynwyr ! mor wir y dywaid y prophwyd, *dyn fydd debyg i wagedd* hynny ydyw i'w wagedd ei hun ; mor orwag ac mor ysgafn a'r oferedd a'r

gwagedd y mae 'n ei ddilyn, *Psal.* 144. 4.

11. Yr ail gorwagedd a berthyn i chwant cael anrhydedd, yw chwennych cael parch, a goruchafiaeth bydol. A pheth mawr iawn ydyw yngolwg y rhai bydol, a thlws a thryssor gwerthfawr dros ben, a haeddai ei brynu a chymmaint o boen, a llafur, a pherygl, ac a fai bossibl byth i ddyn ei gymmeryd. Dyma 'r peth a lesteiriodd i wyr mawr *Iudaea* gyffessu Christ ar gyhoedd, *Ioa.* 12. 43. Dyma 'r peth a rwystrodd i *Bilatus* ollwng yr Iesu yn rhydd, er ei fod yn gwybod yn dda y dylai wneuthur hynny, *Io.* 19. Dyma 'r peth a rwystrodd i *Agrippa* ac i *Ffestus* fyned yn Gristianogion er eu bod yn coelio bod yn wir yr hyn a ddyscai *Paul*, *Act.* 26. Ond ysywaeth nid yw dynion yn gweled ofered yw 'r peth y maent yn ei garu. Y mae S. *Paul* yn dywedyd, *Na fyddwch fechgyn mewn deall*, 1 *Cor.* 14. 20. Arfer plantos yw gwneuthur cyfrif mwy o ryw degan dibris, nag o'r tlws gwerthfawroccaf: a chyfryw ydyw paentiedig barch y byd, yr hwn y ceir mawr boen yn ei geisio; a mawr gôst yn ei gadw, a mawr ofid o i golli. Ac fel y bo i ti ddeall hyn yn well, ystyria ynot dy hun, ddarllenydd hynaws, a meddwl pa radd o anrhydedd a chwennychit ti ei chael; ac edrych pa fawl un a fu yn y radd honno o'th flaen di. Cofia 'r modd y codasant hwy, a'r modd y discynnasant hwy drachefn; a meddwl ynot dy hun pa un fwyaf ai 'r llawenydd a gawsant hwy wrth gael y radd honno, ai 'r tristwch a gawsant o'i cholli hi. Pa le yn awr y mae 'r holl ymerodron hynny, a'r brenhinoedd, a'r Tywysogion, a'r Preladiaid, a fu mor llawen ganthynt gynt gael eu goruchafiaeth a'i cyfodiad? Pa le yn awr y maent hwy, meddaf? pwy sy nac yn son nac yn meddwl am danynt hwy? Oni ebargofwyd hwynt, ac oni fwriwyd hwynt i'w beddau er ys talm byd? onid ydyw dynion yn sho-

dio

dio yn hy uwch eu pennau hwy yr awr hon, er na ellid heb ofn ac arswyd edrych yn eu hwynebau hwy yn y byd hwn? Pa leshaad a wnaeth eu goruchafiaeth iddynt hwy?

12. Peth rhyfedd yw ystyried mor ofer ydyw anrhydedd y byd hwn. Tebyg ydyw i gysgod dyn ei hun, yr hwn po mwyaf y rheder ar ei ol, cyntaf y diangc ynteu; a phan el ynteu i ffo rhag ei gysgod, ef a'i canlyn ef drachefn; ac nid oes vn ffordd onid vn iw ddal ef, a honno ydyw syrthio i lawr ar ei warthaf. Felly y gwelwn ni am y rhai a chwennychent anrhydedd yn y byd hwn, eu bod hwy yr awrhon wedi eu gillwng yn angof; a bod y rhai oedd fwyaf yn ffo rhagddo, ac yn eu bwrw eu hunain is law pob dyn, yn cael eu hanrhydeddu yn fwyaf o gwbl, a hynny gan y byd ei hun, er eu bod yn elynion iddo pan oeddynt fyw. Canys pwy sy'r awrhon fwy ei barch a'i anrhydedd; pwy a ganmolir yn fwy; ac a gofir yn fynychach na S. *Paul* a'i gyffelyb, y rhai a ddiystyrent anrhydedd bydol yn gymmaint yn y bywyd hwn, fel y dywedodd y Prophwyd, *Dirfawr, O Arglwydd, yr anrhydeddwyd dy gyfeillion di*? Oferaf dim yn y byd yw erlyn ar ol anrhydedd a goruchafiaeth bydol, gan nad yw nac yn bodloni'r meddwl, nac yn arhos gyd a'i berchennog; ac nad ydyw heb peryglon mawr yn ei ganlyn, yn y byd hwn ac yn y byd a ddaw hefyd, fel y dywaid yr ysgrythur, *Barn dost fydd i'r llywodraethwyr: y lleiaf a ddichon gael maddeuant yn drugarog, ond y cedyrn a gospir yn gadarn.* Doeth.

13. Y trydydd oferedd a berthyn i chwant cael anrhydedd, ac i falchder y bywyd yma, ydyw bonedd cnawd a gwaed: yr hwn sydd berl mawr vchelbris yngolwg y byd: ond mewn gwirionedd, o hono ei hun, ac yngolwg Duw, nid yw ond coegbeth ac oferedd a gwagedd. A hynny yr oedd *Iob* dduwiol

dduwiol yn ei wybod yn dda, pan ysgrifennodd efe y geiriau hyn, *Mi a ddywedais wrth y pwll*, ac wrth bydrni a llygredigaeth, *Ti yw fy nhad ; ac wrth y pryf, Ti yw fy mam am chwaer*, *Job* 17. 14. Y neb a chwennycho weled bonedd ei hynafiaid, edrych ched yn eu beddau hwy, ac fo a gaiff weled pa vn a wna *Iob* ai bod yn dywedyd y gwir ai peidio. Ni ddechreuodd gwir fonedd erioed ond trwy rinwedd; ac am hynny, fel y mae bonedd yr hynafiaid yn dystiolaeth o'i rhinweddau da hwynt ; felly y mae efe hefyd iw heppil hwynt. A phwy bynnag fydd yn dal enw bonedd oddiwrth ei hynafiaid, heb rinwedd yn ei ganlyn, nid yw efe ond anghenfil annaturiol wrth ei hynafiaid, am ei fod yn torri terfynau naturiaeth gwir fonedd, Ac am y cyfryw y dywaid Duw trwy vn o'i Brophwydi, *Hwy a aethant yn ffiaidd, fel y pethau a garasant : eu gogoniant hwy a ehed a fel aderyn, o'r enedigaeth, o'r groth, ac o'r beichiogi*, Hos. 9. 10, 11.

14. Oferedd dybryd yw ceisio parch a choel oddiwrth y meirw, a ninneu ein hunain heb ei heuddu: a cheisio hen achau a rhagorbarch oddiwrth ein hynafiaid, a ninnau, gan ein drwg foesau an coeg ymarweddiad, heb fod dim o'r cyffelyb yn gweddu arnom. Fe warndwyddodd Christ yr oferedd yma yn eglur, pan fu iddo, er ei fod ef ei hun yn dyfod o'r bonedd mwyaf ar a fu erioed yn y byd, ac heb law hynny, yn fab i Dduw ; ei alw ei hun er hynny yn gyffredinol yn fab dyn ; hynny yw, yn fab i'r Forwyn Fair (oblegid mewn modd amgen, nid oedd efe yn fab dyn) a chyda hynny hefyd ei alw ei hun yn fugail, yr hwn nid yw ond henw diystyr iawn yn y byd yma, *Io.* 10. Nid aeth efe i ymbel am ditlau anrhydedd ei hynafiaid i chwanegu ar ei barch o'i fowredd, fel y gwna ein gwyr ni. A phan aeth efe i wneuthur brenhin gyntaf yn Israel, ni cheisiodd efe

chwilio am y gwaed hynaf, ond efe a gymmerodd *Saul* o'r llwyth gwaelaf yn holl Israel; ac ar ei ol ynteu *Dafydd*, y bugail distattaf o'i holl frodyr. A phan ddaeth efe i'r byd, nid aeth efe i chwilio am y gwŷr boneddicaf i'w gwneuthur yn dywysogion ar y ddaiar, hynny ydyw, i'w gwneuthur yn Apostolion; ond efe a gymmerodd y rhai truanaf a'r rhai gwaelaf, i wradwyddo (fel y dywaid vn) ffoledd ac oferedd y byd hwn, sydd yn gwneuthur cymmaint cyfrif o ychydig ragorfraint cig a gwaed yn y byd hwn. 1 *Cor.* 1. 27.

15. Y pedwerydd gwagedd sydd yn perthyn i chwant anrhydedd ac i falchder buchedd, yw doethineb sydol, am yr hon y dywaid yr Apostol, *Doethineb y byd sydd ffolineb gyda Duw*, 1 *Cor.* 3. 19. Os ffolineb ydyw, wrth hynny y mae yn siccr ddiammau mai oferedd a gwagedd yw ymhyfrydu o ddynion ynddi yn gymmaint ac y maent. Peth dieithr yw gweled mor wrthwyneb yw barn Duw i farn dyn. Fe fynnai bobl Israel er dim gael brenin, fel y dywedais vchod, ac yr oeddynt hwy yn tybieid y rhoesai Dduw yn y man iddynt hwy ryw dywysog mawr galluog i lywodraethu arnynt; ac ynteu a ddewisodd ddyn truan tlawd oedd yn cerdded y wlad i geisio assynnod a gollasai, 1 *Sam.* 9. Ac yn ol hynny pan fynnai Dduw ddiswyddo hwnnw drachefn am ei bechod, efe a ddanfonodd *Samuel* i enneinio vn o feibion Iesse yn frenhin; a phan ddaeth efe i mewn i'r ty, fe ddug *Iesse* ei fab hynaf *Eliab* ger bron, yr hwn oedd wr hirfraisg heinys, gan dybieid mai hwnnw oedd gymmhwysaf i lywodraethu: ond Duw a attebodd, *Nac edrych ar ei wynebpryd ef, nac ar vchder ei gorpholaeth ef, canys mi a'i gwrthodais ef: o herwydd nid edrych Duw fel yr edrych dyn: canys dyn a edrych ar y golygiad, ond yr Arglwydd a edrych ar y galon*, 1 *Sam.* 16. 7. Wedi

di hynny y dug *Jesse* ei ail mab *Abinadab* ger bron, ac ar ei ol ef yntef *Sammah*, ac felly y llaill bob vn yn ol ei gilydd, nes darfod iddo ddangos iddo saith o'i feibion. Ac wedi i *Samuel* wrthod y rhai hynny i gyd, rhyfeddu a wnaethant a dywedyd nad oedd mwy ond hynny, ond vn bachgen pengoch bach yn ieuangc, yr hwn oedd yn cadw 'r defaid, ac a elwid *Dafydd*; a *Samuel* a archodd yrru i gyrchu hwnnw: ac er cynted y daeth efe mewn golwg, Duw a ddywedodd wrth *Samuel*, dyma 'r gwr a ddewisais i.

16. Pan addawyd y *Messias* i'r Iuddewon i fod yn frenhin arnynt, hwynt hwy a dybiasant yn y man, wrth eu bydol ddoethineb, mai rhyw dywysog mawr fyddai efe: ac am hynny hwy a wrthodasant Grist a ddaeth attynt mewn tlodi. *Iaco* hefyd ac *Ioan* tra oeddynt etto yn gnawdol, wrth weled y Samariaid trwy ddirmyg yn gwrthod disgyblon Christ; gan eu bod yn gwybod beth ydoedd Christ, hwy a dybiasant yn y man y byddai raid iddo ddial arnynt, a galw am dân o'r nef i'w difa hwynt. Ond efe a'i ceryddodd hwy gan ddywedyd, *Ni wyddoch chwi o ba yspryd yr ydych*, *Luc.* 9. 55. Pan oedd yr Apostolion yn pregethu 'r groes i'r Cenhedloedd doethion, ac i'r Philosophyddion, ac yn dywedyd y byddai raid dioddef er mwyn Christ; hwy a gawsant yn y man eu cyfrif yn ynfydion am eu poen, 1 *Cor.* 1. 23. *Ffestus* hefyd rhaglaw yr ymerodr, wrth glywed yr Apostol *Paul*, yn dywedyd cymmaint am ymwrthod â'r byd, a chanlyn Christ, a ddywedodd ei fod ef wedi ynfydu, *Act.* 26. 24. Yn ddiweddaf, dyma arfer pob doeth bydol, dirmygu a diystyru doethineb Christ a'i Sainct. Canys felly y mae 'r Scrythur yn dangos eu bod hwy eu hunain yn cyfaddef pan font mewn poenau, *Nyni ffyliaid a feddyliasom fod eu ffordd hwy yn ynfydrwydd*, *Doeth.* 5. 4.

16. Am hynny, fel y dywedais, Oferedd mawr ydyw gwneuthur cymmaint cyfrif o ddoethineb y byd; a'i hirheu nid yn vnig yn ffolineb, ond hefyd yn ynfydrwydd ac yn wallgof, fel y mae 'r Yspryd glân ei hun yn tystiolaethu am dani.

17. Pwy a dybygai nad doethion y byd hwn oedd gymmhwysaf i'w dewis i wneuthur i Grist wasanaeth yn ei Eglwys? Etto medd S. *Paul*, *Nid llawer o ddoethion yn ol y cnawd a ddewisodd Duw*, 1 *Cor.* 1. Pwy a dybygai na ellid gwneuthur o wr callbydol, Gristion synhwyrol call. Etto y mae S. *Paul* yn dywedyd na's gellir, oddieithr iddo fyned yn ffol yn gyntaf. 1 *Cor.* 3. 18. *Na thwylled neb ei hunan, Od oes neb yn eich mysg yn tybiaid ei fod ei hunan yn ddoeth yn y byd hwn; bydded ffol, fel y byddo doeth.* Ofer gan hynny, a dibris yw doethineb y byd hwn, oddieithr iddi fod tan lywodraeth doethineb Duw.

18. Y pumed gwagedd ac oferedd a berthyn i falchder y bywyd, yw glendid corph, am yr hwn y dyweid y gwr doeth, *Siommedig yw ffafr, ac ofer yw tegwch* pryd a gwedd, *Dih.* 31. 30. Ac am hynny yr oedd Dafydd yn meddwl, pan ddywedodd efe, *Tro heibio fy llygaid rhag edrych ar wagedd*, *Psal.* 119. 37. Dyma oferedd a gwagedd mawr, peryglus twyllodrus; ac etto mawr yw 'r cyfrif o hono gan feibion dynion, y rhai fy gnawd iddynt *hoffi gwagedd*, fel y dywaid y prophwyd. *Psal.* 4. Tegwch pryd a gwedd y mae 'r gwyr duwiol yn ei gyffelybu i neidr baentiedig, yr hon sydd deg oddiallan, ond yn llawn gwenwyn marwol oddifewn. Pe d ystyriai ddyn faint o ddialedd a dinistr a ddaeth o roi gormodd coel arno, ef a'i gochelai. A phe meddyliai efe frynted y sothach a'r ammhuredd sydd dan groenen deg, fe roddai ond ychydig serch arno, medd gwr duwiol. Fe gyfrannodd Duw ryw wreichionen

chionum o degwch i'w greaduriaid, er mwyn ei tynnu ni a'n denu wrth hynny i ystyried ac i hoffi ei degwch ef ei hun, yr hwn nid yw tegwch y byd ond cysgod o honaw: megis y gall dyn wrth weled ychydig ddwr yn tarddu allan, ddyfod o hyd i'r ffynnon wrth hynny, neu wrth gael gwythen bach o aur, ddyfod o hyd i'r holl fwyn. Ond yr ydym ni fel plant bychain yn ymhoffi yn y caead teg sy ar y llyfr, heb ystyried beth sy wedi ei scrifennu o'r tu mewn iddo. Ym mhob creadur teg yr edrycho dyn arno, y dylai efe ddarllain hyn yma, medd vn o'r tadau, Os medrai Dduw wneuthur telpyn o bridd mor deg ac mor gariadus, wrth roi iddo fân wreichion o'i degwch ei hun; onid yw anfeidrol ei degwch ef ei hun: ac oni haeddai ei hoffi yn fawr, a rhyfeddu wrtho? Ac mor ddedwydd fyddwn ninnau, pan gaffom ddyfod i'w weled ef, yr hwn y mae'r holl greaduriaid yn cael eu tegwch oddiwrtho.

16. Ped ymarferem ni a'r cyfryw feddyliau a hyn, ni a allem yn hawdd gadw ein calonnau yn lân ddihalog ger bron Duw, wrth edrych ar degwch ei greaduriaid ef. Ond o herwydd nad ydym ni yn arfer o feddwl am y creawdr wrth edrych ar y creadur, ond ymfodloni yn vnig ar edrych ar wedd a gosgedd wyneb twyllodrus, a gollwng y ffrwyn i bob meddyliau bryntion, ac o'n gwir fodd ennyn tân ein trachwantau ein hunain; hynny a bair bod cymmaint o ddynion yn golledig beunydd, o achos y gwagedd a'r oferedd ffol yma; ffol yr wyf yn ei alw, am fod pob bachgen yn abl i ddangos mor dwyllodrus ac mor ofer ydyw. Oblegid, cymerwch i mi yr wyneb teccaf a glanaf yn y byd, yr hwn y bu i aneirif o ddynion roi ei serch arno, wrth ei weled; a chripiwch ef trosto a chryffiniad bach ysgafn, ac fe gilia'r cwbl oedd yn peri ei hoffi ynddo; os daw gronyn o gryd, ef a ddistrywia'r holl degwch

a'r

a'r glendid yma, os yr enaid a ymad a'r corph tros yn hanner awr, fe fydd yr wyneb teg hwnnw yn erchyll edrych arno; er na bo ond dan ddiwrnod yn gorwedd yn y bedd, ni all vn o'r rhai oedd yn ei hoffi yn gymmaint o'r blaen, ond prin edrych arno, neu ddyfod yn agos atto. Ac er nas digwydd yr vn o'r pethau hynny iddo, etto, buan y daw heinint, i grychu 'r croen, i dynnu 'r llygaid i mewn, i gwympo 'r dannedd, ac i anffurfio yr holl wynepryd, fel y bo yn fwy ei wrthuni yr awrhon, nag oedd ei degwch o'r blaen, ac yn haws iddo beri ei ddirmygu, nag oedd o'r blaen iddo beri ei hoffi. A pha beth a all fod yn wagedd mwy na hyn? Pa ynfydrwydd mwy nag ymfalchio o ddyn ynddo wrth ei weled ynddo ei hun, neu beryglu ei enaid o'i achos wrth ei weled mewn arall?

20. Y chweched gwagedd a berthyn i falchder y bywyd, yw hoywedd dillad gwychion; ac yn erbyn y rhei'ni y dywaid y gwr doeth, *Nac ymorfoledda o herwydd gwisg o ddillad, Ecc.* 11. 4. O'r holl oferedd dyma 'r mwyaf, yr hwn a welwn ni mor gyffredin ym mysg dynion y byd. Pe buasai *Addaf* erioed heb gwympo, ni buasai raid i ni byth wrth ddillad: oblegid yr achos y dyfeisiwyd dillad, oedd, i guddio ein noethni ni a'n cywilydd, a'n gwendidau eraill a ddaeth i ni oddiwrth gwymp *Addaf*. Ac am hynny pwy bynnag o honom sy 'n ymfalchio ac yn ymogoneddu yn ei ddillad, nid yw efe yn gwneuthur ond fel pettai 'r cardottyn yn cymmeryd balchder o'r carpiau sy 'n cuddio ei ddoluriau. Fe ddywedodd S. *Paul* wrth esgob, *O bydd gennym ddillad i'n cuddio ymfodlonwn ar hynny*, 1 *Tim.* 6. 8. Ac fe grybwyllodd Christ ynteu yn ddwys am ddillad hoywychion, wrth ganmawl S. *Ioan* fedyddiwr yn gymmaint am ei wisg arwdost, a dywedyd yn mhellach am y gwrthwyneb, *Y rhai sy 'n gwis-*

yn dillad esmwyth, mewn tai brenhinoedd y maent; Yn llysoedd brenhinoedd y byd hwn, ond nid yn llys brenhin nef, *Mat.* 3. 4. *Mat.* 11. 8. Ac o'r achos hynny, nid yw Christ wrth ddangos pa fath ydoedd y gwr goludog a aeth i uffern, yn gadel heibio ddywedyd i fod ef a'i *ddillad o borphor ac o sidan main.* *Luc.* 16. 19.

21. Peth rhyfedd yw ystyried y rhagor sy rhwng dull ac arfer Duw, a dull y byd ynghylch y peth hyn. Duw oedd y cyntaf a wnaeth ddillad erioed yn y byd: ac i bwy y gwnaeth efe hwynt ond i'r boneddiccaf a fu erioed o'n holl hynafiaid ni, a hynny ym Mharadwys? ac etto ni wnaeth efe mo honynt hwy ond o grwyn anifeiliaid, *Gen.* 3. 21. Ac y mae S. Paul yn tystiolaethu am y Saint boneddiccaf yn yr hen Destament, nad oedd ganddynt i'w cuddio ond crwyn geifr a blew camelod. Ond oferedd wrth hynny ydyw i ni fod mor hoywon yn ein dillad, a chymmeryd y fath falchder o honynt ac yr ydym? Yr ydym ni yn yspeilio ac yn anrheithio holl greaduriaid y byd gan mwyaf, i'w roi am ein cefnau, ac i harddwychu ein cyrph. Oddiar un y dygwn ei wlan, oddiar arall ei groen; oddiar arall ei bân, ac oddiar arall yr ammhuredd a ddel allan o'i cyrph; oblegid beth yw'r sidan ond yr ammhuredd sy'n dyfod allan o gyrph pryfed? Ac nid ydym ni fodlon i hyn, ond yr ydym ni hefyd yn myned at y pysgod, ac yn cael ganthynt hwythau berlau i'w crogi yn ein cylch. Yr ydym ni yn mynd i eigion y ddaiar i geisio aur ac arian, ac yn chwalu tywod y mor am fain gwerthfawr: a chwedi darfod i ni fenthygio hyn i gyd gan greaduriaid eraill, ni a wag-rodiwn i fynu ac i wared gan annog dynion i edrych arnom; megis pettai gwbl o'r gwychder hwnnw yn eiddom ni ein hunain. Pan fo'r arian a'r sidan yn disgleirio yn ein cylch ni, ni a edrychwn cyn uched a phettai'r holl degwch

hwnnw

hwnnw yn dyfod oddiwrthym ni ein hunain. Ac felly, fel y dywaid y Prophwyd, *Yr ydymni yn treulio ein dyddiau mewn ofered*d, ac heb ganfod ein dygn ffolineb ein hunain.

22. Yr ail gangc gyffredinol y mae S. *Ioan* yn dywedyd ei bod yn perthyn i orwagedd ac oferedd y fuchedd hon, yw trachwant y llygaid; ac at hynny y mae 'r hen dadau yn bwrw holl wagedd ac oferedd cyfoeth a golud y byd hwn. Ynghylch hynny y mae S. *Paul* yn yscrifennu at *Timotheus*, *Gorchymmyn i'r rhai ſyludog yn y byd yma, na byddont uchel feddwl, ac na obeithiont mewn golud anwadal*. 1 *Tim*. 6. 17. Yr achos o'r ymadrodd hwnnw y mae'r Scrythur lan yn ei adrodd mewn man arall, pan yw yn dywedyd, *Ni thyccia cyfoeth yn nydd digofaint*, *Diha*. 11. 4. Hynny yw yn nydd marwolaeth ac yn nydd y farn; yr hyn y mae cyfoethogion y byd hwn yn ei gyfaddef ei hunain, ond yn rhy-hwyr, pan waeddont, *Pa lês a wnaeth golud a ffrost i ni*, *Doeth*. 5. 8. A hyn i gyd sydd yn dangos i ni yn oleu mor ofer yw cyfoeth bydol, yr hwn ni all roi yn llês i'w berchennog pan fo rheitia' iddo wrth ei help: *Y cyfoethogion a hunaſant eu hun*, medd y Prophwyd, *ac ni chawſant* ddim yn *eu dwylo*, *Pſal*. 76. 5. hynny yw, y mae 'r cyfoethogion wedi treulio 'i bywyd, yr un modd ac y mae dynion yn huno eu hun, ac yn tybieid fod ganthynt fynyddoedd o aur a thryfor; a phan ddeffroont (ar ddydd eu marwolaeth) y maent hwy yn gweled nad oes ganddynt ddim yn eu dwylo. Ac o herwydd hynny y mae 'r Prophwyd *Baruch* yn gofyn y Queſtion yma, *Pa le yn awr y mae y rhai oedd yn pentyrru arian ac aur, ac ni wnaent ddiben ar geiſio?* Ac yna y mae yn ei atteb ei hun yn y man, *Hwy a ddiflannaſant, ac a ddiſcynnaſant i'r bedd*, *Bar*. 3. 17, 19. Ac i'r un defnydd y dywaid S. *Iaco*, *Iddo yn awr, chwi gy-*

foethogion,

foethogion, wylwch ac vdwch am eich trueni sydd yn dyfod arnoch. Eich cyfoeth a bydra, a'ch gwiscoedd a yssŵyd gan bryfed; a'ch aur, a'ch arian a rydodd, a'i rhwd hwynt sydd yn dystiolaeth yn eich erbyn chwi, ac a fwytty eich cnawd chwi fel tân: chwi a gasglasoch drysor digofaint i chwi eich hunain erbyn y dydd diweddaf, Jac. 5. Rhuf. 2, 5.

23. Os yw golud y byd hwn nid yn vnig mor ofer ac mor orwag, ond hefyd mor beryglus ac y dywetpwyd; ond oferedd wrth hynny i ddynion osod eu meddyliau arno yn gymmaint ac y maent? y mae S. *Paul* yn dywedyd am dano ei hun, *nad oedd ef yn cyfri'r cwbl ond yn dom*, *Phil.* 3. 8. Ac nid heb achos mawr yn siccr y dywedai ef hynny, gan nad ydyw golud mewn gwirionedd ond tom; hynny ydyw, ammhuredd y ddaiar, a phethau yr ydys yn eu cael yn y lleoedd diffrwythaf o'r ddaiar, fel y gŵyr y rhai a welodd fwyn-gloddiau yr aur a'r arian. Ond pethau gwael wrth hynny ydynt hwy i ddyn i glymu ei gariad wrthynt? Fe a orchymmynnodd Duw yn yr hen gyfraith, fod o bob peth a gerddai a'i dorr ar y ddaiar, yn ffieidd-beth i ni; *Lev.* 11. ac ond ffieiddiach y dyn y rhoes Duw reswm iddo, ac sydd wedi gludio a chyssylltu ei galon a'i enaid wrth delpyn o bridd y ddaiar? *Yn noeth y daethom i'r byd, ac yn noeth yr awn allan o hono*, medd *Job*. Y mae olwyn y felin yn ymdroi llawer, ac yn ymguro o ddydd i ddydd; ac etto ym mhen y flwyddyn y mae hi yn yr vn lle ac yr oedd yn y dechreu: ac felly 'r cyfoethogion, ymboenant ac ymdrafferthant cymmaint ac a allont, etto rhaid iddynt hwy yn y dydd diweddaf fod cyn dlotted ac oeddynt hwy y dydd cyntaf y ganed hwynt. P*an fo marw y cyfoethog*, medd *Job*, *ni ddwg efe ddim gydag ef, ond efe a gae ei lygaid, ac nid yw yn cael dim. Tlodi a'i goddiwes ef fel dyfroedd, a chorwynt a'i gorthrymma*

ef

ef liw nôs. Poethwynt a'i cymmer ef i ffordd, ac efe a â ymaith; a'r corwynt a'i cippia ef allan o'i le: efe a ruthr arno, ac nid arbed ef: efe a rwym ei ddwylo arno ef, ac a'i hyssia ef; am ei fod yn gweled ei le ef, lle y mae rhaid iddo fyned, Iob 27. 19. *Lat.*

24. Y mae 'r prophwyd *Dafydd* ynteu yn yr vn modd yn rhoi i ni rybydd o'r vn peth, yn y geiriau hyn, *Nac ofna pan gyfoethogo vn, na phan chwanego gogoniant ei dy ef: canys wrth farw ni ddwg efe ddim ymaith, ac ni ddisgyn ei ogoniant ar ei ol ef. Efe a â at genhedlaeth ei dadau* (hynny yw, efe a â i'r lle y mae y rhai a fu fyw fel y bu ynteu fyw) *ac ni welant oleuni byth.* Psal. 49. 16.

25. Hyn i gyd a llawer ychwaneg y mae 'r Yspryd glan yn ei ddywedyd, i ddangos mor beryglus ac mor ofer yw golud bydol; ac mor ynfyd yw y rhai sy yn cymmeryd cymmaint o boen yn ei geisio, a hynny trwy berygl tragwyddol i'w heneidiau; fel y mae 'r Scrythur yn dywedyd i ni yn siccr. Pe bai cymmaint o physygwyr, ac a ddangosais yma o Scrythurau, wedi cyttuno yn yr vn meddwl fod y bwydydd a'r bwydydd yn wenwynllyd ac yn enbyd; yr wyfi yn tybieid na byddai nemmor o ddynion a anturiai eu bwytta hwy, er bod eu blâs yn felus ac yn hyfryd. Pa fodd wrth hynny nas gall cynnifer o rybuddiau dwys difrif y mae Duw ei hun yn eu rhoi i ni, ein hattal ni rhag rhoi ein serch ar beth mor ofer ac mor beryglus ac yw golud bydol? *Os cynnydda golud,* medd Duw trwy 'r Prophwyd, *na roddwch eich calon arno, Psal.* 62. 10. *Ni chyfiawnheir y neb a hoffo aur, Ecc.* 31. 5. *Mi a ddigiais yn ddirfawr wrth y cenhedloedd goludog,* medd Duw trwy *Zechariah, Zech.* 1. 15. *Lat.* Ac medd Christ, *Yn wir y dywedaf i chwi, mai anhawdd fydd i'r goludog fyned i mewn i deyrnas nefoedd, Mat.* 19. 23 A thrachefn, *Gwae chwychwi 'r cyfoethogion, canys chwi*

 a der-

dderbyniasoch eich diddanwch yn y bywyd hwn, *Luc.* 6. 24. Ac yn ddiweddaf, y mae S *Paul* yn dywedyd yn gyffredinol am bawb, ac wrth bawb, *Y rhai sydd yn ewyllysio ymgyfoethogi, sydd yn syrthio i brofedigaeth a magl y cythraul, ac i lawer o chwantau ynfyd a niweidiol y rhai sy yn boddi dynion i ddinistr a cholledigaeth,* 1 Tim. 6. 9.

26. A ellir dywedyd dim yn y byd ddwysach a chryfach na hyn, i geisio peri i ddynion beidio a rhoi eu serch ar olud bydol ? Oni bydd rhaid ynteu i'r cybyddion naill ai gwadu Duw, ai eu condemno eu hunain yn eu cydwybodau eu hunain ? Gedwch iddynt ymesgusodi ynghysgod bod iddynt wraig a phlant, yn ôl eu harfer, a dywedyd, nad yw eu meddwl hwy ddim ond gwneuthur eu goreu ar gael a fo digon i'r rhai hynny. Ydyw na Christ na S. *Paul* yn cynnwys yr Esgus hwnnw ? A ddylem ni garu na gwraig, na phlant, na cheraint eraill, cymmaint â pheryglu ein heneidiau er eu mwyn hwy ? Pa gysur a chomffordd fydd i'r tâd mewn poenau yn uffern, wrth gofio ddarfod iddo adael i'w wraig ac i'w blant fodd i fyw yn gyfoethogion yn y byd ; nid yw hyn i gyd, frawd anwyl, ond oferedd, a hud a thwyll ein gelyn ysprydol ni. Oblegid o fewn un munyd awr ar ol ein meirw, ni bydd arnom ni ddim gofal, nac am wraig, nac am blant, nac am dâd, nac am fam, nac am frawd, yn y matter hwnnw, mwy nag am estron tra môr : a mwy o gomffordd a gawn ni y dwthwn hwnnw oddiwrth un geiniog fach a roesom ni yn elusen er mwyn Duw pan oeddym yn y byd, nag oddiwrth filoedd o bunnau a roesom ni i'n cenedl er mwyn y cariad oedd gennym ar ein cig a'n gwaed ein hunain : ac och Dduw deg nag ystyriai y rhai bydol hyn yma : ac yna diammau na chymmerent hwy byth cymmaint o ofal tros eu tylwyth ac y maent hwy yn ei gymmeryd ; yn enwedig ar

eu

eu gwely angeu, o'r lle y bydd rhaid iddynt hwy fyned ymaith i'r lle nid oes dim rhagorfraint i gig a gwaed, a lle nis gall golud ddim ymwared; ond yn vnig yr hyn a dreuliwyd ar wasanaeth *Duw*, a'r hyn a roed i dlodion er mwyn Duw. A hynny sy ddigon am y pwngc yma ynghylch golud bydol.

27. Y drydedd gaingc o orwagedd bydol y mae *S. Ioan* yn ei galw, *Chwant y cnawd*; a hynny sy 'n cynnwys pob difyrrwch, a digrifwch, a mwythau 'r cnawd, megis gwledda a chwmpnïaeth, a chwerthin, a chwarae, a'r cyffelyb, yn y rhai y mae ein cnawd ni yn ymhoffi yn fawr yn y byd hwn. Ac er bod yn rhydd i'r duwiol arfer y pethau hynny mewn cymmedrolder, er mwyn cadw eu hiechyd yn well (ac nid oes bai arnynt er gwneuthur yr vn modd am eu cyfoeth hefyd) etto y mae yn amlwg wrth eiriau Christ, fod yr holl blesser yma a'r difyrrwch, nid yn vnig yn orwagedd ac yn oferedd, ond hefyd yn beryglus ac yn enbyd, yn y cyfryw helaethrwydd, a gormodedd, a rhysedd ac y mae y rhai bydol yn eu harfer hwy. *Gwae chwi y rhai llawn*, medd Christ, *canys chwi a ddygwch newyn: Gwae chwi y rhai a chwerddwch yr awrhon, canys chwi a alerwch ac a wylwch*, *Luc*. 6. 25. A thrachefn yn Efengyl S. *Ioan*, wrth ei Apostolion, ac ynddynt hwy wrth bawb eraill, y mae 'n dywedyd, *Chwi a wylwch, ac a alerwch, a'r byd a lawenycha*: lle y mae efe yn gwneuthur hyn yn arwydd hynod o'r rhagor sy rhwng y drwg a'r da, y bydd i'r naill alaru yn y bywyd yma, ac i'r llall lawenhau, ac ynddigrifo. *Ioan*. 16. 20.

28. A'r vn peth y mae *Iob* yn ei siccrhau am y naill ac am y llall hefyd; oblegid am y rhai bydol y mae yn dywedyd, *eu bod yn difyrru iddynt eu hunain â'r tympan ac a'r delyn, ac a llais yr organ, ac yn treulio eu dyddiau mewn digrifwch; ac yn discyn*

mewn moment i'r bedd, *Iob* 21. 12, 13. Ond am y duwiol y dywaid megis am dano ei hun, *y byddant yn ocheneidio o flaen eu bwyd*, *Iob* 3. 24. Ac mewn lle arall *eu bod yn ofni eu holl weithredoedd*, *Iob* 9. 28. A'r rheswm o hynny y mae 'r gwr doeth yn ei egluro ym mhellach, gan ddywedyd, *Fod gweithredoedd y rhai da yn llaw Dduw*, *ac na wyr neb* (wrth y pethau oddiallan) *pa vn ai cariad ai cas sydd iddo ar law Duw : ond bod pob peth mewn ammau hyd yr amser a ddel*, *Preg*. 9. 1. Ac y mae yr hên *Tobias* ynteu yn dangos etto achos arall, pan yw yn dywedyd, *Pa lawenydd a allaf fi ei gael*, *gan fy mod yn eistedd yma mewn tywyllwch* : ac er ei fod efe yn meddwl hyn wrth y llythyren am ei ddallineb corphorol, etto efe a adawodd i ni ddeall hynny hefyd am dywyllwch ysprydol oddifewn.

29. Ac dyma (heb law blinder a thrallod oddiallan yr hwn y mae Duw yn ei ddanfon yn fynych) dyma'r achosion pa ham y mae y rhai duwiol yn byw mewn mwy o dristwch ac ofn yn y bywyd yma, nâ'r rhai annuwiol, yn ôl cyngor S. *Paul*; a pha ham hefyd y maent hwy yn ochain ac yn wylo yn fynych, fel y mae *Iob* a Christ yn dywedyd, am eu bod hwy yn meddwl yn fynych am gyfiawnder Duw, ac am eu breuolder a'i gwendid eu hunain yn pechu, ac am ddirgel farn Rhagluniaeth Duw, yr hon sydd ddiwybod i ni; ac am y dyffryn trueni ac annrhefn yr ydym ni yma yn byw ynddo : yr hyn sy'n peri i'r Apostolion ochain, medd S. *Paul*, er bod iddynt lai o achos i wneuthur hynny nag i ni. Ac o'r achos hynny yr ewyllysir i ni dreiddio trwy'r bywyd hwn trwy ofalu, a gwilio, ac ofn a dychryn. Ac o'r achos hynny hefyd y dywaid y gwr doeth, *Gwell yw myned i dŷ galar, nag i dy gwledd. Calon doethion sydd yn nhŷ'r galar, ond calon ffyliaid yn nhŷ llawenydd*, *Preg*. 7. 2. 4. Yn ddiweddaf, o'r achos hyn

y dywaid yr Scrythur, *Gwyn ei fyd y dŷn a ofno yn wastadol*; *Dih.* 28. 14. Yr hyn nid yw ddim ond y peth y mae'r yspryd glân yn ei orchymyn i bob dŷn trwy 'r Prophwyd *Micheas*, sef, *Rhodio yn ofalus ac yn ddiwyd gyda Duw*; *Mich.* 6. 8. *Lat.* gan feddwl am ei orchymmynion ef, a pha fodd yr ydym yn eu cadw ac yn eu gwneuthur hwynt, a pha fodd yr ydym yn gwrthwynebu ac yn marweiddio ein haelodau yma ar y ddaiar, a'r cyffelyb. A phe cai'r cyfryw feddyliau le ynom ni, hwy a dorrent ymmaith lawer o'r difyrrwch bydol sy 'n dymchwelyd llawer o bechaduriaid diofal: sef yw hynny, y gymdeithas dda o fwytta, ac yfed, a bod yn *llawen* a chanu, ac ymresymmu, a'r cyfryw oferedd, y rhai sy fwyaf yn ein tynnu ni oddiwrth yr hyn a ddylem ei wneuthur.

30. Ac o hyn y rhoes Christ i ni gyngor godidog, wrth ei waith yn wylo cyn fynyched, sef ar ei enedigaeth, ac wrth gyfodi *Lazarus* o farw i fyw, a thros Jerusalem, ac ar y groes. Ond nid ydym ni yn darllain iddo chwerthin vnwaith yn ei holl fywyd. A hyn y mae ein genedigaeth a'n marwolaeth ni ein hunain yn ei arwyddoccau i ni, y rhai sy ar law Dduw bob vn o'r ddau, ac a ordeiniwyd i ddyfod i ni trwy dristwch a gofid, fel y gwelwn ni. Ond gan fod y canol rhwng y ddau, sef ein bywyd ni yn y byd yma, trwy ordinhâad Duw wedi ei adael ar ein dwylo ni ein hunain, yr ydym ni yn treulio hynny mewn difyrrwch ac oferedd, heb feddwl vn amser o ba le y daethom ni, nac i ba le yr awn ni.

31. Pan fo gwr synhwyrol ar ei siwrnai yn myned heibio i'w letty, er bod yn cynnyg iddo fwydydd o'r dainteiddiaf, etto efe a ymgeidw rhagddynt, pan ystyrio faint yw pris y bwydydd, a maint sy 'n ol o'i daith ynteu: ac ni chymmer ef ddim ond cymmaint ac a wypo fe 'n dda fod gantho fodd i dalu

am dano wrth fyned ymaith y boreu : ond yn an-synhwyrol a dery ei law ar bob saig ddaintethol a ddel i'w olwg, ac a â yn wr gwych tros noswaith neu ddwy ; ond pan ddeler i gyfrif ag ef, fe fyddai well ganddo pe buasai bodlon i ymborth ar fara a diod, nâ'r drafferth a fydd arno wrth wneuthur ei gyfrif. Arfer rhyw eglwysydd ydyw ymprydio ar bob noswyl, a bod yn llawen dranoeth ar yr wyl ; a hynny a all arwyddoccau i ni fawr ddirwest y rhai duwiol yn y byd hwn, a'r llawenydd a gânt hwy yn y byd a ddaw. Ond y mae arfer y byd yn y gwrthwyneb, sef yfed, a bwytta, a gwneuthur yn llawen yn gyntaf yn y dafarn, a chwedi hynny gadael i'r llettywr ddwyn i mewn ei gyfrif. Y maent hwy yn bwytta, ac yn yfed, ac yn chwerthin, a'r llettywr ynteu yn y cyfamser yn rhoi 'r cwbl ar yr ysgôr. A phan ddêl yr amser i dalu, yno y bydd llawer calon yn brudd, oedd o'r blaen yn llawen.

32. A hynny y mae 'r Scrythur lân hefyd yn ei ddywedyd am ddifyrrwch y byd, *Chwerthin a fydd ynghymmysg â gofid, a diwedd llawenydd yw tristwch*, *Dih.* 14. 13. Y mae'r cythraul, megis llettywr yn y byd hwn, yn barod i'ch gwasanaethu chwi â phob mwythau a difyrrwch ac a ddymunoch chwi, ond y mae efe yn ysgrifennu 'r cwbl yn ei lyfr, a phan fôch chwi yn ymadael (hynny ydyw, wrth eich marw) ef a ddwg yr holl gyfrif gar eich bron chwi, ac a rydd y cwbl yn eich saig chwi : ac yno y canlyn yr hyn y mae Duw yn ei addo i'r rhai bydol trwy'r Prophwyd *AMOS*, *Eich llawenydd chwi, a'ch caneuau a droir yn oernad ac yn gwynfan*, *Amos* 8. Ie, a mwy nâ hynny hefyd, oni byddwch chwi abl i dalu'r cyfrif, nid hwyrach i chwi gael clywed y farn ofnadwy arall a ddyweid Christ yn llyfr y Datc. *Cymmaint ac yr ymogoneddodd hi ac y bu mewn mwythau, rhoddwch iddi y cymmaint arall o ofid a galar.* *Datc.* 18. 7.

33. Ac am hynny, i ddibennu y pwngc yma, a'r rhan gyntaf yma hefyd ynghylch gorwagedd ac oferedd; ni a allwn ddywedyd yn ddigon gwir gydâ'r Prophwyd *Dafydd* am yr hwn a fo a meddwl bydol gantho, *Diau mai cwbl wagedd yw pob dyn byw*; gan nad yw ei holl fywyd ef yn cynwys dim ond gwagedd, *Psal*. 39. 5. Hynny yw, gwagedd ac oferedd yn y chwant sydd gantho i anrhydedd a goruchafiaeth, gwagedd yn ei gyfoeth, gwagedd yn ei ddifyrwch a'i lawenydd, gwagedd ymhob peth ac y mae ef yn gwneuthur mwya cyfrif o hono. Ac am hynny da y gallaf ddibennu á geiriau Duw trwy *Esai*, *Gwae y rhai a dynnant anwiredd â rheffynnau oferedd*, *Es*. 5. 18. Y rheffynnau yma ydyw oferedd gorwag-clod, goruchafiaeth, parch, bonedd, tegwch pryd a gwedd, cyfoeth a golud, difyrrwch a llawenydd, a'r pethau eraill a grybwyllwyd o'r blaen: y rhai sy bob amser yn tynnu gydâ hwynt ryw bechod ac anwiredd. Ac o'r achos hwnnw y mae DAFYDD yn dywedyd wrth Dduw, *Cas gennyti y rhai sy'n dal ar ofer wagedd*, *Psal*. 31. 6. Ac yn ddiweddaf, o'r achos yma y mae'r ysbryd glân yn adrodd yn gyffredinol am bob dyn, *Gwyn ei fyd y gwr ni thry at oferedd, ac ynfydrwydd twylladrus* y byd hwn, *Psal*. 40. *Lat*.

34. Weithian gan hynny dyma fi yn dyfod at yr ail rhan o'r bennod yma, ac i ddangos nad yw'r byd hwn a chwbl ac sydd iw gael ynddo, yn wagedd ac oferedd yn vnig, ond gydâ hynny yn hûd ac yn siommedigaeth, (fel y mae Christ yn dywedyd am dano) am nad ydyw (mewn gwirionedd) yn cwplau ac yn cywiro a'r rhai sy'n glynu wrtho, mo'r oferedd coeg diwres y mae'n ei addaw iddynt. Ac yn hynny y gellir cyffelybu'r byd i'r twyllwr cyrrith anniolchgar *Laban*, yr hwn a wnaeth i *Iacob* druan ei wasanaethu ef saith mlynedd am ei ferch lân *Rachel*, ac

yn y diwedd ai twyllodd ef a'i ferch ddiffaith anhawddgar *Leah*. A pheth am yr addewidion gau y mae'r byd yn ei wneuthur beunydd? I vn y mae 'n addaw hiroes a hir iechyd, ac a'i tyrr ef ymaith ynghanol ei ddyddiau. I arall y mae'n addaw cyfoeth mawr a goruchafiaeth, ac yn ôl hir wasanaeth, nid yw yn cywirio vn gronyn ag ef. I arall y mae'n addo anrhydedd mawr wrth dreulio'n helaeth, ac yn rhith hynny y mae yn ei ddwyn ef i ddirmyg trwy dlodi. I arall y mae'n addo codiad mawr wrth briodas, ac etto ni wna fe mo hono byth yn abl i gael yr hyn y mae'n ei ddymuno. Ewch tros yr hollfyd, edrychwch ar y gwledydd, a'r taleithiau, a'r dinasoedd; gwrandewch wrth ddrysau a ffenestri tai 'r deiliaid, a llysoedd y brenhinoedd, a'i stafelloedd dirgel cyfrinachol; ac ni chewch na gweled na chlywed dim ond achwynion tostur gan bob dyn, y naill am ei golled, y llall am na bai yn ynnill, a'r trydydd am nad yw yn cael a'i bodlono, a deng mil am eu bod yn cael eu twyllo a'i siommi.

35. Pa dwyll fwy a all fod (i ddwyn i chwi esampl) nag addo i vn barch, a chael coffa am dano yn ei ol, fel y mae 'r byd yn addo i'r rhai sy'n ei wasanaethu ef; ac er hynny eu gillwng hwy yn angof er cynted y bônt feirw? Pwy sy yr awrhon yn cofio vn ym mysg deugain mil o wyr gwychion a fu yn y byd, yn gapteiniaid, yn rhyfelwyr, yn gynghoriaid, yn ddugiaid, yn ieirll, yn dywysogion, yn breladiaid, yn ymmerodron, yn frenhinoedd ac yn frenhinesau, yn arglwyddi ac yn arglwyddesau? Pwy meddaf, sy 'n eu cofio hwy? Pwy sy vnwaith yn meddwl nac yn sôn am danynt hwy yr awrhon? Oni *ddarfu eu coffadwriaeth gyd a hwynt*, a chyda i trwst a'i rhodres, fel y dyweid y Prophwyd, *Psal.* 9. 6. Ond cywir addewid *JOB*, *y byddai eu coffadwriaeth hwy yn gyffelyb i'r lludw* a sethrir tan draed, *Job* 13. 12.

13. 11. A DAFYDD, *y byddent hwy fel y man vs a chwal y gwynt ymaith?* llawer o wŷr a fu ym mlaen llyn, a gyfrifid yn wael ac yn ddisas iawn yn eu hamser: ac etto am eu bod hwy yn gwneuthur eu goreu ar fod yn anenwog yn y byd, am hynny y mae 'r byd yr awrhon yn hyttrach yn eu cofio hwynt, ac yn anrhydeddu eu coffadwriaeth hwy. Ond llawer brenhin ac ymmerodr a fu yn ymegnio, ac yn gwneuthur eu goreu tros eu holl fywyd, am gael bod yn honnaid ac yn enwog yn y byd, ac etto yr awrhon hwy a ebargofiwyd oll. Ac felly y mae 'r byd yn hynny yn debyg (fel y dywaid vn) i lettywr cybydd, drwg ei gof, yr hwn os gwŷl efe vn o'i hên lettywyr yn dyfod heibio mewn cyflwr cardottyn, wedi treulio ei holl arian; efe a gymmer arno nad edwyn ddim o hono. Ac os rhyfeddu a wna'r truan wrth hynny, a dywedyd, iddo ddyfod yn fynych y ffordd honno, a threulio llawer o arian yn ei dŷ ef; y llettywr a ettyb, fe allai hynny fod, oblegid y mae cymmaint o ddynion yn myned heibio ffordd yma ac nad ydym ni yn cadw cyfrif yn y byd o honynt. Y ffordd i chwi i gael gan eich llettywr eich adnabod, (medd yr vn awdur) ydyw bod yn ddrwg wrtho; curwch ef yn dda, neu wnewch ryw lwyrgam ag ef, ac efe a'ch edwyn chwi tra fo byw; a mynych y sôn efe am danoch, pan foch chwi ym mhell oddiwrtho.

36. Aneirif yw siommedigaethau a ffuant y byd. Y mae efe'n edrych yn wŷch, ac yn dêg, ac yn hyfryd, yn y golwg oddiallan: ond os ni a'i teimlwn ef, nid yw efe ddim ond plucn: os ni a ddaliwn sulw arno, nid yw efe ond cysgod: os ni a'i pwysŵn, nid yw efe ond mŵg: os ni a'i hegyr, nid yw efe ond delw wedi ei gwyngalchu, yn llawn hên garpiau a brattiau o'r tu mewn. Os mynnwchwi gael adnabod trueni a gofidiau 'r byd, rhaid i chwi fynd

ychydig

ychydig allan o honaw. Oblegid, megis nas gall y rhai sy yn rhodio mewn niwl, weled y niwl cystal a'r rhai sy'n sefyll ar frynn ennyd oddiwrtho: felly y mae am adnabod y byd, yr hwn sy gnawd iddo ddallu y rhai a ddêl iddo, rhag iddynt weled eu cyflwr eu hun: fel y mae 'r gigfran yn gyntaf yn tynnu llygad y ddafad truan, ac felly yn peri iddi na allo weled diangc rhag ei chreulonder hi.

37. Pan ddarffo i'r byd vnwaith yspeilio'r bydol am ei olwg ysprydol, fel nas medro mwy farnu rhwng drwg a da, rhwng gwagedd a gwirionedd, yna y mae yn suo iddo, ac yn peri iddo gysgu mewn esmwythyd a difyrwch, ac yn ei rwymo ef yn dra melus, ac yn ei dwyllo ef yn hyfryd tros ben; ac yn ei boeni ef mewn heddwch a llonyddwch mawr: ac yn y man y mae gantho ysbryd balch i'w osod ef ar binacl chwant i anrhydedd, ac i ddangos iddo oddi yno swyddau, ac vchelfreiniau, a goruchafiaethau'r holl fyd. Y mae gantho vgain o farsiandwyr ffeilsion i ddangos iddo yn y tywyll, y pen blaen i frethynnau têg gwerthfawr, ond ni chaiff efe weled yr holl we frethyn, na'i dwyn i'r goleu i edrych arni: y mae gantho bedwar cant o brophwydi gau i wneuthur truth a gweniaith iddo, fel yr oedd gan *Ahab*, 1 *Bren*. 22. a rhei'ni sy raid iddynt luddias iddo wrando cyngor Micheas; hynny ydyw, rhag edrych yn ei gydwybod ei hun, yr hon a ddywaid iddo'r gwir: y mae ganddo fil o bysgodwyr cyfarwydd, i osod abwydydd hyfryd ger ei fron ef, ond bod bachau peryglus o'r tu mewn i bob vn o honynt. Y mae ganddo aneirif o buteiniaid Babilon, i gynnyg iddo ddiod mewn phiolau aur, ond bod y cwbl wedi ei gymmysgu â gwenwyn marwol, *Datc*. 17. Y mae ganddo ym mhob drws ryw *Iael* i'w ddenu ac iw hudo ef at laeth digrifwch a mwythau, ond bod gan bawb o honynt forthwylion a hoelion yn ei dwylo

lo

lo i'w daro yn ei arlais ef, ac i'w ladd, pan gaffont ef yn cysgu, *Barn.* 4. Y mae gantho ym mhob cornel ryw *Ioab* wenhieithus, i'w gofleidio ef â'r naill fraich, ac i'w ladd â'r llall, a Suddas fradwr i'w fradychu ef â chusan. Yn ddiweddaf, y mae gantho bob math ar dwyll, a phob math ar ffuant, a phob math ar weniaith, a phob math ar frâd ac a fai bossibl eiddychymmyg. Y mae'n casau 'r neb a'i caro, yn twyllo 'r sawl a ymddiriedo iddo, yn poeni'r rhai a'i gwasanaetho, yn dirmygu'r sawl a'i hanrhydeddo, yn dwyn i golledigaeth y sawl a'i canlyno, ac yn gorlwng yn fwy tros gof, y sawl sy fwyaf eu poen a'i llafur trosto. Ac i dalfyrru'r pwngc yma, gwnewch cymmaint oll ac a alloch tros y byd yma, a cherwch ef, ac addolwch yn gymmaint ac y mynnoch; etto yn y diwedd chwi a gewch weled mai *Nabal* yn vniawn ydyw efe, yr hwn wedi iddo gael llawer o gymmwynasau gan *Ddafydd*, etto pan ddaeth ar *Ddafydd* ei eisieu ynteu, efe a attebodd, *Pwy yw Dafydd? A phwy yw mab Iesse, fel yr adwaenwn i ef*, 1 *Sam.* 25. Nid heb achos mawr wrth hynny, y dywedodd y Prophwyd DAFYDD, *Oh feibion dynion, pa hyd y byddwch mor ddiddeall eich calon? yr hoffwch wegi ac yr argeisiwch gelwydd?* Y mae efe yn galw 'r byd nid yn gelwyddog ond yn gelwydd, o herwydd maint ei hûd a'i dwyll, *Psal.* 4. 2.

28. Y trydydd henw y mae ein iachawdr Christ yn ei roi i ddifyrrwch a golud y byd, ydyw eu bod hwy yn ddrain: am yr hyn y mae *S. Grigor* yn yscrifennu fel hyn, Pwy a'm credasai i byth pe buaswn i yn galw cyfoeth yn ddrain fel y gwnaeth Christ, gan fod drain yn pigo, a bod cyfoeth mor hyfryd? Ac etto yn siccr drain ydynt hwy, am eu bod hwy a phigan yr gofalus feddyliau sydd yn eu canlyn, yn rhwygo meddyliau y

Hom. 5. *in Euang.*

rhai

rhai bydol, ac yn tynnu gwaed o honynt. Wrth y geiriau hynny y mae'r gwr duwiol yn arwyddoccau, mai megis na ddichon corph noeth dyn a dreigler ac a dafler ym mhlith llawer o ddrain, na chaffo ei rwygo, a'i ddryllio, a'i wneuthur yn waedlyd gan eu pigau hwynt: felly nis gall enaid y gwr bydol a gurer gan ofalon a meddyliau'r fuchedd hon, nas caffo ei flino gan eu hanorphwys bigiadau hwynt, ac nas archoller ef gan lawer o demptasiwnau pechod a fo yn cyfarfod ag ef. Hyn y mae *Salomon* yn ei arwyddoccau, yn y lleoedd a adroddwyd o'r blaen, lle y mae efe yn galw golud a difyrrwch y byd hwn, nid yn unig yn *wagedd o wagedd*, hynny ydyw, yn fwya' gwagedd ac sydd, ond hefyd yn *orthrymder yspryd*; gan ddwyn ar ddeallt i ni, pa le bynnag y mae'r gwagedd yma, a chariad arno wedi dyfod i mewn, nad oes yno ddim tangnefedd Dduw yr hwn sydd uwch law pob deall; nad oes yno ddim mwy esmwythdra a llonyddwch meddwl, ond rhyfel rhwng trachwantau, a blinder meddyliau, a thrallod gan ofn, a phigo gan ofalon, ac aflonyddwch enaid, yr hyn mewn gwirionedd nid yw ddim ond gofidus a thostur orthrymder yspryd. *Preg.* 1.

39. A'r rheswm o hyn ydyw, megis ac nas gall clocc byth sefyll yn llonydd heb gerdded tra fo'r pwysau ynghrog wrtho, felly nis gall gwr bydol a fo ac aneirif o ofalon, a meddyliau, a phetrusder ynghrog wrth ei feddwl, megis pwysau wrth y clocc, byth gael na llonydd nac esmwythdra, na dydd na nôs, ond bod yn ddir iddo guro ei ymmennydd, pan fo eraill yn cysgu, er mwyn ceisio dyfod o hyd i'r coeg-bethau hynny, sydd yn ei drallodi ef. Oh faint o wyr goludog yn y byd sy 'n gwybod fod yn wir y peth yr wyf i yn ei ddywedyd yr awrhon! a maint o'r rhai chwannog i anrhydedd sydd yn ei wirio beunydd, ac etto ni fedrant ymadael ag ef!

40. O'r

40. O'r holl blaau a ddanfonwyd ar yr Aipht, blinaf a dygnaf oedd y bla wybed. Oblegid nid oedd y rhai'ni vn amser yn gadael i ddynion mor llonydd, ond pa mwyaf y curid hwy ymaith, mwyaf y cyrchent attynt hwy. Felly o'r holl ofidiau a'r blinderau y mae Duw yn eu dodi ar y rhai bydol, nid lleiaf hyn, eu bod yn cael eu poeni a gofalon am y pethau y maent yn eu cyfrif yn fwya dedwyddyd iddynt, ac heb allu mo'i gyrru ymaith er dim a fedront ei ddychymmyg. Mae'r gofalon hynny yn rhuthro arnynt hwy y boreu cyn gynted ac y deffroont o'i cwsg, ac yn aros gyd a hwynt ar hyd y dydd, ac nid ymadawant a hwynt y nos, ond y maent yn eu canlyn i'w gwelyau, ac yn lluddias iddynt gysgu, ac yn flin wrthynt yn eu breuddwydion; ac yn ddiweddaf, y maent yn debyg i'r rhai creulon hynny y mae Duw yn bygwth eu danfon ar yr annuwiol trwy'r Prophwyd Jeremi, *Y rhai ni chair llonydd ganddynt, na dydd, na nos:* a'r achos y mae Duw yn ei ddangos am hynny yn yr vn man yw hyn, *Canys mi a gymmerais ymmaith fy heddwch oddiwrth y bobl hyn, medd yr Arglwydd, sef trugaredd a thosturi.* Dyna farn drom i'r rhai sy dan iau a chaethiwed y gwagedd blin hynny. *Jer.* 16. 13, 5.

41. Ond etto y mae 'r Prophwyd *Esay* yn portreiadu cyflwr y cyfryw ddynion, yn erchyllach o lawer, *Y maent yn ymddiried mewn peth heb ddim, ac yn chwedleua am wagedd, yn beichiogi ar flinder ac yn esgor ar anwiredd; y maent yn deor wyau aspiaid, ac yn gwau gweoedd y pryf coppyn: yr hwn a fwyttao eu hwyau a fydd marw; a'r hwn a sathrer a dyrr allan yn wiber; eu gweoedd ni byddant yn ddillad, ac nid ymwisgant a'i gwaith; canys eu gwaith sy anfuddiol, a gwaith anwiredd sydd yn eu dwylaw, Es.* 59. 4. *Lat.* Dyma eiriau *Esay*, y rhai sy'n dangos i ni trwy gyffelybiaethau yn llawn o arwyddoccad,

mor

mor beryglus o ddrain ydyw cyfoeth a difyrrwch y byd hwn. Ac yn gyntaf y mae'n dywedyd eu *bod hwy yn rhoi eu hyder ar bethau diddim, ac yn chwedleua am wagedd*; i arwyddoccau ei fod efe yn medddwl am wagedd a gwag ddynion y byd hwn, y rhai a chwedleuant fynychaf am y peth y maent yn ei garu yn fwyaf, ac yn hyderu arno fwyaf. Yn ail y dyweid, *eu bod yn beichiogi ar flinder, ac yn esgor ar anwiredd*: trwy gyffelybiaeth o waith gwragedd yn esgor, y rhai yn gynta' sy'n beichiogi yn y grôth, ac yn ôl llawer o flinder, yn esgor ar eu plentyn: ac felly y mae y rhai bydol; yn ôl hir amser o flinder a llafur mewn oferedd a gwagedd, nid esgorant ffrwyth yn y byd, ond pechod ac anwiredd. Oblegid dyna ddiwedd yr oferedd a'r gwagedd hynny, fel y dywaid ef *yn yr un llyfr*, gan weiddi ar y cyfryw ddynion, *Gwae chwi y rhai a dynnwch anwiredd a rheffynnau oferedd*, Esa. 5. 18.

42. Ac etto, i hyspysu 'r peth yn oleuach, y mae'n dwyn dau gyffelybiaeth arall, gan ddywedyd, *eu bod hwy yn deor wyau aspiaid, ac yn gwau gweodd y pryf* coppyn; i arwyddoccau wrth y naill gyffelybiaeth mor ofer ac mor orwag ydyw gofalon bydol, ac wrth y llall mor beryglus, ac mor enbyd ydynt. Y mae'r pryf coppyn, fel y gwelwn ni, yn cymmeryd poen fawr, ac yn llafurio tros lawer o ddyddiau ynghyd i wau ei we, ac yn y man, pan ddarffo iddo, fe ddaw chwa o wynt, neu ryw beth arall, ac a'i tyrr hi 'n gandryll. Fel y gwr yn yr Efengyl a gymmerasai lawer o boen a gofal, yn pentyrru cyfoeth ynghyd, yn tynnu i lawr ei hen ysguboriau, ac yn adeiladu rhai newydd; a phan ddaeth efe i ddwedyd wrth ei enaid *Bydd lawen weithian*, y nos honno y ducpwyd ei enaid addiarno, ac yr aeth ei holl boen ef yn ofer, *Luc.* 12. Ac am hynny y dywaid Esay yn y fan yma, *nad a gweoedd*

y gwe-

y gwehyddion hyn *yn ddillad, am fod eu gwaith hwy yn anfuddiol.*

43. Y gyffelybiaeth arall sydd yn dangos y perygl mawr a'r ofn. Oblegid, fel y mae'r aderyn a eisteddo ar wiau neidr neu asp, wrth eu deor a'i torri hwy, yn esgor ar nythlwyth peryglus, i'w ddinistr ei hun: felly y mae y rhai sy yn eistedd ar oferedd a gwagedd y byd, megys ar wyau, medd Esay, yn deor o'r diwedd eu dinistr eu hun. A'r rheswm o hynny ydyw, fel y dywaid efe, *Oblegid mai gwaith anwiredd sydd yn eu dwylaw.* Lle y mae efe yn taro yn wastad ar yr vn tant, ac yn dangos nas gall dyn garu, a chanlyn yr oferedd yma, nac ymrwydo yn ei raffau (fel y mae'r ymadrodd) heb dynnu atto lawer o anwiredd â hwynt; hynny ydyw, heb fod ganddo ynghymmysg a hwynt lawer o bechod, a llawer o bethau i ddigio Duw: ac am fod hynny yn dyfod o bechod, ac yn lladd yr enaid, am hynny y mae Esay yn ei gyffelybu i nythaid o nadroedd yn lladd yr aderyn a'i dycco i'r byd. Ac yn ddiweddaf, y mae Moysen yn dwyn yr vn fath gyffelybiaethau, lle y mae efe yn dywedyd am ddynion ofer annuwiol, *O win-wydden Sodom y mae eu gwinwydden hwynt; eu grawnwin sydd rawnwin bustlaidd, a'i grawnsyppiau sy chwerwon, Gwenwyn dreigiau yw eu gwin hwynt, a gwenwyn yr aspiaid, yr hwn nid oes help rhagddo, Deut.* 32. 32. Wrth y cyffelybiaethau erchyll ffiaidd hyn y mynnai efe i ni ddeall, nad yw pleser hyfryd y byd yma, ond siommedigaethau, ac y ceid gweled ryw ddydd chwerwed a pheryccled ydynt hwy.

44. Y pedwerydd peth y sy i ni i'w ystyried, yw dangos pa fodd y gellir gwirio nad yw'r byd hwn a'i ddedwyddwch ddim ond gofid, a blinder. Ac er bod hynny yn ddigon amlwg, wrth yr hyn a ddy-

wet-

wetbwyd o'r blaen, etto (gan i mi addo) mi a'i he-gluraf yma ychydig pellach wrth amryw ofidiau ne-illduol. Ac ym mhlith llawer o ofidiau a allwn ni eu cyfrif yma, y cyntaf ac vn o'r rhai mwyaf ydyw, fyrred ac ansiccred ydyw pob llwyddiant yn y byd hwn. Och Dduw, ond gofid mawr yw hynny i wr bydol a fynnai fod ei ddifyrrwch a'i lwyddiant yn ddianwadal, ac yn barhaus? *Eccl.* 41. 1. *Oh an-geu, mor chwerw yw meddwl am danat ti* (medd y gwr doeth) *i'r dyn a fyddo yn byw mewn heddwch yn yr hyn sydd ganddo; i'r gwr a fyddo dihelbul, a llwyddiannus ym mhob peth:* Ni a welsom lawer o wyr yn cael codiad, ac heb parhau ddeufis yn eu llwyddiant: Ni a glywsom sôn am lawer a briod-wyd mewn llawenydd mawr, ac heb gael byw wyth-nos yn eu dedwyddyd: Ni a ddarllennasom bethau dieithr i'r defnydd yma, ac yr ydym ni beunydd yn gweled â'n llygaid lawer o esamplau o'r cyffelyb. Pa ddolur a gofid, dybygwch chwi, oedd i *Alex-ander* mawr, wedi iddo mewn deuddeng mhlynedd orchfygu y rhan fwyaf o'r holl fyd, orfod arno fa-rw pan oedd chwannoccaf i gael byw; a phan oedd i gymmeryd y llawenydd a'r diddanwch mwyaf o'i orfodaethau? Pa dristwch oedd i'r gwr goludog yn yr Efengyl, glywed dywedyd wrtho yn ddisymwth, *Hac nocte, Y nos hon y dygir dy enaid oddiarnat? Luc.* 12. Pa drueni a gofid gan lawer rhai bydol a fydd hyn, pan ddel attynt; y rhai sy yr awrhon yn adeiladu palasau teg, yn prynu tiroedd, yn pentyrru golud, yn cyrhaeddyd vchelswyddau, yn gwneu-thur priodasau, yn clymmu cyfathrachon, megis pe na byddai byth ddiwedd ar y pethau hyn? Pa ddi-wrnod tostur fydd hwnnw iddynt (meddaf) pan orfo arnynt adael y cwbl y maent hwy 'r awrhon yn eu hoffi 'n gymmaint? Pan droer hwy heibio, fel y gwneir â mulod Twysogion, pan ddelont i ben eu

siwrnai: sef yw hynny, tynnu 'r tryssor oddiarnynt, ac heb adael iddynt hwy ond y cefnau briwedig? Oblegid, fel y gwelwn ni 'r mulod hynny ar hyd y dydd yn cael eu llawnbwn o drysor ar eu cefnau, a'i hulio â brethynnau gwychion teg; ond erbyn y nôs yn cael eu troi i stabl ddrwg, wedi briwo a blingo eu cefnau yn dwyn y trysor hwnnw: felly y mae'r cyfoethogion sy'n ymdaith yn y byd hwn yn llwythog o aur ac arian, ac yn briwo eu cydwybodau yn ddrwg wrth eu dwyn hwy; yn cael dwyn eu llwyth oddiarnynt pan font feirw, a'i troi heibio, a'i cydwybodau cefnrhwd canthynt, i ystabl erchyll ffiaidd uffern a cholledigaeth.

45. Trueni a gofid arall sydd gyssylltedig a llwyddiant y byd, yw yr gwrthbwys trwm o anfodlonrwydd sydd yn canlyn pob difyrrwch bydol. Ystyriwch bob dyfyrrwch yn y byd, ac edrychwch pa faws a geir gyd ag ef. Gofynnwch i'r rhai a brofodd hynny fwyaf, ydynt hwy wedi cael eu bodloni, ai nad ydynt. Gydâ chyfoeth y daw llawer o ofn, a gofalon, fel y dangofwyd o'r blaen. Ynghyd a chodiad ac anrhydedd y mae pob math ar flin gaethiwed ac a ellir ei ddychymmyg: difyrrwch a phleser y cnawd, er ei fod yn gyfreithlon ac yn honest, etto y mae S. *Paul* yn ei alw yn *flinder yn y cnawd*: ond os bydd yn gyssylltedig a phechod, y mae pob math ar ofidiau yn ei ganlyn yn ddeng mil mwy. 1 *Cor*. 7. 28.

46. Pwy a feidr gyfrif gofidiau, a blinderau ein corph ni? cynnifer o glefydon, cymmaint o wendid, cymmaint o aflwydd, cynnifer o beryglon, ac sydd iddo? Pwy a feidr gyfrif gwyniau ein meddyliau ni, y rhai sy'n ein blino ni, weithiau a digofaint, weithiau a thristwch, weithiau a chynfigen, weithiau a chynddaredd ac a gwylltineb? Pwy a wyr rifo pob gwrthwyneb, a phob echrys sydd yn dyfod i

ni oddiwrth ein da? pwy a ŵyr rifedi y niweidion a'r anfodlonedd sy'n digwyddo i ni beunydd oddiwrth ein cymydogion? y naill yn ein dwyn ni i gyfraith am ein gwirdda cywir, a'r llall yn erlyn arnom am ein bywyd: y trydydd trwy enllib yn dwyn ein henw da ni: un yn ein blino ni a chasineb, vn arall a chynfigen, vn arall a gweniaith, vn arall a thwyll, vn arall a dial, vn arall a cham dystiolaeth, ac vn arall a chyrch cyhoeddog ac a brwydr gysaddef. Nid oes cymmaint o ddyddiau ac o oriau yn ein bywyd ni, ac sydd o ofidiau a gwrthwyneb. Ac ym mhellach na hyn, y mae i'r drwg y rhagorfraint yma yn hytrach nag i'r da, yn ein bywyd ni; sef gallu o vn peth drwg ddadymchwel a boddi aneirif o bethau da ar vnwaith: fel megys pettai gan wr bob math ar ddedwyddwch ac a ellid i gael yn y byd, a bod vn daint iddo heb fod yn ei hwyl; ni allai yr holl ddifyrrwch arall mo'i wneuthur ef yn llawen. Ac o hynny y mae i chwi esampl oleu yn Haman vn o bencyngor y brenhin Ahasuerus: yr hwn, am nad oedd Mordecai yr Iuddew yn codi ar ei draed iddo, pan elai heibio, ac yn ei anrhydeddu ef, fel yr oedd eraill, efe a ddywedodd wrth ei wraig a'i garedigion, nad oedd ei holl ddedwyddwch arall ddim iddo, wrth hynny o wrthwyneb. Er maint *gogoniant ei gyfoeth, ac amled ei feibion, a maint ei fawrhaad*, a'i barch, a'i anrhydedd, a'i ragor, gyd a'r Brenhin a'r Frenhines, *gorwch yr holl dywysogion, a gweision y Brenhin*; *ond* (medd efe ei hun) *nid yw hyn oll yn llessau i mi, tra fwyf fi yn gweled Mordecai yr Iuddew yn eistedd ym mhorth y Brenhin.* Hest. 5. 10.

47. Rhown at hyn hefyd y mawr echrys o dywyllwch a dallineb y mae y rhai bydol yn byw yntho (am yr hyn y crybwyllais beth o'r blaen) yr hwn a gyffelybir yn gymmwys iawn i dywyllwch yr Aipht,

yr

yr hwn a ellid ei deimlo, gan yr hwn nis gallai neb weled ei gymydog, na neb weled ei waith, na neb weled ei ffordd: a'r fath hynny sy ar y tywyllwch y mae y rhai bydol yn rhodio ynddo; *Y mae ganddynt lygaid, ond ni welant*, medd Christ: sef yw hynny, er bod ganddynt lygaid i weled matterion y byd hwn, etto y maent hwy yn ddeillion, am nad ydynt yn gweled y pethau a ddylent eu gweled yn sicer, *Mat.* 13. *Y mae plant y byd hwn yn gallach yn eu cenhedlaeth nâ phlant y goleuni, Luc.* 16. 8. Ond y callder hwnnw sydd ym mhethau'r byd hwn, ym matterion y tywyllwch, nid ym matterion y goleuni, yr hwn nid ydynt blant iddo: *am nad yw'r dyn cnawdol yn deall nac yn gwybod y pethau sydd o Dduw*, 1 *Cor.* 2. 14. Tramwywch tros yr holl fyd, ac chwi a gewch weled dynion cyn graffed eu golwg a'r eryr, mewn pethau daiarol; a'r yn rhai heb weled mwy na'r post, mewn pethau nefol. Ac o hynny y daw y peth tostur ei ystyried a welwn ni beunydd, sef bod yn gwneuthur cymmaint cyfrif o gyfreithiau dynion, a chymmaint o ddirmyg a diystyrwch ar orchymmynion Duw; a bod cymmaint o ymgais am dda bydol, ac heb feddylicid am y da nefol; a bod yn cymmeryd cymmaint o boen tros y corph, a chyn lleied o ofal tros yr enaid. Yn ddiweddaf, os mynnwch chwi weled faint y dallineb y mae'r byd yn byw ynddo, cofiwch fel yr oedd S. *Paul*, wrth fyned o wr bydol yn Gristion da, a chenn ar ei lygaid, y rhai a orfu i Ananias eu tynnu ymaith, a'r rhai oedd yn cuddio ei olwg ef o'r blaen, pan oedd efe yn ei falchder ac yn nenn y byd *Act.* 9.

48. Heb law'r gofidiau hyn oll, y mae etto echrys arall, yr hwn mewn rhyw beth, sy fwy na'r llall: a hwnnw yw y rhifedi aneirif o demptasiwnau, ac o faglau, ac o hudoliaeth sydd yn y byd, yn tynnu

 dynion

dynion beunydd i gollodigaeth. Y mae Athanasius yn scrifennu am S. Anthon y meudwy, ddarfod i Dduw ryw ddiwrnod ddatguddio iddo gyflwr y byd, ac efe a welai'r holl fyd trosto yn llawn rhwydau, ym mhob cornel iddo, a chythreuliaid yn eistedd wrthynt, i'w gwilied hwy. Y mae 'r Prophwyd Dafydd hefyd, i arwyddoccau 'r vn peth, sef bod cymmaint o faglau yn y byd hwn, yn dywedyd, *Y glawia Duw ar yr annuwolion faglau:* hynny yw, efe a ddioddef i ddynion pechadurus syrthio mewn maglau: ac y mae y rhai hynny mor aml yn y byd, ac ydyw'r defnynnau glaw sydd yn syrthio o'r nefoedd, *Psal.* 11. 6. Y mae pob peth gan mwyaf yn fagl angeu i'r dyn cnawdol calon-llaes: pob golwg a welo, pob gair a glywo, pob meddwl a feddylio, ei ieuengtid, ei oedran, ei garedigion, ei elynion, ei barch, ei ammharch, ei gyfoeth, ei dlodi, ei gwmpniaeth, ei hawddfyd, ei adfyd, ei fwyd y mae'n ei fwytta, ei ddillad am dano: y mae pob peth yn fagl i dynnu i ddistryw y neb ni bo gwiliadwrus.

48. Ac o hyn yma ac o'r dallineb a ddywetpwyd o'r blaen, y daw 'r echrys diweddaf, a mwyaf o gwbl ac a all fod yn y bywyd yma; a hynny ydyw, hawsed gan y rhai bydol redeg mewn pechod. Oblegid gwir a ddywaid yr Scrythur lân, *Pechod yw'r peth sy'n gwneuthur y bobl yn ofidus, Dihar.* 14. 34. *lat.* Ac etto mor hawdd gan bobl y byd bechu, a lleied matter ganthynt am bechu, y mae *Job* yn dangos, lle y mae efe yn dywedyd, wrth sôn am y cyfryw ddyn, *ei fod efe yn yfed anwiredd fel dwfr, Job* 15. 16. hynny ydyw, mor hawdd, ac mor gynnefin ac mor esmwyth y mae efe yn gwneuthur pob pechod ac a ddêl arno ei wneuthur; ac y mae dyn yn yfed dwfr pan fo arno syched. Y neb ni chretto yr hyn y mae Iob yn ei ddywedyd, edryched ychydig

wrtho

wrtho ei hun, pa vn a wna 'r peth ai bod felly ai peidio: rhodied allan i'r heolydd, ac edryched ar weithredoedd dynion, a gweled eu hymarweddiad hwy; ac ystyried pa beth yr ydys yn ei wneuthur yn y sioppau, yn y neuaddau, yn y seneddau, yn y brawdleoedd, yn y palasau, ac ymmhob cyfarfod cyffredin; pa ddywedyd celwydd, pa enllibio, pa dwyllo sydd yno: ac efe a gaiff weled nad oes vn peth o'r pethau y mae dynion yn gwneuthur dim cyfrif o honynt, cyn lleied matter am ei wneuthur ac ydyw pechod; fo a gaiff weled gwerthu cyfiawnder, a gŵyro gwirionedd, a chwilydd wedi ei roi heibio, ac vniondeb yn cael ei ddiystyru: fo a gaiff weled bwrw'r gwirion yn euog, a rhyddhau'r hwn a fo euog, a chodi'r annuwiol, a darostwng y duwiol: fo a gaiff lawer o ladron yn ei blodau, a llawer occrwr yn dwyn rhwysg, a llawer mwrdriwr a chribddeiliwr yn cael ei berchi a'i anrhydeddu, a llawer o ffyliaid mewn awdurdod, a llawer rhai heb ddim ynddynt, ond eu bod ar lun dynion, yn cael, er mwyn eu harian, eu gosod mewn swyddau mawr, i lywodraethu eraill: fo a gaiff glywed allan o enau pob dyn gan mwyaf, wagedd, ac oferedd, a balchder; ac enllib, a chynfigen, a thwyll, a ffuant, a gwagsawrwydd, a gwainmalrhwydd, a chelwydd, a thyngu, ac anudon, a chabledd: yn ddiwedda, fo a gaiff weled y rhan fwyaf o ddynion yn eu llywodraethu eu hunain wrth dynn eu gwyniau eu hunain yn yr vn modd ac y mae anifeiliaid, nid wrth gyfraith cyfiawnder, a rheswm, a chrefydd, a rhinwedd dda.

50. Ac o hyn y canlyn y pummed pwngc y mae Ghrist yn ei ddangos yn y ddammeg hon, ac a addewais inneu ei draethu yma: a hwnnw yw, Bod serch at y byd hwn yn tagu pob dyn y mae'r serch hynny yntho, o'i holl fywyd nefol ac ysprydol: am ei fod yn ei lenwi ef o ysprydd gwir wrthwyneb i yspryd

Duw. Y mae 'r Apostol yn dywedyd, *Pwy bynnag sy heb yspryd Christ ganddo, nid yw hwnnw yn eiddo Christ, Rhuf.* 8. 9. Ac mor wrthwyneb iw gilydd ydyw yspryd Christ ac yspryd y byd, fe ellir gweled wrth ffrwythau yspryd Christ, y rhai y mae S. *Paul* yn eu rhifo at y *Galatiaid, Gal.* 5. 22. sef yw y rhai hynny, *Cariad*, yr hwn yw gwreiddyn a mam pob gweithred dda; *Llawenydd* wrth wasanaethu Duw; *Tangnefedd*, neu lonyddwch meddwl yn mysg tymhestloedd y byd hwn; *Dioddefgarwch* mewn adfyd; *Hirymaros*, wrth ddisgwyl am ein gwobr; *Daioni a chymmwynas-garwch*, heb wneuthur niwed i neb; *Cyweithasrwydd*, mewn ymddygiad hawddgar; *Mwyneidd-dra*, pan roer achos i ddigio; *Ffyddlondeb*, yn cywiro ein haddewidion; *Lledneisrwydd* heb ryfyg; *Ymattal* oddiwrth bob drygioni; *Diweirdeb*, trwy gadw'r meddwl yn bur mewn corph glan difrycheu: *Yn erbyn y rhai hyn*, medd S. *Paul*, *nid oes Cyfraith*. Ac yn yr un bennod y mae efe yn yspysu beth yw yspryd y byd wrth ei wrthwyneb ffrwythau, gan ddywedyd, *Amlwg yw gweithredoedd y cnawd, y rhai yw Torri priodas, godineb, aflendid, anlladrwydd, delw-addoliaeth, swyngyfaredd, casineb, cynnhennau, gwynfydau, llid, ymryson, ymbleidio, heresiau, cynfigennau, llofruddiaeth, meddwdod, cyfeddach, a chyffelyb i'r rhai hyn; am y rhai yr wyf yn rhagddywedyd wrthych, megis ac y rhagddywedais, na chaiff y rhai sy'n gwneuthur y cyfryw bethau etifeddu teyrnas Duw. Gal.* 5. 19.

51. Yma y gall pob dyn farnu am yspryd y byd ac yspryd Christ, ac wrth ei fwrw atto ei hun ef a all wybod amcan pa un o'r ddau sydd yntho, ai'r naill ar llall. Y mae S. *Paul* yn rhoi i ni ddwy reol dlysion fyrrion, yn yr un man i brofi hynny. Y gyntaf yw hon, *Y rhai sy'n eiddo Christ a groes-hoeliasant*

T 3

liasant y cnawd, a'i wyniau, a'i chwantau, Gwers. 24. Hynny ydyw, y maent hwy wedi marweiddio eu cyrph eu hunain yngystal a'i bod yn ymdrech yn erbyn yr holl feiau a'r pechodau a ddywetbwyd o'r blaen, ac heb ymroi i wasanaethu eu trachwantau a'i temptasiwnau hwy. Yr ail rheol yw hon, *Os ydym yn byw yn yr yspryd, rhodiwn hefyd yn yr yspryd, Gwers.* 25. Hynny ydyw, bod ein hymddygiad ni a'r modd y bom ni yn rhodio yn arwyddo pa vn ydym ni ai byw ai meirw. Oblegid os bydd ein hymarweddiad ni a'n gwaith yn rhodio, yn ysprydol, sef yn gyfryw ac y dangosais o'r blaen wrth ffrwythau 'r yspryd, yna 'r ydym ni yn byw yn yr yspryd, ac y mae ein bywyd ni yn ysprydol : ond os ein gweithredoedd ni a fydd cnawdol, sef yn gyfryw ac y dangosodd S. *Paul* fod gweithredoedd y cnawd, yna cnawdol ydym ni, a meirw yn yr yspryd, ac nid oes i ni a wnelom â Christ, na chyfran yn nheyrnas nef. Ac am fod yr holl fyd yn llawn o'r gweithredoedd cnawdol hynny, ac heb ddwyn dim ffrwythau o yspryd Christ, nac yn gadael iddynt na thyfu na ffynnu ynddo, am hynny y mae'r Scrythur lân bob amser yn gosod Christ a'r byd megis yn elynion gwrthwyneb i'w gilydd.

52. Y mae Christ ei hun yn dywedyd, *Na ddichon y byd dderbyn yspryd y gwirionedd, Joan* 14. 17. A thrachefn yn yr vn Efengylwr y dywaid, *Nad oes nac efe, nac yr vn o'r eiddo ef o'r byd hwn, er eu bod yn byw yn y byd, Jo.* 15. 19. Ac etto ym mhellach yn ei daerddrud weddiat ei dad y dywaid, *Y Tad cyfiawn, y byd nid adnabu mo honot ti, Jo.* 17. 16, 25. Ac o'r achos hynny y mae S. Joan yn scrifennu : *O charu neb y byd, nid yw cariad y Tad ynddo ef,* 1 *Ioa.* 2. 15. Ac etto ym mhellach y dywaid S. Iaco, *Pwy bynnag* ni wnêl ddim ond *ewyllysio bod yn gyfaill i'r byd, ei fod ef yn elyn i Dduw, Iag.* 4. 4.

Beth a ddywaid y rhai bydol wrth hyn ? Y mae S. *Paul* yn dywedyd yn oleu y demnir y byd hwn, 1 *Cor*. 11. 32. Ac y mae Christ yntau yn bwrw at yr vn peth yn Efengyl Joan, ond yn fwyaf o gwbl, yn ei weithred ryfeddol, pan fu iddo wrth weddio at ei dad am bethau eraill, ddywedyd, *Non pro mundo rogo*, *Nid wyfi yn gofyn* na thrugaredd na maddeuant *tros y byd, ond i'r rhai a roddaist ti i mi allan o'r byd*, *Io*. 17. 9. Och, mor ofnadwy yw hyn y mae efe yn ei ddywedyd, nad oedd efe yn gweddio tros y byd, ac yntau yn Iachawdr i'r byd, ac yn oen Duw yr hwn sy'n dileu pechodau 'r byd, ac yn gweddio tros ei arteithwyr a'r rhai a'i croes-hoelient, ac etto'r awrhon yn dieithro'r byd oddiwrth ei drugaredd ! Oh nad ystyriai y rhai bydol y pwngc yma yn vnig, ac ni fucheddent hwy, yn fy nhŷb i, mor ddiofn ac y maent !

53. A all neb, wrth hynny, ryfeddu pa ham y mae S. *Paul* yn gwaeddi mor ofalus arnom ni, *Na fyddwch vn ddull â'r byd hwn, Rhuf*. 12. 2. A thrachefn, ar fod i ni ymwadu ac *ymwrthod a holl chwantau'r byd*, *Tit*. 2. 12. A all neb ryfeddu pa ham y mae S. Ioan, yr hwn a wyddai gyfrinach a meddwl sanctaidd Christ yn y peth yma yn oreu o gwbl, yn dywedyd wrthym ni mor ddifrif, *Na cherwch y byd, na'r pethau sy yn y byd*, 1 *Ioh*. 2. 15. Ac oni allwn ni na charu 'r byd, na chymmaint â bod yn vn ddull ag ef, tan boen bod yn elynion i Dduw, ac yn euog o ddamnedigaeth dragywyddol, fel y dywetpwyd o'r blaen : pa beth a ddaw o'r dynion hynny sydd nid yn vnig yn eu gwneuthur eu hunain yn vn ddull a'r byd, ac a'i orwagedd : ond hefyd yn ei ganlyn ef, ac yn ymgais ag ef, ac yn rhoi eu pwys arno, ac yn gwario eu holl boen a'i trafel arno.

54. Os gofynnwch chwi i mi yr achos pa ham y mae Christ yn casau ac yn ffieiddio 'r byd gymmaint,

y mae S. Ioan yn dywedyd i chwi, *mai am fod yr holl fyd yn gorwedd mewn drygioni*; am fod yspryd y byd yn wrthwyneb i yspryd Christ, fel y dywetpwyd vchod; am ei fod yn dysgu balchder, a gorwagedd, a chwant i anrhydedd, a chynfigen, a dial, a malais, a digrif-chwant y cnawd, a phob math ar orwagedd ac oferedd, 1 *Ioan*. 5. 15. a Christ ynteu o'r gwrthwyneb yn dysgu gostyngeiddrwydd, a llarieiddra, a maddeu i'n gelynion, a dirwest, a diweirdeb, a hir-maros, a marweiddio'r corph a'i drachwantau, a dwyn y groes, a diystyru pob difyrrwch bydol; am fod y byd yn erlid y duwiol, ac yn mawrhau'r drygionus; am ei fod yn diwreiddio pob rhinwedd dda, ac yn plannu pob drwg; ac yn ddiweddaf, am ei fod yn cau'r drysau yn erbyn Christ pan guro, ac yn tagu ac yn mygu'r galon y bo yn ei meddiannu, *Datc*. 3. 20.

§. 55. Ac am hynny, i ddibennu y rhan yma gan fod y byd hwn fel y mae, mor orwag ac mor ofer, mor dwyllodrus, ac mor beryglus; gan ei fod yn elyn cyfaddef i Grist, a chwedi ei ysgymmuno a'i ddamno i bwll vffern; gan ei fod (fel y dyweid tad duwiol arall) yn arch trallod a thrafferth, yn ysgol gorwagedd, yn frawdle twyll, yn labyrinth pob amryfusedd; gan nad yw ddim ond ynialwch diffrwyth, a maes carregog, a gwâl fawlyd, a garwfor tymmhestlog; gan nad yw ond llwyn yn llawn drain, a gweirglodd yn llawn o nadroedd, a gardd dêg heb ddim ffrwyth ynddi, ac ogof yn llawn o ddreigiau gwenwynig angheuol; gan nad yw (fel y dangosais) ond ffynnon pob gofid ac echrys, ac afon o ddagrau, a chwedl dychymmyg yn llawn ffug, a gwallgof ac ammwyll hyfryd; gan nad oes yn llawenydd y byd hwn, (fel y dywaid S. *Awstin*) ddim ond hyfrydwch a difyrrwch ffugiol gau, a gwir awder, a thristwch diammhau, a phleser

Ep. 39.

phleser petrus, a llafur blinedig, ac esmwythdra ofnadwy, a gofid a thrueni tôst, a gobaith ofer o ddedwyddyd; gan nad oes ganddo ddim ynddo, (fel y dywaid S. *Ioan* aurenau) ond wylofain, a chwilydd, ac edifeirwch, a gwradwydd, a phrudd-der, ac esgeulusdra, a llafur a lludded, a dychrynfaau, a chlefydau, a pechodau, ie, a marwolaeth ei hun; gan fod esmwythder y byd yn llawn cyfyngder, a'i ddiogelwch heb sail iddo, a'i ofn heb achos o hono, a'i lafur heb ffrwyth oddiwrtho, a'i dristwch heb fudd oddiwrtho, a'i ddeisyfiadau heb ffyniant, a'i obaith heb na thâl na gwobr am dano, a'i ofid a'i drueni heb help rhagddynt; gan fod y drygau hyn, a mil ychwaneg yntho, ac nas gellir cael vn dim twrn da oddiwrtho; pwy a adawai ei siommi â'r cyfryw hudoliaeth, a'i hudo â'r fath oferedd yn ôl hyn? Pwy a ad i gariad ar goegbeth mor ddiddim ac ydyw 'r byd, ei rwystro oddiwrth ardderchog wasanaeth Duw? A hynny allai fod yn ddigon i wr rhesymol, i ddangos nad yw y rhwystr yma ond rhy wann i attal neb rhag gwasanaethu Duw.

Hn. 22. ad Pop. Antioch.

56. Ond etto, er mwyn cywiro fy addewid a wneuthum yn nechreuad y bennod hon, y mae gennyf air neu ddau etto, i ddangos pa fodd y mae i ni ochelyd perygl y byd hwn, a'i arfer a'i drin ef er llès a budd i ni ein hunain. Ac am y cyntaf, pa fodd y mae i ni ochelyd y peryglon, gan fod ynddo cymmaint o rwydau ac o faglau ac a ddywetpwyd o'r blaen; nid oes i ni vn ffordd i wneuthur hynny, ond gwneuthur fel y bydd yr adar yn gwneuthur i geisio gochel maglau peryglus yr adarwr: hynny ydyw, ymddyrchafu i fynu i'r awyr, ac felly hedeg vwch law'r holl faglau. *Gwaith ofer yw tanu rhwyd yngolwg perchen adain*, a'r peth a all ehedeg. *Dih.* 1. 17. Yr yspiwyr aeth i Jericho, er maint o faglau a osododd

dodd y gelynion iddynt, etto hwy a ddiangasant rhag y cwbl am eu bod yn cerdded pennau 'r mynyddoedd medd yr Scrythur lan : ac at hynny y mae Origen yn bwrw, pan yw yn dywedyd, nad oes vn ffordd i ochel peryglon y byd hwn, ond trwy rodio ar y mynyddoedd a chanlyn y prophwyd Dafydd, sydd yn dywedyd, *Derchafaf fy llygaid i'r mynyddoedd o'r lle y daw fy nghymmorth* ; a'm handdiffyn ; i geisio gochel maglau'r byd hwn, *Psal.* 121. 1. ac yna y gallwn ddywedyd gyda'r vn Dafydd, *Ein henaid a ddiangodd fel aderyn o fagl yr adarwyr*, *Ps.* 124. 7. Rhaid i ni ddywedyd gyda S. *Paul*, *Ein hymarweddiad ni sydd yn y nefoedd.* Ac yna nid rhaid i ni ofni ond ychydig rhag dim twyll a pherygl sydd ar y ddaiar, *Phil.* 3. 20. Oblegid, fel nad oes dim gobaith gan yr adarwr y gall ddal yr aderyn, oni all ei hudo ef ryw fodd i ddisgyn ar y ddaiar ; felly nid oes modd yn y byd i'r cythraul i'n rhwydo ninnau, ond trwy ddwedyd wrthym ni fel y dywedodd wrth Ghrist, *Bwrw dy hun i lawr* ; sef yw hynny, disgyn ar yr abwyd a osodais i ti : bwytta ac ŷf hwynt : bwrw dy serch arnynt : blysia hwynt ; a'r cyffelyb. *Mat.* 4.

57. Y sawl a fynno ochel y tentasiwn goleu yma, trwy ddiystyru hudoliaeth yr abwyd hwnnw : trwy ehedeg trostynt ; trwy osod cwbl o'i serch a'i feddwl ar fynyddoedd llawenydd nefol a thragywyddoldeb ; fe fydd hawdd iddo ddiangc oddiwrth bob perygl ac enbydrwydd. Yr oedd y brenhin Dafydd wedi myned trwyddynt hwy i gyd, pan ddywedodd efe wrth Dduw, *Pa beth sy gennifi yn y nefoedd onid tydi? a pha beth a ewyllysiais ar y ddaiar gyda thydi? Pallodd fy nghnawd a'm calon o hiraeth am danat ti : Ti yw nerth fy nghalon a'm rhan (ô Dduw) yn dragywydd*, Psal. 73. 25.

58. Yr

58. Yr oedd S. *Paul* ynteu wedi myned trwy'r holl beryglon hyn, pan ddywedodd efe ei fod ef *wedi ei groes-hoelio i'r byd, a'r byd iddo ynteu, a'i fod yn cyfrif holl gyfoeth y byd hwn yn dom*: ac er ei fod *yn byw yn y cnawd*, etto nad oedd efe *yn byw yn ôl y cnawd*. A phe dilynem ni yr esampl ardderchog yma, trwy ddirmygu a diystyru gorwagedd ac oferedd y byd hwn, a gosod ein meddyliau ar ardderchog olud teyrnas Dduw, yr hon a ddaw; ni allai holl faglau'r cythraul ddim i'n herbyn ni yn y bywyd hwn, *Gal.* 6. 14. *Phil.* 3. 8. 2 *Cor.* 10. 3.

59. Ynghylch yr ail pwngc, pa fodd y mae i ni arfer cyfoeth a golud y byd hwn er budd a mantais i ni ein hunain; y mae Christ wedi gosod y modd yn oleu gar ein bron ni, *Gwnewch i chwi gyfeillion o'r golud anghyfion*, *Luc*. 16. 9. Fe allasai'r glŵth goludog ddiangc rhag ei boeni, a'i wneuthur ei hun yn wr dedwydd, trwy help ei olud bydol, pes mynnasai; ac felly y gallai filoedd ac sy yr awrhon yn fyw, ac a ant i uffern o achos eu golud. Och dduw na chymmerai ddynion rybudd, a bod yn gall, tra caffont amser. Y mae S. P*aul* yn dywedyd, *Na thwyllwch mo honoch eich hunain; y peth a hauo dyn, hynny a fed efe*, *Gal.* 6. 7. Pa gynhauaf cnydfawr a allai wyr cyfoethogion ei ddarparu iddynt eu hunain, pes mynnent, a hwythau a chymmaint ô hâd ganddynt, a chymmaint o dir i'w hau ynddo yr ydys yn ei gynnyg iddynt beunydd? Pa ham na feddyliant hwy am yr hyfrydgân gynhauaf yma? *Deuwch chwi fendigedigion fy Nhâd, etifeddwch y deyrnas a barottowyd i chwi; canys mi a fum newynog, a chwi a roesoch i mi fwyd, mi a fum sychedig a chwi a roesoch i mi ddiod: mi a fum yn noeth, a chwi a'm dilladasoch i*, *Mat.* 25. 34. Ac oni id oes ganthynt fatter am hynny, pa ham nad ydynt

hwy

hwy yn ofni y farn ofnadwy a gyhoeddir yn eu herbyn am y gwrthwyneb ; *Iddo 'n awr, chwi gyfoethogion, wylwch ac vdwch am eich trueni sydd yn dyfod arnoch?* Jac. 5. 1.

60. Y mae 'r Tad duwiol *Ioan* o Ddamascus yn adrodd dammeg o'r eiddo Barlaam, i'r perwyl yma. Yr oedd rhyw ddinas neu wlad, medd efe, lle'r arferai'r bobl o ddewis brenhin arnynt o fysg y rhai tlottaf o'r bobl, a'i ddyrchafael i anrhydedd mawr, a golud, a hyfrydwch tros amser ; ond yn ôl ennyd o amser, pan flinent arno, eu harfer oedd gyfodi yn ei erbyn a'i yspeilio am ei holl ddedwyddwch hyd yn oed y dillad oddiam ei gefn, ac felly i yrru ef yn wr deol i ynys mewn gwlad bell ; lle byddai raid iddo, gan na chai ddwyn dim gydag ef, fyw mewn trueni ac adfyd mawr, ac mewn caethiwed tost yn dragywydd. A rhyw vn o'r brenhinoedd hynny ryw amser a ystyriodd yr arfer honno, (oblegid y lleill i gyd, er eu bod yn gwybod yr arfer, er hynny o herwydd eu hesgeulusdra a'i hyfrydwch presennol, ni wnaethant ddeunydd yn y byd o honi) a thrwy gyngor da, a fu ofalus am ochel y trueni a'r adfyd hwnnw, ac a wnaeth yn y modd yma : Efe a arbedodd swmm mawr o arian beunydd allan o'i ormodedd a'i oferdraul, ac felly a yrrodd drysor mawr yn ddirgel o'i flaen, i'r ynys yr oedd efe beunydd mewn perygl o gael ei yrru iddi. A phan ddaeth yr amser y bwriasant hwy ef allan o'i deyrnas, a'i droi ymmaith yn noeth, fel y gwnaethent â'r llaill o'r blaen ; efe a aeth i'r ynys honno yn llawen iawn ac yn hyderus, lle yr oedd ei dryssor ef wedi ei yrru o'r blaen, ac a gafodd ei dderbyn yno mewn gorfoledd mawr, a'i osod yn y man mewn mwy o ogoniant a pharch nag y buasai ynddo erioed o'r blaen.

61. Y

61. Y mae 'r ddammeg ymma yn tynnu yn agos at yr hon a adroddodd Christ am y goruchwiliwr drwg anfradlon, ac y mae yn dysgu i ni gymmaint ac sy raid ei ddywedyd ar hyn o amser yn y pwngc yma. Oblegid, y ddinas neu'r wlad hono yw'r byd presenol hwn, yr hwn sydd yn codi rhai tlodion i awdurdod ; sef yw hynny, cyfryw rai ac a ddaethant yn noethion i'r bywyd yma, ac sydd yn ddisymwth, pan font yn meddwl leiaf am hynny, yn cael eu tynnu i lawr drachefn, a'i gyrru yn noethion iw beddau, ac felly eu danfon i fyd arall, lle ni chant ond ychydig ffafor, oni ddygant dryssor gyda hwynt, ond yn hytrach, trueni tragywyddol. Y brenhin call sydd yn darparu ym mlaen llaw rhac y gofid hwnnw, yw'r hwn, yn ôl cyngor Christ, sydd yn gwneuthur ei oreu ar roi tryssor i gadw yn y nef erbyn dydd ei farwolaeth, pan fo dir iddo gael ei ddeol oddiyma yn noeth, fel y gwnaed â holl frenhinoedd y wlad honno : a'r amser hynny, os eu gweithredoedd da fydd yn eu canlyn (fel y mae Duw yn addaw) yna y byddant hwy ddynion happus, ac y gosodir hwy mewn mwy o ogoniant o lawer, nag a allodd y byd erioed i roi iddynt. Ond os hwy a ddoant heb olew yn eu lampau, nid oes iddynt ddim iw ddisgwyl ond, *Nid adwaen i mo honoch* : a phan adwaener hwynt, *Ewch felldigedig i'r tân tragwyddol*. Datc. 14. 13. Mat. 25.

PEN.

PEN. IV.

Am y pedwerydd rhwystr, yr hwn yw gormodd hyderu ar drugaredd Duw.

Y Mae rhyw fath ar ddynion yn y byd, y rhai ni chymmerant ddim poen i feddwl am y rhwystrau o'r blaen, nac i'w hadrodd; ond sydd ganddynt lwybr byrrach, ac esmwythach yn eu tyb hwy; a hwnnw yw, rhoi cwbl o'r peth ar gefn Christ, ac atteb i ba beth bynnac a ddyweder wrthynt, a'r un ymadrodd hwn, *Y mae Duw yn drugarog.* Rhag y gwŷr hyn y gall Christ achwyn gyd a'r Prophwyd a dywedyd, *Y pechaduriaid a adeiladasant ar fy nghefn i ac a ystynnasant eu hanwiredd,* Psal. 129. 3. *Lat.* Wrth y geiriau hynny y gallwn ni weled bwrw arnom ni mai adeiladu ar gefn Duw yr ydym, wrth ystyn ein hanwireddau trwy obeithio cael trugaredd gan Dduw. Ond beth sy'n canlyn? A ddioddef Duw hynny? Na wna ddim: Oblegid dyma'r geiriau sy'n canlyn nessaf, *Yr Arglwydd cyfiawn a dyrr yddfau pechaduriaid.* Ac yn y geiriau hynny y mae dau ddrwg ddamwain gwrthwyneb i'r ddau esmwythdyb o'r blaen. A oes yn dy fryd di oh ddyn, ystyn dy anwiredd, a pharhau yn dy bechod o herwydd bod Duw yn drugarog? Cofia ei fod ef yn gyfiawn hefyd, medd y Prophwyd. Wyt ti wedi myned ar gefn Duw, i wneuthur yno dy nŷth i bechu? Ymogel; oblegid ef a'th dynn di i lawr drachefn, ac a dyrr dy wddf di, oni edifarhei di: oblegid mewn gwirionedd, ni ellir gwneuthur mwy cam â Duw na dywedyd mai efe yw sail ein drwg fywyd ni a'n pechod, ac yntau wedi colli ei fywyd er mwyn diffoddi pechod.

2. Ond

2. Ond chwi a ddywedwch; Onid ydyw Duw wrth hynny yn drugarog? Ydyw yn wir (frawd anwyl) y mae Duw yn dra thrugarog, or sath drugarocca*f*, ac nid oes na diben na mesur ar ei drugaredd ef. Trugaredd ei hunan ydyw efe; ei naturiaeth ef ai hanffod yw trugaredd, ac ni all efe beidio a bod yn drugarog, mwy na pheidio a bod yn Dduw. Ond er hynny, fel y dywed y Prophwyd o'r blaen, y mae efe yn gyfiawn hefyd. Ni wasanaetha i ni feddwl cymmaint am ei drugaredd ef a gollwng ei gyfiawnder ef yn angof. *Y mae ein Harglwydd ni yn* ddaionus ac yn fwynaidd, ond er hynny y mae *efe yn vnion ac yn gyfiawn hefyd*, medd Dafydd: ac yn yr vn man, *Holl lwybrau'r Arglwydd ydynt drugaredd a gwirionedd.* Ac wrth esponi y geiriau hyn, y mae *Bernard* dduwiol mewn rhyw bregeth, yn dywedyd fel hyn; *Y* mae dau droed i'r Arglwydd, ac â'r rhei'ny y mae efe yn cerdded ei ffyrdd; a'r ddeudroed hynny yw trugaredd a gwirionedd; ac y mae Duw yn gosod y ddeudroed hyn ar galonnau y rhai a ymchwelant atto ef, ac y mae yn rhaid i bob pechadur a dro yn ddiffuant at yr Arglwydd, ymaflyd yn dynn yn y ddeudroed yma. Oblegid pe mewn trugaredd yn vnig yr ymaflai efe, a gadael heibio wirionedd a chyfiawnder, ef a ai i golledigaeth trwy ormodd hyder: ac o'r tu arall, pe ymaflai ef mewn cyfiawnder yn vnig, heb drugaredd; efe a ai i golledigaeth trwy anobaith. Am hynny, i gael bod yn gadwedig, y mae yn rhaid iddo gwympo i lawr yn ostyngedig, a chusanu'r ddeudroed hyn; fel y gallo, o achos cyfiawnder Duw, ddal ofn gantho; ac o achos ei drugaredd ef, gymmeryd gobaith. Ac mewn mann arall y dywaid, Dedwydd yw'r enaid y gosododd yr Arglwydd Jesu Grist ei ddeudroed arno. Ni chanaf

Ser. 52. parvorum.

Ser. 6. in Cant.

naf i ti farn yn vnig, na thrugaredd chwaith yn vnig, (oh fy Nuw) ond mi a ganaf i ti gydâ'r Prophwyd Dafydd, *drugaredd a barn* ynghyd: ac nid anghofiaf byth dy gyfiawnderau hynny, *Psal.* 101. 1.

3. Y mae Sainct *Awstin* yn trin y pwngc yma yn dra godidog mewn amryw fannau o'i waith. Ystyried y rhai sy yn hoffi trugaredd a mwyneidd-dra'r Arglwydd yn gymmaint, ystyriant, meddaf ac ofnant ei gyfiawn de[illegible]f hefyd. Oblegid fel y dywaid y Prophwyd, y mae Duw yn fwynaidd ac yn gyfiawn, *Psal.* 25. 10. *Psal.* 145. 17. Ai da gennyti ei fod ef yn fwynaidd? Ofna hefyd ei fod yn gyfiawn. Megis Arglwydd mwynaidd y dywedodd efe, *Mi a dewais â sôn wrth eich pechodau chwi*; ond megis Arglwydd cyfiawn y dywaid ef, *Y dych chwi yn tybiaid y tawafi byth*, *Psal.* 50. 21. Y mae Duw yn drugarog ac yn llawn trugaredd, meddwch chwi; a siccr iawn yw hynny; ie, ac yn angwhaneg i hynny, y mae ef yn cyd-ddwyn yn hir, ac yn ymarhous: ond er hynny, ofnwch yr hyn sy yn niwedd y wers honno, *Et verax*, sef yw hynny, y mae efe yn vnion ac yn gyfion hefyd. Y mae dau beth y mae ar bechaduriaid berygl oddiwrthynt; y naill, rhag gobeithio gormodd, yr hyn yw gormodd hyder; a'r llall, rhag gobeithio rhy fychan, yr hyn yw anobaith. A phwy yw'r hwn a dwyllir trwy obeithio gormodd? yr hwn sy'n dywedyd wrtho ei hun, Y mae Duw yn Dduw daionus, ac yn Dduw trugarog; ac am hynny mi a wna'r peth a fynnwyf fy hun. A pha ham hynny? Am fod Duw yn Dduw trugarog, yn Dduw daionus ac yn Dduw addfwyn rhywiogaidd. Y rhai hyn sydd mewn perygl wrth obeithio gormodd. A phwy yw y rhai sy mewn perygl trwy anobaith, a gobeithio rhy fychan? Y rhai sy'n gweled eu pechodau yn dost ac yn orthrwm ac yn tybieid fod yn ammhossibl iddynt bellach gael

maddeuant, ac am hynny a ddywedant ynddynt eu hunain, wele, gan ein bod ni yn golledig, ac yn rhaid i ni fyned i vffern, pan ddaeth i ni er gwneuthur y peth a fynnom yn y bywyd yma? Y rhai hyn y mae anobaith ac anhyder yn eu llâdd, a'r llaill y mae gobaith a gormodd hyder yn eu distrywio. Pa beth gan hynny y mae Duw yn ei wneuthur i geisio ymill y ddeufath hyn? wrth yr hwn sy mewn perygl trwy obeithio gormodd y dywaid, *Na ddywed ynot dy hun, Mawr yw trugaredd Duw: ef a fadden liosowgrwydd fy mhechodau i, oblegid y mae trugaredd a digofaint yn dyfod oddiwrtho ef, a'i ddigofaint ef a orphywys ar bechaduriaid*, Ecclef. 5. 6. Ac wrth yr hwn sy mewn perygl o herwydd anobaith a gormodd hyder, y dywaid, *Pa bryd bynnag y bo'n edifar gan bechadur ei bechod, mi a ollyngaf dros gôf ei holl anwiredd ef, medd yr Arglwydd*, Ezec. 18. 21, 22. A hyd yma y mae geiriau Sainct *Awstin*, heb law llawer ychwaneg y mae ef yn ei ddywedyd yn y fan honno, ynghylch mawr berygl ac ynfydrwydd y rhai sy o hyder ar drugaredd Duw yn parhau mewn buchedd annuwiol.

Tract. 33. *in Joan.*

4. Rheswm gwan ac anrhesymol iawn, yw dywedyd, O herwydd bod Duw yn drugarog, ac yn hirymarhous, am hynny mi a gamarferaf ei drugaredd ef, ac a barhâaf yn fy annuwioldeb. Nid felly y mae'r Scrythur lân yn dysgu i ni ymresymmu, ond yn y gwrthwyneb yn vnion: fef fal hyn Y mae Duw yn drugarog, ac yn disgwyl i mi droi atto; a pho hwyaf y mae efe yn disgwyl wrthyfi, tostaf fydd ei ddial a'i gospedigaeth ef pan ddelo, os myfi a esgeulusaf ei ddioddefgarwch ef: ac am hynny mi a ddylwn yn ddiattreg dderbyn a chroesawu ei drugaredd ef. Felly mae Sainct *Paul* yn ymresymmu, ac yn dywedyd, *Wyt ti yn diystyru golud ei ddaioni ef, a'i*

ddi-

ddioddefgarwch, a'i ymaros? Oni wyddost ti fod daioni Duw yn dy dywys di i edifeirwch? Ond yr wyt ti trwy dy galedrwydd a'th galon ddiedifeiriol, yn trysori i ti dy hun ddigofaint, erbyn dydd y digofaint, a datguddiad cyfiawn farn Duw, *Rhuf.* 2. 4, 5. *Yn* y geiriau hyn y mae Sainct *Paul* yn arwyddoccau mai po hwyaf y dioddefo Duw trwy ei hirymaros, i ni fyw yn ein hannuwioldeb, mwy yw'r pentwr dial y mae efe yn ei gasglu ynghyd i'n herbyn ni, os ni a barhawn yn gyndynniog yn ein pechodau. A chydâ hyn y mae Sainct *Awstin* yn ystyried peth arall ofnadwy ac arswydus iawn; a hynny yw, Os cynnyg ef i ti râs heddiw medd Sainct *Awstin* ni wyddost ti pa vn a wna efe ai ei gynnyg i ti yforu, ai nas gwna. Os rhydd ef i ti dy hoedl a'th gôf yr wythnos yma, ni wyddost ti pa vn a wnai ai cael ei fwynhau yr wythnos nesaf, ai nas cai.

Tract. 33. *in Joan.*

5. *Y* mae 'r Prophwyd sanctaidd wrth ddechreu 'r Drydydd Psalm ar ddeg a thriugain, lle mae efe yn dangos mor beryglus yw llwyddiant y rhai annuwiol; megis yn rhyfedd gantho, yn y geiriau, *Oh! Mor ddaionus yw Duw i Israel, sef i'r rhai glân o galon*, *Psal.* 73. 1. ac etto yn yr holl Psalm nid yw efe yn gwneuthur dim ond dangos mor dôst yw cyfiawnder Duw yn erbyn yr annuwiol, hyd yn oed yr amser y bo efe yn rhoi iddynt fwyaf llwyddiant a golud bydol: ac fel hyn y mae efe yn diweddu *Wele, difethir y rhai a bellhâant oddiwrthyt: torraist ymmaith bob vn a butteinio oddiwrthyt*, *Gwers.* 27. Wrth yr hyn yr arwyddocceir, er daied fyddo Duw wrth y cyfiawn, etto nad yw hynny ddim ymwared i'r annuwiol, gan fod yn ddir iddynt dderbyn dial cyfiawn ar ei law ef, ynghanol y trugaredd au mwyaf a ddangoser i'r rhai Duwiol. *Y mae llygaid yr Arglwydd ar y rhai cyfiawn* (medd yr vn Pro-

Prophwyd) *a'i gluſtiau yn agored i'w llefain hwynt: ond y mae wyneb yr Arglwydd yn erbyn y rhai a wna ddrwg, i dorri eu coffa hwy oddiar y ddaiar*, Pſal. 34. 15.

6. Hen arfer prophwydi twyllodrus (yr hon a wrthwynebai Brophwydi Duw â'i holl egni) oedd lefain, *Heddwch heddwch*, wrth yr annuwiol: ie yr amſer nad oeddid yn amcanu dim iddynt, ond perygl, a chleddyf, a diſtryw, fel yr oedd y gwir Brophwydi yn dywedyd iddynt, ac fel y digwyddodd, *Jer.* 6. 14. Am hynny y mae'r Prophwyd Dafydd yn rhoi i ni reol odidog ſiccr ddiammau, i lywodraethu ein gobaith a'n hyder â hi, *Aberthwch ebyrth cyfiawnder, a gobeithiwch yn yr Arglwydd*, *Pſal.* 4. 5. Ac a hynny y cyttuna Sainct *IOAN*, pan yw yn dywedyd, *Os ein calon* a'n cydwybod *ni 'n condemna* am ein drwg fuchedd, *y mae gennym hyder ar Dduw*: fel pe dywedai vn, Os ein calon a fydd euog o fuchedd ddrwg annuwiol, a ninnau wedi rhoi ein bryd ar barhau ynddi; yna ofer fydd i ni hyderu ar drugaredd Duw, a ninnau yn rhwym i gyfiawn farn Duw am ein hannuwioldeb. 1 *Ioan.* 3. 21.

7. Y mae yn dra rhyfedd ac yn ofnadwy iawn yſtyried, fel yr ymddug Duw tu ac at ei garedigion cuaf yn y byd, pan wnaent yn ei erbyn ef trwy bechu; mor hawdd y newidiai ef ei wynebpryd; mor fuan yr ymadawodd a'i cyfeillach; mor fanwl y cyfrifodd a hwynt; ac mor dôſt y coſpodd efe hwynt. Yr Angylion, y rhai a dangoſaſai efe cymmaint gofal a chariad yn eu creu, ac i'r rhai y rhoeſai gynnifer o freiniau arbennig, o bob math ar berffeithrwydd, hyd oni wnaeth efe hwynt agos yn Dduwiau; ni wnaethant hwy ond vn pechod, Balchder, yn erbyn ei fawredd ef, a hynny ar feddwl yn vnig, fel y tybia'r defeinwyr; ac etto yn y man fe droed yr holl ewyllys da a'r cariad hwnnw yn gyfiawnder,

der, a hynny cyn dosted, ac y taflwyd hwy i lawr i boenau tragywyddol heb brynedigaeth, mewn cadwynau tragywydd, i ddioddef angerdd tân vffern, a thywyllwch annioddef. 2 *Pet*. 2. 4.

8. Wedi hynny fe wnaeth Duw iddo ei hun gyfaill arall o gig á gwaed, yr hwn oedd ein tâd Addaf, ac a roes hwnnw ym mharadwys, lle 'r oedd Duw megis yn cyttal ag ef, mor gariadus gyfeillgar, ac y mae'n dra rhyfedd ei ystyried: efe a alwai arno, ac a chwedleuai ag ef, ac a wnaeth holl greaduriaid y byd yn ddarostyngedig iddo; ef a'i dug hwy i gyd ger ei fron ef, fel y byddei iddo ef ac nid i Dduw, roi henwau arnynt hwy: ef a wnaeth iddo gymmar a phriod, ac a'i bendithiodd hwy ill dau; ac a ddangososodd bob arwydd o'i gariad tu ac atto, ac a allai fod. Ond beth a ddaeth ar ol hyn? Ni wnaeth *Addaf* ond vn pechod, a hwnnw trwy annog vn arall, ac heb fod o bwys mawr mo hono, fel y tybiai reswm dyn; dim ond bwytta o ffrwyth y pren gwaharddedig, ac etto er cynted y gwnaeth efe hwnnw, fe dorrodd cwbl o'r gyfeillach rhwng Duw ag ef, ac ef a wthiwyd allan o Baradwys, ac a ddamniwyd i ofid ac echrys tragywyddol a'i holl hiliogaeth i golledigaeth tragywyddol, ac ynteu hefyd, oni buasai iddo edifarhau. Ac mor dost y cyflawnir y farn honno, y mae yn ddigon amlwg wrth fod aneirif riallu o bobl, sef holl genedl dyn, yn cael am y pechod hwnnw eu taflu i lawr i anhydraeth boenau vffern: ond yn vnig yr ychydig hynny a brynwyd wedi hynny trwy ddyfodiad Mab Duw ei hun, yr ail berson yn y drindod, i wared o'r nef, i gymmeryd cnawd dyn arno; a thrwy ei ddioddefaint annhaethadwy ef a'i farwolaeth yn y cnawd hwnnw.

9. Yr oedd *Moysen* ac *Aaron*, dau ryfeddod y byd, mewn awdurdod oruchel a ffafor gyda Duw; yn gymmaint ac y gallent hwy gael pethau mawrion

ar ei law ef i ddynion eraill: ac etto pan ddigiasant hwy Dduw vnwaith eu hunain wrth ddyfroedd y gynnen yn anialwch Sin, am iddynt ammeu ychydig am y gwrthiau a addawsai Duw iddynt, ac felly dianrhydeddu ei fawredd ef gar bron y bobl, fel y mae efe yn dywedyd; hwy a geryddwyd yn y man yn llymm am hynny; ac er iddynt edifarhau o'i calonnau am y pechod hwnnw, ac felly cael maddeuant am y bai ar euogrwydd, etto fe roed arnynt gospedigaeth drom am dano: a hynny oedd, na chaent hwy eu hunain fyned i mewn i wlad yr addewid, ond bod yn rhaid iddynt farw pan ddoent o fewn golwg iddi. Ac er iddynt ymbil â Duw yn daer ac yn ddifrif am gael maddeu'r penyd hwnnw, etto ni fedrent mewn vn modd gael maddeuant ar ei law ef, ond efe ai hattebai hwy bob amser, *Gan i chwi fy nianrhydeddu i ger bron y bobl, chwi a fyddwch feirw o'r achos, ac ni chewch chwi fyned i mewn i wlad yr addewid.* Deut. 32. 50, 51.

10. Ond mawr oedd ffafor *Saul* gydâ Duw, pan ddewisodd efe ef i fod yn frenhin cyntaf ar ei bobl; a pheri i *Samwel* y Prophwyd ei anrhydeddu ef yn gymmaint, a'i enneinio ef yn dywysog ar etifeddiaeth Duw ei hun, fel y mae efe yn ei galw hi? pan gammolodd ef yn gymmaint, a chymmeryd gofal mor ddichlyn trosto? Ac etto wedi hynny, am iddo dorri gorchymmyn Duw, trwy gadw peth o anrhaith y rhyfel yr hyn a ddylasai efe ei ddistrywio; ie, er iddo eu cadw i wneuthur aberth i Dduw, fel y oedd efe yn cymmeryd arno: er hynny fe a'i rhoddes *Duw* ef heibio yn y man, ac efe a ddifreiniwyd o'i anrhydedd, ac a roddwyd i fynu i yspryd drwg, ac a dducpwyd i aneirif o ofidiau ac aflwydd, er iddo ymdaro tros amser, ac o'r diwedd a wrthodwyd gan *Dduw* cyn belled, ac y bu iddo ei ladd ei hun; ei feibion ef a groes-hoeliwyd neu a grogwyd

wyd wrth bren croes gan ei elynion; a'i holl deulu a'i heppil a diffoddwyd yn dragywydd, 1 *Sam.* 15. & 16. 1 *Sam.* 31. 2 *Sam.* 21. 6.

11. Yr oedd *Dafydd* yn gyfaill etholedig i Dduw, ac yn hôff ganddo, ac yn cael yr enw parchedig yma, sef ei fod *yn gyfryw vn ac oedd wrth fodd calon Duw*. Ond etto er cynted ac y pechodd ef, fe ddanfonwyd y Prophwyd *Nathan* i ddatgan ac i gyhoeddi trwm ddigofaint Duw, a chospedigaeth arno ef, 2 *Sam.* 12. Ac felly y bu, er iddo ymofidio, a'i ddarostwng ei hun yn ddirfawr am y pechod a wnaethai, *Psal.* 51. fel y gwelir wrth ei waith ef yn ymprydio, ac yn gweddio, ac yn wylofain, ac yn gwisgo sach-liain, ac yn bwytta lludw, a'r cyffelyb. Wrth yr hyn y mae'n amlwg, fod cyfiawnder Duw tu ac at y rhai sy 'n gwneuthur yn ei erbyn, yn gymmaint ac yw ei drugaredd ef tu ac at y rhai sy 'n ei ofni.

12. Y mae 'r Scrythur lân yn llawn esamplau i'r defnydd yma, megis gwrthod *Cain* a'i droi ymmaith yn y man ar ol llâdd ei frawd, Boddi 'r holl fyd yn dosturus yn amser *Noah*; y difaedd ofnadwy a ddaeth ar *Sodom* a *Gomorrah*, a'r dinasoedd o'i hamgylch trwy dan a brwmstan; *Bwrw Core*, *Dathan* ac *Abiram* yn fyw i vffern, a llâdd deucant a deg a deugain o'r rhai a lynasai wrthynt, a llawer mil o'r bobl heb law hynny, am fod yn wrthryfelgar yn erbyn *Moysen* ac *Aaron*: Lladd *Nadab* ac *Abihu* meibion *Aaron*, ac offeiriaid etholedig mor ddisymwth, am offrwm tân dieithr ar yr allor vnwaith: Taro *Ananias* a *Sappheira* mor ofnadwy am ddarnguddio peth o werth eu da eu hun trwy dwyll, oddiwrth yr Apostolion: a llawer eraill o'r cyfryw esamplau, y rhai y mae 'r Scrythur lân yn eu hadrodd, *Gen.* 4. 8. 18. & 19. *Num.* 16. *Levit.* 10. *Act.* 5.

13. Ac er bod yn ddigon amlwg wrth yr holl esamplau o'r blaen (yn y rhai y gwelwch mor dost

yw pob vn o'r cospedigaethau) mor ddirfing yw cyfiawnder *Duw*, a thrymmed yw ei law ef pan ddisgynno arnom ni; etto mi a adroddaf vn ychwaneg o weithredoedd *Duw*, allan o'r Scrythur lân, yr hon sydd yn egluro hynny yn rhyfeddol iawn. Fe wyddys yn dda mai *Benjamin* oedd y cuaf gan ei dad, o holl blant *Jacob*, fel y mae 'n amlwg yn llyfr *Genesis*, *Gen.* 42. & 43. ac am hynny yr oedd efe yn fawr gyda *Duw*, ac y gosodwyd ei lwyth ef yn y rhan orau o holl wlad yr addewid, pan rannwyd hi rhwng y deuddegllwyth, ac yr oedd yn y rhan honno Jerusalem, a Jericho, a'r dinasoedd goreu heb law hynny, *Ios.* 18. Etto er hynny i gyd, am vn pechod yn vnig, a wnaeth rhai o'r bobl gyffredin, ar wraig y lefiad; fe gospodd *Duw* yr holl lwyth yn y modd a'r drefn yma, fel y mae 'r Scrythur lân yn ei adrodd. Fe wnaeth i gwbl o'r vnllwyth ar ddeg eraill gyfodi yn eu herbyn hwy; a dyfod yn gyntaf i dŷ *Dduw* yn *Silo*, i ymgynghori ag ef, ac i wneuthur a archai ef yn y rhyfel honno yn erbyn eu brodyr: ac yna wedi iddynt hwy trwy archiad *Duw* ymladd dau faes a llwyth *Benjamin*, y trydydd dydd fe roes *Duw* iddynt orfodaeth cymmaint, ac y lladdasant hwy bob peth byw o fewn y llwyth hwnnw, ond chwechant o wyr yn vnig, y rhai a ddiangodd ymaith i'r anialwch; a chwbl o'r llaill a laddwyd, yn wr, ac yn wraig, yn ddyn bach, ac yn blentyn sugno, ynghyd a'r holl anifeiliaid a'r yscrubliaid; a'r holl ddinasoedd, a'r trefi, a'r tai, a losgwyd a thân. A hyn i gyd am vn pechod a wnaed vnwaith yn vnig, a hynny gydag vn wraig, *Barn.* 20.

14. A phwy wrth hynny ni chyfaddef gyda *Moyfen*, fod *Duw yn Dduw cyfiawn, yn Dduw mawr, ac yn Dduw ofnadwy*? Pwy ni chyfaddef gyda S. Paul, *Mai peth ofnadwy ydyw syrthio yn nwylo 'r Duw byw*, *Heb.* 10. 31. Pwy ni ddywaid gyda

Dafydd

i *Dafydd* sanct *Mi a ddychrynais rhag dy farnedigaethau, Psal.* 119. 120. Onid arbedai Dduw ddistrywo 'r holl lwyth, am vn pechod yn vnig; oni faddeuai ef i *Core*, *Dathan* ac *Abiram* tros vnwaith; ac i feibion *Aaron* tros vnwaith; ac i *Ananias* a *Sappheira* tros vnwaith: oni faddeuai efe i *Esau*, er iddo wedi hynny geisio 'r fendith trwy ddagrau, fel y dywaid yr Apostol; Oni faddeuai efe gospedigaeth vn pechod i *Foesen* ac *Aaron*, er iddynt ei ofyn yn daer; oni faddeuai efe vn balch-feddwl i'r angylion; nac i *Addaf* fwytta vnwaith ô ffrwyth y pren gwaharddedig, heb gospedigaeth fawr; na gillwng y cwppan digofaint heibio i'w fab ei hun, er iddo ei ddymuno deirgwaith ar ei liniau, trwy chwysu 'r gwaed; pa reswm sy gennyt ti feddwl y gad ef dy bechodau di heb gospi, a hwythau gyn amled? Oes i ti achos yn y byd i feddwl y bydd efe cystal wrthyt ti, ac y paid ef a'i gyfiawnder er dy fwyn di? wyt ti yn wellgwr na 'r rhai a henwais i? Oes gennyt ti ragorfraint yn y byd oddiwrth Dduw, amgen nac oedd ganddynt hwy.

15. Ped ystyrit ti pa bethau eu maint a'i dieithred y mae cyfiawnder Duw yn eu dwyn i ben, fel y gwelwn ni beunydd yn y byd; ni byddai i ti ond ychydig achos i dybieid y cait ti cymmaint o ffafor gan Dduw, nac i wenhieithio i ti dy hun mor beryglus ac yr wyt ti. Yr ydym ni yn gweled er maint trugaredd Duw, ac er dioddef a marw o Grist ein Iachawdr er mwyn cadw 'r holl fyd; er hynny fod cynnifer myrddiwn o'r byd yn golledig beunydd, wrth gyfiawnder Duw; a chynnifer o rai anghredadwy, a chenedl-ddynion, ac Iuddewon, a Thurciaid, yn aros yn nhywyllwch eu hanwybodaeth eu hun: ac ym mhlith Christianogion cynnifer naill ai heb gadw eu proffess yn vnion ac yn gywir, ai yn byw yn ddrwgfucheddol yn eu proffess, fel mai gwir

yw

yw yr hyn a ddywedodd Christ, mai ychydig fyddai y rhai a fydd cadwedig; er darfod talu ei farwolaeth ef tros bawb, oni byddai iddynt hwy eu gwneuthur eu hunain yn annheilwng o honi, *Mat.* 7. 14. Ac ym mlaen dyfodiad ein Iachawdr, mwy o lawer y gwelwn ni fod yr holl fyd yn myned ar ŵyr i golledigaeth tros lawer mil o flynyddoedd ynghyd; oddieithr ychydig Iuddewon, y rhai oedd bobl Dduw. Ac etto yn eu plith hwythau hefyd, yr oedd y rhan fwyaf, (hyd y mae'n gyffelyb) heb fod yn gadwedig, fel y gellir gwybod amcan wrth yr hyn a ddywaid y Prophwydi o amser i amser, *Esay* 9. 27. ac yn enwedig wrth yr hyn a ddywedodd Christ wrth y Pharisæaid, ac eraill o lywodraethwyr y bobl hynny. Am hynny ynteu, os gallai Dduw, er mwyn cyflawni ei gyfiawnder, adael i gynnifer myrddiwn o bobl fyned i golledigaeth trwy eu pechodau eu hun, fel y mae efe yn gadael beunydd etto; a hynny heb dorr nac argywedd yn y byd ar ei drugaredd; pa ham nas gall efe hefyd dy ddamnio di am dy bechodau, er maint ei drugaredd, a thitheu nid yn unig yn eu gwneuthur hwy yn ddiofn ddiarswyd, ond hefyd yn parhau yn rhyfygus yn dy bechodau?

16. Ond yma y gall un ddywedyd, Os felly y mae, fod Duw mor dost wrth gospi pob pechod, a'i fod yn damnio llawer mil am un y mae yn ei gadw; pa fodd y mae yn wir, *Fod ei drugaredd ef goruch ei holl weithredoedd*, fel y dywaid yr Scrythur lân; a *bod Trugaredd yn gorfoleddu yn erbyn barn*, ac yn rhagori arni, *Psal.* 145. 9. *Iac.* 2. 13. Oblegid os yw rhifedi y rhai damnedig yn rhagori cymmaint ar rifedi y rhai cadwedig, y mae'n gyffelyb fod gweithredoedd cyfiawnder yn rhagori ar weithredoedd Trugaredd. I hynny yr attebaf, na allwn ni ammeu dim ynghylch lleied rhifedi y rhai

cadwedig,

cadwedig, ac anfeidrol rifedi y rhai colledig: oblegid, heb law 'r holl Brophwydi eraill, y mae ein Iachawdr Christ wedi gwneuthur hynny yn ddigon siccr ddiammau, *Mat.* 7. 14. Am hynny mae 'n rhaid i ni edrych, pa fodd, er hynny i gyd y mae Trugaredd Duw yn rhagori ar ei holl weithredoedd eraill ef.

17. Ac yn gyntaf, fe ellir dywedyd bod ei drugaredd ef yn rhagori, oblegid bod ein holl gadwedigaeth ni yn dyfod i ni o'i drugaredd ef, a'n colledigaeth oddiwrthym ein hunain; oblegid dyna ddau brif achos pob vn o'r ddau; yn ol yr hyn a ddywed Duw trwy 'r Prophwyd, *Dy golledigaeth di, o Israel, sydd o honot dy hun, ond ynofi y mae dy gymorth i* wneuthur daioni, *Hos.* 13. 9. Megis fel y mae 'n rhaid i ni gydnabod mai grâs *Duw* a'i drugaredd yw awdur pob meddwl da ynom ni, a phob gweithred dda a wnelom ni, ac wrth hynny bod yn rhaid i ni gyfaddef mai o hono ef y mae cwbl o'n Iechydwriaeth ni: felly nid oes yr vn o'n drwg weithredoedd ni, o herwydd y rhai 'r ydym ni 'n golledig, yn dyfod o hono ef, ond yn vnig o honom ni ein hunain; ac felly nid ydyw efe achos yn y byd o'n colledigaeth ni. Ac yn hyn y mae ei drugaredd ef yn rhagori ar ei gyfiawnder.

18. Yn ail, y mae ei drugaredd ef yn rhagori, o herwydd ei fod ef yn ewyllysio bod pob dyn yn gadwedig, fel y dywaid S. *Paul*, 1 *Tim.* 2. 4. ac y mae yntau ei hun yn tystiolaethu, gan ddywedyd, *Nid wyfi yn ewyllysio marwolaeth pechadur, ond yn hytrach troi o hono oddiwrth ei anwiredd, a byw.* A thrachefn trwy 'r vn Prophwyd, y mae efe yn cwyno yn dost, nad yw dynion yn derbyn ei drugaredd ef, pan y cynnygier iddynt, *Dychwelwch, dychwelwch oddiwrth eich ffyrdd drygionus: canys, pa ham y byddwch feirw tŷ Israel, Ezec.* 33. 11. wrth yr hyn

y mae

y mae'n amlwg ei fod ef yn cynnyg ei drugaredd yn dra ewyllysgar ac yn rhad i bawb; ac nad yw yn arfer ei gyfiawnder ond pan fo gwir anghenrhaid, a phan fo ein hymarweddiad cildynnus ni megis yn ei gymmell ef. Hyn y mae Christ yn ei ddangos yn oleuach, pan yw yn dywedyd wrth *Ierusalem, O Ierusalem, Ierusalem, yr hon wyt yn lladd y* Prophwydi, *ac yn llabyddio y rhai a ddanfonir attat, pa sawl gwaith y mynnaswn gasglu dy blant ynghyd, megis y casgl yr iar ei chywion tan ei hadenydd, ond nis mynnech chwi? Wele,* am hynny *yr ydys yn gadael eich ty i chwi yn anghyfannedd*; ac yn ddiblant, *Mat.* 23. 37. Yma y gwelwch gynnyg trugaredd *Duw* yn fynych i'r Iuddewon, ond am iddynt wrthod ei drugaredd ef, efe a gymmhellwyd (mewn modd) i ddatgan y farn drom yma o ddinistr anghyfannedddra arnynt hwy: yr hon a gyflawnodd efe o fewn deugain mhlynedd neu ddêg a deugain wedi, trwy ddwylo *Vespasian* ymmerodr *Rhufain*, a *Thitus* ei fab: y rhai a lwyr ddinistriodd ddinas Jerusalem, a holl genedl yr Iuddewon, yr rhai a welwn ni heddyw wedi eu gwasgaru trwy'r holl fyd, mewn caethiwed enaid a chorph. Ac er bod y weithred honno o gyfiawnder *Duw* yn dra ofnadwy, etto yr oedd ei drugaredd ef yn fwy tu ac attynt, fel y mae'n amlwg wrth eiriau Christ, oni bai iddynt wrthod ei Fab ef.

Josephus de bello Judaico. Lib. 1. *ca.* 1.

19. Yn drydydd, y mae ei drugaredd ef yn rhagori ar ei gyfiawnder, hyd yn oed tu ac at y rhai colledig; oblegid iddo trwy lawer o foddion yn y byd hwn geisio eu gwneuthur hwy yn gadwedig, trwy alw arnynt, a'i cynnorthwyo hwy a'i râs i wneuthur daioni, a'i cynnhyrfu hwy oddifewn ag aneirif o ysprydoliaethau da, a cheisio eu denu hwy oddi allan ag amryw gynghorion, ac addewidion, ac esam-

esamplau rhai eraill: a chyda hynny trwy glefydon, a gwrthwyneb, a cheryddon esmwyth eraill; trwy roddi iddynt amser, ac achlysur, a chyfle, a chyfamser, a llawer annog, i edifarhau; trwy fygwth marwolaeth dragywyddol iddynt, oni edifarhaant. Yr holl bethau hyn, gan eu bod yn weithredoedd trugaredd a daioni Duw tu ac at yr annuwiol, y mae 'n anghenrhaid iddynt gyfaddef, ynghanol eu cynddaredd a'i poenau, fod ei farnedigaethau ef yn vnion, a chwedi eu cyfiawnhau ynddynt eu hunain, ac nas gellir mewn vnmodd eu cyffelybu hwy i fawredd ei drugaredd ef.

20. Wrth hyn y gwelwn fod yn wir yr hyn a ddywaid y Prophwyd, *Yr Arglwydd a gar drugaredd a gwirionedd.* A thrachefn, *Trugaredd a gwirionedd a ymgyfarfuant; cyfiawnder a heddwch a ymgusanasant*, *Psal.* 85. 10. Ni a welwn pa ham y mae 'r Prophwyd yn dywedyd am dano ei hun, *Mi a ganaf am drugaredd a barn, o Arglwydd:* nid trugaredd yn vnig, na barn yn vnig, ond trugaredd a barn ynghyd, *Psal.* 101. 1. Hynny yw, ni ryfygaf cymmaint ar dy drugaredd, ac nad ofnwyf dy farn; ac nid ofnaf cymmaint ar dy farn, ac yr anobeithiwyf o'th drugaredd. Mae 'n rhaid i ni bob amser gyssylltu ein hofn rhag barn Duw, ynghyd â'n hyder ar drugaredd Duw: ie, hyd yn oed yn y Sainct eu hunain, fel y dywaid *Dafydd.* Ond pa fath ofn? Yr ofn hwnnw, yr hwn y mae 'r Scrythur lan yn dangos pa fath ydyw, pan yw yn dywedyd fod ofn Duw yn gyrru ymmaith bechod; bod ofn Duw yn cassau pob drygioni; nad yw 'r hwn sy 'n ofni Duw yn esgeuluso dim; bod y sawl sy 'n ofni Duw yn troi ac yn edrych ar ei galon ei hun; bod y sawl sy 'n ofni Duw yn gwneuthur gweithredoedd da; bod y sawl sy 'n ofni *Duw* heb anghredu 'r hyn y mae efe yn ei ddywedyd, ond yn cadw ei ffyrdd,

ac yn chwilio am y pethau a ryng bodd iddo; ac yn parottoi eu calonnau, ac yn sancteiddio eu heneidiau yn ei olwg ef, *Dihar.* 8. 13.

21. Ac dyma bortreiad gwir ofn *Duw*, fel y mae 'r Scrythur lan yn ei osod ar lawr. *Dyma* bortreiad yr ofn hwnnw yr ydys yn ei ganmawl ac yn ei orchymmyn ym mhob rhan a chyfran o air Duw. Dyma bortreiad yr ofn yr ydys yn ei alw, *ffynnon y bywyd, gwreiddyn synwyr, coron a chyflawnder doethineb, Gogoniant ac ymffrost Christion o ddyn, Rhodd ddedwyddol.* Am yr hwn sy ar ofn yma gantho, y mae 'r Scrythur lan yn dywedyd, *Gwyn ei fyd y gwr sy 'n ofni yr Arglwydd*, oblegid y mae *yn hoffi ei orchymmynion ef yn ddirfawr*, *Psal.* 112. 1. A thrachefn, *Yn y diwedd, da fydd i'r hwn a ofno yr Arglwydd, ac efe a fendithir yn ei ddydd diwedd*, *Eccl.* 1. 13. Yn ddiwethaf, am y rhai sy ar ofn yma ganddynt, y mae 'r Scrythur lan yn dywedyd, Mai Duw yw eu sail hwynt; a darfod i Dduw barottoi amlder o hyfrydwch iddynt; a darfod i Dduw brynu etifeddiaeth iddynt; a bod Duw 'n drugarog wrthynt, fel y mae tad yn drugarog wrth ei blant; ac i ddibennu, fod Duw yn gwneuthur ewyllys y rhai a'i hofnant ef a'r cyfryw ofn, *Psal.* 31. 19. & 103. 13. & 145. 19.

22. Yr ofn sanctaidd yma oedd gan *Job* dduwiol, pan ddywedodd efe wrth Dduw, *Mi a ofnais fy holl ffyrdd.* Ac y mae 'n dywedyd pa ham y gwnai efe hynny, *Oblegid mi a wn nad arbedi di neb a wnelo i'th erbyn*, *Job* 9. 28. *Lat.* Yr ofn yma oedd yn eisiau yn y rhai y mae 'r Prophwyd yn dywedyd am danynt, *Y pechadur a gythruddodd Dduw, trwy ddywedyd na chymmer Duw gyfrif o'i weithredoedd ef, yn amlder ei ddigofaint. Symmudwyd dy farnedigaethau allan o'i olwg ef.* A thrachefn, *Pa ham y cyffroodd yr annuwiol Dduw, trwy ddywedyd, Ni*

ofyn

ofyn Duw gyfrif am fy ngweithredoedd i, Psal. 10.
Annuwioldeb mawr, yn ddiau, a chyffroi Duw yn fawr i'n herbyn, ydyw dwyn hanner naturiaeth Duw oddi arno; a'i wneuthur ef yn drugarog heb fod yn gyfiawn: a byw fel pettai Dduw heb amcanu ceisio cyfrif am ein buchedd ni; ac ynteu mor dra difrif wedi dangos y gwrthwyneb, gan ddywedyd: ei fod ef yn wr dirfing toft, ac na bydd efe bodlon i gymmeryd yr eiddo ei hun drachefn, ond y mynn efe elw ac occr gyda 'r eiddo ei hun: y mynn efe gyfrif o'r holl dda a fenthygiodd ef i ni: y mynn efe ffrwyth o'i holl lafur a roes efe i ni; ac yn ddiweddaf, y mynn efe gyfrif o bob gair a ddywedasom ni. *Mat.* 25. 27.

25. Y mae Christ yn y nawfed Psalm a thrugain, yr hon y mae efe mewn amryw fannau o'r Efengyl yn deongl mai am dano ef yr yscrifennwyd hi; ym mysg llawer o felldithion ofnadwy y mae efe yn eu rhoi i lawr yn erbyn y rhai gwrthodedig, yn datgan y rhai hyn, *Tywyller eu llygaid fel na welont: tywallt dy ddigofaint arnynt; cyrhaedded llidiowgrwydd dy ddigofaint hwynt: dod ti anwiredd at eu hanwiredd hwynt, ac na ddelont ith gyfiawnder di: dileer hwynt allan o lyfr y bywyd, ac na 'fgrifenner hwynt gyda'r rhai cyfiawn, Psal.* 69. 23, 24, 27. Yma y gwelwn ni, mai mwyaf melldith a ddichon *Duw* ei rhoi arnom ni, yn nessaf at ein tynnu ni allan o lyfr y bywyd, yw gadael i ni fod mor ddeillion a chyssylltu anwiredd at anwiredd, a bod heb ystyried ei gyfiawnder ef. Ac o'r achos hwnnw hefyd y mae 'r defeinwyr yn cyfrif pechu o hyder ar drugaredd Duw, yn gyntaf o'r chwe pechod trymion yn erbyn yr yspryd glan; y rhai y mae ein Iachawdr Christ yn yr Efengyl yn dangos bod mor anhawdd gan ei Dad eu maddeu. A'r rheswm pa ham y mae-

Tho. 22. *q.* 4. *q.* 14. *Ar.* 1. 2. 3.

ent hwy yn cyfrif gormodd hyder ar drugaredd Duw, yn bechod yn erbyn yr Yspryd glan, yw hyn, sef am ei fod yn bwrw heibio ac yn gwrthod vn o'r moddion pennaf a adawodd yr Yspryd glan i'n tynnu ni oddi wrth bechod, nid amgen nag ofni cyfiawnder Duw ar bechaduriaid.

24. Ac am hynny, i ddibennu 'r matter yma ynghylch gormodd hyder ar drugaredd Duw, yr wyf fi yn tybieid y gallwn ni arfer yr vn fath reswm ynghylch ofni cyfiawnder Duw, ac y mae 'r Apostol Sainct *Paul* yn ei arfer at y Rhufeiniaid, am weinidogion Duw, y rhai yw 'r tywysogion bydol: *A fynni di nad ofnech allu y* llywodraethwr bydol, medd efe? *gwna ddaioni* ynteu, *a thi a gai* nid yn vnig fod heb ei ofni ef, ond hefyd ti a gai *glod* a chanmoliaeth *gantho. Ond os gwnai ddrwg, ofna; canys nid ydyw efe yn dwyn y cleddyf yn ofer, Rhuf.* 13. Yn yr vn modd y gallwn ninnau ddywedyd wrth y cymdeithion hynny sy 'n gwneuthur Duw mor drugarog, ac na ddylai neb ofni ei gyfiawnder ef. A fynnech chwi, frodyr, na bai raid i chwi ofni cyfiawnder Duw yn cospi? Byddwch fyw yn dduwiol, a chwi a fyddwch mor ddiofn a llewod, fel y dywaid y gwr doeth, *oblegid y mae perffaith gariad yn bwrw allan ofn*, 1 *Ion.* 4. 18. Ond os byddwch fyw yn annuwiol, yna y mae i chwi achos i ofni: oblegid nid am ei ham y mae Duw yn ei alw ei hun yn farnwr cyfiawn.

25. Pettei 'r peth mor ddiogel ac y mae llawer, trwy druth a gweniaith, yn peri iddynt eu hunain goelio ei fod; ni ddywedasai Sainct *Petr* byth wrth Gristianogion wedi eu bedyddio eusys, *Ymddygwch mewn ofn, tros amser eich preswylfod* daiarol, 1 *Pet.* 1. 17. na Sainct *Paul* chwaith wrth yr vn rhai, *Gweithiwch allan eich Iechydwriaeth eich hunain, drwy ofn a dychryn, Phil.* 2. 12. Ond yma y gofyn rhyw ddynion,

nion, Pa fodd wrth hynny y mae 'r Apostol yn dywedyd mewn lle arall, *Na roddes Duw i ni yspryd ofn, ond yspryd nerth, a chariad, a phwyll*, 2 *Tim.* 1. 7. Fy atteb i'r rhai hynny ydyw hyn, Nad yw ein hyspryd ni yspryd ofn tebyg i ofn gwas rhag ei feistr; hynny ydyw, Ffyw mewn ofn yn vnig rhag ofn cospedigaeth, heb ddim cariad; ond yspryd cariad yn gyssylltedig ag ofn tebyg i ofn plant rhag eu tad, trwy yr hwn ofn y maent yn ofni digio eu tad, nid yn vnig rhag iddo eu cospi, ond yn bendifaddeu o herwydd ei ddaioni tu ac attynt hwy, a'r cymmwynasau a'r twrn da a wnaeth efe iddynt. Hyn y mae S. *Paul* yn ei ddangos yn oleu at y Rhufeiniaid, lle y mae efe yn gwneuthur rhagor rhwng ofn gweision, ac ofn plant, *Ni dderbyniasoch yspryd caethiwed trachefn* (medd efe) *i beri ofn, ond yspryd mabwysiad, trwy 'r hwn yr ydym yn llefain* Abba, *Dad*, *Rhuf.* 8. 15. Y mae efe yn dywedyd yma wrth y Rhufeiniaid, *Ni dderbyniasoch chwi yspryd caethiwed drachefn i beri ofn*, am nad oedd eu hofn hwy o'r blaen, a hwy yn genhedloedd, ond ofn gweision yn vnig, nid ofn meibion; am eu bod yn anrhydeddu ac yn addoli eu heulynnod, nid o herwydd cariad yn y byd oedd ganddynt ar eu heulynnod, gan eu bod mor aneirif; a bod y gair iddynt o gymmaint o annuwioldeb (fel yr oedd i *Jupiter*, i *Mars*, i *Venus*, a'r cyffelyb) ond yn vnig rhag ofn cael niweid oddiwrthynt oni wasanaethent hwynt, ac oni addolent iddynt.

26. Y mae S. *Petr* ynteu, mewn vn ymadrodd, yn egluro yr holl fatter yma. Oblegid, wedi iddo ddywedyd, *Nac ofnwch rhag eu hofn hwynt*, (lle y mae efe yn meddwl am ofn gwasaidd yr annuwiol) y mae efe yn dywedyd yn y man, *Ond sancteiddiwch yr Arglwydd Dduw yn eich calonnau; a chennych gydwybod dda gyd ag addfwynder, ac ofn*, 1 *Pet.* 3. 14, 15.

3. 14, 15. Ac felly y mae ofn gwasaidd, yr hwn sydd yn ystyried cospedigaeth yn unig, wedi ei wahardd i ni; ond y mae ofn cariadus plant wedi ei orchymmyn i ni. Ac etto y mae dau beth i'w hystyried ynghylch y matter yma.

27. Y cyntaf yw, er bod yspryd ofn gwasaidd yn waharddedig i ni (yn enwedig gan ein bod ni yn awr wedi myned i wasanaethu Duw) etto fe wna 'r ofn hwnnw lês mawr i bechaduriaid, ac i'r rhai nid ydynt etto ond dechreu gwasanaethu Duw, am ei fod yn eu cynnhyrfu hwy i edifarhau, ac i edrych yn eu cylch; ac o'r achos hynny y dywaid y gwr doeth am dano, *Mai dechreuad doethineb ydyw*, Dih. 1. 7. Ac am hynny y mae *Ionas* yn ceisio gyrru 'r ofn yma ar y Niniveaid, ac *Ioan* fedyddiwr ar yr Iuddewon, a'r holl Brophwydi ar bechaduriaid; trwy fygwth y dialeddau a'r cospedigaethau a ddoai arnynt oni edifarhaent, *Ion*. 1. & 3. *Mat*. 3. Ond etto yn ôl hynny, pan fo dynion wedi troi at Dduw, ac yn myned rhagddynt yn ei wasanaeth ef, y maent hwy yn newid yr ofn gwasaidd yma yn gariad, hyd oni ddelont o'r diwedd i'r cyfryw gyflwr ac y mae S. *Ioan* yn crybwyll am dano, sef *bod perffaith gariad yn bwrw allan ofn*, 1 *Ion*. 4. 18. Ac ar hynny y dywaid S. *Awstin*, mai ofn yw 'r gwas yr ydys yn ei ddanfon o'r blaen i baratoi lle yn ein calonnau ni i'w feistres, yr hon yw cariad perffaith: a phan ddêl cariad perffaith i mewn unwaith, a chael cwbl feddiant ynom ni; y mae ofn yn myned allan ac yn rhoi lle i gariad perffaith. Ond lle ni ddelo 'r ofn yma i mewn ddim, nid yw bossibl byth i gariad perffaith ddyfod i drigo, ac i gartrefu yno, medd S. *Awstin*.

Tract. 9. *in* 1 *Joan*.

28. Yr ail peth i'w ystyried yw hyn, er nad ydyw ofn cospedigaeth yn y rhai perffaith, neu o'r

hyn

hyn lleiaf, rad ydyw, ond llai ynddynt hwy nag mewn
eraill, fel y dywaid Saint *Ioan*, etto, os efe a fydd
wedi ei gyflyllu a chariad ac a pharch, felly dylai
fod y man yn fuddiol ag yn angenrheidiol iawn i
bob Christion cyffredin, y rhai nid yw eu bywyd
mor berffeith-gwbl, na'i cariad mor helaeth a bod
mor berffeith-gwbl a'r perffeithrwydd y mae Saint
Ioan yn crybwyll am dano. A hynny sydd amlwg
wrth fod yn Iachawdwr Christ yn annog ei Apostol-
lon i fod ag ofn ymagynddynt, *Ofnwch yr hwn wedi*
darffo iddo ladd y corph, sydd ac awdurdod ganddo
fwrw i uffern yr enaid a'r corph, ie meddaf i chwi,
ofnwch hwnnw. Luc. 12. 5. Yr un peth hefyd y mae
Saint *Paul* yn ei ddysgu i'r Corinthiaid, y rhai oedd
Gristianogion da, gan osod ar lawr yn gyntaf gyfi-
awnder Duw, ac yna eu hannog hwy i ofni; *Y mae*
'n rhaid i ni oll, medd efe, *ymddangos ger bron brawd-*
le Christ, fel y derbynio pob vn y pethau a wnaeth
trwy y corph, yn ol yr hyn a wnaeth, pa vn bynnag
ai da ai drwg. Am hynny am ein bod ni yn gwybod ofn
yr Arglwydd, yr ydym yn annog dynion i ofni yr Arglwydd, 2 *Cor.*
5. 10. A pheth sydd fwy, y mae Saint *Paul*
yn cyfaddef am dano ei hun, ei fod efe, er maint
offeiriad ac swydd da a gawsai gan Dduw, yn dal ga-
fael etto ar yr ofn y mae rhag cyfiawnder Duw, fel y
mae 'n amlwg wrth ei eiriau ef, *Yr wyf yn cospi fy*
nghorph, ac yn ei ddwyn yn gaeth, rhag i mi mewn
vn modd, wedi i mi bregethu i eraill, fod fy hun yn
anghymmeradwy, 1 Cor. 9. 27.

29. Weithian, f'anwylyd, od oedd ar S. *Paul* ofn
cyfiawnder Duw, ac yntau yn Apostol; ac er nas
gwyddai efe ddim arno ei hun, na'i fod yn euog o vn
bai, fel y mae efe (am vn peth) yn ei ddangos: pa
fodd y dylit ti fod, yr hwn y mae dy gydwybod yn
euog o gynnifer bai ac annuwioldeb, 1 *Cor.* 4. 4.
Gwybyddwch hyn, medd S. *Paul, am bob putteinwr,*

neu aflan, neu gybudd, a'r cyffelyb, nad oes iddynt etifeddiaeth yn nheyrnas Christ a Duw. Ac yn y man ar ôl hynny, megis pe na bai hynny ddigon, y mae efe yn dywedyd yn angwhaneg, er mwyn attal ffolineb pechaduriaid sy 'n gwenhieithio iddynt eu hunain, *Na thwylled neb chwi a geiriau ofer ; canys oblegid y pethau hyn y mae digofaint Duw yn dyfod ar blant anufydd-dod neu anghrediniaeth. Am hynny na fyddwch chwi gyfrannogion a hwynt, Eph.* 5. 5. Megis pe dywedai, Pwy bynnag sy 'n gwenieithio i chwi ac yn dywedyd, Twt, y mae Duw yn drugarog, ac yn hawdd ganddo fadden y pechodau hyn a'r cyffelyb ; nid ydyw y rhain ond eich twyllo chwi, medd S. *Paul*, oblegid y mae digofaint a dialedd Duw yn disgyn ar blant anghrediniaeth, oblegid y pethau hyn : sef yw hynny, ar y rhai ni chredant ei gyfiawnder ef a'i fygythion yn erbyn pechod, ond, o hyder ar ei drugaredd ef, sydd yn parhau yn eu pechod, hyd oni ruthro digofaint Duw arnynt yn ddisymmwth ; ac yna y mae yn rhyhwyr gwellhau. Am hynny, medd efe, os ydych chwi gall, na fyddwch gyfrannogion a'i ffolineb hwy, ond gwellhewch eich bucheddau allan o law, tra caffoch amser. A digon sydd y rhybudd yma eiddo Saint *Paul*, i ddibennu 'r pennod yma ; yn erbyn pawb a sydd yn gwrthod neu yn oedi edifeirwch a gwellhad buchedd, trwy wag obaith ar gael gan Dduw faddeu iddynt, a chyd-ddwyn a hwynt.

PEN.

PEN. V.

Am y pummed rhwystr, yr hwn yw oedi rhoi ein bryd ar edifarhau o amser i amser; tan obeithio y gallwn wneuthur hynny yn well, neu yn haws, ryw amser arall.

MI a dybygwn mai digon i wr rhesymol, fyddai y rhesymmau a ddangoswyd o'r blaen, i brofi bod mor anghenrheidiol i ni roi 'n bryd ar wasanaethu Duw, ac i dynnu ymaith y rhwystrau sy 'n lluddias i ni wneuthur hynny. Ond er hynny, oblegid (fel y dywaid y gwr doeth) bod yr hwn a fo a'i fryd ar dorri cymdeithas a'i gydymmaith, yn ceisio pob achlysur i wneuthur hynny tan ryw liw ac esgus. Y mae llawer yn y byd, gan nad oes ganddynt na lliw nac esgus arall yn y byd i dorri a Duw, ac i ddal allan oddiwrtho, hwy a geisiant goluro 'r matter a hyn o liw, sef bod yn eu bryd hwy trwy ei ras ef, wellhau 'r cwbl mewn amser: ond y maent hwy yn oedi 'r amser hwnnw o ddydd i ddydd, hyd oni bo i Dduw, yr hwn y mae pob munyd o'r amser yn ei law, dwyn yr amser yn llwyr oddiarnynt hwy, a'i danfon hwy i'r poenau tragywyddol tros ben pob amser, am iddynt gam arfer daioni 'r amser yn y byd hwn.

Dihar. 18. 1. Lat.

2. Dyma vn o'r siomedigaethau mwyaf a pherycclaf, ac etto y mae yn gynnefinaf ac yn gyffredinaf o'r cwbl y mae gelyn dyn yn eu harfer yn erbyn plant Addaf: ac mi a allaf ddywedyd yn hy, fod mwy yn myned i golledigaeth trwy'r siommedigaeth yma, na thwy'r holl gyfrwysdra a'r dichellion eraill heblaw hynny. Fe a wyr yn dda faint yw grym a gallu 'r fagl yma rhagor cwbl o'r llaill, ac am hynny

 y mae

y mae efe yn ei gwthio mor daer ar bob dyn. Y mae efe yn ystyried yn well nâ nyni, fod oedi yn beth mawr iawn, yn enwedig mewn matter o gymmaint pwys ac yw ein ymchweliad a'n cadwedigaeth ni. Y mae efe yn gwybod yn dda fod y naill bechod yn tynnu'r llall ganddo; ac y bydd yr hwn sydd yw gymmhwysheddyw i edifarhau yn anghymmhwysach y foru; ac fel y mae ymarfer yn myned yn naturiaeth; a bod yn anhawdd iachau hên ddoluriau; ac fel y mae Duw mewn amser yn dwyn ymaith ei ras, ac fel y mae ei gyfiawnder ef yn barod i gospi pob pechod; ac fel yr ydym ninnau trwy oedi yn cyffroi ei gyfiawnder ef, ac yn pentyrru dialedd ar ein pennau 'n hunain, fel y dywaid S. *Paul*, *Rhuf.* 2. 4, 5. Y mae ef yn gydnabyddus iawn ag anwastadrwydd ac â pheryglon ein buchedd ni, ac â'r damweiniau peryglus yr ydym ni yn myned trwyddynt; ac â'r rhwystrau a ddaw beunydd fwyfwy, i luddias i ni ymchwelyd at Dduw. Hyn oll y mae efe yn ei wybod, ac yn ei ystyried yn dda, ac am hynny y mae yn peri i gymmaint ac y mae, oedi eu hedifeirwch. Oblegid pryd nas gall yn hwy ddallu deall llawer o Gristianogion, fel na bo dir iddynt weled yn amlwg mor angenrhaid ac mor fuddiol iddynt roi eu bryd ar edifarhau, ac nad yw holl rwystrau'r byd ond coeghethau a hudoliaeth i attal dynion rhag gwneuthur hynny; yna nid oes gantho ymddiffyn yn y byd ond hyn yn unig, sef perswadio dynion i oedi ychydig, ac y cant ryw amser yn ôl hyn achlysur a chyfamser gwell i wneuthur hynny, nag yr awrhon.

3. A hyn a brofodd Sainct *Awstin*, yn ei ymchweliad at Dduw, fel y mae efe ei hun yn ysgrifennu; Oblegid, wedi iddo wybod yn siccr, nad oedd fodd iddo i gael bod yn gadwedig, ond trwy newidio ei fuchedd a'i gwellhau, etto yr oedd

Confess. lib. 8. ca. 7, 18.

y gelyn

y gelyn yn ei attal ef tros amser, ac yn peri iddo oedi, ac yn dywedyd wrtho; Arhos ychydig etto; oeda ennyd etto; a hynny (fel y dywaid ef ei hun) er mwyn cael ei rwymo ef yn dynnach mewn ymarfer â phechod, hyd oni bu iddo trwy ollalluog nerth grâs Dduw, ac eithaf ei egni ei hun a'i orau, dorri ymmaith oddiwrtho trwy gryfder, a gweiddi ar Dduw, Pa ham y dywedaf yn hwy, Yforu, yforu? Pa ham nas gwnâf ar y munyd awr hwn? Ac felly y gwnaeth efe, ie, yn ei ieuengtyd, ac a fu fyw wedi hynny mewn buchedd dra dirfing Gristianogaidd dduwiol.

4. Ond os mynnwn ni weled yn eglurach faint a pheryccled y ddichell yma, ystyriwn yr achosion a allai rwystro i ni droi at Dduw yn y man, ac ni a gawn weled fod pob vn o honynt yn cynnyddu ac yn cryfhau trwy ein gwaith ni yn oedi, ac felly bod yn anhaws i ni wneuthur y peth yn ôl hyn, nag ydyw yr awrhon. Oblegid *yn gyntaf*, (fel y dywedais o'r blaen) y mae parhau mewn pechod yn gwneuthur dyn yn gynnefin ag ef wrth ymarfer o hono; a phan ddarpho i ni vnwaith ymgynnefino, y mae yn anhawdd symmud y cynnefinder hwnnw, fel y gwelwn ni beunydd am bob cynneddfau a fo wedi greddfu a gwreiddio ynom ni. Ac os mynnwch chwi weled gwirionedd o hynny; pwy ond yn anhawdd tros ben, a all nac a feidr symmud hir ymarfer o feddwdod, neu dyngu, neu ryw gynneddfau drwg arall, a fo vnwaith wedi greddfu ynom ni? *Yn ail*, po hwyaf y parhaom ni yn ein buchedd annuwiol, mwyaf y tynn Duw ei ras a'i help oddiwrthym ni, yr hyn yw'r modd vnig a wna ffordd buchedd dduwiol yn hawdd ac yn esmwyth gan ddynion. *Yn drydydd*, y mae gallu a llywodraeth y cythraul yn cael ymgryfhau ac ymsicrhau ynom ni, trwy gael aros ynom; ac felly y mae yn anhaws ei symmud.

Yn bedwerydd, y mae tueddiad ein meddwl ni at ddaioni yn gwanhau fwyfwy, ac yn pylu, wrth fynych arfer o bechod, er nad ydyw yn diffodd yn llwyr. *Yn bumed*, y mae galluoedd a swyddau ein meddwl ni yn llygru yn fwy; y deall yn myned yn dywyllach, a'r ewyllys yn myned yn ŵyrach, a'r chwant yn anllywodraethusach. *Yn chweched ac yn ddiweddaf*, Y mae oedi edifeirwch yn cyffroi ac yn cryfhau ein gwyniau ni, a rhannau issaf a gwaelaf ein meddwl ni, yn erbyn rheol rheswm a deall, ac yn eu gwneuthur yn anhaws eu gorchfygu nag oeddynt o'r blaen.

5. Bellach, f' anwylyd, bwrw ynghyd gwbl o hyn, ac ystyria yn ddiduedd ynot dy hun, pa vn debyceaf i ti allu edifarhau, ai yr awr hon, ai yn ôl hyn. Yn ôl hyn, meddaf, pan fo pechôd wedi greddfu ynot ti trwy ymarfer ac ymgynnefino ag ef; a'r cythraul wedi cael meddiant hwy ynot ti; a chymmorth *Duw* ym mhellach oddiwrthyt ti; a'th feddwl dithau wedi ei lygru yn fwy; a'th ddeall a'th farn wedi myned yn wannach; a'th chwant i ddaioni wedi diffodd; a'th wyniau wedi cryfhau; a'th gorph wedi eu halogi: a'th nerth wedi pallu; a'th holl fuchedd wedi gwyrdroi.

6. Ni a welwn, ac a wyddom am y llong a fo yn gillwng dwr, mai haws fydd ei diyspyddu yn y dechreu, na chwedi hynny. Ni a welwn, am dŷ a fo wedi adfeilo ac ammharu, po hwyaf y gadawer iddo, mai mwya'r draul a'r boen yn ei gyweirio. Ni a welwn, os bydd vn yn pwyo hoel a morthwyl, po mwyaf a guro efe arni, mai anhawsaf fydd ei thynnu hi allan drachefn. A pha fodd y gelli di wneuthur pechod ar bechod, a thybieid wrth barhau mewn pechod y bydd haws i ti ymwrthod ac ymadael ag ef yn ôl hyn nag yr awrhon? Cyffelyb iawn fyddei hynny, i ddŷn a fyddai wedi gwneuthur baich mawr

i'w ddwyn, aca brofai ei godi ar ei gefn; ac am ei fod yn anesmwyth, ac yn pwyso yn drwm arno, a'i bwriai ef i lawr eilwaith, ac a roai lawer ychwaneg atto, ac a geisiai ei godi wedi hynny: ond pan y clywai yn drymmach nag o'r blaen, a ddigiai yn gynddeiriog, ac a roai y dau cymmaint atto, i geisio ei wneuthur yn ysgafnach. Oblegid felly y mae plant y byd hwn yn gwneuthur, y rhai wrth weled yn syrn anhyfryd iddynt wrthwynebu vn pechod neu ddau yn y dechreuad, sydd yn oedi ymchwelyd at Dduw, ac yn chwanegu at hynny vgain neu ddeugain o bechodau, a thybieid y bydd haws iddynt edifarhau yn ôl hynny.

7. Y mae Sainct *Awstin* wrth ddeongl y gwyrthiau a wnaeth ein Iachawdr CHRIST wrth godi *Lazarus* o farw i fyw, ac yntau wedi marw er ys pedwar diwrnod weithian, fel y dywaid yr Efangylwr: yn chwilio yr achos pa ham yr wylodd, ac y dolefodd Christ, ac yr ymofidiodd yn yr yspryd cyn gwneuthur y weithred honno, gan iddo godi eraill yn hawdd iawn: ac o hynny y mae efe yn rhoi'r wers hon i ni; sef megis yr oedd *Lazarus* wedi marw er ys pedwar diwrnod, a chwedi ei gladdu; felly y mae pedair grádd mewn pechadur: y gyntaf mewn ewyllysgar ddifyrwch pechod; yr ail trwy gydsynio a phechod, y drydedd drwy wneuthur y weithred; a'r bedwaredd trwy barhau mewn pechod ac ymgynnefino ag ef: a phwy bynnag, medd y tad duwiol hwnnw, a fo wedi ei gladdu vnwaith mewn ymarfer a phechod; y mae'n anhawdd i godi ef o farw i fyw, ond trwy wyrthiau mawr o ran Duw, a llawer o ddagreu o'i ran yntau.

Tract. 49. *in Joan.* 11.

8. Y rheswm o hynny yw'r hyn a ddywaid y gwr doeth *Hir glefyd* a hen ddolur *a flina'r physygwr*, *ond byrr glefyd* newydd ni pharhaodd ond tros ychydig

dig o amser, y *physygwr a'i tyrr ymaith* yn y man: *Eccl.* 10. 10. *Lat.* *Esgyrn yr hen annuwiol a fydd llawn o bechodau ei ieuengctyd*, medd Job, *a hwy a orweddant gydag ef yn y pridd* pan el efe i'r bedd, *Job* 20. Yr ydym ni yn darllain i Foesen, yn rhan o gospedigaeth ar y bobl a bechasai yn addoli y llo aur, falurio'r llo yn chwilfriw, a'i roi iddynt i'w yfed. Felly'r pechodau oedd ddifyrr gennym yn ein ieuengtyd, y maent wedi ymwasgaru, trwy ymarfer a chynnefindra, yn ein cyrph ni a'n hesgyrn, fel nas gallom ni, pan ddel henaint ar ein huchaf, mo'i gyrru hwynt ymaith pan fynnom, ond yn anhawdd ac yn flin iawn. Ond ffolineb gan hynny, ydyw i ni oedi gwellhau ein bucheddau hyd oni elom yn hên, a phan fo mwy o rwystrau i'n hattal ni, ac yn anhaws o lawer byd i ni wneuthur hynny nag yr awrhon?

9. Os anhawdd y gweli di i ti wellhau dy fuchedd yr awrhon, a llafurio yn boenus yn dy alwedigaeth, ac ymprydio, a gweddio, a phethau eraill, y rhai y mae'r Scrythur lân yn eu dysgu i bechadurraid, i'w helpio i droi at Dduw; pa fodd y gwnei di y pethau hynny yn dy henaint, pan fo rhettiach i'th gorph di gael gwneuthur yn fawr am dano, a bod yn dda wrtho, nâ'i flino a'i boeni a'r cyfryw weithredoedd? Os gweli di yn anhyfryd gwrthwynebu dy bechodau yr awrhon, a'i diwreiddio hwynt, wedi i ti barhau ynddynt ddwy flynedd, neu dair, neu bedair; pa fodd y gweli di hynny, wedi darffo i ti fwrw vgain mhlynedd attynt? Ond ynfyd iawn y cyfrifit ti, yr hwn wrth fwrneio ar y ffordd, a chanddo ei ddewis o ddigon o geffylau cryfion heinyf, ac a adawai i'r rhei'ny i gyd fyned yn weilydd, ac a roi ei holl glud a'i bynnau ar ryw vn anifail cul, truan, ni allai ond prin ddwyn ei ddraed ei hun, chwaethach sefyll tan gymmaint o bynnau a fwrid arno. Ac yn

ffoer

sicer nid gwell rheswm y dyn a dreulio holl ddyddiau ei hoywder a'i ieuengctyd mewn diogi a masgrelli, ac a adawo gwbl o'r boen a'r llafur i ddyfod ar yr henaint llesg dirym.

10. Ond i adael heibio ynfydrwydd y ddichell hon, dywaid i mi (Gristion da) pa anniolchgarwch ac anghyfiawnder tu ac at Dduw ydyw hyn; wedi darfod i ti dderbyn eusys cymmaint o gymmwynasau ar ei law ef; a'th fod yn disgwyl cymmaint gwobr a thâl ganddo ac ydyw teyrnas nef, yn ôl hyn, i ti, er hynny i gyd, appwyntio y rhan leiaf, ac olaf, a gwaethaf o'th holl fywyd, i'w wasanaethu ef; ie, y rhan nid wyt ti sicer o honi, ac ni wyddost di pa vn a wna ai dyfod byth, ai peidio; na pha vn a wna Duw ai ei chymeryd gennyt ti ai peidio, os daw? Y mae 'r Prophwyd yn melldigo'r neb a fo perchen anifeiliaid iach dianaf ac a offrymmo i'r Arglwydd yr vn a fo cloff ac anafus o honynt, *Malac.* 1. Pa faint mwy y byddi di felldigedig, a thithau a chymmaint gennyt o ddyddiau dy ieuengtyd, a'th nerth, a'th gryfder; ac nid wyt o'th holl fywyd yn appwyntio i wasanaethu Duw, ond dy henaint gogloff yn vnig? Yn y gyfraith yr oedd yn waharddedig, trwy fygwth tôst, fod gan neb ddau fesur yn ei dŷ i'w gymmydog; vn mawr i'r hwn a fo da ganddo, ac vn llai i rai eraill. Ac etto nid oes arnat ti gywilydd fod gennyt ddau fesur o'th fywyd, o rai tra anghyfiawn, i dwyllo yr Arglwydd dy Dduw; ac wrth y mesurau hynny yr wyt ti yn rhannu arno ef ran fechan, ferr, anafus, amheus, o'th amser: ac yn rhoi i'w elyn ef y rhan fwyaf, a'r deccaf a'r siccraf o'th amser.

11. Oh frawd anwyl, pa reswm fydd gennyt ti wneuthur fel hyn â Duw? Pa gyfraith, pa gyfiawnder, pa gydwybod fydd gennyt ti, wedi darffo i ti wasanaethu'r byd, a'r cnawd, a'r cythraul, tros dy

holl

holl ieuengctyd, a'r rhan orau o'th ddyddiau, ddyfod yn y diwedd a tharo dy hên esgyrn, wedi llygru a darfod gan bechod, yn nysgl Duw? A rhoi i'w elynion ef yr hyn goreu, ac iddo yntau'r gweddill? A rhoi'r gwin i'w elynion ef, ac iddo yntau'r gwaddod a'r ammhuredd: Onid wyt ti'yn cofio y mynn efe offrwm iddo y rhan frasaf a goreu? Onid wyti yn meddwl am y gospedigaeth a roed ar y rhai a offrymmasant y rhan waethaf o'i golud i Dduw? *Levit.* 3. *Malac.* 1. Canlyn gan hynny gyngor yr Yspryd glân os wyt ti gall, yr hwn sy'n dy rybuddio di yn y geiriau hyn, *Cofia dy greawdr yn nyddiau dy ieuengctyd, cyn dyfod y dyddiau blin, a nessau o'r blynyddoedd yn y rhai y dywedi, nid oes gennyf ddim hyfrydwch ynddynt*, Preg. 12. 1.

12. Pa sawl vn a welaist di eu torri ymaith ynghanol eu dyddiau, tra fyddent yn amcanu newidio eu buchedd yn yr amser a ddoai? Pa sawl vn a gyrhaeddodd hyd henaint, ac a glywent ynddynt yna lai ewyllys i wellhau nag o'r blaen? Pa sawl vn a oedodd hyd awr angeu, ac yno a feddylient lai am eu cyflwr, nag erioed o'r blaen? ond meirw fel anifeiliaid mudion direswm, yn ôl yr hyn a ddywaid S. *Grigor*; Y mae'r pechadur (medd efe) yn cael bwrw arno hyn o flinder hefyd, sef bod iddo yn ei farwolaeth ei ollwng ei hun dros gôf, gan iddo ollwng Duw tros gôf yn ei fywyd? O faint o esamplau o hyn yma a welir beunydd! pa faint o'r rhai bydol a fuant fyw yn gnawdol? Pa sawl pechadur mawr, wedi treulio eu buchedd mewn annuwioldeb, sydd yn diweddu ac yn marw, megis pettynt hwy yn myned i ryw le difywyd, lle ni ofynnir nac atteb na chyfrif am ddim ac a wneler? Y maent hwy mor ofalus yn eu llythyr cymmyn tros gig a gwaed, ac am olud y byd hwn, a phettynt hwy yn cael byw

Ser. 1. 10. *de Sanctis.*

byth

byth, neu yn cael rhan o'r oferbethau hynny wedi yr elont ymaith. Mewn gwirionedd, os mynnwch chwi ddywedyd y peth yn y modd y mae, y maent hwy yn meirw fel pe bai'r enaid heb fod yn anfarwol, ond yn marw gyd a'r corph: a hynny yn ficcr wrth y maent hwy yn ei gredu yn eu calonnau.

25. Ond bwriwch na bai'r peth felly; ac y gallai ddyn mor hawdd, ac mor gymmwys, ac mor ficcr droi at Dduw yn ei henaint, ac yn ei ieuengctid, a bod y naill yn rhyngu bodd i Dduw yn gystal a'r llall; etto dywedwch i mi pa faint o amser yr ydych chwi yn ei golli wrth oedi fel hyn? Pa drysor mawr o dduwioldeb yr ydys yn ei ollwng heibio, ar a allesid ei gael wrth gymmeryd poen yn gwasanaethu Duw? Pe bai ryw gapten a'i sawdwyr yn myned i mewn i ryw dref gyfoethog, i gymmeryd ei hyspail a'i hanrhaith hi, a dywedyd o vn o'r sawdwyr, mysi a arhosaf yn ôl, ac a ddeuaf i mewn dranoeth wedi myned o'r yspail ymaith, oni thybygech chwi fod hwnnw yn llwrf ac yn ansynhwyrol iawn hefyd? Felly am Grist ein Iachawdwr a'i holl sawdwyr da, y maent hwy wedi cymryd anrhaith y bywyd hwn, a'i cyfoethogi eu hunain a'i llafur mewn amser; a chwedi cludo'r cyfoeth hwnnw gydâ hwynt megys ysgrifennadau cyfnewyd i'r banc nefol, a chael yno daledigaeth o ogoniant tragywyddol. Ac ond ffoledd a chyndynrwydd mawr ynom ni, ydyw treulio'r fuchedd hon mewn pethau mor ddiles? Yr awrhon ydyw'r amser i ymdrech ac i ynnill y goron: yr awrhon yw'r amser i ni i geisio ein rhan o'r anrhaith: yr awrhon ydyw'r amser i redeg yr yrfa, i gael ynnill y gamp: yr awrhon yw amser hau, i gael o honom yd erbyn y cynhauaf sydd yn dyfod. Os gollyngwch chwi'r amser yma heibio, nid oes i ni mwy na choron, nac anrhaith, na theyrnas, na chynhauaf i ddisgwyl amdano. Oblegid, fel y mae'r ys-

yſgrythur yn ein ſiccrhau ni, *Y diog nid ardd o herwydd oerder y gauaf, a â i gardotta'r cynhauaf, ac ni chaiff ddim*, Diha. 20. 4.

14. Ond oni all yſtyried yr elw dy annog di, ddarllennydd hynaws, fel y dylai wneuthur, ac yntau o gymmaint pwys ac ydyw, ac nas gellir ei alw yn ôl wedi yr êl heibio, etto meddwl ynot dy hun faint y ddlêd a'r rhwymedigaeth yr wyt ti yn ei dynnu arnat dy hun, am bob diwrnod ac yr wyt ti yn oedi ymchwelyd at Dduw, ac yn byw mewn pechod. Yr wyt ti bob dydd yn goſod clymmau, y rhai ſy raid i ti eu dattod ryw amſer; yr wyt ti yn caſglu ynghyd y pethau a fydd rhaid i ti eu gwaſgaru drachefn; Yr wyt ti bob yn awr yn bwytta ac yn yfed y pethau a fydd rhaid i ti ryw amſer eu chwydu: ie, os digwydd iti yr hyn a fo goreu ar dy les; hynny ydyw os ti a edifarhei mewn pryd, ac os Duw a dderbyn dy edifeirwch di, ac onid ê, gwae dydi am dy fod di yn pentyrru digofaint a dialedd ar dy ben dy hun. Ond bwrw y gelli di yn ôl hyn gael grâs i edifarhau, er dy fod di yr awrhon yn ei wrthod; etto fe fydd i ti achos i wylo am y peth yr wyt ti yr awrhon yn chwerthin; fe fydd drwg iawn gennyt ddarfod i ti wneuthur y peth ſy wŷch gennyt ti yr awrhon ei wneuthur; fe fydd rhaid i ti felldigo'r dydd yr ymroiſt i bechu, ac onid ê ni wna ddim llês i ti edifarhau. Hyn yr wyt ti yn ei wybod yr awrhon, a hyn yr wyt ti yn ei gredu yr awrhon, ac onid ê nid wyt ti Griſtion. Pa fodd wrth hynny yr wyt ti yn awrhon mor ynfyd, a gwneuthur yn erbyn Duw, o ewyllys dy galon, ac o'r gwaith goddeu; a thitheu yn gwybod yn dda y bydd rhaid i ti ryw amſer ofyn maddeuant iddo trwy ddagrau. Os wyt ti yn tybieid y madden efe i ti, pa anniolchgarwch i ti ddigio arglwydd mor ddaionus? Os wyt ti yn tybieid na faddeu efe ddim i ti pa ynfydrwydd

fwy

fwy na gwneuthur yn erbyn tywysog lle nid oes gobaith maddeuant.

15. Gwna di dy gyfrif yr awrhon fel y mynnych, os ti nid edifarhei a newidio dy fuchedd, yno y bydd pob pechod yr wyt ti yn ei wneuthur, a phob dydd yr wyt ti yn byw mewn pechod, yn angwhanegu ar ddigofaint a dialedd arnat ti yn vffern, fel y mae S. *Paul* yn profi, *Rhuf.* 2. 4. 5. Os bydd i ti yn ôl hyn trwy drugaredd Duw edifarhau a gwellhau dy fuchedd (oblegid nid oes mo hynny ar dy law di dy hun) yno y bydd rhaid i ti ryw amser ymgwyno, ac ymofidio, a bod yn ddrwg gennyt ddarfod i ti oedi cyhyd. Felly po hwya 'r oedech di, a pho mwyaf y chwanegech di bechu, mwya' fydd dy ofid di a'th dristwch wrth edifarhau. Fe fydd rhaid hir a dyfal feddyginiaeth i hên friw, medd S. Cyprian. Fe fydd rhaid i'n cyrph ni a fu fyw mewn mwythau, gael eu blino medd S. Jerom, a rhaid yw gwneuthur iawn am ein hir chwerthin ni, â hir wylofain. Ac medd S. Ambros, i archoll fawr y bydd rhaid wrth hir feddyginiaeth.

Li. de La. & li. 5. epi. 5. ad Cor. Ep. 27. ad Eustoch. Ad lapsum.

16. Marcia hyn, fy anwyl frawd, y bydd mawr dy boen di yn gwellhau dy fuchedd, ac nad oes ffordd i ochel y boen honno. Pa ynfydrwydd i ti wrth hynny, yr awrhon helaethu dy archoll, a thithau yn gwybod y bydd mor dôst y feddyginiaeth yn ôl hyn? Pa greulondeb yn dy erbyn dy hun a all fod fwy, na bod i ti wthio drain yn dy gnawd dy hun, a gorfod arnat yn ôl hyn eu tynnu allan trwy fawr ofid? A fyddit ti mor ynfyd ac yfed y cyfryw gwppanaid o ddiod wenwynllyd a barai i ti yn y man fysthio mewn cryd poeth, ac a finai dy ymysgaroedd di, ac a ddygai dy fywyd oddiarnat ti, neu a'th yrrai mewn perygl bywyd, a hynny er mwyn ychydig flâs da a glywit arni wrth ei hyfed? Mi a wn beth a fydd dy atteb

ni i hynny, ſef dwyn ar dy blaid eſampl y lleidr da, yr hwn a fu gadwedig yn yr awr ddiwethaf ar y groes, ac a ddugpwyd i Baradwys y dwthwn hwnnw gyda Chriſt, heb ddim ychwaneg o laſur yn gwellhau ei fuchedd. Dyfal y deil y rhai ſy'n oedi edifarhau ar y ſampl yma, a mawr y gwnant o honi; ac yn ſicer mawr ydyw, a mawr y dylai fod y cyſſur oddiwrthi i bob dyn ac ſy ſlin arno yn yr awr ddiwethaf, ac am hynny fynychaf a demptir gan y gelyn i anobeithio yn nhrugaredd Duw, yr hyn nis dylai mewn modd yn y byd ei wneuthur. Oblegid y mae yr vn Duw a achubodd y mawr bechadur yn yr awr ddiwethaf, yn abl i achub pawb ac a droo atto ef o wir ddifrif eu calonnau, yn yr awr ddiwethaf, ac efe a'i gwna hefyd. Ond yſywaeth y mae llawer o ddynion yn eu twyllo eu hunain eiſiau iawn ddeall, neu yn hytrach eiſiau iawn arfer y ſampl yma.

17. Oblegid rhaid i ti ddeall, fel y dywaid S. *Awſtin*, nad oedd hynny ond vn weithred neilltuol a wnaeth Chriſt, yr hon nis gall wneuthur rheol gyffredin: fel y gwelwn ni fod Tywyſog daiarol weithiau yn pardynu drwgweithredwr wedi ei ddyfod ar y pren dioddef, ond ni walanaetha i bob drwgweithredwr ymddiried i hynny; oblegid nad yw hynny ond vn weithred neillduol o drugaredd y Tywyſog, yr hon nis gwna efe, ac nid yw yn addaw ei gwneuthur i bob dyn. Heb law hyn, nid oedd y weithred honno ond gwyrthiau a wnaeth Chriſt i ddangos ei allu yn yr awr ddiwethaf ar y groes. A hefyd nid oedd y weithred honno ond vn a wnaed wrth ragorol gyffes y lleidr ar yr awr honno, pan oedd yr holl fyd wedi gwrthod Chriſt, a'r Apoſtolion eu hunain naill ai yn ammau, ai wedi colli eu ffydd am ei dduwdod ef. Heb law hyn oll, yr oedd cyffes y lleidr yma ar y fath amſer ac nas gallaf

ef

ef na chael ei fedyddio, na chael amser i wellhau ei fuchedd. Ac yr ydym ni yn bwrw, nad ydys yn gofyn dim ychwaneg ar law dyn, ar ei ymchweliad cyntaf, ond bod iddo gredu a chael ei fedyddio. Ond ni bydd anghymmwys adrodd geiriau S. *Awstin* ei hun yn hyn o beth. Ac fel hyn y dywaid ef:

18. Y mae yn berygl dirwymedi, pan ymroddo dyn mor gwbl i annuwioldeb, a bod iddo ollwng yn anghof y bydd rhaid iddo roi cyfrif i Dduw am hynny: a'r achos sy'n peri i ni dybiaid hynny ydyw hyn, fod yn gospedigaeth fawr am bechod bod i ddyn golli'r ofn a'r coffa a ddylai fod ynddo am y farn a ddaw, &c. Ond, anwyl garedigion, rhag ofn i ddedwyddwch y lleidr a gredodd at y groes, wneuthur neb o honoch chwi yn rhy ddiofal ac yn rhy esgeulus: rhag ofn i neb o honoch ddywedyd yn ei galon; Ni chaiff fynghydwybod euog na'm blino i na'm poeni: am fy mod i yn gweled ddarfod mewn yn moment faddeu cwbl o'i bechodau i'r lleidr hwnnw; Rhaid i ni ystyried yn y lleidr hwnnw, nid yn unig fyrred oedd ei greduniaeth a'i gyffes, ond gyda hynny hefyd ei ddwysoldeb ef, a'r achlysur o'r amser hwnnw, pan oedd y rhai perffeithaf, a'r rhai cyfiownaf yn siglo. Yn ail, dangos i mi ynot dy hun y fath ffydd ac oedd yn y lleidr hwnnw, ac yno dywed y gelli fod mor ddedwydd ac a fu yntau. Y mae'r cythraul yn rhoi 'r diofalwch hwnnw yn dy ben di er mwyn ceisio dy ddwyn di i golledigaeth. Ac amhossibl fyddai dangos cyfrif o'r cwbl ac a aeth i golledigaeth tan rith y gobaith twyllodrus hwnnw. Y mae efe yn ei dwyllo ei hun pwy bynnag nid yw yn gwneuthur ond cellwair o'i ddamnedigaeth, ac a dybia y bydd i drugaredd Duw ei helpio ef yn yr awr ddiwethaf. Peth ffieiddgas gan Dduw ydyw bod i ddyn bechu yn hydda o hyder cael edifeirwch yn ei henaint. Y lleidr dedwydd yma, dedwydd

ydoedd nid am iddo gael y ffordd, ond am iddo gymmeryd gafael yn y ffordd ei hun ynghrist, pan oedd yntau yn cael gafael ar ysglyfaeth y bywyd, ac mewn modd rhyfeddol a wnaeth elw o'i farwolaeth ei hun; Ni bu i'r lleidr yma, meddaf, nac oedi amser ei iachawdwriaeth trwy wybod, na gosod cwbl o'i ymddiried ar gael edifeirwch yn yr awr ddiwethaf, na chadw gobaith ei ymwared hyd yn amser angau, ac nid oedd ganddo wybodaeth yn y byd am grefydd nac am Grist o'r blaen. Canys pe buasai ganddo hynny ni buasai efe yn olaf o rifedi yr Apostolion, ac ynteu yn myned o'i blaen hwy i'r deyrnas.

19. Wrth y geiriau hyn i S. *Awstin* y rhybuddir ni (fel yr ydych chwi yn gweled) nad yw gwaith Christ yn maddeu i'r lleidr, yn rheol gyffredin i ddangos y caiff pob dyn faddeuant: nid am nad yw Christ bob amser yn barod i dderbyn yr edifeiriol, fel y mae efe yn addaw, ond am nad yw pob dyn yn cael amser a grâs i edifarhau fel y dylai yn yr awr honno, fel y dangoswyd o'r blaen. Y ffordd gyffredinol y mae Duw yn ei gosod o flaen pawb, yw'r hyn a ddywaid S. *Paul*, *Eu diwedd fydd yn ol eu gweithredoedd*, 2 *Cor.* 11. 15. Edrychwch fel y buant hwy fyw, felly y byddant feirw. Ac i'r deunydd yma y dywaid y prophwyd, *Unwaith y dywedodd Duw, clywais hynny ddwywaith, mai eiddo Duw yw cadernid. Trugaredd hefyd sydd eiddot ti, ô Arglwydd, canys ti a deli i bob dyn yn ôl ei weithred*, *Psal.* 62. 11, 12. Y mae'r gwr doeth yn gwneuthur hyn yn amlwg gan ddywedyd, *Ffordd pechaduriaid a wastattawyd a cherrig, ond yn ei chwrr eithaf hi y mae ffos uffern*, *Eccl.* 21. 10. Yn ddiweddaf, y mae S. *Paul* yn cloi ar y cwbl yn ddwys ac yn gyffredinol, *Na thwyller chwi, ni watwerir Duw, canys beth bynnag a hauo dyn, hynny a fed efe. Oblegid yr hwn sydd yn hau i'w gnawd ei hun, o'r cnawd*

a fed

a fed lygredigaeth : eithr yr hwn sydd yn hau i'r yspryd, o'r yspryd a fed fywyd tragywyddol. Lle y mae efe nid yn vnig yn gosod ar lawr i ni y rheol gyffredin sy raid i ni hyderu arni, ond y mae yn dywedyd ym mhellach hefyd, nad ydym ni wrth goel-io'r gwrthwyneb ond gwatwor a dirmygu Duw, yr hwn a roes i ni yr gyfraith hon, *Gal.* 6. 7.

20. Er hynny i gyd, fel y dywedais, nid ydyw hyn yn rhwystro i drugaredd Duw ymddangos i rai yn yr awr ddiwethaf. Etto anhappus yw'r dŷn a osodo angor a hyder ei ddedwyddwch neu ei annedwyddwch tragywyddol ar beth mor ansiccr. Ansiccr yr wyf yn ei alw am fod yr holl wŷr dysgedig a 'sgrifennasant amdano, yn dywedyd yn amheus iawn am ymchweliad dyn yn yr awr ddiwethaf. Ac er nad ydynt yn ei wrthod yn hollawl ym mhob dyn, ond yn ei adael megis peth ansiccr ar farn ddirgel Duw, etto y maent yn tueddu at y blaid sy yn ei wadu, ac yn dangos pedwar o resymmau wrth y rhai y gellir ammeu bod ymchwelaid dyn yn yr awr ddiwethaf, yn ddigon i wneuthur dyn yn gadwedig.

21. *Y rheswm cyntaf ydyw*, am nad yw dygn ofn a gofid angeu yr hwn (fel y dywed y Philosophydd) o'r holl bethau ofnadwy yw'r peth mwya' ofnadwy, yn gadael i ddyn ymwrando ac ymglywed ag ef ei hun yr amser hwnnw yn gystal ac yn gymmaint ac y byddai raid iddo, i ymwneuthur a Duw ynghylch matter cymmaint ac yw ein ymchweliad ni a'n iachawdwriaeth. Ac os ydym ni yn gweled yn fynych nas dichon ac nas meidr gwr duwiol da osod ei feddwl mor ddwys ac mor ddifrif ar bethau nefol, yr amser y bo gwyniau'r colic neu ryw ddolur tost arall yn ei flino ef : pa fodd y gall gwr bydol yngloes angau wneuthur hynny, ac yntau heb fod erioed yn arfer o'i wneuthur, a chwedi ei lwytho ag euogrwydd llawer o bechodau trymmion, a chwedi ei orch-

fygu gan gariad ar ei gorph ei hun, a'r pethau a berthyn iddo.

22. *Yr ail rheswm yw*, am nad yw'r ymchwelyd y mae dyn ar yr awr ddiwethaf, ond yn anfynych o wir ewyllys y galon, ond rhag y dir angen, a rhag ofn: cyfryw ac ydoedd edifeirwch Shimei a ddarfuasai iddo ddigio'r Brenhin Dafydd yn dôst yn ei adfyd, ac a ddaeth atto wedi hynny yn ei lwyddiant, rhag ofn cael ei gospi, ac a syrthiodd i lawr ger ei fron ef, ac a ymbiliodd am faddeuant trwy ddagrau. Etto yr oedd Dafydd yn deall yn dda pa fodd yr oedd y matter, ac am hynny er iddo ei arbed ef y dwthwn hwnnw rhag lleihau ar y llawenydd a'r gorfoledd, efe a barodd wedi hynny wneuthur ag ef yn ôl ei haeddedigaeth, 1 *Bren.* 2.

23. *Y trydydd rheswm yw*, am nas gellir peidio a'r arfer o bechu, mor ddisymmwth, ac ynteu wedi tyfu megis yn naturiaeth. Ac am hynny y mae Duw yn dywedyd wrth y dynion drwg trwy'r prophwyd *Jeremi, a newidia'r Ethiopiad ei groen: neu'r llewpârd ei frychni? felly y gellwch chwithau wneuthur da, y rhai a gynnefinwyd a gwneuthur drwg*, Jer. 13. 22.

24. *Y Pedwerydd rheswm ydyw*, am nas gall y gweithredoedd a wneler yr amser hwnnw, fod o gymmaint pris gydâ Duw, a phe gwneuthid hwy o'r blaen yn amser iechyd. Oblegid ai mawr ydyw os ti a faddeui i'th elynion pan ddel yr amser nas gelli di mwy wneuthur niweid iddynt? a rhoi dy dda oddiwrthyt, pan na ellych di mwy wneuthur dim â hwynt? ac ymadael â'th ordderch, pan na ellych di ei chadw hi yn hwy? ac ymadael â'th bechod, pan fo dy bechod yn ymadael â thydi? Pethau da duwiol yw y rhain' i gyd, a phethau a ddylai ddyn eu gwneuthur, ie yn yr awr ddiwethaf: ond ni bydd cymmaint pris arnynt a phe buasid yn eu gwneuthud

mewn

mewn pryd ac amser, fel y dangosais o'r blaen. *Y pummed rhesswm* a ellir ei gasglu allan o'r hyn yr ydym ni yn ei weled yn fynych, sef yw hynny, bod y rhai sydd yn edifarhau yn y modd hwnnw, os hwy a gânt eu hiechyd drachefn, yn myned yn waeth ar ol hynny nag oeddynt o'r blaen, a hynny sydd yn dangos nad oedd yr edifeirwch honno wir edifeirwch.

25. Ac dyma y rhesymmau sy'n peri ammau yr edifeirwch yma a gammerer yn y dydd diweddaf; nid o achos bod diffyg yn y byd o ran Duw, ond o ran y rhai sy'n gwneuthur hynny. Marcia yn dda, medd vn, yr hyn yr wyfi yn ei ddywedyd, ac fe allai y bydd rhaid i mi ddangos fy meddwl yn amlygach, rhag i neb fy ngham gymmeryd. Beth wrth hynny yr wyfi yn ei ddywedyd? y bydd colledig y neb nid edifarhao ond yn y diwedd? nag ê ddim. Beth ynteu? Ai y byddant hwy gadwedig, nag e ychwaith. Beth ynteu a ddywedafi? Nis gwn beth a ddywedaf; ni feiddiaf ddywedyd: nid addawaf ddywedyd: nis medraf ddywedyd. A fynni di na bo rhaid i ti fod mewn ammau fel hyn? A fynni di ochelyd y pwngc peryglus yma? Cymmer dithau edifeirwch tra fych yn iach lawen. Oblegid os ti a edifarhei yn dy iechyd, pa bryd bynnag y dêl yr awr ddiwaethaf ar dy vchaf di, yr wyt ti yn ddiogel ddigon. A pha ham? am ddarfod i ti edifarhau yn yr amser y gallesit bechu. Ond os yr amser hwnnw yr edifarhei di, pan na allech di bechu yn hwy, nid tydi sydd yn ymadael a'th bechod, ond y pechod sydd yn ymadael â thydi.

26. Ac yma y mynnwn i'r Christion gofalus ystyried gydà myfi yn gyffelybiaeth a ddangosaf iddo. Os ydyw y rhai sydd yn dangos rhyw fath ar edifeirwch ar eu dydd diwedd, yn ymadael oddi yma ar hynny yn y fath beryglus ammau, beth a dybiwn

pi am y rhai sy heb na bod ganthynt ewyllys, na chael nac amser na grâs i edifarhau yn yr awr honno ? Beth a ddywedwn ni am y rhai a dorrer ymaith o'r blaen ? am y rhai a fo meirw yn ddisymmwth ? am y rhai a gollo eu synhwyr a'i pwyll, fel y mae llawer ? Beth a ddywedwn ni am y rhai y mae Duw yn eu gwrthod, ac yn gadael iddynt bechu tra fo'r ffûn yn eu genau ? Mi a ddangosais o'r blaen allan o Sainct *Paul*, fod pob pechadur gan mwyaf yn marw yn yr yn modd ac y bu fyw. Wrth hynny y mae yn rhagorfraint mawr i ddŷn annuwiol gael dechreu ei edifeirwch pan fo yn marw. Ac yno, os bydd ei edifeirwch ef mor amheus pan ddel, pa ofidus gyflwr y mae rhai eraill ynddo ? sef y rhan fwyaf o ddynion, y rhai nid ydynt yn edifarhau ddim, ond marw fel y buant byw, a Duw yn eu gadael yn y cyfyngder hynny, fel y mae efe yn addo pan yw yn dywedyd ; *Yn gymmaint ac i mi eich gwahodd, ac i chwithau wrthod ; i mi estyn fy llaw a neb heb ystyried : Minnau a chwarddaf yn eich dialedd chwi : ac a watwarâf pan ddel arnoch wasgfa, a distryw a chaledi. Chwi a elwch arnaf, ac ni wrandawaf, chwi a'm ceisiwch yn fore, ac ni'm cewch.* Dihar. 1. 24.

27. Pan welo'r bydol fod hoywedd ei vchelfraint ef, a'i rodres, a'i rwysg bydol wedi darfod am danynt : pan fo gwrês trachwant, a serch y cnawd, a phob mwythau a phleser wedi diffoddi : pan fo tirionddeghaf ddydd y fuchedd hon ar ddibennu, a thymhestlog auaf-nos marwolaeth yn nessau ; yna y try efe at Dduw ; yna yr edifarhaa efe ; yna y rhydd efe gwbl o'i frŷd a'i feddwl ar ymadael a'i ddrygioni, a throi ar ddaioni. Pryd nas gallo fyw yn hwy, efe a eddy gymmeryd y boen a fynner, a gwrando ac astudio gair Duw yn y modd y mynner, a chymmeryd y boen a fynner yn ei alwedigaeth, a gweddio cymmaint ac a fynner, a rhoi o elusenni cymmaint

maint ac a fynner, a gwneuthur y maint a fynner o weithredoedd da, a byw cyn galetted ac y mynner; ef a eddy hyn i gyd, meddaf, tan ammod cael oes etto i fyw yn y byd; tan ammod cael oedi ei ddydd diwedd; ac etto pe caniattai Duw ei ddymuniad iddo, (fel y mae efe yn gwneuthur yn fynych) ni chywirai ef vn gair o'i addewid, ond bod mor ddiofal ac a fu erioed o'r blaen. Pan ddêl ar y cyfryw un lefain ac ochain, a griddfan, ac vchenaidio trostynt, ac heb gael ei wrando, pa gomfford a ddisgwyl efe ei gael yr amser hwnnw? Oblegid i ba le y trŷ efe yn y cyfryw gyfyngder? ai at ei olud bydol, a'i allu, a'i gyfoeth? Och, och, y mae y rheiny wedi ei adaw ef; ac y mae'r Scrythur yn dywedyd, *Ni thyccia cyfoeth yn nydd digofaint*, *Dih.* 11. 4. Ai at ei ddynion y trŷ efe? Ond pa gomffordd a fedrant nac a allant hwy ei roi, ond wylo yn vnig a galaru? Ai gofyn cymmorth a wnant hwy yr amser hwnnw gan y Saint i weddio trostynt? yno y bydd rhaid iddynt gofio yr hyn a ysgrifennwyd, *Gorfoledded y Sainct mewn goganiant, a chanant; a bydded ardderchog foliant Duw yn eu genau, a chleddyf daufiniog yn eu dwylo, i wneuthur dial ar genhedloedd, a chosp ar bobloedd; i rwymo brenhinoedd a chadwynau, a phendefigion a gefynnau heiyrn, i wneuthur arnynt farn ysgrifennedig Duw: yr ardderchawgrwydd hyn sydd i'w holl Sainct ef*, Psal. 149. At Dduw yn vnig wrth hynny y mae'n rhaid iddynt hwy gilio, yr hwn mewn gwirionedd yw vnig ymddiffynfa pawb: ond etto yn y peth yma, fel hyn y dywed y prophwyd, *Ni wrendy efe arnynt, ond yn hytrach ei diystyru a chwerthin am ben eu gofidus gyflwr hwy*, *Dih.* 1. 26. Nid am ei fod yngwrthwyneb i'w addewid am dderbyn a chrosawu pechadur, *Pa bryd bynnac yr edifarhao, ac y tro oddiwrth ei bechodau*; ond am nad yw'r ymchweliad yma yn y dydd diwedd ond yn anaml yn

wir edifeirwch, ac yn wir ymchweliad, oblegid yr achosion a ddangoswyd o'r blaen.

28. Ac i ddibennu'r matter yma ynghylch oedi edifeirwch, pa wr synhwyrol yn y byd, wrth ddarllain hyn, nid ofna oedi ymchwelyd at Dduw, pettai hynny heb ddim ond tros vn diwrnod? oblegid pwy a wŷr nad hwn yw'r dydd diwethaf y geilw Duw ef i edifarhau? Y mae Duw yn dywedyd, *Myfi a elwais, ond chwi a wrthodasoch ddyfod; mi a estynnais fy llaw, ac nid edrychech tu ac attaf; ac am hynny y gwrthodaf finnau chwithau yn eich caledi, Dihar.* 1. Nid yw efe yn dywedyd pasawl gwaith, a pha hŷd y bu yn galw ac yn estyn ei law. Y mae Duw yn dywedyd, *Yr wyfi yn sefyll wrth y drws ac yn curo:* ond nid yw yn dywedyd pa hyd y bu yn sefyll yno, na pha sawl gwaith y mae'n curo, *Datc.* 3. 20. Hefyd, efe a ddywedodd am Jezabel ddrygionus, y gau brophwydes, *Mi a roddais iddi amser i edifarhau am ei godineb, ac nid edifarhaodd hi, am hynny y daw dialedd arni,* ond nid yw efe yn dywedyd pa hŷd o amser a roes efe iddi, *Datc.* 2. 21. Yr ydym ni yn darllain esamplau aruthrol am y peth yma. Ef a alwyd ar *Herod* y tâd, a hynny yn vchel, pan ddanfonwyd *Joan Fedyddiwr* atto ef, a phan gynnhyrfwyd ei galon ef i wrando arno yn ewyllysgar, ac i wneuthur ei gyngor ef mewn llawer o bethau, fel y dengys yr Efangylwr: ond etto am iddo oedi, ac na chymmerodd amser pan gynnygiwyd iddo, ef a fwriwyd ymaith, fel yr aeth ei weithredoedd diwethaf ef, yn waeth na'i rai cyntaf, *Mar.* 6. Ef a alwyd hefyd ar *Herod y Tetrarch* y mâb, pan ddaeth arno chwant cael gweled Christ, a gweled gwneuthur rhyfeddodau ganddo ef: ond am nad attebodd efe i'r galwad hwnnw, ni wnaeth llês yn y byd iddo gael galw arno, ond yn hytrach afles a niweid mawr. Pa ddyrnod o guro a gafodd PILAT ar

ei

ei galon, pe buasai iddo cymmaint ò ràs ac egori 'r drws yn y man, pan barwyd iddo ddeall fod Christ yn ddieuog: fel y gellir gweled wrth ei waith ef yn golchi ei ddwylo yn dystiolaeth o hynny, a'i wraig hefyd yn danfon iddo rybudd o hynny? Nid llai curo a gafodd y brenhin Agrippa ar ddrws ei galon, pan lefodd efe wrth wrando ar S. *Paul*, *O Paul, yr wyti o fewn ychydig i'm hynnill i fod yn Gristion.* Ond am iddo oedi'r peth, fe giliodd y cyffro hwnnw ymaith drachefn, *Acts* 26. 28.

29. Tradedwydd fuasai Pharao, pe buasai efe yn ymroi ar y cyffro yr oedd yn ei glywed ynddo ei hun, pan ddywedodd efe wrth Foesen, *Mi a bechais: y mae'r Arglwydd yn gyfiawn, a minnau a'm pobl yn annuwiol.* Ond wrth oedi, efe a aeth yn waeth nag a fuasai erioed o'r blaen. Y mae S. *Luc* yn adrodd fel y bu i *Felix* rhaglaw y Rhufeinwyr yn *Judea*, ymchwedleua yn fynych â S. *Paul* yn ddirgel pan oedd efe yn garcharor, a chlywed ganddo ffydd Grist, a chyffroi yn fawr wrth ei glywed, yn enwedig vnwaith ym mysg eraill, pan oedd *Paul* yn ymresymmu am gyfiawnder Duw, a'r farn ddiwethaf, hyd oni ddychrynodd *Felix*; ond etto efe a oedodd ymroi, ac a archodd i S. *Paul* fyned ymaith, a dyfod atto ef amser arall: ac felly wrth oedi, ni weithiodd hynny ddim ynddo, *Acts* 24. 25. Pa faint o ddynion sy beunydd yn mynd yn golledig, rhai wrth fod angau yn eu torri ymaith, rhai trwy fod Duw yn eu gadael, ac yn eu rhoi i fynu i feddwl anghymmeradwy; y rhai a allasai gael grâs, pe buasent heb oedi eu hymchweliad o ddydd i ddydd, ac yn ymroi yn y man pan glywent Dduw yn galw yn eu calonnau?

30. Y mae Duw yn haelionus iawn i guro ac i alw, ond nid yw efe yn ymrwymo i amser nac ennyd yn y byd, ond mynd a dywod pan fynno; a'r rhai ni

chym-

chymmero 'r amser a gynnygier iddynt, y maent hwy yn ddiesgus ger bron ei gyfiawnder ef, ac nis gwyddant pa vn a wneir ai ei gynnyg iddynt drachefn ai nas gwneir: am fod hynny yn sefyll ar ewyllys a gwybodaeth Duw yn vnig, yr hwn sydd yn dangos trugaredd i'r neb y gwelo efe yn dda, ac nid yw rwymedig i neb. A phan êl heibio vnwaith yr amser a bennododd efe i alw dŷn, gwae fyth y dŷn hwnnw oblegid ni chair mor amser hwnnw mwy er mil o'r holl fyd. Y mae Christ yn dangos faint o bwys yw'r matter hwnnw, pan oedd efe yn myned i Jerusalem, ynghanol ei lawenydd a'i ogoniant ni fedrai efe nad wylai tros y ddinas honno, a llefain trwy ddagrau, *O Jerusalem, pe gwybasit tithau, ie yn dy ddydd hwn y pethau a berthynent i'th heddwch, ond yn awr y maent yn guddiedig oddiwrthyt, Luc.* 19. Megis pe y dywedasai, Pettit ti yn gwybod, o Jerusalem, yn gystal ac y gwn i, pa drugaredd yr ydys yn ei gynnyg i ti heddyw, ni wnait ti fel yr ydwyt yn gwneuthur, ond ti a'i cymmerit yn y man, ond yn awr y mae dirgel farn fy nhâd yn guddiedig oddiwrthyt ti, a hynny sy'n peri i ti wneuthur cyn lleied cyfrif o hono, hyd oni ddel dialedd disymmwth arnat ti: ac felly y daeth cyn pen nemmor ar ôl hynny.

31. Wrth hyn y gellir gweled y rheswm mawr sy'n peri i'r gŵr doeth roi 'r cyngor yma, *Na fydd hwyrfrydig i droi at yr Arglwydd, ac nac oeda o ddydd i ddydd oblegid yn ddisymmwth y daw digofaint yr Arglwydd, ac ar wra fythbidi yn ddifraw y daw dialedd arnat, Eccles.* 5. 7. Ac fe ellir gweled hefyd beth yw'r achos mawr sy'n peri i'r Apostol gynghori *yr Hebreaid* mor ddifrif, ar iddynt dderbyn grâs, *Dum cognominatur hodie*, tra y barhaai 'r dydd hwnnw, ac na ollyngynt heibio mor achlysur oedd yn ymgynnyg iddynt, *Heb.* 3. A hyn a ddylai bawb ei fwrw atto ei hun, ac vfuddhau i'r meddyliau da y mae ysbryd

pryd Duw yn ei roddi ynddo. Fe ddylai bob dyn, meddaf, pan glywo feddwl da yn ei galon, ddywedyd yntho ei hun, yr awr hon y mae *Duw* yn curo wrth fy nrws i, os myfi a egoraf iddo yn y man, ef a ddaw i mewn ac a wna ei drigias ynofi. Ond os myfi a oedaf hyd y fory, ni wn i pa vn a wna efe ai curo drachefn ai nas gwna, *Dat.* 3. 20. Fe ddylai bob dyn feddwl yn waftad am yr hyn a ddywedodd y prophwyd am yfpryd Duw, *Heddyw o gwrandewch ar ei leferydd ef* yn galw arnoch, *na chaledwch eich calonnau* ond ymrowch iddo yn y man. *Pfalm* 95.

32. Och finnau, frawd anwyl, pa beth yr wyt ti yn ei obeithio ei ynnill wrth yr oedi peryglus yr wyt yn ei wneuthur? Y mae hynny yn chwanegu ar dy gyfrif di, fel y dangofais o'r blaen: y mae dy ddyled di ar wellhau yn myned yn drymmach: mae dy elyn di yn myned yn gryfach, a thithau yn myned yn wannach; mae yn myned yn anhaws i ti edifarhau; pa beth wrth hynny a allai fod yn dy attal di rhac ymroi allan o law! fe allai mai cael ynnill ychydig amfer iw dreulio mewn gorwagedd. Ond mi a ddangofais i ti o'r blaen nad ynnill yr amfer yw hynny, ond ei golli; gan dy fod yn ei dreulio heb ffrwyth yn y byd o dduwioldeb, yr hyn yw gwir ynnill yr amfer. Os difyr gennyt ti bechu tros yr amfer prefennol, etto galw i'th gôf yr hyn y mae'r prophwyd yn ei ddywedyd, *Agos yw dydd trychineb, a phryfuro y mae'r hyn a barottowyd iddynt.* A phan ddêl y dydd, y mae'n rhyfedd gennyf pa obaith fydd gennyt ti bellach, *Deut.* 32. 35. Ai meddwl crio *Peccavi* Mi a bechais, yr wyt ti? Da fydd hynny o gelli di wneuthur hynny: ond ti a wyddoft i *Pharao* wneuthur felly, ac na thycciodd iddo ronyn, *Exod.* 9. Ai amcanu yr wyt ti wneuthur llythyr cymmun da, a bod yn hael o'th elufeni yr amfer hwnnw? A da yw

dy

dy feddwl di yn hynny : ond etto rhaid i ti gofio hefyd, am y morwynion a lanwasant eu lampau ar y munyd hwnnw ddarfod i Grist eu cau hwynt allan, a'i gwrthod hwy yn gwbl. Ai amcanu wylo a chrio yr wyt ti, i geisio ynnill trugaredd dy arglwydd â'th ddagrau yn yr amser hwnnw? yn gyntaf, nid oes yn dy allu di wneuthur mo hynny wrth dy ewyllys dy hun: ac y mae'n rhaid i ti ystyried hefyd fethu gan Esau gael trugaredd, er iddo ei cheisio trwy ddagrau, *Heb.* 12. 17. Galw i'th gôf gyflwr Antiochus yn ei gyfyngder, pa addewidion o weithredoedd da, pa addunedau o fyw yn Dduwiol a wnaeth efe wrth Dduw tan ammod cael diange, ac na thycciodd iddo ddim, 2 *Mac.* 9. Nid wyf yn dywedyd mo hyn i beri i'r rheiny anobeithio sydd yr awrhon yn y gofid hwnnw, ond i geisio cynghori eraill rhag syrthio i'r vn gofid; a bydd di siccr, ddarllennydd hynaws, nad heb achos y dywedodd y prophwyd, *Ceisiwch yr Arglwydd tra y galler ei gael: gelwch arno tra fyddo yn agos. Wele yn awr yr amser cymmeradwy, wele yn awr ddydd yr iachawdwriaeth,* medd S. *Paul*, *Es.* 55. 6. 2 *Cor.* 6. 2. Yr awrhon y mae Duw i'w gael, ac yn agos ger llaw, i groesawu pawb a ymchwelo atto ef o wir ewyllys y galon; ac a roddo ei fryd yn gwbl ar fyw yn dduwiol o hyn allan. Os oedwn ni yr amser yma, nid oes i ni siccrwydd yn y byd y geilw efe nyni mwy, nac y croesawa ni yn ôl hyn: ond y mae i ni yn hytrach lawer o fygythion i'r gwrthwyneb, fel y dywetpwyd o'r blaen. Am hynny mi a ddiweddaf ar yr vn wers yma allan o S. *Awstin*. Mai diofal ac anraslon o ddyn ydyw 'r neb sy'n gwybod hyn oll, ac er hynny a anturia dragywyddoldeb ei Iachawdwriaeth a'i ddamnedigaeth ar beth mor amheus ac ydyw cael edifeirwch yn yr awr ddiwethaf, *Tract.* 3. 3 *Joan.*

PEN.

PEN. VI.

Am dri rhwystr arall sydd yn lluddias i ddynion roi eu bryd ar edifarhau; a'r rhai hynny yw Diogi, a Diofalwch, a Chalon-galedwch.

HEB law y rhwystrau a grybwyllwyd am danynt o'r blaen, y mae etto amryw rai i'w cael; pettai ddyn yn gallu holi cydwybod pob vn ac sydd heb glywed arno roi cwbl o'i fryd a'i feddwl ar edifarhau. Ond y mae'r tri a grybwyllaf amdanynt yn y bennod yma, mor hynod ac mor gydnabyddus, ac nas gallaf eu gillwng heibio heb eu hyspysu: oblegid bod dynion lawer gwaith heb fod yn eu hwyl, ac etto heb wybod beth yw eu clefyd; a digon i'r rhai a fo'n chwennych cael iechyd gael dangos iddynt beth yw eu hafiechyd er mwyn eu cadw eu hunain rhag clefydau.

1. Yn gyntaf gan hynny, y mae diogi yn rhwystr mawr cyffredinol i luddias i ddynion roi cwbl o'i bryd ar edifarhau, ond yn enwedig i'r rhai segur mwythus, y rhai a fu fyw mewn llonyddwch ac esmwythdra ac am hynny sydd yn coelio am danynt eu hunain nas gallant hwy gymmeryd poen yn y byd, na dioddef caledi, pe gwneynt eu goreu ar hynny. Am y rhai hynny y mae S. *Paul* yn dywedyd na chaiff *maswedd-wyr* meddfaeth *etifeddu teyrnas Duw*, 1 *Cor.* 6. 9. Hyn i gyd, a llawer ychwaneg a gyfadde'r gwyr hyn ei fod yn wir, ac y byddai dda iawn ganddynt eu gwneuthur, ond nas gallant: Ni all eu cyrph hwy ddioddef mo hynny, ni allant hwy gymmeryd dim poen yn eu galwedigaeth, nis gallant hwy mor ymprydio, ni allant hwy mor gwylied, ni allant hwy mor

gweddio. Ni fedrant hwy mo'r ymadael a'i pleser ac a'i difyrrwch, ac a'i cwmpeini llawen: hwy a fyddent meirw yn y man gan drymfryd a *melancholi*, meddant hwy, pettent hwy yn gwneuthur hynny, ac er hynny y maent hwy yn ewyllysio yn eu calonnau fedru gwneuthur hynny, os coelir hwy: ac am nas gallant, nid oes ganddynt ddim ammau na bydd Duw bodlon i'w hewyllys da hwy. Ond gwrandawant hwy ychydig beth y mae'r Scrythur lân yn ei ddywedyd am hynny, *Dihar* 21. 5. *Deisyfiad y diog a'i lladd*, medd Salomon, *canys ei ddwylo a wrthodant weithio: ar hyd y dydd y mae'n fawr ei awydd; ond y cyfiawn â rydd ac ni arbed. Cymmerwch y gwâs* diog *anfuddiol*, medd Christ, *a theflwch i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd wylofain a rhincian dannedd*, *Mat*. 25. A phan oedd yn ymdaith ar y ffordd, a chanfod ffigysbren a dail arno heb ffrwyth, efe a roes iddo felldith dragywyddol yn y man, *Mat*. 21.

3. O'r ffynnon ddiogi yma, y mae'n tarddu lawer o bethau sy'n rhwystro i'r diog roi ei fryd ar edifarhau. A'r cyntaf yw rhyw drymder a syrthni a gogysgu tu ac at bob daioni, fel y dywaid yr Scrythur, *Syrthni a bair drymgwsg*, *Dih*. 19. 15. Ac am hynny y dywaid S. Paul, *Deffro di yr hwn wyt yn cysgu*, *Eph*. 5. Ac y mae Christ yn llefain yn fynych, *Edrychwch arnoch eich hunain, a gwiliwch*. Chwi a gewch weled llawer o ddynion yn y byd, y rhai os chwi a chwedleuwch a hwynt am ychen, neu am wartheg, neu am ddefaid, neu am ddarn o dir, neu'r cyffelyb, hwy a fedrant wrando arnoch a siarad a chwi yn ewyllysgar ac yn ddiflin iawn; ond os chwi ewch i ymresymmu a hwynt ynghylch eu hiachawdwriaeth, a'i treftadaeth yn nheyrnas nef, ni attebant hwy i chwi yn gair, ond gwrando megis pettent yn breuddwydio. Am y dynion yma, gan hynny, y dywaid y gwr doeth; Pa hyd ddiogyn y gorweddi?

pa bryd y cyfodi o'th gwsg? Ai etto *Ychydig gysgu, ychydig heppian, ychydig wasgu dwylo i gysgu?* Ac felly *y daw dy dlodi arnat megis cennad* yn rhedeg, *a'th angen fel gwr arfog*, Dihar. 6. 9. Dihar. 24. 33.

4. Yr ail peth y mae diogi yn ei beri ynom ni ydyw peri i ni ofni cymmeryd poen a thrafael, a bwrw peryglon lle ni bo achos, fel y dywaid yr Scrythur, *Ofn sydd yn* digalonni 'r diog. Ac y mae'r prophwyd yn dywedyd am y cyfryw rai, *Ofnasant gan ofn lle nid oedd ofn, Psal.* 53. 5. Y mae'r cyfryw ddynion yn dychymmyg llawer o feddyliau dieithr am wasanaeth *Duw*, ac yn bwrw fod yn berygl mawr iddynt ei ddilyn. Vn a ddywaid, pettawn i yn rhoi llawer ni allai nad awn i yn gardottyn. Medd vn arall, ped ymrown i gymmeryd poen drafaelus yn wastadol, lladdai hynny fi cyn nemmor o enyd. Medd y trydydd, pettwn i yn fy narostwng fy hun fel yr ydys yn ceisio gennyf wneuthur, mi a gawn gan bawb fy sathru dan draed. Ac etto nid yw hyn i gyd ddim ond diogi, fel y tystia'r Scrythur lân yn y geiriau hyn, *Medd y diog* wrth eiste'n ei dy, *Y mae llew allan*, ac od af fi allan i lafurio, *fo'm lleddir i ynghanol yr heolydd*, Dih. 22. 13.

5. Y trydydd peth y mae diogi yn ei beri ydyw llyrfder a gwan galon, a hynny sydd yn dadymchwel y diog ac yn ei ddigalonni, ar bob tippyn o wrthwyneb ac anhawsder y mae efe yn ei weled neu yn tybied ei fod mewn duwioldeb. A hynny y mae'r gwr doeth yn ei dystiolaethu, pan yw yn dywedyd, *In lapide luteo lapidatus est piger, y diog a labyddiwyd i angau â maen o dom.* Hynny ydyw, efe a ymchwelwyd ac a orchfygwyd gan anhawsder heb ddim pwys ynddo. Hefyd *De stercore boum lapidatus est piger, y diog a labyddiwyd â biswail ychen*, yr hwn fynychaf sydd mor feddal ac nas gwna niweid ei ddyrnod.

6. Y pedwerydd peth y mae diogi yn ei beri ydyw mewyd a musgrelli: y rhai a welwn eu bod mewn llawer o bobl a chwedleuant ac a ymgynghorant am hyn ac am y llall ynghylch eu gwellhaad, ac heb wellhau vn gronyn. A hynny a ddangosir yn gymmwys iawn gan yr yspryd glân yn y geiriau hyn, *Fel y drws yn troi ar ei golyn, felly y try'r diog yn ei wely*, Dih. 26. 14. A thrachefn, *Y diog a wna ac nis gwna*, Hynny ydyw, ef a ymdrŷ yn ei wely, a rhwng cyngyd gwneuthur a bod heb wneuthur ni wna efe ddim. Ac ymmhellach mewn man arall, y mae'r Scrythur yn dangos ei fusgrelli ef, fel hyn, *Y dyn swrth a gudd ei law yn ei fonwes, ac nid ystyn hi at ei enau*, Dih. 19. 24.

7. Y pethau hyn a llawer eraill y mae diogi yn eu peri, ond y pedwar peth hyn yn enwedig y tybiais yn dda gyffwrdd a hwynt, am eu bod yn rhwystro yn fawr i ddyn ymroi i wellhau ei fuchedd: oblegid pwy bynnag sydd yn byw mewn swrth ddargwsg, ac ni warandawo ac ni roddo glûst i ddim ac a ddywetter wrtho ynghylch y bywyd a ddaw; a chyda hynny sydd yn bwrw bod peryglon wrth wneuthur hynny; ac heb law hynny a dramgwyddo wrth bob peth a fo ar ei ffordd, ac a gwympo; ac yn ddiweddaf fydd mor ddiowgswrth ac na chlywo arno gymmeryd poen yn y byd; y mae'r cyfryw vn allan o bob gobaith gallu ei ynnill i roi ei fryd ar wasanaethu Duw.

8. Gan hynny, i dynnu ymaith y rhwystr yma rhaid i'r cyfryw ddynion osod bob amser ger bron eu llygaid boen a llafar CHRIST a'i Saint, a'r cynghorion y maent hwy yn eu rhoi i rai eraill i gymmeryd yr vn fath boen: a'r bygwth a wneir yn yr Scrythur lân ar y rhai ni chymmeront boen: a chyflwr ein milwriaeth ni yma ar y ddaiar, yr hon sydd yn gofyn ar ein dwylo ni lafurio: a'r goron sy

wedi

wedi ei pharottoi i ni am hynny: ar dialedd a'r gofid a ddaw ar y rhai musgrell diowgswrth. Ac yn ddiwethaf onis gallant hwy ddioddef poen a llafur buchedd dduwiol, a hithau yn gyssylltedig a chymmaint o gomffordd a hyfrydwch ac nas gellir gan iawn ei galw yn boen; pa fodd y byddant abl i ddioddef poenau a gofidiau 'r fuchedd a ddaw, y rhai sydd ddir eu bod yn anoddef ac yn dragywyddol.

9. Y mae S. *Paul* yn dywedyd am dano ei hun ac eraill, wrth y Thessaloniaid, *Ni fwyttasam ni ein bara yn rhâd* gyda chwychwi, *ond trwy weithio mewn llafur a lludded nos a dydd*: i roi i chwi esampl ar hynny i'w ddilyn ef; ac y mae yn datgan ymmhellach, *os byddai neb ni fynnai weithio, na chai fwytta ychwaith*, 2 *Thes*. 3. 8, 10. Y mae Christ yn y ddammeg byth yn ceryddu yn dôst y rhai oedd yn sefyll yn segur; gan ddywedyd, *beth a wnewch chwi yn sefyll yma yn segur ar hyd y dydd*, ac heb weithio dim, *Mat*. 20. *Myfi yw'r winwydden*, medd Christ, *a'm Tâd yw'r llafurwr*, *Pob cangen ynof fi heb ddwyn ffrwyth, y mae efe yn ei thynnu ymmaith, ac yn ei bwrw yn tân, a hi a losgir*, *Joan*. 15. 1, 6. Ac mewn man arall, *Torrwch i lawr y pren nid yw yn dwyn ffrwyth, pa ham y mae efe yn diffrwytho'r tir*, *Luc*. 13. 9. A thrachefn, *Yr ydys yn treisio teyrnas nefoedd, a'r treiswyr sydd yn ei chippio hi* trwy boen a llafur, *Mat*. 11. 12. Ac am hynny y mae'r gwr doeth yntau yn dywedyd, *Preg*. 9. 10. *Beth bynnag a ymaflo dy law ynddo i'w wneuthur* yn y byd yma, *gwna a'th holl egni; can nad oes na gwaith, na dychymmyg, na gwybodaeth, na doethineb, yn y bedd, lle'r wyt ti yn myned*, ar a dyccia i ti. A thrachefn y dywed yr vn gwr doeth, *Y neb a weithio a llaw ddiog a ddaw i dlodi, ond llaw y diwyd a'i cyfoethoga*, *Dih*. 10. 4. Ac etto ym mhellach i'r vn defnydd, *Y diog nid ardd o herwydd oerder y gauaf*,

am hynny efe a gardotta'r cynhauaf ac ni chaiff ddim. Dih. 20. 4.

10. Hyn i gyd a berthyn i ddangos, mai amser cymmeryd poen a llafur yw'r fuchedd hon, ac nid amser i segura, a'i bod wedi ei happwyntio i ni er mwyn ceisio ynnill nef: y hi ydyw'r farchnad, lle mae yn rhaid i ni brynu; a'r gâd, lle mae'n rhaid i ni ymladd ac ynnill y goron; a'r gauaf yn yr hwn y mae'n rhaid i ni hau; a'r dydd gwaith, lle mae'n rhaid i ni lafurio a chwysu, ac ynnill ein ceiniog gyflog. A'r neb a ollyngo'r dydd yma heibio mewn seguryd, fel y mae y rhan fwyaf yn gwneuthur, sy raid iddo ddioddef tlodi ac eisiau tragwyddol yn y fuchedd a ddaw, fel y dangoswyd yn helaeth yn y rhan gyntaf o'r llyfr hwn. Ac am hynny mae'r gwr doeth, neu yn hytrach yr yspryd glân drwy enau'r gwr doeth, yn rhoi i bob vn o honom ni rybudd a chyngor o'r difrifaf yn y geiriau hyn, *Dih.* 6. 3. &c. *Cerdda, brysia, ac ymbil a'th gymmydog. Na ddyro gwsg i'th lygaid na hun i'th amrantau: Gwared dy hun fel yr iwrch o law'r heliwr; ac fel aderyn o law'r adarwr. Cerdda at y morgrugyn, edrych ar ei ffyrdd ef, a dysg fod yn ddoeth. Nid oes ganddo neb i'w arwain, nac i'w lywodraethu, nac iw feistroli; ac er hynny y mae efe yn parottoi ei fwyd yr haf ac yn casglu ei luniaeth y cynhauaf.* Wrth y geiriau hyn y rhybuddir ni, pa fodd y mae i ni ymddwyn yn y fuchedd hon, ac mor ddyfal ac mor ofalus y dylem ni fod ym mhob math ar weithred dda, fel y dywaid yr Apostol yntau; gan fod y morgrugyn yn gweithio mor ddyfal y cynhauaf, i gasglu ymborth erbyn y gauaf; felly y dylem ninnau gasglu erbyn y byd a ddaw, ac nad oes rhwystr pennach na pherygclach na diogi i lestair i ni wneuthur hynny. Oblegid fel y byddai ddir i'r morgrugyn farw o newyn y gauaf, pettai efe yn treulio'r hâf mewn seguryd; felly yn

ddi-

ddiammau y bydd rhaid i bawb ni weithio gan ddiogi yn y byd yma, ddioddef dygn eisiau ac angen a gofid yn y byd a ddaw.

11. Yr ail rhwystr yr wyf i yn ei alw *Diofalwch* ac *esgeulusdra*, ond yr wyf fi yn deall wrth hynny beth sy fwy nag y mae'r gair yn ei arwyddoccau. Oblegid tan enw Esgeulusder yr wyf yn cynnwys pob math ar ddynion diofal difraw, y rhai ni chymmerant at eu calon ddim ac a berthyn i Dduw ac i dduwioldeb, ond rhoi eu meddwl mor gwbl ar fatterion bydol, heb fawr feddwl am iachawdwriaeth eu heneidiau. Tan y fath yma ar esgeulusdra y cynnhwysir dau fath ar bobl, y naill yw'r *Epicuraaid*, cyfryw ac y mae S. *Paul* yn dangos fod rhyw Gristianogion yn ei amser ef, y rhai oedd yn cymmeryd ennyd yn vnig i fwytta ac i yfed, ac i wneithur Duw o'i boliau, fel y mae llawer o Gristianogion heddyw, *Phil*. 3. 19. a'r llall yw math ar ddirgel annuwdeb a gwadu Duw: hynny ydyw, ei wadu ef yn eu buchedd a'i hymarweddiad, fel y mae S. *Paul* yn deall y geiriau, *Tit*. 1. 16. Oblegid er bod y gwyr hyn ar eu geiriau yn cydnabod Duw, ac yn ymhonni o fod yn gystal Christianogion ac eraill, etto mewn gwirionedd, yn y dirgel nid ydynt yn credu i Dduw, fel y mae eu buchedd hwy a'i gweithredoedd yn dangos. A hyn y mae *Ecclesiasticus* yn ei ddatguddio yn eglur, lle y mae efe yn dywedyd, *Gwae'r galon lesg, o herwydd nid yw yn credu* i Dduw, *Eccl*. 2. 13. Hynny ydyw, er eu bod yn ymhonni o fod yn credu iddo ac yn ymddiried ynddo, etto mae eu difraw a'i diofal weithredoedd hwy yn tystiolaethu nad ydynt yn credu iddo yn eu calonnau: am nad ydynt nac yn gofalu nac yn meddylio am ddim ac a berthyn iddo ef.

12. Y fath yma ar bobl y mae'r Scrythur lân yn eu marcio ac yn eu ffieiddio am aredig ag ych ac ag

affen ynghyd, ac am hau eu tir â hâd cymmysg, ac am wisgo dillad o lin a gwlân ynghyd, *Deut.* 22. Y rhai hyn yw y rhai y mae Christ yn dywedyd am danynt yn llyfr y *Datguddiad: Mi a fynnwn pe bait ti oer neu frwd. Felly am dy fod yn glaiar, ac nid yn oer nac yn frwd mi a'th chwydaf di allan o'm genau, Datc.* 3. 15. 16. Dymma y rhai a fedr wneuthur cyttundeb rhwng pob math ar grefydd, a dibennu pob ymrafael ynghylch y ffydd, trwy ddywedyd, naill ai nad yw'r ymrafael sy rhyngddynt ond o bwys bychan, neu na pherthyn y pethau hynny ond i wŷr dysgedig i sôn am danynt, ac nid iddynt hwy. Dyma'r rhai a feidr gyttuno â phob math ar gwmpeini, ac â phob amser, ac ag ewyllys pob tywysog ynghylch y pethau a berthyn i'r bywyd a ddaw. Dyma y rhai ni fynnant sôn am yr yspryd, nac am ffydd, nac am dduwioldeb, lle y bônt hwy; ond mynnu i ddynion fwytta, ac yfed, a bod yn llawen gyda hwynt; a dywedyd newyddion o'r llŷs ac o leoedd eraill; a chanu a dawnsio, a chwerthin, a chwarau; ac felly treulio eu bywyd yma mewn llai o feddwl am Dduw nac y gwnai'r cenhedloedd erioed: ac onid ydyw reswm i'r Scrythur lân ddywedyd fod y rhai hyn yn eu calonnau ac yn eu gweithredoedd yn bobl ddidduw? ydyw yn wir. Ac fe ellir ei brofi wrth lawer o reolau CHRIST. Ac dyma vn rheol a osododd efe ar lawr, *Wrth eu ffrwythau yr adnabyddwch hwynt*, oblegid fel y bo'r pren oddifewn, felly y bydd y ffrwyth a ddaw allan o hono Hefyd; *O helaethrwydd y galon y llefara'r genau, Luc.* 6, 44, 45. ac wrth hynny, gan nad ydyw eu siarad hwy ddim ond am orwagedd bydol, mae hynny yn arwydd nad oes dim amgen nâ hynny yn eu calonnau hwynt. Ac yma y canlyn wrth y drydedd reol, *lle y byddo eich trysor, yno y bydd eich calon hefyd. Mat.* 6. 21. Ac felly gan fod eu calonnau hwy

ar

ar y byd yn vnig, y byd wrth hynny ydyw eu hunig drysor hwy, ac nid Duw. Ac felly y maent hwy yn gosod y byd o flaen Duw, yn y modd y gwna y rhai didduw.

13. Felly y cyrraedd y rhwystr yma yn y dyddiau hyn, a llawer o ddynion a rwydir ac a feglir gantho; a'r achos pennaf o hynny ydyw gormodd serch ar y byd; yr hyn sydd yn eu dwyn hwy i gasau Duw, ac i fagu gelyniaeth yn ei erbyn ef, fel y dywaid yr Apostol, *Jac.* 4. 4. ac am hynny nid dim rhyfedd na wnelont hwy na chredu ynddo nac ymhoffi ynddo. Ac o ddynion y byd dyma y rhai anhawsaf eu troi yn ôl a pheri iddynt ddodi eu bryd ar wellhâu; am eu bod yn ddiymglywed, ac heb law hynny yn ffo rhag pob peth a allo eu hiachau hwy. Oblegid fel na bai fawr obaith o'r dyn a fai glaf iawn, ac ni chlywai ddim oddiwrth ei glefyd, ac ni choeliai fod arno anhwyl yn y byd, ac ni fynnai sôn am na physygwriaeth na physygwr, ac ni chymmerai gyngor yn y byd a gynnygid iddo; na dioddef na siarad nag ymgynghori ynghylch ei wneuthur yn iach: felly y mae'r dynion hyn mewn cyflwr perygclach na neb arall, am nad ydynt yn gwybod oddiwrth eu perygl eu hun; ond coelio eu bod ddoethach na'i cymmydogion, a bwrw ym mhell allan o'i meddyliau pob peth ac a allai beri iddynt gael iechyd.

14. Nid oes vn ffordd ond vn, od oes ffordd yn y byd, a all wneuthur llês i'r dynion yma, a hynny ydyw peri iddynt goelio eu bod yn gleifion, a'i bod mewn perygl; a'r ffordd oreu i wneuthur hynny, yn fy nhyb i, ydyw peri iddynt ddeall belled ydynt oddiwrth fod yn Gristianogion, ac felly oddiwrth bob gobaith o iechydwriaeth ar a ellir ei gael oddiwrth fod yn Gristianogion. Y mae Duw yn gofyn ar ein dwylo ni, *Fod i ni ei garu ef a'i wasanaethu a'n holl galon, ac a'n holl enaid, ac a'n holl nerth.*

Dyma wir eiriau Duw, a osodwyd i lawr yn y gyfraith hên a'r newydd, *Mat.* 22. 37. A pha gyn belled, meddi di, ydyw'r gwŷr hyn oddiwrth wneuthur felly, a hwy heb roi hanner eu calon, na hanner eu henaid, na hanner eu nerth i wasanaethu Duw, ie na'r dim lleiaf o honynt? Y mae Duw yn gofyn ar ein dwylo ni fod i ni roi ein holl astudrwydd a'n meddyliau ar ei orchymmynion ef, a bod i ni feddwl am danynt yn wastadol, a myfyrio arnynt ddydd a nôs, yn ty ac allan, y boreu a'r hwyr, wrth fynd i gysgu ac wrth godi'r boreu. Dyna ei orchymmyn ef, ac nid oes maddeu dim o hono. Ac onid ydynt hwy bell oddiwrth hynny y rhai nid ydynt yn gwario traian eu meddyliau ar hynny, ie na'r ganfed ran ychwaith, nac ond odid vnwaith mewn blwyddyn yn crybwyll am hynny? A all y rhai hyn ddywedyd eu bod yn Gristianogion, neu eu bod yn adnabod Duw?

15. Y mae Christ, wrth fwrw pris pethau 'r bywyd hwn, yn adrodd y wers hon, *Vnpeth sy angenrheidiol* yn y byd hwn, hynny ydyw gwasanaethu Duw yn ddyfal ac yn ofalus, *Luc.* 10. 42. Y mae'r gwŷr hynny yn gweled llawer o bethau yn angenrheidiol heb law'r *vnpeth hwn*, ac nad yw'r *vnpeth hwn* yn anghenrheidiol ddim o hono. Pa ragor wrth hynny sy rhwng eu tŷb hwy a thŷb Apostol Christ sydd yn dywedyd *na ddylai Gristion byth garu'r byd na dim o'r pethau sydd ynddo*, 1 *Jo.* 2. 15. Ac ni char y gwŷr hyn ddim arall ond y pethau sy 'n y byd. Y mae efe yn dywedyd, *Pwy bynnag sydd yn caru 'r byd, y mae efe yn elyn i Grist.* Ac y mae 'r gwyr hyn yn elynion i bob dyn nid yw yn caru 'r byd. Pa fodd wrth hynny y gall y gwyr hyn ddal gyda Christ? Y mae Christ yn dywedyd y dylem ni *weddio yn wastadol*, *Luc.* 18. 1. A hwythau heb weddio un amser. Y mae Apostol Christ yn dywedyd

dyd am *gybydd-dod, ac aflendid, a godineb, a ser-thedd, a choeg-ddigrifwch, na ddylid vnwaith cym-maint a'i henwi ym mysg Christianogion*, *Eph.* 5. 1, 3, 4. A'r gwyr hynny ni fynnant sôn am ddim ond am y pethau hynny. Yn ddiweddaf, y mae 'r holl Scrythur lan yn rhedeg ar hyn, y dylai Gristianogi-on fod *yn wrandawus, yn wiliadwrus, yn ofalus, yn daerion, yn frydion, yn parhau yn ddibaid* yngwa-sanaeth Duw. Ond nid oes yn y gwyr hyn yr vn o'r pethau hyn, na rhan yn y byd o'r vn o honynt; ond bawb y gwrthwyneb yn vnion. Oblegid nid ydynt hwy nac yn hyglust i wrando, na yn wiliadwrus, nac yn ddiwyd. nac yn ofalus, chwaethach bod yn daeri-on, yn frydion, ac yn parhau yn ddibaid. Ond yn y gwrthwyneb, y maent hwy yn ddiofal, yn esgeu-lus, yn fusgrell, yn llacc ac yn llaes; yn oerion, yn wrthnysig, yn dirmygu, ac yn diystyru, ac yn wrth-wyneb ganddynt, ac yn ffieiddio pob peth a berthyn tu ac at eu marwolaethu eu hunain, a thu ac at wir wasanaeth Duw. Pa ran wrth hynny sydd i'r gwyr hyn gyda Christianogion, ond yr enw yn vnig yr hwn ni thyccia ddim iddynt.

16. A hyn sy ddigon i ddangos mor fawr ac mor beryglus o rwystr ydyw 'r esgeulusdra, a'r diofal-wch, a'r difrawch yma, i luddias i ddynion roi eu bryd ar wasanaethu Duw. Oblegid os ydyw Christ yn gofyn gan y neb a fynno roi ei fryd yn llwyr ac yn gwbl ar ei wasanaethu ef, fod i'r neb a ganfyddo vnwaith y trysor cuddiedig yn y maes (hynny ydyw teyrnas nef, a'r vnion ffordd sydd yn tywys iddi) fyned yn y man a *gwerthu cwbl ac a fedd, a phrynu 'r maes hwnnw*, *Mat.* 13. 44. hynny ydyw, bod iddo wneuthur mwy cyfrif o erlyn am deyrnas nef, nac o holl ddaioni 'r bywyd hwn, ac anturio cwbl o ho-nynt yn hytrach nag esgeuluso 'r trysor yma. Os yw Christ meddaf, yn gofyn hynny ar ein dwylo ni,

 pa

pa bryd y daw 'r dynion yma i wneuthur hynny, y rhai ni fynnant roi y rhan leiaf o'i da tu ac at brynu 'r maes hwnnw, na myned vnwaith allan o ddrysau eu tai i sôn am eu brynu, na meddwl na sôn am dano, na thybiaid yn dda o'r neb a ddangoso iddynt y modd y mae iddynt ddyfod o hŷd iddo.

17. Am hynny y neb a'i clywo ei hun, o'r meddwl hwnnw, mi a gynghorwn iddo ddarllain ymbell bennod yn nechreuad y llyfr hwn, yn enwedig y trydydd ar pedwerydd y rhai sy 'n dangos yr achosion y danfonwyd ni i'r byd hwn o'i plegid; a'r pummed hefyd, yr hwn sy 'n dangos pa gyfrif sy raid i ni ei wneuthur i Dduw o'r amser yr ydym ni yn ei dreulio yma; ac yno nid wyf yn ammau na chaiff weled yr amryfusedd a'r perygl y mae efe yn sefyll ynddo, wrth fod mor esgeulus ddiofal ac edrych am bethau mor weigion ddiles ac y mae, y rhai ni ddaeth efe i'r byd o'i hachos; a gadael heibio, heb na gofalu na meddwl am danynt, y pethau sydd o bwys, ac y dylai roi ei fryd a'i feddwl arnynt.

18. Y trydydd rhwystr a'r diwethaf y mae 'n fy mryd grybwyll amdano yn y llyfr hwn, yw 'r drwg dueddfryd sy mewn rhai, yr hwn y mae 'r Scrythur lân yn ei alw Caledwch calon, a Chyndynrwydd meddwl, pan fo dyn wedi gosod cwbl o'i fryd a'i feddwl nad ymadawo byth a'r cyflwr pechadurus y mae 'n byw ynddo, beth bynnag a ddyweder neu a aller ei ddywedyd yn ei erbyn. Ac mi a adewais y rhwystr yma hyd yn olaf yn y llyfr hwn, o herwydd mai hwn yw 'r diweddaf, a'r gwaethaf o'r holl rwystrau a ddangoswyd o'r blaen, ac yn cynnwys ynddo bob math ar ddrygioni ac sydd yn yr vn o'r llaill, ac sy gyda hynny yn ymroi 'n gwbl o wir ddihewyd calon i bechu; yn gwbl wrthwyneb i'r peth yr ydym yn llafurio ar i ddynion roi eu bryd arno.

19. Y Caledwch calon yma sydd ynddo amryw raddau mewn amryw ddynion, a hynny yn helaethach mewn rhai nag yn y llaill. Oblegid y mae rhai wedi cyrrhaeddyd hyd at y Caledwch eithaf a soniais am dano o'r blaen; yn gymmaint ac er eu bod hwy yn gwybod yn dda eu bod ar gam, etto er mwyn rhyw achos bydol, nid ymroant hwy i newidio eu buchedd. Cyfryw oedd Galedwch *Pilat*, oblegid er ei fod yn gwybod yn dda ei fod yn rhoi barn yn erbyn Christ ar gam, etto rhag colli ewyllys da yr Iuddewon, neu anfoddhau eu dywysog, efe a aeth rhagddo ac a roes farn yn ei erbyn ef. Hyn hefyd oedd galedwch *Pharao*, yr hwn er ei fod yn gweled y gwyrthiau a wnai *Foesen* ac *Aaron*, ac yn clywed llaw Dduw yn drom ar ei deyrnas, etto am na fynnai wybod arno gael ei orchfygu gan bobl mor wael ac oeddynt hwy, ac am na fynnai i ddynion feddwl y mynnai efe ei gymmell i laryeiddio, efe a barhaodd yn wastad yn ei wrthnysigrwydd a'i ddrygioni, hyd oni ddaeth arno o'r diwedd lwyr ddygn ddinystr a dialedd. Y Caledwch calon yma hefyd oedd ymrenhin *Agrippa*, ac yn *Felix* rhaglaw Judæa, y rhai er eu bod yn meddwl yn eu cydwybod fod S. *Paul* yn dywedyd y gwir wrthynt hwy, etto rhag ofn colli eu gair yn y byd, hwy a barhasant, ac a gyfrgollwyd yn eu gwagedd eu hun. Ac y mae 'r caledwch yma fynychaf ym mhawb ac sy 'n erlid rhinweddau da a dynion da, ac yn enwedig y rhai sy yn dal ar y gwirionedd. Oblegid er eu bod hwy 'n gweled fod y rhai hynny yn wirion, a bod gair Duw a chyfiawnder ar eu tu hwynt: etto er mwyn cadw eu hystad, a'i gair, ac ewyllys da 'r byd, y maent hwy yn parhau yn eu drygioni heb na thrugaredd nac edifeirwch, hyd oni ddel Duw o'r diwedd a'i torri hwy ymaith ynghanol eu drwg feddwl a'i cynddaredd.

20. Y mae eraill nid oes ynddynt cymmaint caledwch calon a pharhau yn eu drygioni yn erbyn eu gwybodaeth, etto y mae ynddynt mewn modd arall, am eu bod wedi rhoi eu bryd yn gwbl ar ganlyn y ffordd a gychwynnasant, ac ni fynnant ddeallt y peryglon sy ynddi, ond yn hytrach ceisio sicrhau eu coel ar y ffordd honno, a llonyddu eu cydwybodau ynddi: ac nid oes dim a'i digia hwy yn gymmaint a chlywed dim a fo gwrthwyneb iddi. Am y rhai hyn y dywaid *Job* dduwiol, *hwy a ddywedasant wrth Dduw, Cilia oddiwrthym, canys nid ydym yn chwennych adnabod dy ffyrdd di*, *Job* 21. 14. A'r prophwyd *Dafydd*, yn oleuach etto, *Eu gwenwyn sydd fel gwenwyn asp. Y maent fel y neidr fyddar, yr hon a gae ei chlustiau, ac ni wrendy ar lais y rhinwyr, er cyfarwydded fyddo 'r swynwr*, *Psal.* 58. 4. Wrth y swynwr yma y mae efe yn deall yr yspryd glan, yr hwn sy 'n ceisio ym mhob modd eu denu hwy oddiwrth yr hudoliaethau sydd yn eu rhwydo hwynt; a'r rheiny a eilw yr gwr doeth, *Fascinationes vanitatis, Hudoliaeth gwagedd.* Ond fel y dywaid y prophwyd, *Hwy a wrthodasant wrando, ac a roesant ysgwydd anhydyn, ac a drymhasant eu clustiau rhag clywed: Gwnaethant eu calonnau yn Adamant rhag clywed Cyfraith yr Arglwydd, ac ymchwelyd atto ef*, Zech. 7. 11.

21. Yr ydys yn bwrw 'r pechod mawr yma yn enwedig ar yr Iuddewon, fel y mae S. *Stephan* yn tystiolaethu pan ddywedodd efe yn eu gŵydd hwy eu hunain, *Acts* 7. 51. *Chwychwi* Iuddewon *gwarrgaled, yr ydych chwi bob amser yn gwrthwynebu 'r Yspryd glân*, gan feddwl wrth hynny, fel y dengys Christ yn helaethach, eu bod hwy yn gwrthwynebu prophwydi a Sainct Duw, yn y rhai yr oedd yr yspryd glan yn llefaru wrthynt o amser i amser am wellhau eu buchedd. Ac am nas gallent hwy gan

oleuni yr wybodaeth yr oeddynt yn ei gael wrth wrando cyfraith Dduw, nac mewn gwirionedd nac mewn lliw fwrw dim yn erbyn y pethau a ddywedid, nac yn erbyn y beio a'r ceryddu a wneid arnynt, ac etto a roent eu bryd yn gwbl nad vfuddhaent, ac na newidient eu hên arfer: am hynny y cwympasant o'r diwedd i erlid y rhai a'i ceryddai, a'r achos o hynny oedd galedwch calon yn vnig: *Hwy a wnaethant eu bwynebau yn galettach na 'r* graig, ac a wrthodasant ddychwelyd, medd Duw trwy enau *Jeremi*, *Jer.* 5. 3. Ac mewn man arall yn yr vn prophwyd y mae efe 'n cwyno yn dôst rhag eu cyndynrwydd hwy, *Pa ham y ciliodd pobl Jerusalem yma yn eu hôl, ag enciliad cynnhennus cyndyn, fel na wrandawant arnaf fi*, *Jer.* 8. 5. *Sic latine*; Ac etto drachefn, *Pa ham y byddwch feirw, chwi ty Israel*? *Ezec.* 33. 11. Pa ham yr ydych yn eich gwneuthur eich hunain yn golledig? Pa ham yr ydych chwi mor gyndynniog ac nas gwrandewch; ac mor anhydyn ac nas dysgwch; ac mor greulon wrthych eich hunain ac nas mynnwch wybod y perygl yr ydych ynddo, na deall y dialedd sydd vwch eich pennau.

22. Ond wyt ti yn tybiaid, frawd anwyl, fod Duw yn arfer y fath ymadrodd, nid yn vnig wrth yr Iuddewon, ond hefyd wrth lawer mil o Gristianogion, ac ysgatfydd wrthyt ti dy hun lawer gwaith yn y dydd, am dy fod di yn gwrthod y meddyliau da y mae efe yn eu rhoi ynot ti, a'r moddion da eraill y mae efe yn eu harfer, i geisio dy dynnu di i'w wasanaethu ef; a thithau ath fryd yn gwbl nad ymroech iddynt; ond canlyn dy ffordd dy hun, er maint a annoger arnat i'r gwrthwyneb? Och och, pa sawl Christion sydd yn dywedyd wrth Dduw bob dydd, fel y dywedai yr annuwiol, *Cilia oddiwrthym, nid ydym ni yn chwennych adnabod dy ffyrdd di*. Pa faint

sy

sy o ddynion yn ffiaidd ac yn gâs ganddynt gyngor da; yn ofni ac yn crynu rhag darllain llyfrau da; yn gochel ac yn cassau cwmpeini duwiol, rhag i hynny gyffroi dim ar eu cydwybod hwy, ac iddynt ddychwelyd, a bod yn gadwedig? Pa saint sy o rai a ddywedant gydâ 'r rhai calon-galed anhappus hynny y mae 'r prophwyd yn crybwyll am danynt, *Ni a wnaethom ammod ag angeu ac ag vffern y gwnaethom gyngrair*. Megis pe y dywedent, Na flinwch ni, nac aflonyddwch arnom â'ch cynghorion, na threuliwch ddim o'ch geiriau a'ch trafael yn ofer: siaredwch a'r rhai sy etto heb sefydlu: eymmered y neb a fynno 'r nef: yr ydym ni a'n meddwl cennym: yr ydym ni wedi gwneuthur ammod, ac y mae 'n rhaid i ni ei gyflawni, ag vffern ac ag angeu tragywyddol. *Es*. 28. 15.

23. Cynddaredd ryfeddol ydyw calon-galedwch; ac nid heb achos y cyffelyba 'r prophwyd hynny i wenwyn a chynddaredd sarph, *Psal*. 58. 4. Ac mewn lle arall y mae 'r Scrythur lan yn dangos pa fath ydyw, yn y modd hyn, *Yr wyt ti yn* galon *galed, a'th warr sy fal geuyn haiarn, a'th dalcen yn bres*, *Es*. 48. 4. Pa beth a ellir ei ddywedyd ddwysach, i ddangos galetted y fettel yma? Ac etto y mae *S. Bernard* yn ei ddangos yn helaethach yn y geiriau hyn, *A pha beth wrth hynny yw calon-galed?* Ac yn y man y mae 'n atteb, *Calon-galed yw 'r hon ni ddryllir gan dristwch, ac ni feddalheir gan dduwioldeb, ac ni chyffroir gan weddi, ac nid ymrydd er bygwth, ac ni wellhaa ddim ond yn hyttrach gwaethygu gan gerydd. Calon-galed yw 'r hon sy anniolchgar i Dduw am ei ddoniau, ac anufudd i'w gynghorion ef: yr hon a greulonir gan ei farnedigaethau ef, ac a ymollwng pan geisio efe ei denu, ac sy ddigywilydd mewn brynti, a diofn rhag perygl; ac anhynaws wrth*

De Cons. ad Eug. lib. 5. *cap.* 1.

wrth drin y byd, ac anhydyn yn y pethau a berthyn i Dduw, ac yn anghofio 'r pethau a aeth heibio, ac yn esgeulus ddifraw yn y pethau sy bresennol, ac yn anfeddylgar ddiddarbod am y pethau a ddaw.

24. Wrth eiriau S. *Bernard* y gellir gweled, fod calon galedwch agos yn glefyd diobaith anaele heb feddyginiaeth iddo, lle y digwyddo. Oblegid beth a wnewch chwi, medd y tad duwiol hwnnw, i geisio help iddo? os dangoswch iddo dosted yw pechod, ni chyffry arno ronyn gan ofid: os dangoswch iddo bob math ar reswm, y dylem ni wasanaethu Duw, ac na ddylem na'i ddigio, na'i ammherchi, er hynny ni liniara ac ni feddalhaa efe vn gronyn. Pettych yn ymbil ag ef ac yn erfyn arno trwy ddagrau, ie ar eich gliniau, ni chyffroai arno ronyn. Os bygythiwch ef a digofaint Duw, nid ymddyry efe ddim er hynny. Os Duw a'i fflangella ef, efe a syrth mewn cynddaredd, ac a â yn galon-galettach nag oedd o'r blaen. Os gwna Duw gymmwynasau iddo, efe a â yn anniolchgar. Os ei gynghori a wna ynghylch ei iachawdwriaeth, nid vfuddhaa efe. Os crybwyllwch wrtho mor ddirgel ac mor dôst yw barnedigaethau Duw, efe a gwymp mewn anobaith, ac a fydd creulonach. Os ceisiwch ei ddenu a'i ynnill a thrugareddau Duw, hynny a wna iddo ymroi i ddrygioni. Os dywedwch iddo ei frynti, ni wrida efe. Os rhowch iddo rybudd o'i beryglon, nid ofna efe. Os trin matterion y byd a wna, y mae 'n falch ac yn annhirion. Os trin pethau Duw a wna, y mae efe yn waedwyllt, ac yn anwadal, ac yn drahaus. Yn ddiwethaf, y mae 'n gollwng yn anghof bob peth aeth heibio am ddynion eraill, y modd y gobrwywyd hwy am eu duwioldeb, neu y cospwyd hwy am eu pechodau. Am yr amser presennol, y mae efe yn ei esgeuluso, ac heb wneuthur cyfri 'n y byd o'i arfer tu ac at ei lês. Ac am y pethau a ddaw,

pa vn bynnag a'i dedwyddyd a'i colledigaeth, y mae efe yn gwbl ddiddarbod o honynt, ac heb wneuthur cyfrif o honynt, er mynyched ac er difrifed y crybwylloch wrtho am danynt. A pha fodd y gellir help i'r cyfryw vn?

25. Nid heb achos mawr yn ficcr y gweddiodd y gwr doeth mor ddifrif at Dduw, *Na ddod fi i fynu i feddwl digywilydd* anllyfodraethus, *Eccl.* 23. 6. Ac y mae'n rhoi rheswm am hynny mewn man arall o'r vn llyfr, *Drwg fydd ar galon galed yn y diwedd, Eccl.* 3, 26. O na ddaliai bob vn fy galon-galed ar y rheswm yma. Ond y mae S. *Bernard* yn myned rhagddo, ac yn dangos mor ofnadwy yw hyn ymmhellach, pan yw yn dywedyd, *Ni bu erioed etto un dyn calon-galed yn gadwedig, oddieithr i Dduw o'i drugaredd dynu oddiwrtho ei galon galed, a rhoi iddo galon gnawd, fel y dywaid y prophwyd, Ezek.* 36. 26. Wrth y geiriau hyn y mae S. *Bernard* yn dangos, ac yn profi allan o'r prophwyd, fod dau fath ar galon mewn dynion, y naill o gnawd, yr hon a waeda ond ei phigo; hynny ydyw, hi a syrth mewn cystudd a dolur, ac edifeirwch, a dagrau, er lleied a gerydder arni am bechod. A'r llall sydd galon garreg, yr hon er maint a faeddoch ac a guroch arni a gyrdd ac a morthwylion, chwi a ellwch cyn hawsed ei thorri yn ddrylliau, a'i phlygu neu beri iddi waedu. Ac ar y ddau fath yma ar galon yn y byd yma, y mae'n sefyll ein holl ddedwyddwch a'n hannedwyddwch ni yn y byd a ddaw. Oblegid, megis pan oedd Duw a'i fryd ar ddwyn dialedd ar Pharao, nid oedd ganddo ffordd dostach i wneuthur hynny na dywedyd; *Mi a galedaf galon* Pharao, *Exod.* 4. hynny ydyw (fel y mae S. *Awstin* yn deall) mi a ddygaf fy ngras oddiarno, ac a adawaf iddo galedu ei galon ei hun: felly

De conf. l. 1. cap. 1.

felly pan oedd yn chwennych dangos trugaredd i *Israel*, nid oedd ganddo fodd i'w ddangos yn eglurach na dywedyd, *Mi a dynnaf y galon garreg allan o'ch cnawd chwi, ac a roddaf i chwi galon gig*, *Ezek*. 36. 26. Hynny ydyw, Mi a dynnaf ymaith eich calon galed chwi, ac a roddaf i chwi galon feddal, yr hon a gyffry pan lefarer wrthi. Ac o'r holl fendithion a'r doniau y mae Duw yn eu rhoddi i ddynion yn y byd hwn, y galon feddal dyner yma yw vn o'r rhai mwyaf; hynny ydyw y cyfryw galon ac a fo hawdd genthi edifarhau, a ddioddef yn hawdd ei cheryddu, a fo hawdd ei gwanu a'i phigo, a fo hawdd genthi waedu, a fo hawdd ei chymmell ar wellhaad. Ac o'r gwrthwyneb, ni all fod melldith a dialedd mwy ar Gristion, na bod ganddo galon galed gyndyn, a fo yn pentyrru dialedd beunydd arni ei hun ac ar ei pherchen hefyd; fel y dywaid S. *Paul*; hi a gyffelybir gan yr Apostol i dir ni phair glaw yn y byd iddo fod yn ffrwythlon, er mynyched y syrthio arno, ac am hynny y mae yn datgan am dano *ei fod yn anghymmeradwy, ac yn agos i felldith, ac mai ei ddiwedd fydd ei losgi*, Heb. 6. 8.

Super Exod. & Ser. 88. de temp.

26. A chan fod y peth felly, nid rhyfedd fod yr Scrythur lan yn ein hannog ni mor ofalus i ochel calon-galedwch, am nad oes clefyd perygclach, nac mor anaele, ac a all ddigwydd i Gristion, gan mai hwnnw yw'r drws nesaf fel y dywaid yr Apostol, i ddyn i gael ei wrthod gan Dduw. Ac am hynny y llefa S. *Paul*, Eph. 4. 30. 1 Thess. 5. 19. *Na thristewch lân Ysbryd Duw*; *Na ddiffoddwch yr yspryd*, trwy galedwch calon, a thrwy wrthwynebu a gwrthladd yr yspryd. A thrachefn, *Na chaleder calon neb o honoch trwy dwyll pechod*, *Heb*. 3. 13. Y mae'r prophwyd *Dafydd* yntau yn llefain, *Heddyw o gwrandewch ar leferydd Duw* yn galw arnoch i edifarhau,

hau, *na chaledwch eich calonnau* yn ei erbyn ef, *Ps.* 95. Ac y mae 'r holl eiriau difrif yma eiddo 'r yspryd glân yn dwyn ar ddallt i ni mor ofalus y dylem ni fod i ochel yr haint gwenwynig yma, calon-galedwch: a'r holl-alluog Dduw o'i drugaredd a roddo i ni ras i wneuthur hynny, ac a'n cynnysgaeddo ni a chalon dyner i vfuddhau yn gwbl i'w ddwyfawl fawredd ef; y cyfryw galon feddal, meddaf, ac a ddymunodd y gwr doeth ei chael pan ddywedodd efe wrth Dduw, *Dyro i'th wâs galon ddeallus*, vfudd i wrando, a hawdd ei dysgu, 1 *Bren.* 3. 9. y fath galon ac y mae Duw ei hun yn dangos ei bod ym mhawb a'i carant ef, gan ddywedyd, *Ar bwy yr edrychaf, ond ar y truan, a'r cystuddiedig o yspryd, ac sydd yn crynu wrth fy ngair*, Es. 66. 2.

27. Dyma anwyl frawd, y fath galon y mae Duw yn ei disgwyl ar dy law di: calon fechan, druan, vfudd, ostyngedig, a chalon ddrylliedig am dy bechodau; a chalon a gryno wrth bob gair a ddêl attati oddiwrth *Dduw* trwy enau ei weinidogion. Pa fodd wrth hynny nad ofni wrth yr aml eiriau a'r hir draethawd a aeth o'r blaen, i geisio dy ddeffro di, a dangos i ti dy berygl, a cheisio dy wellhau di? Pa fodd nad ofni di fygythion a barnedigaethau yr Arglwydd mawr yma am dy bechod di? Pa fodd y llefesi di fyned rhagot yn ei ddigio ef? Pa fodd yr oedi di yn hwy wellhau dy fuchedd? diau y gallasai y rhan leiaf o'r hyn a ddywetpwyd fod yn llawn ddigon i gyffroi calon dyner, ac yspryd vfudd gostyngedig, i wellhau ei buchedd yn y man. Ond onis gall y cwbl beri i ti wneuthur hynny; ni fedrafi ddywedyd dim amgen na bod gennyt ti galon galed iawn: Yr hon er mwyn dy Iachawdwriaeth di, yr attolygaf ar y Tad o'r nef ei meddalhau a gwerthfawr waed brŵd ei vnig fab ein Iachawdwr, yr hwn a fu fodlon i golli ei waed ar y groes er dy fwyn di.

28. Ac dyma i chwi gwbl ac a amcenais ei adrodd yn y llyfr hwn, i ddangos i chwi yr modd y mae i chwi wneuthur eich goreu ar droi at Dduw ac ymadael a'ch drwg fuchedd, ac y mae hyn yn llawn ddigon gydâ chymorth glân yspryd Duw, yr hwn sydd bob amser yn barod i gymmorth pawb a wnêl ei oreu ar ochel yr hyn sy ddrwg, a dilyn yr hyn sy dda. Ac onid ydyw hyn ddigon i ti, ddarllennydd hynaws, ni wn i pa obaith a all fod o'th iachawdwriaeth di. Oblegid y mae yn ammhossibl i ti fyned i'r nef, o byddi fyw yn annuwiol heb edifarhau. *Ie y mae cyn hawsed i ti allu gyrru Duw ei hun allan o'r nef, a chael myned i'r nef dy hun os ti a barhei yn dy annuwioldeb.* Beth wrth hynny a wnai di? A elli di fod heb fyned i'r nef, a gochel vffern hefyd? Na elli ddim. Beth ynteu a wnai di? ai oedi 'r matter, a meddwl yn ôl hyn beth sy oreu i ti ei wneuthur? Ond bydd di siccr na chai di byth amser cystal, na hanner cystal a'r amser presennol. Ac od yw anhawdd i ti yr awrhon wellhau dy fuchedd, gwybydd yn ddiau y bydd anhaws o lawer i ti yn ôl hyn. Os gwrthodi di gymmeryd edifeirwch pan y cynnygier yt, mae arnaf ofn nas cai di mwy ei gynnyg i ti. Wrth hynny, frawd anwyl, nid oes dim well i ti na'i gymmeryd allan o law. Gwna dithau hynny, a gwna i angylion nef lawenhau o'th achos. Na fid gwellgennyti, fel y mab afradlon, *Luc* 15. fwytta 'r cibau gyda 'r môch yn y byd hwn, nâ chymmeryd gwahodd i'r wledd nefol gydâ Duw a'i angylion. I'r hon y dygo Duw nyni i gyd, trwy Jesu Grist ein Harglwydd. *Amen.*

DIWEDD.

Gweddi 'r Arglwydd yn iaith Lydaw.

HON Tad pehun ii sau en efaou, *Da hanou bezet sanctifiet, Deuet aornomp da rouantelaez, Da eol bezet graet en douar, eual maz eon en euf, Rho dimp byzion hon bara pemdeziec, Pardon dimp hon pechedou, eual ma pardonomp da nep pegant ezomp offanzet, Ha nas dilaesquet a hanomp en temptation, hognen hon diliur dionz drouc. Rag dit ez aparchant an rouantelaez, an gloar, hac an galhout da biz animquen.* Amen.

Megis pe dywedyd fel hyn yn Gymraeg.

EIN Tad yr hwn y sy yn y nef, *Dy henw bydded sancteiddiedig, Deuet arnom (h. e. attom) dy rwyvanolaeth, dy ewyllys bydded wneuthuredig yn y ddaiar, ysal y mae ef yn y nef, Rho di i ni heddyw ein bara beunyddiol, Pardyna di i ni ein pechodau, ysal y pardynwn i'r neb a bechant i'n herbyn. A nas dyluscer i honom yn temptasiwn, hagen ein gwared oddiwrth ddrwg. Herwydd i ti ysperthyn y rhwyvanolaeth, a'r glod, a'r gallu hyd byth anniben.* Amen.

Yn iaith GERNYW.

En henao Deu Tad, han Mab, han Spiros Sans. Amen, en dellarebo.

AN *Tad ni* (alias Taz ni) *es en nev, Beniged* (alias *Benigas*) *ew* (alias *rebo*) *tha henaw, Tha gwlasker ma tefa, Tha vonogath rebo grued* (alias *Gwreaz*) *pagar en noar hag yn nev, An bara ni pob deth* (alias *died*) *rho d' yn hythou, Gav da ny gyn cambwith* (alias *cambgrwyth*) *pacar tha ena ny neb a camb awreth* (alias *a camb grwyeg theny, Ha na or ny in*

temp-

temptation, bes guithe ny mes a throag (alias *Linera ny reb drog*) *Amen, en della rebo.*

Ac fel hyn yn GYMRAEG.

E*IN Tad ni y sy yn y nef, Bendigaid yw (vel bo) dy henw. Dy wledych boed dyffo (h. e. delo) Dy fynnogaeth (â Mynnu) bo gwneuthuredig megis yn na-uar ac yn nef, Ein bara ni bob dydd, rho di i'n heddyw, A madden di ini ein camwaith (vel Camwedd) fel yr ym ni (yn maddeu) i'r neb a gamwedda i ni, A na arr ni yn temptasiwn, onid gwth ni ymaes o ddrwg, Amen, felly y bo.*

Pyngciau 'r FFYDD yn iaith Lydaw.

M*E a creet en doue an tad hollgalloudec, croner an euf, hac an douar; hac e Jesu Christ e map unic hon aoutro, pehuny son concenet dre an speret glan: ha ganet eux an guerches* Mary *an deueux; gonzauet dydan* Poncz *Pilat, crucifiet, marou, na sebelyet: so bezet disquennet dan yfernou: an trede deiz ezeou dazsorchet a marou: hac ezeou pignet en efaou: hac asezet en tu dehou du done an tad hollgalloudec, A hane e deuhy da barn an beou, hac an marou. Me a creet en speret glan: an ylys universal: commu-nion an sent: Remission an pechedou; dazsorchen an quyc: hac an buhez æternal.* Amen.

Yr vn, yn Iaith Gernyw.

M*EE a greas in dew taz oll dew golosack, gw-reear nev ha noar; hac idm e vab ev Iesu Chreest an arlethny aweth concenes der an sperez sanz, geanes an worthies Varia, peze indadu* Pontius Peelat, *goares en grows, marau hac anclithies, tha eesarn ev*

 des-

deskidnyas, an tredga death ev tetherias thurt mernaus, tha vownans tha nev ev aſcendias, hac ena ma o ſeatha an bargh dighow than Deu taz, hac alena ma tha thoaſ, rag jidga bew ha maraw. Mee a greas in ſperes ſanz, hac in ſanz egles lean a feth, Comminyan an ſenz, geevans an pehooſt, dereenians an keeg, bownans heb duath. Amen, indelua rabo.

Emyn Ambroſ ac Awſtin, yr hwn a elwir y Te Deum*, ac a gyfieithiwyd yn Gymraeg y gan Ddafydd ddu o Hiraddug fel yr ydys yn tybied.*

TI Dduw addolwn,
Ti a weddiwn,
ti a addefwn,
* eiddun † ddofydd.
Ti arglwydd nefawl,
tad tragywyddawl,
* to daiar a'th fawl,
y ſawl y ſydd.
Engylion gerddau,
nef a'i meddiannau,
oll a'th fawl dithau,
† rhiau * rhiydd.
Cherubin gynnwys,
Seraphin frowys,
a ganant yn † lwys
* leiſwawd newydd.
Sant, Sant, Sant Arglwydd
Sabaoth * culwydd,

* *dymuniad*
† *dofwr*
* *cenhedl*
† *Arglwyddi*
* *Arglwydd*
† *hyſryd*
* *can lawen*
* *llywydd anwyl.*

ſanctaidd

sanctaidd wawr hylwydd,
  † hwyl haul loywddydd. — † *cyfarwyddwr*
Llawn yw nefawl chwant,
o'th fawr ogoniant,
* a hylldo ariant, — * *yr hyll genedl arianog.*
  holl daierydd.
Gogoneddus gor
* ebystl, nefawl † bor, — * *Apostolion* † *Arglwydd*
a'th fawl, falch gyngor,
  gangau dedwydd.
Moliannus i'n * rhi, — * *llywodraeth*
rhif y prophwydi,
a'th fawl, Grist † Celi, — † *dirgel*
  colofn bedydd.
* Canheidlu † creudwysg, — * *gwyn lu* † *yn gweiddi yn aml.*
a gerddant i'th * wysg, — * *Plith*
Yn llu aur † durfrwysg, — † *torf a rhwysg.*
  yn llwyr dorf-rydd.
Santes eglwysfawd,
drwy'r holl † fedyssawd, — † *Cred.*
dyro hael ddefawd
  o lin Ddafydd.
Ein tad trugaredd,
anfeidrawl fawredd, — † *gwlad*
a'i haddef pob gwedd,
  gwiw ddawn † elfydd.
Dy anrhydeddus,
vnmab moliannus,
a mawl crefyddus,
  ffyrf gampus ffydd.
Dy gyd ddiddanwch,
Sant yspryd † elwch, — † *llawenydd*
a folir yn * fflwch, — * *helaeth*
  † ffloyw leferydd. — † *gloyw*
Christ bennadur cred,
brenin gogoned,

* *dymuniad.* ti yw 'n * eiddunęd
† *diwedd dydd.* hyd † diwedydd.
Tragywyddawl blant,
tragywydd dad sant,
ti biau moliant,
miloedd beunydd.
Ti a gymmerth cnawd,
o fru morwyndawd,
* *oenhedl.* a dynawl * giwdawd,
o nawd newydd:
I ryddhau dyn,
y gan ei elyn,
o vffern derfyn,
* *trwst.* * dwrf † vfelydd.
† *tân.* Ti a egoraist,
i ddyn a greaist,
nef pan i'n prynaist,
ar bren palmwydd.
Y mae d'eisteddiad,
ar ddeau dy Dad
a'th brefwyl gwastad,
* *da.* * mad † mydr fillydd.
† *cyngavedd.* Ti Arglwydd Jesu
a ddaw i farnu,
a fo ac a fu,
llu llawenydd.
Nertha dy weifion,
gwerth dy waed gwirion,
† *mawr wyrthiau.* † gwyrthfawr dy goron,
* goralw grefydd.
* *galw.* Par eu gobrwyaw,
† *dedwyddiach.* gyda'th Saint † aelaw,
a'r fuchedd rhag llaw,
* *rheolwr.* * llyw lliofydd.
Gwared dy bobloedd,
gwerin dy wladoedd,

gweryd

Morus Robert ... his han ...
igwall a ymryson ... ai ... Limiyr

gweryd ar nefoedd,
  * naf † rhysfaydd.
Llywia hwynt, nef ner,
llywiawdr vchelder
drycha vch no'r ser,
  * muner mynydd.
Ti a fendigwn
ti a addolwn,
gwastad i'th garwn,
  i'th gerennydd.
Molwn dy gampus
enw anrhydeddus,
byth yn barhaus
  y boreydd.
Teilynga heddiw
ein cadw yn gywiw,
rhag pechod ymliw,
  ym mlaen * lluydd.
Trugarhaa, naf
nef trugaroccaf,
wrth bobl plant Addaf,
  † addurn gynnydd.
Gobaith ein gorsedd,
bid yn ddiommedd,
i'n dy drugaredd,
  heb dro' gerydd.
Archwn ein gobaith,
er * erchyll dy † laith,
na'n llygrer yn faith,
  fyth tragywydd. *Amen.*

* *arglwydd.*
† *gorsedawg.*

* *arglwydd.*

* *byddyn.*

† *anrhydedd.*

* *briwiau.*
† *lladdfa.*

Am orphywys ar Grist yn unic am fywyd ac Iechydwriaeth.

WEdi rhoddi i chwi yn y * Pennodau or blaen amryw Hyfforddiadau hwylusfwaith o ran eich Ymarweddiad Cristianogawl yn y bŷd, gan ddangos i chwi pa fôdd i rodio gyda Duw ar hŷd y dŷdd, yn eich amryw Alwedigaethau, Cyflwr, a Pherthynasau ; Mi a benderfynaf y Traethawd ymma âg un Gocheliad cyffredinol, sef, Darfyddo i chwi mewn peth mesur osod y Rheolau ar Hyfforddiadau rhagddywededic ar waith, ar i chwi ochelyd gorphywys ar hynny, ac edrych am fywyd ac am Iechydwriaeth ynddynt hwy, a thrwyddynt. Ac mewn gwirionedd, mae rheswm da am y Gocheliad ymma, oblegid fôd yn naturiol i ddynion allan o Grist geisio iechydwriaeth drwy eu gweithredoedd eu hunain, a gorphywys arnynt, yr hyn sydd un or pethau peryclaf yn y bŷd ; Canys cyhyd ac y mae dŷn yn gwneuthur hynny, y mae ef yn anghymmwys i dderbyn Christ, gan ei fod yn gweled nad rhaid iddo wrth Iachawdwr. *Am yr Iddewon y dywedir, golli o honynt Iechydwriaeth, am na cheisiasant hi drwy ffydd, Rhuf.* 9. 32. hynny yw, drwy ffydd yn Ghyfiawnder Crist, yn yr hyn a wnaethai ac a ddioddefasai ef, eithr drwy eu cyfiawnder eu hunain y ceisiasant ; hynny yw, drwy orphywys yn eu gweithredoedd eu hunain, yr hon mewn gwirionedd yw 'r brif-ffordd i uffern a destryw, yn gystal ar ffordd o bechod, er ei bod hi yn ffordd ychydig glanwheithiach. Am fod dwy ffordd i uffern, ffordd y pechod, ar ffordd o ddyledswydd. Y ffordd o Bechod

* *Sef mewn llyfr arall a elwir Gairi Bechaduriaid &c. nid llyfr y Resolusion.*

chod yr hon sydd fudr a bawlyd, yngymmaint â bôd y ffordd o Ddyledswydd yn ffordd deccach a glanach; *Fy meddwl yw, Dyledswyddau y gorphwyser ynddynt ydynt lwybr hyffordd i uffern a destryw.* Ar hyn Cyngor *Luther* ydoedd, *Ymochelyd nid yn unic rhag ein pechodau, ond hefyd rhag ein dyledswyddau, hynny yw, rhag gorphwys ynddynt, ac adeiladu gobaith ein hiechydwriaeth arnynt.* O herwydd pa ham i'ch cymmeryd chwi oddiwrth hynny, mi a orchymynnaf i'ch difrifol ystyriaeth ddau o Brisbyngciau sail cresydd, angenrheidiol iw gwybod gan bawb ar a fynnont fod yn gadwedig.

1. *Mai Jesu Grist yw'r unic ffordd a chyffrwng Iechydwriaeth.*

2. *Mai Credu yn Ghrist yw'r unic fodd i fod yn gyfrannog o hono ef, ac o iechydwriaeth drwyddo ef.* Megis nad oes vn iechydwriaeth ond trwy Grist, felly nid oes mor cael ar Grist ac Iechydwriaeth ond trwy ffydd.

1. Y cyntaf sydd eglur oddiwrth lawer o leoedd or scrythur; megis yn gyntaf oddiwrth y lle hynod hwnnw, *Ac nid oes iechydwriaeth yn neb arall, Act.* 4. 12. *&c.* Ymma y dengys yr Apostol, nad oes dim iechydwriaeth ond trwy Grist, am yr hyn y mae ef yn rhoddi rheswm digonol yn y geiriau nessaf; *Canys nid oes enw arall tan y nef, wedi ei roddi ym mhlith dynion, drwy yr hwn y mae yn rhaid i ni fod yn gadwedig;* gan arwyddoccau drwy hynny, os trwy hyrad râs Duw y byddwn ni gadwedig, rhaid yw i hynny fod yn Jesu Grist a thrwyddo ef. *Canys nid yr enw o ddyledswyddau neu gyfiawnder dŷn ei hun ydoedd, drwy yr hyn y dichon ef fod yn gadwedig;* maent hwy yn llawn o wendid ac ammherffeithrwydd, ar yr hyn y mae'r Eglwys yn llefain allan, *Megis brattiau budron yw ein holl gyfiawnderau,* hynny yw, gweithredoedd goreu y dynion goreu, a gyflowner yn y modd

goreu

goreu ar a ddichon fod, ydynt megis cadach misglwyf, yn llawn brychau ac amliw, yn llawn gwendid ac ammherffeithrwydd, *Esa.* 64. 6. Ac nid yr enw o radau dyn ydoedd, drwy yr hwn y gall ef fod yn gadwedig, canys hwythau hefyd ydynt weiniaid ac ammherffaith, gan fod cymmysc o bechod, megis yn ein dyledswyddau goreu, felly hefyd yn ein rhadau goreu; cymmysc o falchder gyda'n gostyngeiddrwydd, o ragrith gyd a'n purdeb, o anghrediniaeth gyd a'n ffydd, *&c.* Yn siccr yr wyfi yn cydnabod y geill Cristianogion edrych ar eu rhadau megis eglurhadau o'u rhan a'i hawl yn Jesu Grist, ac o iechydwriaeth drwyddo ef, ond nid megis achosion o'u hiechydwriaeth. *Hwy a allant hefyd wneuthur defnydd o ddyledswyddau megis moddion iw dwyn hwynt at Grist, eithr nid i fod yn gadwedig drwyddynt.* Crist, a Christ ei hun yw 'r unic achos ac awdwr eu hiechydwriaeth hwy; ac am hynny y mae ef yn ei alw ei hun y ffordd, y gwirionedd, a'r bywyd, gan ddywedyd, *Myfi yw'r ffordd, a'r gwirionedd, a'r bywyd, Ioa.* 14. 6. hynny yw, y wir ffordd i fywyd tragwyddol, yr unic ffordd, drwy yr hon y gallwn ni yn siccr; ac allan o'r hon y mae yn ammhossibl i ni byth allu, cyrrhaeddyd bywyd ac iechydwriaeth dragywyddol. Ym mha ystyriaeth y gelwir ef yn fynych *Iachawdwr.* Ie efe a elwir yn *Awdur iechydwriaeth dragywyddol, Heb.* 5. 9. Y gair yn y Groec sy yn briodol yn arwyddocau achos, sef yr achos effeithiawl o'n hiechydwriaeth; a hynny yw, efe yw ein iachawdwr drwy bwrcas oddiwrth ei Dad, a thrwy fuddugoliaeth ar Satan, caeth weision a charcharorion yr hwn oedd holl ddynol ryw. Yn yr ystyriaeth hon hefyd y gelwir ef *Tywysog ein hiechydwriaeth, Heb.* 2. 10. Ie efe a henwir *Iechydwriaeth* ei hun, *Luc.* 2. 30. Ac o herwydd hyn y rhoddwyd iddo ef yr enw *Iesu, oblegid efe a waredei ei bobl oddiwrth eu pechodau, Mat.* 1. 21.

Ac

Ac am hynny megis ac y mae ef yn adeiladwr doeth, yr hwn a adeiladodd ei dŷ ar y graig, Mat. 7. 24. *felly y mae ef yn Gristion doeth, yr hwn sydd yn adeiladu ei obaith o Iechydwriaeth yn unic ar y Graig hon, yr Arglwydd Jesu Grist.* Ar gwirionedd yw, na bydd pob peth arall heb law Jesu Grist ond seiliau pydron a thwyllodrus i bawb or rhai a adeiladont eu gobaith o iechydwriaeth arnynt. Ac etto pa nifer o Gristianogion ynfyd y sydd, y rhai sy yn adeiladu gobaith eu hiechydwriaeth ar bethau eraill heb law Jesu Grist, megis

1. *Rhai ar eu rhydd-deb oddiwrth bechodau dryg-fawr,* nid ydynt hwy cynddrwg â ddynion eraill, ac ar hynny hwy a wenhieithiant iddynt eu hunain â thyb o'u cyflwr da, ie ac o'u gobaith o iechydwriaeth, yr hyn ydoedd dwyll y Pharisæad balch, yr hwn a dybiodd ei fod ei hun yn ŵr da, oblegid nad oedd ef cynddrwg ag eraill, *Luc.* 18. 11. Er mewn gwirionedd nid yr hwn sydd heb fod cynddrwg ag eraill yw'r Dyn sydd ganddo gywir sail obaith o iechydwriaeth, ond yr hwn sydd yn myned yn hollawl allan o hono ei hun at Grist, yr hwn drwy ymwrthod a phob Cyfiawnder or eiddo ei hun, sy yn gosod ei holl hyder ar Gyfiawnder Jesu Grist, a haeddedigaethau ei farwolaeth a'i ddioddefaint ef, am fywyd, ac am iechydwriaeth.

2. *Eraill sy yn adeiladu eu gobaith o iechydwriaeth ar ryw ddymuniadau da yn eu calonnau yr awron, ac yn lleigys ar ryw hyntiau.* Eithr ysywaeth! hwy a gamgymmerant ac a dwyllir yn ddirfawr, y sawl a dybiant yr agorant hwy byrth y Nefoedd ag ychydig ddymuniadau da y cyfryw ac oedd yn *Balaam*, yr hwn oedd yn dymuno cael diwedd y cyfiawn, er nad oedd yn byw eu bywyd hwynt, *Num.* 23. 10. Yr wyfi yn wir yn caniadhau fod dymuniadau da yn yr enaid (fy meddwl yw, dymuniadau am râs a sancteiddrwydd)

ydd) yn arwyddion da o beth cychwynfa o ras, *canys grâs yw gwir chwennych gras.* Eithr os gorghywys yr ydych yn fodlon i'ch dymuniadau ar ôl gras a daioni, ac heb fyned at Jesu Grist ffynnon pob gras a daioni, chwi a ellwch orwedd i lawr mewn tristwch, a bôd yn fyrr o fywyd ac iechydwriaeth dragywyddol.

3. *Eraill sy yn adeiladu eu gobaith o iechydwriaeth ar eu proffess noeth o Grefydd oddiallan,* ddarfod eu bedyddio, a phroffessu o honynt y wir ffydd Gristianogol, ac ar hynny a'u tybiant eu hunain yn gystal Cristianogion ar goreu. Eithr megis ac y melltithiodd Crist y ffigys-bren yr hwn yr oedd arno ddail yn unic, heb ddim ffrwyth; felly y melltithia efe y sawl ydynt yn dwyn dail o broffess, ond sy heb ffrwythau buchedd ac ymarweddiad Duwiol. Ac fe ddigwydd iddynt hwy megis ac y digwyddodd ir Morwynion ffôl, y rhai oedd ganddynt Lampau o Broffess, yn gystal a chan y Morwynion call, eithr o ddiffyg olew yn eu Llestri, hynny yw, gras yn eu calonnau, hwy a gaewyd allan o'r Stafell-priodas, hynny yw allan or Nefoedd, yr hon yw Stafell-priodas Jesu Grist. *Mat.* 21. 19. *Mat.* 25.

4. *Eraill sy yn adeiladu ac yn seilio eu gobaith o iechydwriaeth ar eu Cyfiawnder moesawl eu hunain, a'u harferol onestrwydd, eu gwaith yn ymdrîn â dynion yn gyfiawn ac yn uniawn, ar cyffelyb*; Er bod llawer or Cenhedloedd, y rhai nid oedd ganddynt ddim gwybodaeth o Jesu Grist, ac felly a fuant yn fyrr or Nefoedd, wedi myned ym mhellach mewn Moesgarwch a Chyfiawnder moesawl na'r dynion ymma.

5. *Eraill sy yn adeiladu eu gobaith o iechydwriaeth ar eu Cyfiawnder Crefyddol,* eu gwaith yn mynych gyflawni dyledswyddau sanctaidd a chrefyddol; maent hwy yn fynych yn gwrando, darllen, gweddio, a bôd yn gyfrannogion o *Swpper* yr Arglwydd, ar cyffelyb;

ffelyb : ac ar hyn y gwenheithiant iddynt eu hunain a gobaith o iechydwriaeth : Eithr pe pwyfid eu gwasanaeth goreu hwynt ynghlorian y Cyssegr, fe a'u ceid hwy yn rhŷ ysgafn, ac annigonol i iechydwriaeth, gan eu bod yn llawn o wendid, llescrwydd, ac ammherffeithrwydd, am yr hyn y gallei yr Arglwydd yn gyfiawn eu condemnio hwynt, pe gwnai efe a hwynt yn ôl eithaf ei gyfiawnder, *Esa.* 64. 6.

6. *Eraill sy yn adeiladu eu gobaith o iechydwriaeth ar eu tristwch a'u hymostyngiad* ; wrth glywed eu calonnau mewn rhyw fesur wedi eu cynnhyrfu a gofid a thrymder am eu pechodau, yn enwedig os gwnant hwy ond tywallt ychydig ddagrau ; oh yno hwy a wenheithiant iddynt eu hunain a gobaith am bardwn a maddeuant o'i pechodau, a hefyd o fywyd ac iechydwriaeth dragwyddol, yr hyn y maent yn ei seilio ar yr addewid hwnnw or eiddo ein Iachawdwr, *Deuwch attafi bawb ac y sydd yn flinderog ac yn llwythog : ac mi a esmwythaf arnoch, Mat.* 11. 28. Gan dybied addo o Grist i bawb ar a gawsant eu calonnau wedi eu cynnhyrfu gan ofid a thrymder am eu pechodau, heb wneuthur dim yn ychwaneg, esmwythder a heddwch, ie bywyd ac iechydwriaeth : lle yr wyfi yn deall nad yw ef yn gymmaint yn addewid o esmwythder ac iechydwriaeth i eneidiau gorthrymgedig, ac yw ef yn wahoddiad ir cyfryw rai (oblegid eu bod yn fwyaf parod i ddigalonni) i ddyfod at Grist, oddiwrth yr hwn yn unic y mae heddwch a chyssur, esmwythder ac iechydwriaeth iw cael. Y cyfryw rai gan hynny, ar a gowsant eu calonnau wedi gweithio arnynt ofid a thrymder am eu pechodau, ac sy yn gorphywys yn fodlon ar hynny, a heb geisio Jesu Grist, maent yn debyg o eistedd i lawr heb Grist, ac felly o fod yn ôl o wir heddwch ymma, a hefyd o iechydwriaeth ar ôl hyn.

7. *Eraill a seiliant eu gobaith o iechydwriaeth ar eu*

hedi

hedifeirwch darnieg, neu mewn rhan. Eu gwaith (yr wyf yn ei feddwl) yn ymadel ac yn ymwrthod a rhyw bechodau, pan ydynt yn y cyfamser yn byw trwy wybod yn yr ymarfer o bechodau eraill, yr hyn mewn gwirionedd nid yw ond edifeirwch ffuantus a rhagrithiol, tebyg i edifeirwch *Herod*, yr hwn ar bregethiad *Ioan fedyddiwr* y dywedir iddo ymado â llawer o bechodau, ond etto nid ymadawai ef er dim â'i *Herodias*, ei unic a'i anwyl becho[d]. Nagê, er i'ch edifeirwch fod yn gywir ac yn gyflawn, etto os arhoswch chwi yno, ac heb edrych tu hwnt iddo at Jesu Grist, chwi a fyddwch yn ol o iechydwriaeth.

8. *Eraill sy yn seilio eu gobaith o iechydwriaeth ar eu gweithredoedd o Gariad*, gan feddwl pwrcasu y Nefoedd drwy eu Gweithredoedd da, ac felly hwy a gaeant allan haeddedigaethau Crist yn hollawl, yr hyn a seiliant hwy ar y traethawd hwnnw o Ollyngdod ar a adroddwyd gan ein Iachawdwr am ddydd y farn wrth eu Etholedigion, yn yr hwn y mae ef yn rhoddi 'r Nefoedd ir sawl a ddangosasant garedigrwydd iw aelodau tlodion ef, yn eu porthi, a'u dilladu hwy, ac cyffelyb; Er bod ein Iachawdwr yn crybwyll yno am y Gweithredoedd hyn o Gariad yn unic, megis ffrwythau eu ffydd hwynt, drwy y rhai yr eglurhasant e[u ffy]dd, i fod yn wir ffydd a bywiol, yr hon a amlygodd ei bywyd drwy y gweithredoedd hynny o gariad. Sicer ydyw na ddichon gweithredoedd da ynddynt eu hunain mor bod yn sail dda i seilio eich iechydwriaeth arno, ond ffydd yn unic yn Jesu Grist, yr hon y mae gweithredoedd o gariad yn wastadol yn cydymganlyn a hi, os yw hi gywir ac iachus, *Mat.* 25. 34 *Gal.* 5. 6.

9. *Eraill sy yn seilio eu gobaith o iechydwriaeth ar Drugaredd Dduw.* Hwy a addefant eu hunain eu bod yn Greaduriaid tlodion, truein, pechadurus, eisint gobeithio y maent y pardyna trugaredd Duw eu

pe-

pechodau hwynt, ac y derbyn ef eu gwasanaeth tlawd hwynt yn gymmeradwy: fal hyn y mae llaweroedd yn gwneuthur Trugaredd Dduw i gyfartalu neu i fod yn gymmhessur au cyfiawnder eu hunain, ac felly y ddau wedi eu rhoddi yn yr un lle megis mewn clorian neu dafl y maent hwy yn tybied y byddant yn foddion o iawn ac o gymmod gyda Duw, ie ac o gaffael bywyd ac iechydwrieth dragwyddol. Eithr y cyfryw rai ydynt yn aruthr yn camgymmeryd priodol waith Trugaredd Duw, yr hyn nid yw i gyfartalu an cyfiawnder ni, ond i ddangos i ni ein hanghyfiawnder a'n trueni, ac yno i ddangos i ni Jesu Grist, perffeithrwyth ei gyfiawnder ef, holl-ddigonolrwydd ei Aberth ef, ynghŷd a'i ewyllysgarwch i dderbyn pob Pechaduriaid truein a ddelont atto ef, ac yno i gynnhyrfu ein calonnau i dderbyn Jesu Grist megis ein Offeiriad, ein Prophwyd, a'n Brenin, ac i orphywys arno ef am fywyd ac am iechydwriaeth. Ac fel hyn y gallwn i fyned rhagof, yn dangos i chwi y llaweroedd hynny o seiliau anghywir a phydron ar y rhai y mae y rhan fwyaf o ddynion yn adeiladu eu gobaith o iechydwriaeth, er mai Jesu Grist mewn gwirionedd yw'r unic sylfaen cywir cadarn, ar yr hwn y gallwn ni yn ddiogel adeiladu gobaith ein hiechydwriaeth. Ac am hynny medd yr Apostol, *Sylfaen arall nis gall neb ei osod, heb law yr un a osodwyd yr hwn yw Jesu Grist*, 1 *Cor.* 3. 11. gan arwyddocau mai Crist yw'r unic wir sylfaen. Ac felly efe yw'r Cristion call yr hwn sy yn adeiladu ei obaith o iechydwriaeth yn unic ar y graig honno, yr Arglwydd Jesu Grist. Ac felly mi a af oddiwrth y Prif-bwngc cyntaf o sail crefydd at yr ail, sef,

II. *Mai credu yn Ghrist yw'r unic fodd, megis o gael bod yn gyfrannog o Grist, felly hefyd o iechydwriaeth drwyddo ef.* Hyn a gysgodwyd drwy y modd yr iachawyd yr *Israeliaid* o golyn frathiad y

Seirph

Seirph tanllyd, a hynny ydoedd trwy edrych ar y Sarph brês; canys megis drwy edrych ar y Sarph brês yr oedd yr Israeliaid wedi eu cwbl iachau o frathiad y Seirph tanllyd; yn yr vn ffunyd y caiff Pechaduriaid truain oll, ar a fo yn deimladwy o golyn Pechod, drwy edrych a llygad ffydd ar Jesu Grist wedi ei dderchafu ar y Groes, eu cwbl iachau oddiwrth golyn eu pechodau. Y cymmhwysiad hwn or Cysgod hwnnw y mae ein Iachawdwr ei hun yn ei wneuthur, canys medd efe, *Megis y derchafodd Moses y Sarph yn y diffaethwch, felly y mae yn rhaid derchafu Mab y dyn, fel na choller, pwy bynnag a gredo ynddo ef, onid caffael o honynt fywyd tragwyddol*, *Joan.* 3. 14, 15. Yn gymmaint ac mai credu yn Jesu Grist yw'r unic fodd o fod yn gyfrannog o Grist ac o iechydwriaeth drwyddo ef.

Pa ffydd yw hon sy yn ein gwneuthur ni yn gyfrannogion o Grist ac o iechydwriaeth drwyddo ef, mi a ddangosais or blaen, yn yr Hyfforddiadau am dderbyn Swpper yr Arglwydd mewn modd teilwng.

Pa fodd y dylei yr ystyriaeth o hyn eich cynnhyrfu chwi, i ymgais uwchlaw pob dim am gredu yn Jesu Grist? Hynny yw i fyned yn hollawl allan o honoch eich hunain at Jesu Grist, ac iw dderbyn ef megis ac y cynnhygir yn yr Efengyl. Meddyliwch am hyn o waith yn fwyaf oll, canys efe yw'r *Oll yn oll* i'ch iechydwriaeth chwi; ac etto fel y mae y rhan fwyaf o honoch yn meddwl am eich difyrrwch, a'ch elw yn fwy nag am hyn: A allant hwy roddi i chwi hawl yn Ghrist, neu gyfiawnder i Iechydwriaeth? Pa ham gan hynny y byddei i'ch difyrrwch a'ch elw gael gennych feddwl cymmaint am danynt ac ymgais ar eu hol? a hynny yn fwy nag am ffydd, yr hon yn unic a ddichon roddi i chwi hawl yn Ghrist, a chyfiawnder i iechydwriaeth ynddo ef a thrwyddo. Yn ddiau mae'n beth yw alaru, fod dynion yn synnied cymmaint

maint ar bethau bydol, ac yn y cyfamser yn anghofio pethau ysprydol, a'u bod mor gall am eu cyrph, ac mor ffôl am eu heneidiau: a'u bod gyda *Martha*, mor drafferthus ynghylch pethau daiarol, ac heb fod gyda *Maïr* yn gofalu am yr un peth angenrheidiol; eithr ymrowch o hyn allan na roddoch esmwythdra i'ch eneidiau hyd oni chaffoch y gras iachusawl hwn o ffydd.

Y moddion a sancteiddiodd Duw i hynny a ellir eu dwyn ir tri hyn o Bennau.

1. *Symmud ymmaith rai attalion a rhwystrau.*
2. *Cofleidio rhai gwirioneddau.*
3. *Ymarfer â rhai Dyledswyddau.*

Yr attalion ar rhwystrau ydynt o ddau fath.

1. Y cyfryw rai ar a gadwant ddynion naturiol oddiwrth gredu yn Jesu Grist.

2. Y cyfryw rai ar a gadwant ymmaith ddiragrithiol Bechaduriaid calon ddrylliedig.

I. Yr attalion ar rhwystrau sydd yn cadw dynion Naturiol rhag credu yn Jesu Grist, yw y rhai'n a'r cyffelyb.

1. *Cariad iw trachwantau*; Am hyn dynion yn gyffredinol a wyddant, mai megis y cwympodd *Dagon* i lawr ger bron yr Arch, felly fod yn rhaid iw trachwantau hwynt gwympo i lawr ger bron Jesu Grist; hwy a wyddant pan dderbynnier Crist trwy ffydd ir galon, mai rhaid iw taflu eu trachwantau allan, canys Crist nis derbynnir ir galon honno ar sy yn llawn trachwantau ffieidd a phechadurus. Weithian mae 'n anwyl gan ddynion eu trachwantau, ac y maent yn anewyllysgar iawn i ymadel a hwynt, hwy a ymadawant a Christ cyn hawsed ac yr ymadawont a'u trachwantau. Hyn y mae ein Iachawdwr yn ei arwyddocau, lle mae ef yn dywedyd, *Ddyfod goleuni ir byd, a charu o ddynion y tywyllwch yn fwy na'r goleuni*, *Joa.* 3. 19. Lle wrth Oleuni yr arwyddoceir

yn bennaf Jesu Grist a'i Efengyl, ac wrth dywyllwch yr arwyddoceir trachwantau dynion, y rhai a brisiant hwy yn fwy nag Jesu Grist, ac nid ymadawant a hwynt er mwyn ennill Crist, ynghŷd a holl ddoniau ei farwolaeth ai ddioddefaint ef. Och fod neb mor angall a gwneuthur mwy cyfrif o drachwant ffieidd pechadurus, nag o Jesu Grist! Yn ddiammeu mae y dŷn hwnnw yn gwneuthur pris gwael ac isel o Grist, yr hwn sy yn tybied nad all ef dalu cymmaint ar golled am drachwant budr.

2. *Gormod cariad ir bŷd a phethau'r bŷd megis eu Tiroedd a'u Hanifeiliaid*, *Luc* 14. 18, 19. Y gwirionedd yw, na all yr enaid hwnnw ar sydd heb ymysgar oddiwrth y bŷd mewn rhyw fesur, mor gofleidio trwy ffydd yr Arglwydd Jesu Grist megis ei Phriodfab. O gan hynny bydded eich Gweddi feunyddol, a'ch ymgais difrifol, ar ddiddyfnu eich calonnau fwyfwy oddiwrth gariad y pethau daiarol hynny, fel na alloch chwi moi caru hwynt yn gymmaint, ac y cadwer chwi drwy hynny oddiwrth garu a chofleidio Jesu Grist.

3. *Balchder Ysprydol*, yr hwn a seiliwyd ar dŷb rhydda dyn o hono ei hun, ac o'i gyflwr ei hun. Pa nifer o rai y sydd yn barod i feddwl gydâr Eglwys o Laodicea, eu bod hwy yn oludog ac yn llawn, ac heb arnynt eisiau dim; pan ydynt mewn gwirionedd yn dlodion a deillion, a noethion, a thruein a gresunol, gan fod yn weigion o bob grâs a daioni, *Datc.* 3. 17. ie y maent hwy yn fwy truein a gresunol, oblegid nas gwyddont moi trueni, ac felly ni welant ddim or eisiau, na dim or anghenrhaid sydd arnynt am Jesu Grist; yr hwn yw'r cyflwr mwyaf wylofus o fewn y bŷd; canys y cyfryw rai ydynt bellaf oddiwrth fyned at Grist, a chredu ynddo. Y neb gan hynny a fynnei gofleidio Jesu Grist megis ei Iachawdwr, rhaid iddo ddyfod yn waglaw ac â chalon wâg, gan ei

dderbyn

dderbyn ef â gwaglaw ffydd, i galon wag, wedi ei gwaghau o bob hunan, megis hunan-gyfiawnder, hunan-deilyngdod, hunan-ddaioni, ar cyffelyb.

II. Yr Attalion a'r Rhwystrau sy yn dal llawer pechadur diragrithiol calon-ddrylliedig rhag ymwasgu ag Jesu Grist, a chredu ynddo ef, yw y rhai hyn, a'r cyffelyb:

(1.) *Dwfn Deimlad o rifedi a brynti eu pechodau*; O ran symmud hwn ymmaith, bydded ir cyfryw ystyried,

1. *Mai po amlaf a mwyaf yw eu pechodau, mwyaf yw'r eisiau sydd arnynt i fyned at Jesu Grist, a'i bwrw eu hunain, a baich eu pechodau arno ef.* Canys megis ac mai po clafaf yw nêb yn ei gorph, mwyaf angenrhaid yw iddo wrth Physygwr; felly po mwyaf pechadurus ydyw neb rhyw eneidiau, po clafaf o bechod, rheittiaf yw iddynt fyned at Jesu Grist, yr hwn yw unig Physygwr yr enaid, yr hwn a all iachau eu holl bechodau hwynt, ac a'u hiacheiff hwy, y rhai ydynt ysprydol glefydau eu heneidiau, cyn barotted ac yr iachaodd ef glefydau corphorol, pan oedd ar y ddaiar, os ant hwy atto ef. *Mar.* 2. 17.

2. Gwybydded ac ystyried y cyfryw, y dylei y teimlad o rifedi a brynti eu pechodau, fod cyn belled oddiwrth eu cadw hwynt rhag myned at Grist, a'i dderbyn ef, ac y dylei fod yn Rheswm grymmus iw gyrru hwy at Grist, *gan fod Christ yn proffessu, ddyfod o heno ir byd i alw pechaduriaid i edifeirwch*, *Mat.* 9. 13. Lle wrth bechaduriaid y deallir y cyfryw rai ac sydd wir deimladwy o'u pechodau. Ac at hyn y gwahoddir pawb or cyfryw bechaduriaid i ddyfod atto ef; *Deuwch attafi bawb ac y sydd yn flinderog ac yn llwythog* (sef, gan bwys a baich eich pechodau) *ac mi a esmwythaf arnoch*, *Mat.* 11. 28. Ac am hynny yr Apostol *Paul* sydd yn sicrhau y gwirionedd ymma a rhagymadrodd gogoneddus; *Gwir yw'r gair, ac*

yn haeddu pob derbyniad, neu groeso, sef, ddyfod Iesu Grist i'r byd i gadw pechaduriaid, a hynny heb lyssiant o ran pechodau neu bersonau; *ie ddyfod o honoef i gadw y pennaf o bechaduriaid*, 1 *Tim.* 1. 15. Paham gan hynny y byddei i yndeimlad o'th bechodau dy ddal di rhag myned at Grist, a gorphywys arno ef am iechydwriaeth? yn gymmaint a'i ddyfod ef i gadw y cyfryw bechaduriaid ac wyt ti, nagê rhai gwaeth, sef y pennaf o bechaduriaid.

(2.) Yr ail attaliad a'r rhwystr yw, *Ammheuad o ewyllysgarwch Crist iw derbyn hwynt, ped aent atto ef*. O ran argyoeddi y cyfryw rai yn well o ewyllysgarwch Crist i dderbyn a chofleidio pob pechaduriaid rheidus, a wnelont ond dyfod atto ef, a'i gofleidio a breichiau eu ffydd, mi a osodaf ar lawr dri o resymmau am hynny.

1. Y cyntaf yw amryw wahoddion grasusol Crist i Bechaduriaid anghenus i ddyfod atto ef, megis *Esay* 55. 1. *Mat.* 11. 28. *Joa.* 7. 37.

2. Ewyllysgarwch Crist sy yn ymddangos, yn gymmaint a darfod iddo ef ordeinio a gosod ei Weinidogion, efe a brysurodd Gennadon yn ei enw i erfyn, addyscu a deisyf ar ddynion i ddyfod i mewn atto ef, ac i dderbyn y Cymmod hwnnw a bwrcasodd ef drwy ei waed, 2 *Cor.* 5. 20.

3. Ewyllysgarwch Crist sydd yn ymddangos, yn gymmaint a'i fod ef yn derbyn y rádd leiaf ac isaf o ffydd, ac na ddigalonna ef mor enaid gwannaf a ddelo atto ef. *Corsen yssig nis tyrr, a llîn yn mygu nis diffydd*, *Mat.* 12. 20. Megis wrth y Gorsen yssig yr arwyddoceir Cristion gwan, felly wrth y llîn yn mygu, y cyfryw un ac sydd ganddo lygredigaeth yn gymmysg a grâs. Canys y llin y sonnir am dano yno yw pabwyren y Ganwyll, yr hon os myga, ni ddyru ond ychydig oleuni, a sawyr drewllyd a ddaw oddiwrthi. Er gallu or rhai sy yn gwir gredu o herwydd

y cnawd ynddynt fod yn gyfryw, etto ni ddiffydd ef mor goleuni bychan hwnnw o ffŷdd sydd ynddynt hwy.

(3.) *Trydydd attaliad a rhwystr yw, ofn ac eiddigusrwydd nad ydynt hwy wedi ymostwng digon dan y teimlad o'u pechodau*; a hynny yn hyttrach, oblegid nad ydynt yn clywed eu calonnau mor ddrylliedig, ac y bu galonnau eraill. O ran symmud hwn oddi ar y ffordd, yr wyf i yn attolwg ir cyfryw ddalsulw ar y pethau hyn.

1. Y dichon dyn fôd yn ddigon gostyngedig a drylliedic am ei bechodau, er na byddo wedi ei ddryllio mor ddwys a chymmaint ac eraill, canys gwîr ostyngeiddrwydd sy yn cynnwys graddau, ac nid yw ef gan bob Cristian yn yr unrhyw fesur. Ac am hynny pell fyddo oddiwrth neb farnu nad ydynt hwy wedi ymostwng digon, oblegid na chyrrhaeddasant y cyfryw fesur a graddau o hono, ac a gyrrhaeddodd rhai eraill.

2. Er nad wyt ti mor ddwfn ostyngedic ac y bu rai eraill, etto os wyt ti mor deimladwy o'th bechodau, ac o'th drueni drwyddynt, fal yr wyt ti yn wir deimladwy oth angen a'th eisiau sydd arnat am Jesu Grist, mae hynny yn ddigon, a thi a elli fyned mewn hyfder at Jesu Grist, a th dreiglo dy hun iw fynwes ef, a'th fwrw iw freichiau. Er na wybuost erioed beth a berthyn ir gwewyr chwerw, ar pigog gnofeydd y mae eraill yn clywed oddiwrthynt yn eu hadenedigaeth, er hynny ar gwaith wedi ei wneuthur, am yr hwn y gofynnir dwfn ymostyngiad (sef, bod yn deimladwy or eisiau am Grist, ac ar hynny hiraethu ar ei ôl ef) ti a elli ymgyssuro i fyned at Jesu Grist, ac i orphywys arno ef, megis am faddeuant o'th bechodau ymma, felly hefyd am fywyd ag iechydwriaeth dragywyddol ar ôl hyn.

3. Gwybydd, er nad wyt ti yn bresennol mor ddwfn ostyngedig a drylliedig am dy bechodau, ac y

mynnit ti fôd, etto ti a elli fôd yn fwy gostyngedig ar ôl i ti gredu yn Ghrist. Canys nid yw trymder ac ymostyngiad Cristion am bechod a thrueni ei gŷd ar y cyntaf, eithr yn fynych o amserau y mae ef yn fwy ac yn helaethach ar ôl ymwasgu ag Jesu Ghrist, a chael teimlad ystyriol o gariad Duw, nag a fuasei or blaen. I le po lleiaf a fyddo 'r Ymostyngiad o flaen ffydd yn Jesu Grist, mwy yn fynych o weithiau sy yn dilyn ar ol. A hwnnw sydd wir ymostyngiad, ac Edifeirwch Efangylaidd, yr hwn sydd yn dilyn ar ol ffŷdd.

4. *Attaliad a rhwystr arall ar sy yn cadw llawer Cristion puraidd rhag dyfod at Grist, ac ymwasgu ag ef, yw ofn ac eiddugusrwydd fod eu dydd grâs wedi darfod*; a'i bod hi yn awr yn rhyhwyr, wedi sefyll allan cyhyd yn erbyn y cynnhygion o Jesu Grist. O ran symmud hwn ymmaith myfi a osodaf ar lawr bedwar peth i'ch ystyriaeth ddifrifol chwi.

1. Nid yw i nèb ddywedyd fod ei ddydd o râs wedi myned heibio, canys hwnnw sydd un o'r dirgelion hynny y rhai a berthynant i Dduw yn unig eu gwybod. Ac ni ddylaem ni flino ein hunain ynghylch dirgeledigaethau Duw, ond ein ceryddu ein hunain am hynny, *Deut.* 29. 29.

2. Os sefaist di allan yn erbyn Crist hyd yn hyn, mae yn awr i ti gan hynny fwy o achos i ddyfod i mewn, ac i ymwascu ar cynnhygion o *Jesu* Grist.

3. Os oes gennit galon yn chwennych ymwasgu ar cynnhygion o *Jesu* Grist, mae 'n siccr nad yw dy ddydd grâs etto wedi darfod, Mae Crist yn curo wrth ddrws dy galon etto, am hynny dyro yn awr dy fryd ar agoryd iddo, *Datc.* 3. 20.

4. Ystyria, fod gan Grist ei amryw dymmhorau o ddwyn dynion atto ei hun; rhai y mae ef yn eu dwyn adref atto ei hun yn niwedd y diwrnod, ar a'i gwrthodasant ef yn ddiammeu y rhan gyntaf o hono;

Mat-

Mat. 20. 6. ac am hynny cyhyd ag y mae bywyd yn parhau, na ddywaid moi bod hi yn rhyhwyr, eithr ymgynnhyrfa i dderbyn *Jesu Grist* fel y cynnhygir ef yn yr Efengyl, ac i orphywys arno ef, a'i haeddedigaethau yn unic am fywyd ac iechydwriaeth.

Wedi dangos i chwi fel hyn yr attalion ar rhwystrau sydd iw symmud oddi ar y ffordd.

II. *Yn awr mi a âf rhagof at y gwirioneddau hynny ar sydd iw cofleidio, y rhai yw y rhai'n.*

1. Fod pob dyn allan o Grist mewn cyflwr truenus gresynol, yn ddarostyngedig i ddigofaint Duw, i felltith y gyfraith, i bob barnedigaethau a phlaau ymma, ac i angeu a damnedigaeth dragwyddol ar ol hyn, gydar Cythreuliaid ar rhai damnedig yn fflammau Uffern. Ie mae pob Dyn heb Grist ynghrog uwchben safn Uffern, wrth edef fraenllyd eu heinioes, yr hon sydd barod i dorri ar bob munudyn, ac yno pa beth a ellir ei ddisgwyl ond cwymp anesgorol i Uffern.

2. Ac nad oes nêb yn abl iw gymmorth ei hun allan o'r cyflwr truan gresynol ymma, canys megis ac y llefara yr Apostol, *Nid ydym ni yn ddigonol o honom ein hunain, i feddwl dim megis o honom ein hunain,* llai o lawer i wneuthur dim o honom ein hunain i'n gwared ein hunain oddiwrth gymmaint caethiwed a chyni, ac y dygodd y pechod ni iddo, 2 *Cor.* 3. 5.

3. Ddarfod i Dduw ei hun, o'i hyrâd rás, a'i oludog drugaredd, anfon ei fâb ei hûn o'i fynwes i'r byd i gymmeryd ein naturiaeth ni arno, fal yn hwnnw y prynei ni allan o'n cyflwr truan gresynol, *Gal.* 4. 4, 5.

4. Fod Christ yn Iachawdwr cwbl-ddigonol, yr hwn drwy ei Angeu a wnaeth gyflawn iawn i Gyfiawnder Duw dros ein pechodau ni oll, *ac am hynny efe a ddichon yn gwbl iachau, ein pechodau yn gwbl,* ie a'n hofn a'n ammheuon yn gwbl, *Heb.* 7. 25.

5. Fod *Jesu Grist* yn ewyllysgar i dderbyn ac i gofleidio pob pechaduriaid truein a wnelont cymmaint a myned atto ef, a'u bwrw eu hunain a baich eu pechodau arno ef; megis ac yr ymddengys wrth ei aml rasusawl wahoddiadau ef i Bechaduriaid truein, y rhai ydynt yn gymmaint ac yn deimladwy o'u pechodau, i ddyfod atto ef, *Esay* 55. 1. *Mat.* 11. 28. *Joa.* 7. 37. *Dat.* 22. 17.

6. Nad oes un fford neu fodd o Iechydwriaeth, ond yn unic drwy gredu yn Jesu Grist; A chredu sydd yn angenrheidiol i iechydwriaeth mewn dwy ystyriaeth.

1. Megis ac y mae yn orchymmyn Duw, fod i ni gredu yn enw ei fâb ef Jesu Grist; *A hwn yw ei orchymyn ef, gredu o honom yn enw ei fâb ef Jesu Grist*, 1 *Joan.* 3. 23.

2. Megis ac y mae yn ammod neu yn fodd a osododd Duw o ran cyrraedd bywyd ac iechydwriaeth dragwyddol; megis *Joan.* 3. 16. *Canys felly y carodd Duw y bŷd, fel y rhoddodd efe ei unic-anedic fab, fel na choller pwy bynnag a gredo ynddo ef, onid caffael o hono fywyd tragwyddol.* O hyn y mae fod yn gwneuthur anghrediniaeth yn unic sail ac achos o ddamnedigaeth dynion. Er y bydd i ddynion gael eu cospi am bob pechodau, etto anghredu yw y sail ar achos pa ham y derfydd am danynt drwy eu pechodau, oblegid credu yn Ghrist yw yr unic fodd o gael Iechydwriaeth. *Joan.* 3. 18. 36.

Y rhai hyn yw 'r Gwirioneddau iw cofleidio.

III. *Yn awr y deuwm at y dyledswyddau sydd iw harfer.*

1. Ar ddwys ymdeimlad o'th gyflwr truenus heb Grist, dyro gais ar gynnhyrfu yn dy enaid ryw hiraeth cynnhyrfddwys, a dymuniadau aflonydd ar ôl yr Arglwydd *Jesu Grist*, fel y gallech di mewn gwirionedd o'th galon, ddywedyd, *O na bai Grist yn ei-*

ddof

ddofi! Oh nas gallei fy enaid ei fwynhau ef ar ammodau yn y byd! Hyn yw derchafu dorau a phyrth yr Enaid, fel y delo Brenin y gogoniant felly i mewn, ac yr arhoso yno, *Mat.* 5. 6. *Psal.* 24. 9.

2. Darfyddo dy argyoeddi nad oes un ffordd neu fôdd i gael iechydwriaeth, ond yn unic drwy fyned allan o honot dy hunan at yr Jesu, ath fwrw dy hun arno ef; Anturia dy enaid ar Grist, bwrw dy hun iw freichiau ef, a bydd siccr na roddech le i ymresymmiadau cnawdol, i ammheuon a themptasiwnau oddiwrth rifedi a drygioni dy bechodau, neu oddiwrth dy anheilyngdod dy hun, eithr ymresymma oddiwrth helaethrwydd a haelder y cynnyg y mae Duw yn ei wneuthur o Grist, ac oddiwrth ewyllysgarwch Crist i dderbyn pob Pechaduriaid truein a wnelont cymmaint ag anturio neu fentro eu heneidiau arno ef, gan ddywedyd gyd â *Job*, *Pe lladdei efe fi, etto mi a obeithiaf ynddo ef*, *Job* 13. 15. a chyd âg *Esther*, *Mi a âf, ac o derfydd am danaf, darfydded*, *Esth.* 4. 16. Darfydded am danaf yn ymddiried yn Jesu Grist.

3. Cyrch yn fanwl at gyhoeddus Weinidogaeth y Gair, a hynny yn fodd cyffredinol a sancteiddiodd Duw o ran gweithio ffydd yn ein calonnau ni, yn ôl yr hyn a ddywedodd yr Apostol, *Ffydd sydd trwy glywed, a chlywed trwy air Duw*, *Rhuf.* 10. 14, 17. A gwrando yr Efengyl, a elwir Gwrandawiad ffŷdd, oblegid mai trwy wrando Athrawiaeth ffydd, y mae 'r Yspryd yn gweithio grás o ffydd yn ein calonnau ni, *Gal.* 3. 2. Hwn yw'r llais distaw main y llefara ef ynddo wrth galonnau Pechaduriaid; a phan ydyw Duw drwy ei Yspryd yn dechreu gweithio ar dy galon di yn gwrando y Gair, taro ditheu ymhlaid gwaith Yspryd Duw, drwy fynych fyfyrio arno, a'i gymhwyso ef fwyfwy attat dy hunan. A pha bryd bynnag y gyrrer adref un pechod gan y Gweinidog ar dy gydwybod a'th ddeffroi; gwna dy oreu

ar yrru yr hoel hyd adref at y pen, ymegnia ar gynnal ei rym ef ar dy galon ar hyd yr wythnos yn ol hynny.

4. Bydd daer ar dduw mewn Gweddi, fel pa beth bynnag i'th naccao ef di o hono, na naccao ef mo honot o iachusawl râs ffydd; *Ffydd nid yw o honom ni ein hunain, Rhodd Duw ydyw,* megis ac y mae 'r Apostol yn ein dysgu, *Ephes.* 2. 8. Weithian y modd a sancteiddiodd *D*uw o ran caffael pob rhodd ddaionus, yw Gweddi; megis gan hynny ac y chwennychit gael ffydd, erfyn yn daer am dani gan *D*duw, gan orphywys yn sicer na neccu ef mo honot, os tydi a'i gosyn o'th galon yn enw ei fab ef Jesu Grist, *Joan.* 16. 23. Oh gan hynny na bydd ddiffygiol yn hyn i ti dy hunan, ond gan weled fod ffydd iw chael onid ei gosyn, gosyn a gosyn hi drachefn; a disgwyl wrth *D*duw drwy ymynedd, ar iddo ef blygu dy galon di i ymwasgu a'r cynnhygion a'r rhoddion o Jesu Grist. Na osod iddo ef un amser, canys megis ac y mae ef yn gweithio ar y neb y gwelo yn dda, felly y mae ef yn gweithio y pryd y gwelo yn dda; ac am hynny er iddo aros, disgwyl; canys ni phallodd *D*uw i neb erioed ar a barhaodd yn disgwil arno efe eithr or diwedd efe a fodlonodd ddymuniad hiraethus eu heneidiau hwynt, *Hab.* 2. 3.

DIWEDD.

GWaith Mr. *Gouge* yw y Rhan ddiwethaf o'r llysr ymma, yr hwn a ddengys ffordd iechydwriaeth, Ac a brintiwyd i lyfnu, trwy ddangos Trugaredd *Duw* ynghrist ir gwir gredadyn edifeiriol (pan bo Llysr y *Resolusion* gwedi dryllio 'r creigiau, a brynaru calonnau caled y pechaduriaid ystyfnig ac anstywallt) fel na yrrir neb i anobaith, ond fel y cynhyrfer hwy i geisio Trugaredd, gan fod Trugaredd iw gael, ond dyfod at *D*duw trwy ffydd yn Ghrist iw dderbyn ef, gan edifarhau am bechod, a throi oddiwrtho, a dwyn ffrwythau addas i edifeirwch, *Esay*. 55. 7. *Mat*. 3. 8.

Robert Griffiths
his Book

Agoriad ar ryw Eiriau dieithr i rai yn Neheubarth.

ACcen, *llais.*
Achlessu, *cynnhessu.*
Achlysſur, *Achos, amser cyfaddas.*
Adfeilio, *methu*
Adyn, *Annedwydd.*
Aer, *Etifedd.*
Agoriad, *Allwedd.*
Alldudaeth, *Pererindod.*
Amgyffred, *Cynnwys.*
Amrafael, *amryw.*
Amryfysſedd, *camsynniad.*
Anaele, *anfeddiginiaethol.*
Andler, *amledd.*
Anesgorol, *nis gellir ei ddioddef.*
Anfad, *Drygionus.*
Anfeidrol, *Difesur.*
Anghyfartal, *Digyffelib.*
Anhydyn, *Cyndyn.*
Anhygoel, *Anghredadwy.*
Anhydraeth, *Annhraethadwy,*
Anllad, *Wanton, aflan.*
Anlladrwydd, *Chwant aflan.*
Antur, *Menter, poen.*
Anturio, *Beiddio, Mentro.*
Anrhaith, *Ysglyfaeth.*
Archoll, *Clwyf.*
Ardderchog, *Godidog.*
Argywedd, *Bai, Achwyn.*
Arswyd, *Ofn.*
Arteithiau, *Dial-boenau.*
Aruthr, ac Aruthrol, *rhyfeddol.*
Astudrwydd, *Dyfalwch, gofal.*
Bân, *Ffurr.*
Bendifaddeu, *yn bennaf dim.*
Betrusder, *ammheuaeth.*
Blysio, *Chwennychu.*
Borthladd, *llong-borth, a Haven.*
Bortreiad, *gosodiad allan.*
Breiniau, *Uchel-freintiau.*
Brwydr, *Rhyfel.*
Callestr, *Fflint.*
Celfyddaf, *Cyfarwyddaf.*
Cellwair, *iesto.*
Cenn, *Plisg, Scales.*
Cludo, *Dwyn, cywain.*
Coppyn, *Corryn.*
Cribddeiliwr, *Cipiwr, Treisiwr.*
Cripiwch, *Crafwch.*
Crybwyll, *Adrodd.*

Cryffi-

Cryffiniad, *Crafiad.*
Cued, *Anwyled.*
Cychwynfa, *gosodiad allan ar shwrne.*
Cyfartalu, *Cydstadlu.*
Cymhwedd, *iesto.*
Cyngrair, *Cyttundeb.*
Cyngyd, *Oedi.*
Cyni, *Cyfyngder.*
Cynllwyn, *Disgwyl.*
Cynnwys, *Rhoddi lle.*
Cynnyrch, *Cynnydd.*
Cyrrith, *Cynnill.*
Cyrch, *Rhuthro 'n wyllt ar un, an Assault.*
Cyweithasrwydd, *Mwyneidd-dra, Sivilrwydd.*
Chwarel, *Cwarr o gerrig.*
Cyfrwng, *Modd.*
Darbod, *Parattoi, golygu.*
Dargwsg, *gogysgu.*
Darogan, *Rhagddywedyd.*
Darymred, *Rhedeg yma a thraw.*
Datgan, *Dangos, gosod allan.*
Dawl, *Gorphwys.*
Denu, *Hudo, tynnu trwy dêg.*
Deol, *gyrru allan o'r wlâd.*
Deongl, *Hyspyssu, cyfieithu, esponio.*
Deor, *To hatch, eistedd ar y nyth nes torro 'r wyau.*

Diasbad, *crochlef.*
Diattreg, *Dioed, Didaring.*
Dichlyn, *Cywraint, perffaith.*
Diddan, *hyfryd.*
Diddarbod, *heb edrych am dano.*
Diffuant, *Diragrith.*
Difraw, *Diofal.*
Difrif, *prûdd, serious.*
Difrod, *Destryw.*
Digarad, *Digynnorthwy.*
Dihewyd, *Ewyllys.*
Dihelbul, *Didrwbwl.*
Dilynion, *Têg.*
Dileu, *crafu ymaith, blotto.*
Dir, *Anghenrhaid.*
Dirfing, *llymdost.*
Dirnad, *Deall.*
Dirwest, *Ympryd.*
Diweirdeb, *Onestrwydd, ymattal rhag aflendid cnawdol.*
Disas, *Dibris.*
Distatlaf, *Gwaelaf.*
Dlysion, *Têg.*
Dogn, *Mesur.*
Dosparthu, *Rhannu.*
Dreiddio, *Myned trossodd.*
Drigias, *Trigfa.*
Druth a Druthio, *Fflattro.*
Dryganian, *Dryg nattur.*
Drythyllwch, *Chwantau aflan, pesser.*
Dybryd, *Brwnt.*

Dyddfu, Llesgau.
Dyfeinwyr, Dyfcawdwyr dyfcedig.
Dygn, Blin.
Dyhuddo, llonyddu.
Dwyfol, Dwiol.
Dwys, Pwysfawr.
Eiddie, Ynhytrach.
Echrys, Trueni.
Eddy, Addaw.
Edwi, Diboeni.
Egni, Ymdrechiad, Nerth.
Ehengaist, Helaethaist.
Elwig, Offeryn.
Erchyll, Ofnadwy.
Erfyn, Deisyf.
Erlyn, Dilyn.
Fathru, Dansang.
Ffigur, Llun.
Folestu, Blino.
Fordwy, Rhuad.
Freiniau, Rhagorfreintiau.
Ffrewyll, Gwialenne.
Ffuant, Adliw, Rhagrith.
Ffuantus, Rhagrithol.
Ffug, lliw twyllodrus, Twyll.
Ffun, Anadl.
Fudrog, Puttain.
Fusgrell, Diog.
Fwydir, Glychyr.
Gad, Rhyfel.
Gau, Ffalst, anwir.
Gawr, Cri.
Geirynnau, llyffethyriau.
Geometrydd, Mesurwr
Germain, Uchel-weiddi.
Gerwin, garw.
Gerwinder, garwder.
Geuyn, gewyn, a sinew.
Glûd, llwyth, Baich.
Gnawd, Arferol.
Gofwy, ymweliad.
Gogan, Anair.
Gorchestol, rhagorol.
Goruchafiaeth, Anrhydedd.
Gosgedd, gwedd, tegwch.
Greddfu, wedi eni a thyfu ynom.
Gu, anwyl.
Gwagsawrwydd, ysgafnder, wantanrwydd.
Gwahanrhedol, a gwahaniaeth rhyngddynt.
Gwaith goddeu, o bwrpas.
Gwamal, Ysgafn, wanton.
Gwario, Treulio.
Gwarder, Tiriondér.
Gwarthruddwyd, gwradwyddwyd.
Gwasaidd, a berthyn i wâs.
Gwawdio, gwatwor.
Gweliau, Cwyse.
Gweilch, Hebogiaid.
Gweini, Gwasanaethu.
Gwrthladd, Sefyll yn erbyn.
Gwrthrin, Gwrthryfelgarwch.